

Devrimci Marksizm

Sayı: 2 Kasım 2006

**Üç aylık Teorik / Politik dergi
(Yerel, süreli yayım)**

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Şiar Rışvanoğlu

**Yönetim Yeri: Reřatbey Mahallesi,
Adliye Arkası 3. sok, no:22 / 2 ADANA**

**Baskı: Selin Ofset
Güven Sanayi Sitesi
B Blok no:345 , Topkapı - İSTANBUL
Tel: 0212 577 63 48**

Yurtdışı Fiyatı: 8 Avro Kıbrıs Fiyatı: 5 YTL

Fiyatı: 5 YTL (KDV Dahil)

Devrimci Marksizm

Teorik / Politik Dergi
Kasım 2006

İÇİNDEKİLER

	Bu sayı	3
Burak Gürel	1970'li yıllarda Türkiye solu	7
Nail Satlıgan	TKP, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı	40
Sungur Savran	Burjuva sosyalizminin düşman kardeşleri: Liberal sol ve ulusal sol	50
Cenk Ötküner	60'ların ve 70'lerin Türkiye'sinde işçiler, politika	115
Yayın Kurulu	İspanya devriminin 70. yıldönümü Durruti Dostları belgesine giriş	143
Yayın Kurulu	Durruti Dostları üzerine bilgi notu	151
Arşiv:	Durruti Dostları itham ediyor	153

Bu sayı

Devrimci Marksizm'in ikinci sayısında ana dosya konusu, Türkiye sosyalist hareketinin son yarım yüzyılda yaptığı yolculuğun eleştirel bir değerlendirmesi. Bir ülkede solun geçmiş deneyimleri, birikimi, kazanımları ve yenilgileri, hareketin geleceğini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Her ne kadar dünyanın ve Türkiye'nin değişen koşullarında sol her zaman yeni bir başlangıç yapsa da, yeni adımlar mutlaka eski dönemin izini de taşır. Dolayısıyla, bugünün ve geleceğin sosyalist hareketinin olası gelişmesini anlayabilmek için yakın geçmişte yaşanmış olan evrimi doğru temellerde kavrayabilmek gerekir. Ama konu sadece bu bakımdan önemli değildir. Bugün, 12 Eylül'den beri sınıf mücadelelerinin ve solun Türkiye'nin genel gelişmesindeki etkisinin zayıf olmasından hareketle bu topraklarda mücadele geleneğinin hiçbir zaman varolmadığı iddiası neredeyse sorgulanamaz bir önyargıya dönüşmüştür. Sosyalist hareketin geçmişteki faaliyetlerinin ve gücünün genç kuşaklara anlatılması bu teorinin kofluğunu ortaya koymak bakımından da önemlidir. Ayrıca, bu sayımızda 60'lı yıllarda Türkiye'de işçi sınıfı mücadeleleri üzerinde duran bir yazının varlığı, bu bakımdan sosyalist hareket konusundaki yazıları da tamamlamaktadır.

Türkiye solunun geçmişinin tartışılmasının bir başka önemi daha vardır. 1960-80 arası dönemde en büyük sosyalist akımların yaptığı ciddi, hatta yer yer ağır hataların da katkısıyla, o dönemin dev sınıf mücadeleleri muazzam bir yenilgi ile sonuçlanmıştır. 12 Eylül Türkiye burjuvazisinin, işçi sınıfının 60'lı yılların başından itibaren artan bir ivme ile devam etmekte olan mücadelelerini yenilgiye uğrattığı, sınıfın örgütlülüğünü ezdiği bir dönüm noktası olmuştur. Yenilen bir sosyalist hareketin eleştirisi ve özeleştirisi geleceğin hareketinin inşasında vazgeçilmez bir zorunluluktur. Oysa Türkiye solu geç-

mişin ciddi hatalarından ders çıkaramadığı gibi bugün başka bir bağlamda çok daha ağır hatalar işlemektedir. *Devrimci Marksizm*'in bu sayısında yer alan yazılar, hem dün, hem de günümüzün hatalarına neşter vurarak sosyalist harekete farklı bir yürüyüşün ipuçlarını sunmaktadır.

İkinci sayının ilk yazısı Burak Gürel'e ait. Gürel yazısında 1970'li yıllardaki solu geniş bir arka plan perspektifi içinde tasvir ediyor. Türkiye sosyalist hareketinin hangi nesnel koşullar üzerinden şekillendiğini tartışan Gürel'in çalışması, dönemin en güçlü politik örgütlerinin tezlerini ortaya koyması bakımından önemli. Gürel, bu hareketlerin Stalinizmden devraldıkları katı şemalar dolayısıyla 70'li yıllarda yaşanan devrim öncesi durumun ihtiyaçlarına uygun bir politika geliştiremediğini vurguluyor.

Devrimci Marksist geleneğin eski, *Devrimci Marksizm*'in yeni yazarlarından Nail Satlıgan 1960'lara odaklanıyor. Bundan bir süre önce düzenlenen ve dosya konumuz ile aynı başlığı taşıyan seminerler dizisinde yaptığı konuşmayı yazılı hale getiren Satlıgan, 60'ların siyasi ortamını genel hatlarıyla değerlendiriyor. Yazarın üzerinde durduğu konu tarihsel Türkiye Komünist Partisi ve onun içinden çıkmış ve Türk solunda etkili olmuş iki isim, Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı.

Dosyadaki son yazı Sungur Savran'ın. Yazı 1980'lerden günümüze Türkiye sosyalist hareketine hâkim olan iki akımı, liberal sol ve ulusal solu mercek altına alıyor. Bu çalışma Savran'ın 1986'dan günümüze çeşitli dergilerde ve kitaplarda yer alan düşüncelerinin güncelleştirilmesi olduğu gibi bu çalışmaları bir sentezle taçlandırması bakımından ayrı bir değer kazanıyor. Savran, ulusal sol ve liberal sol reformizminin hegemonyasına teslim olan Türkiye sosyalist hareketinin açmazını bir kez daha vurgulamakla birlikte bu anlayışların aynı büyük akımın parçası olduğunu, "düşman kardeşler" olduklarını, ilk kez dile getiriyor. Savran'a göre ulusal sol ve liberal sol, *burjuva sosyalizmleri*.

Devrimci Marksizm, önümüzdeki sayılarda da Türkiye'de solun gelişimini çeşitli boyutlarıyla ele almaya devam edecek.

Ana dosya dışındaki ilk yazı Cenk Ötküner'in. Türkiye'deki sosyalist hareketin gelişimi ile işçi sınıfının atılımı arasındaki ilişkiye odaklanan Ötküner, yazısının ilk bölümünde uzak geçmişten gelerek 1960'lı yılları ele alıyor. İşçi sınıfının temel bir güç haline gelmesinin nedenlerini, dönemin işçi eylemlerini resmeden yazı, günümüz için bazı dersler de çıkarıyor. Dönemin siyasi gelişmelerini açıklarken işçi sınıfını görmezden gelen anlayışlarla sıkı bir tartışma yürüten Ötküner'in yazısı, doyurucu bilgiler içermesinin yanı sıra henüz yanıt bekleyen önemli bir soruyla bitiyor.

Bu sayıda bir yeniliğimiz var: "Arşiv" niteliğini taşıyan bir yazıya yer

Devrimci Marksizm

veriyoruz. “Durruti Dostları” adlı örgütün belgesini yayımlamaktaki amacımız, 20. yüzyılın en önemli tarihsel dönüm noktalarından biri olan İspanya devrimini Türkiyeli sosyalistlerin gündemine getirmek, bu büyük devrimde yaşanan kahramanlıkları anmak, sözde “demokratik” emperyalist ülkelerin alçaklığına ve işçi sınıfının Stalinist, anarşist ve sosyal demokrat önderliklerinin ihanetine bir kez daha dikkati çekmek. Yazının bütün boyutlarıyla kavranabilmesi açısından *Devrimci Marksizm* İspanya devrim ve iç savaşının ana evrelerini, çeşitli politik aktörlerin tavırlarını ve sol içinde bu konuda var olan farklılıkları okura anlatmayı amaçlayan bir giriş yazısına da yer veriyor. Böylece, İspanya devrimi konusunda okura doyurucu bilgiler sunabildiğimiz kanısındayız. İşçi hareketinin ve sosyalizmin geçmişinin daha iyi tanınması bakımından, “Arşiv” parçalarına ileride de yer vermeyi umuyoruz.

Son olarak bir duyurumuz var. Kısa bir süre sonra web sitemiz açılıyor. “devrimcimarksizm.net” adresiyle faaliyete girecek olan sitemiz sayesinde başka bir kanaldan daha iletişim kurabileceğiz. Eski sayıların yazılarını bu siteden izlemek mümkün hale gelecek.

Üçüncü sayıda buluşmak üzere, hoşçakalın.

1970'li yıllarda Türkiye solu

Burak Gürel

12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbeden bu yana işçi sınıfı ve ezilenler nezdinde ciddi bir seçenek haline gelemeyen Türkiye sosyalist hareketi, 1960 ile 1980 arasındaki dönemi kendi "altın çağ"ı olarak hatırlar. Bu durumun her bir siyasi hareketin kendi genç kuşak militanlarına parlak bir geçmiş anlatısı sunma çabasına ilişkin bir boyutu vardır elbette. Böyle olsa bile, söz konusu dönemin Türkiye solu açısından öncesi ve sonrasında benzeri görülmeyen bir yükseliş ve kitleselleşme dönemi olduğu gerçeği yadsınamaz. Başta faşist hareket olmak üzere nice gerici unsurun dönem boyunca aktif olması bu gerçeği değiştirmez; zira bu döneme bu güçler değil işçi sınıfı ve sosyalist hareket damga vurmuştur. Döneme rengini veren esas faktör proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesidir.

1960-80 dönemi yukarıda sayılan ortaklığı taşımasına rağmen, tek ve kesintisiz bir dönem değildir. Herşeyden önce araya 12 Mart 1971'deki askeri müdahale girmiştir. Bu darbe, hem işçi sınıfı hareketinin hem de solun evrimini etkilemiştir. 12 Mart müdahalesinin düzenin derdine deva olamaması ve müdahalenin etkilerinin 1973-74 yıllarında aşılması, sınıf mücadelesinin ritmini ciddi biçimde değiştirmiştir. Buna paralel olarak, faşist hareketin etkinliğini 60'larla mukayese edilmeyecek ölçüde artırması da Türkiye solunun politik faaliyetini etkilemiştir.

Bunun da ötesinde, 1960'ların sosyalist hareketi 12 Mart öncesinde

yaşadığı ayrışma ve yeniden şekillenme eğilimini -12 Mart'ın da etkisiyle çok daha hızlı biçimde yaşamıştır. 1960'larda esamesi okunmayan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) 1974'ten sonra ülkenin en büyük sol hareketlerinden biri haline gelmesi bunun çarpıcı bir örneğidir. Buna ek olarak, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ile Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasında 60'larda başlayan çatışmanın Türkiye soluna etkisi bu yıllarda henüz sınırlıyken, 70'lerin ikinci yarısında bu etkinin oldukça artması da iki farklı dönemden söz etmeyi gerekli kılar. Dolayısıyla 12 Mart sonrasındaki durgunluk yıllarını paranteze alıp 1960-71 ve 1974-80. biçiminde bir ayırım yapmak uygun olur.

Bu dönemleştirmenin ışığında Türkiye solunun yakın tarihine ilişkin iki farklı bakış açısı geliştirilmiştir. Bunlardan ilki 1960 sonrasında solun evrimini "ileri doğru adımları simgeleyen 'kopuşma'larla" açıklamaya çalışır. Türkiye solunun gelişimini "tek düze, lineer bir ilerleme" olarak sunan bu yaklaşım, 1970'li yılların sol hareketinin 1960'lara göre "en temel programatik ve stratejik konularda" daha ileri düzeyde olduğunu savunur.¹ Bu görüşün temel hatası 1974 ertesinde yükselen mücadeleye bakarak aynı yıllarda solun ideolojik ve politik bakımdan daha gelişkin hale geldiğini sonucunu çıkarmasıdır. Oysa toplumsal mücadelenin ritmi ile sosyalist hareketin politik düzeyi arasında böyle bir doğrusal ilişki bulunmaz. Böyle bir uyumun bulunmadığı 70'lerde politik kavrayışsızlığın toplumsal mücadelenin yenilgisindeki rolüne yakından bakacağız.

Öte yandan, bazı yazarlar Türkiye solunun en parlak döneminin 60'lı yıllar olduğunu ileri sürüyor. Örneğin Ergun Aydınoglu'na göre bu yıllarda

Neredeyse 1918-25 arasındaki dönemden beri ilk defa, Türkiye'de entelijansiya, öncü işçiler, ve marksist (sol) kadrolar, aynı siyasal, programatik ve hatta örgütsel sorunlara kafa yormaya başlar... Aynı yıllar, örgütsel deney birikimi açısından da büyük önem taşır. Türk solunun, ulusal ölçüde siyaset yapabilen en gelişkin örgüt ya da hareketleri bu dönemin olgularıdır: TİP, Dev-Genç ve bir ölçüde YÖN ve MDD.²

Aydınoglu, TİP'i kuran 12 sendikacıdaki sınıf bağımsızlığı bilincine sonraki dönemde rastlanmadığını da ekliyor.³

Aydınoglu'nun 60'lara tanıdığı imtiyazın gerekçeleri kısaca böyle. Fakat

1 Ergun Aydınoglu, *Türk Solu (1960-1971) Eleştirel Bir Tarih Denemesi*, İstanbul: Belge, 1992, s. 169. Aydınoglu 1970'lerdeki sol hareketi olumlayan bu görüşü eleştirmektedir.

2 A.g.e., s. 20, 21.

3 A.g.e., s. 170.

bu gerekçelerin geçerliliği epeyce su götürür. Yazarın entelektüellerin, işçilerin ve sol kadroların birlikte mesaisine ilişkin yaptığı tespitin geçerliliği ayrıca tartışılmalıdır. Yazarın saptamasını doğru da kabul etsek, bu ortaklaşa mesainin Aydınoğlu'nun önemle ele aldığı "en temel programatik ve stratejik konularda" Türkiye soluna yaptığı katkı oldukça sınırlıdır. TİP'i kuran 12 sendikacının sınıf bağımsızlığı bilincinin ilerleyen yıllara hiçbir ciddi miras bırakmadığını Aydınoğlu'da kabul ediyor: "Diğer taraftan TİP, her ne denli ülkenin siyasal yaşamında bir meşruiyet kazanmaktaysa da, bu bir siyasal sınıf bağımsızlığı anlayışının oluşumuna tekabül etmez."⁴ Yazarın ulusal ölçekte siyaset yapma kabiliyeti konusundaki tespitinin de geçerliliği kuşkuludur. 1974 sonrasında öne çıkan Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu ve TKP'nin -TİP'in ilk yıllarını ve çok kısa süren Dev-Genç deneyimini bir yana bırakırsak- YÖN ve MDD kadar etkili olamadıklarını söylemek gerçeklerle bağdaşmaz.

Bu yazının 70'lere, esas olarak da 1974-80 arasına odaklanmasının nedeni 60'lardan farklı olarak bir ön devrimci durumun yaşandığı bu dönemin Türkiye soluna bir devrime önderlik etmesi için verdiği fırsatların hangi ideolojik-politik yetersizlikler sonucunda heba edildiğini araştırmaktır. Dolayısıyla Aydınoğlu'nun 60'lı yıllara tanıdığı imtiyazın gerekçelerinden farklı olarak, 1974-80 arası dönemin örgütlerini önemli kılan nokta solun kendisinde değil, dönemin onun üzerine yüklediği ağır sorumlulukta aranmalıdır. Bununla birlikte, bu sorumluluğa cevap vermeye çalışan sosyalist hareketin bir boşluğa doğmadığı unutulmamalı. Bu sebeple, 70'lerdeki solun bilançosunu çıkarmak için onun geçmişten devraldığı ideolojik-politik mirası da hesaba katmak gerekiyor. Bunu yaparken öncelikle 1920-60 arasındaki dönemi, daha sonra 60'lı yılların solunun genel özelliklerini inceleyeceğiz. Ardından, solun 1970-72 dönemindeki evrimini ve nihayet 1974-80 döneminin en etkili üç hareketi olan Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu ve Türkiye Komünist Partisi'nin siyasi çizgilerini değerlendireceğiz.

Kaybolan geçmiş: Mustafa Suphi'nin TKP'si

Marx ve Engels'in 1848 Devrimleri'nden çıkardığı sonuçlardan kaynağını alan, Lev Trotskiy'in Şubat 1905'te Rusya'da gerçekleşen devrimin ardından 1906'da yazdığı *Sonuçlar ve Olasılıklar* başlıklı yapıtında ortaya konan "sürekli devrim kuramı", Lenin'in Nisan 1917'de Bolşevik Partisi'nin

4 A.g.e., s: 88.

Rus Devrimi'ne yaklaşımını değiştiren müdahalesinin sonucunda Bolşeviklerin önderliğinde Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Komünist Enternasyonal'in 1919'da kurulmasıyla dünya işçi hareketine mal olmuştur.

Trotskiy 1928'de yayımlanan *Sürekli Devrim* başlıklı eserinde bu teoriyi tüm az gelişmiş ülkeleri de kapsayacak biçimde geliştirmişti.⁵ Bu kuram, emperyalizm çağında demokratik devrimin görevlerinin burjuvazi tarafından yerine getirilemeyeceğini tespit ederek azgelişmiş ülkelere demokratik devrimin görevlerini tamamlamanın tek yolunun burjuvaziyi mülksüzleştirerek işçi sınıfını iktidara taşıyacak bir proleter devrimi olduğunu ortaya koyuyordu. Başka bir deyişle, sözde "ilerici", "liberal" burjuvaziyle ittifak yapmak yerine, işçi sınıfının yoksul köylülükle ittifakı temelinde "proletarya diktatörlüğü"nü kurmasının azgelişmiş ülkeler için doğru devrimci strateji olduğunun altı çizilmekteydi. Böylece, proletarya diktatörlüğü hem demokratik devrimin hem de sosyalist devrimin görevlerini bir sürekli devrim sürecinde birleştirerek uygulamaya koyacaktı.

Ekim Devrimi'nin ertesinde kurulan Üçüncü Enternasyonal (Komünist Enternasyonal ve Komintern olarak da bilinir), Lenin ve Trotskiy'in "sürekli devrim" anlayışına uygun olarak azgelişmiş ülkeler için de proleter devrimini öngörüyordu. 1920 yılında Mustafa Suphi'nin önderliğinde Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Partisi de aynı anlayışa sahipti. Parti, Türkiye'nin sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş kapitalist ülkelere nazaran geri niteliğini açıkça ortaya koyuyordu:

Genellikle doğu ülkelerine oranla siyasi ve iktisadi bakımdan oldukça gelişmiş olan Türkiye'de, fabrikacılık tam anlamıyla gelişmemiş ve memleketin ötesine berisine serpilmiş bazı fabrikalar olmasına rağmen, bu fabrikaların ve şehirlerin etrafında gelişkin ve toparlanmış bir proletarya oluşmamıştır... Bugünkü yönetim biçimi ve tarzıyla burjuva demokrasisine ayak basmış Türkiye'de sınıf savaşı, ilkel gelişim dönemini yaşamaktadır.⁶

Bu tespit, Suphi'nin önderliğindeki partiyi ülkeyi sosyo-ekonomik ola-

5 Sürekli devrim kuramının tarihsel gelişimi için bkz: Michael Löwy, *The Politics of Combined and Uneven Development- The Theory of Permanent Revolution*, Londra: Verso, 1981. Konuyla ilgili Türkçe yayımlanan oldukça yararlı bir kaynak için bkz: Sami Sarı, "Marksizm ve Sürekli Devrim Kuramı", *Sınıf Bilinci*, sayı: 4/5, Ekim 1989, s. 72-98.

6 *TKP Programları ve Mustafa Suphi Tezleri*, İstanbul: Ürün Yayınları, 1997, aktaran: "Sosyalist Devrim" cillerle "Demokratik Devrim" ciler Nerede Buluşur Proleter Devrimciler Onlardan Nasıl Ayrılırlar?, İstanbul: Devrimci Köz Yayınları, 1999, s. 35.

rak “geliştirecek” “ilerici” bir burjuvazi arayıp onunla ittifak yapma türünden sınıf işbirlikçisi bir tutuma götürmedi. Tam aksine, “sürekli devrim” kuramına uygun davranan TKP’ye göre 1920’lerin gündemi proleter devrimiydi:

Bununla birlikte bir taraftan emperyalistlere karşı yürütülen savaşın devamı, diğer taraftan özellikle toplumsal devrimin Avrupa’da yayılması sınıf bilincinin olgunlaşp gelişmesini önemli ölçüde etkileyerek Türkiye’deki hareketlerin toplumsal bir mahiyet almasına yardım etmekte ve sosyalizmi temel alan işçi-köylü şuralar cumhuriyetinin kuruluşuna uygun şartları hazırlamaktadır.⁷

TKP’nin ilk döneminde ortaya koyduğu bu tutum Türk burjuvazisini tedirgin ediyordu. Bağımsızlık savaşının bir proleter devrimiyle sonuçlanmasından çekinen burjuvazi 28 Ocak 1921 tarihinde Mustafa Suphi ve yoldaşlarını katletti.

Stalinizm ve Türkiye Solu: Şefik Hüsnü’nün TKP’si

TKP önderliğinin daha yolun başında ortadan kaldırılması devrimci harekete büyük bir darbe indirdi. Ancak esas darbe daha sonra geldi. Sovyetler Birliği’nde bürokrasinin iktidarı ele geçirmesi Türkiye solu açısından çok daha vahim sonuçlar üretti. Trotskiy önderliğindeki Sol Muhalefet’in Bolşevik Partisi’nden uzaklaştırılmasıyla başlayan tasfiye dalgası, Üçüncü Enternasyonal’in Stalinist bürokrasinin hâkimiyetine girmesinin ardından enternasyonale bağlı olan her partiden on binlerce devrimci Marksistin atıl-

7 A.g.e., s. 36. Burada bir uyarı yapmakta yarar var. Mustafa Suphi’nin bazı yazı ve konuşmalarında partinin yukarıda özetlenen programatik tutumu ile çelişen unsurlar mevcuttur. Örneğin şu sözler Suphi’ye aittir: “Komünist Fırkası, halûhazırda inkılabı yapacak ve idareyi ele alacak büyük bir hükümet fırkası şekil ve mahiyetinde ortaya atılamaz. Demek ki içtimai inkılap karşısında Türkiye Komünist Fırkası’na düşen vazifeyi, yağmacı emperyalizmin bütün baskılarına rağmen ayaklanıp varlıklarını ispat eden Anadolu ayaklanmacılarına ve ayaklanmacıları temsil eden Büyük Millet Meclisi Hükümetine samimiyetle yardımcı olmak ve Anadolu’daki bu hareketi şarkın diğer mazlum ve medeni milletlerine bir örnek olarak göstermekle özetleyebiliriz.” (İlhan Akdere, Zeynep Karadeniz, *Türkiye Solu’nun Eleştirel Tarihi-1*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2. baskı, 1996, s. 136). Bu sözlerin TKP’nin örgütsel bakımdan güçlü olmayışından kaynaklandığı söylenebilir. Öte yandan, Suphi’nin bu sözlerinden Komintern’in devrimci dönemindeki program anlayışından farklı bir tutum alındığı sonucunun çıkarılması yanlış olur. Tüm çelişkilere rağmen, yazıda verdiğimiz örneklerin de kanıtlandığı gibi TKP’nin 1920-21 dönemindeki programatik hedefi “işçi köylü şuralar cumhuriyeti”nin kurulmasıdır. Akdere ve Karadeniz de Suphi’nin “Yaşasın Türkiye amele, rencper ve askerlerinin hükümet ve cumhuriyeti” şiarıyla bitirdiği “Saltanattan sonra” başlıklı yazısını örnek vererek TKP’nin antiemperyalist mücadele haricinde TBMM’ye en ufak bir destek sunmadığını belirtiyorlar (a.g.e., s. 137).

masıyla devam etti. Enternasyonal üyesi partiler Sovyet bürokrasisinin emri haline getirildi. Stalinist bürokrasisinin kendi çıkarlarını riske etmemek için dünya devrimi hedefinden vazgeçmesi ve burjuvaziyle ittifaka cevaz veren türden bir “aşamalı devrim” anlayışını yeniden kabul etmesi, başta 1927 Çin Devrimi ve 1936–37 İspanyol Devrimi olmak üzere pek çok devrimin bürokrasi ile uluslararası burjuvazinin işbirliği sonucunda yenilgiye uğramasına yol açtı.

TKP önderliğinin Türk burjuvazisi tarafından tasfiyesi ile Sovyet bürokrasisinin Uluslararası Sol Muhalefet’i yenilgiye uğratması çok özel bir tarihsel momentte ardı ardına geldi. Avrupa, Uzakdoğu ve Latin Amerika komünist partilerinden bazıları Stalinizm ile Sol Muhalefet arasındaki mücadeleyi bizzat kendi bünyelerinde de yaşadıkları için bu partilerden kopartılan devrimci Marksistler -başta oldukça zayıf da olsa- kendi örgütlerini kurmayı başarabildiler. Fakat önderliği baştan tasfiye edilen cılız bir parti olan TKP böyle bir ayrışma sürecini hiç yaşamadı. İkinci Enternasyonal’in aşamacı-devrimci yaklaşımının devamcısı olan Şefik Hüsnü’nün partinin önderliğine getirilmesinin de etkisiyle, TKP daha yolun başında, ciddi hiçbir ayrışma yaşamadan Stalinistleşti. Böylece “en gelişmiş teori ve örgüt araçlarından mahrum” kalan Türkiye solu “uluslararası işçi hareketinin tüm kazanımlarını yok eden Stalinist teori ve örgütle işe başlamak zorunda” kaldı.⁸ Bununla bağlantılı olarak, uluslararası Sol Muhalefet’le ve ardından 1938’de kurulan Dördüncü Enternasyonal ile bağı olan hiçbir grubun ülkede bulunmaması Türkiye solunun tarihsel seyrini etkileyen en kritik etken olarak ortaya çıktı.

1926 Viyana Kongresi’nde Kemalizmi “ülkedeki tek antiemperyalist güç” ilan eden⁹ TKP’nin bu tutumu parti lideri Şefik Hüsnü tarafından şu şekilde gerekçelendirildi:

Emekçi kitleler Kemalist burjuvazinin iktisadi çabalarının emperyalist kapitalizmin girmesine etkili bir şekilde set çektiğini ve dolayısıyla ilerici bir nitelik taşıdığını görmekle beraber, bu iktisadi gelişmelerin iç mekanizmasının kendi sırtlarına bindiğini ve bu mekanizmanın işleyişinin bedelini kendilerinin ödediğini bilmek zorundadır. Milliyetçi burjuvazinin uyguladığı sistem, anti-emperyalist bir rol oynadığı sürece, emekçi kitleler tarafından esas olarak

8 Demir Küçükaydın, “Türkiye’de solun tarihini yazacaklar için tezler”, *Sınıf Bilinci*, sayı: 4/5, Ekim 1989, s. 59.

9 Naciye Babaltık, *Türkiye Komünist Partisi’nin Sönümlenmesi*, Ankara: İmge, 2005, s. 58.

kabul edilebilir.¹⁰

Hüsnü'nün yukarıda sözleri, TKP'nin Türkiye burjuvazisinden ülkeyi emperyalizmden bağımsız bir "kalkınma" yoluna sokacak "ilerici" adımlar beklediğini ortaya koyuyor. Rıza Tura'nın ifadesiyle, emekçi kitleler için burjuva rejimine alternatif bir devrimci odağın oluşturulmasında başrolü oynayabilecek olan TKP, Sovyet bürokrasisinin çıkarları doğrultusunda, "kuliste sahneye çıkma sırasını beklerken sahnedeki selefine rolünü sufle eden bir aktör gibi, yer altından 'devrim sırası' kendisine gelinceye kadar, Kemalist önderliğe yapması gerekeni (ancak kendisinin duyabileceği bir sesle) sufle etmektedir yalnızca."¹¹ Türkiye solunun Kürt sorunu konusundaki hatalı tutumunun köklerini de Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim ayaklanmaları sırasında devlete destek veren TKP'de aramak gerekir.

Üçüncü Enternasyonal'in 1935 yılında yapılan yedinci kongresi sırasında Lenin ve Trotskiy döneminde kabul edilen, faşizme karşı "Birleşik İşçi Cephesi" taktığının yürürlükten kaldırılması; yerine komünist partilerin faşizme karşı liberal burjuvaziyle ittifak yapmasını salık veren "Halk Cephesi" anlayışının kabul edilmesi, TKP'ye büyük bir fatura ödetti. Komintern'in "desantralizasyon" veya "separat" olarak bilinen kararı ile TKP ile Komintern'in resmi ilişkisi kesildi, partinin Türkiye'deki bağımsız varlığı sona erdi ve parti kadroları Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde çalışmaya yönlendirildi. Bu desteğine rağmen parti CHP iktidarından tevecüh göremedi. 1944'te TKP'ye karşı ciddi bir polis operasyonu düzenlendi. Çok partili döneme geçilmesinin ardından TKP yüzünü bu kez CHP'den kopan burjuva odaklara çevirdi. Adnan Menderes ve Celal Bayar'a "İleri Demokratlar Cephesi" kurma teklifi yaptı. Demokrat Parti'nin TKP'ye karşı tutumu da CHP'den farksız oldu: 1951'de yeni bir operasyonla partiye büyük bir darbe vuruldu. Bu operasyonun ardından 1960'ların son dönemine kadar parti faaliyeti durdu. Parti bir yurtdışı örgütü haline geldi. Komintern geleneğinin bir özelliği olan işçi sınıfı içinde örgütlenme faaliyeti yürütmek haricinde TKP'nin 60'ların soluna olumlu bir miras bıraktığını söylemek mümkün değildir. Proleter devrimi hedefinden vazgeçmiş, burjuvazi içinde sözde "ilerici" odaklar keşfederek onunla ittifak yapmaya çalışan, Kürt sorununda milliyetçi tutum takınan, Sovyet bürokrasisinin çıkarlarıyla tamamen uyumlu bir partiden başka türlü de beklenemezdi.

10 Akdere, Karadeniz, s. 155.

11 Rıza Tura, "12 Eylül", *Sınıf Bilinci*, sayı: 4/5, Ekim 1989, s. 17.

60'lı yılların sosyalist hareketinin 70'lere devrettiği miras

27 Mayıs 1960'ta DP hükümetini deviren askeri darbe "iç pazara yönelik sermaye birikim tarzının, doğası gereği sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarları doğrultusunda öngördüğü yeni bir siyasal rejime bonapartist bir askeri müdahale altında geçilmesi işlevini" yerine getirmiştir.¹² Ancak burjuvazi 27 Mayıs'a giden süreçte kendi talepleriyle kentli sınıfların taleplerini kaynaştırmaya çalışarak hareket etmiştir. CHP'nin belli başlı programatik metinleri bu çabanın ürünüdür. Daha da önemlisi, "anayasanın hazırlanması sürecinde sanayi burjuvazisinin sözcüsü durumundaki çevreler"in, "diğer mülk sahibi sınıfların toplumsal dayanağı olan kırsal çoğunluğun karşısında kentli sınıf ve tabakaların sendikal ve demokratik açılımlara kavuşturulmasını gelecek açısından dengeleyici bir etken olarak" görmüş olmasıdır.¹³ Anayasayı hazırlayanlar, bunu yaparken büyük kentlerde hızla büyüyen işçi sınıfının bu haklara sahip çıkmakta gecikmeyeceğini tahmin edemediler. 1961 Sarayhan Mitingi ile başlayan, 1963 Kavel Direnişi, 1966 Paşabahçe Grevi ve DİSK'in 1967'de kurulması ile ilerleyen işçi sınıfı mücadeleciliği 15-16 Haziran 1970'te zirveye tırmanarak burjuvaziyi pişman etti.

Öte yandan, Türkiye solu bu mücadeleciliği devrim yoluna akıtacak birikimden yoksundu. TKP'den devralınan olumsuz miras bunun en önemli nedenidir. TKP ile olan bağları uzun yıllardır kopuk olan Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi figürler, bu kopukluğa karşın Sovyet bürokrasisinin ideolojik-politik hattından kendilerini bağımsızlaştırmadıkları için bu dönemde bir dizi hata yaptılar. Bu iki isim öncelikle 27 Mayıs darbesini yanlış yorumladı. Sovyet bürokrasisinin geri ve bağımlı ülkelerdeki komünist partilerine dayattığı "milli cephe taktikleri ya da kapitalist olmayan yol ve milli demokrasi kavrayışları" Kıvılcımlı ve Belli tarafından kabul edilmiştir; "buysa onların darbecilere karşı umutla yaklaşmalarında en önemli bir etkidir."¹⁴ Örneğin Kıvılcımlı'ya göre, "hep düzenlice ileri devrimci aksiyon vurucu gücü olan ordu... bir avuç finans-kapital kodamanı, Antika tefeci bezirgân sınıfı ile el ele verip memleketi korkunç bir sömürü ile satmaya kalkıştı mıydı... Halk'tan yana çıkarak o gidişi göğüslemekten geri

12 A.g.e., s. 22.

13 A.g.e., s. 29. Anayasada yer alan belirli hükümlerin emekçi sınıfların aktif mücadelesi sonucunda kazanıldığı tezini savunan bir yaklaşım için Cenk Ötküner'in bu sayıdaki yazısına bakılabilir. Bu yaklaşım daha ciddi olarak tartışılmayı hak ediyor.

14 Aydınoglu, s. 35.

kalmıyor”du.¹⁵ Kıvılcımlı, 27 Mayıs darbesini yapan askeri kadroyu “hangi sınıfa dayanarak devrim yapacağını bilemediği için yolunu şaşırmış bir devrimciler grubu” olarak görüyordu.¹⁶ Bu nedenle, darbecilere yol göstermeye çalıştı: “Çağımızın zulme karşı çapı, atla deve değildir. ‘Mısır’daki sağır sultan’ (Binbaşı Abdülnasır) bile duymuştur. O Sosyalizmdir.”¹⁷ Kıvılcımlı’nın Nasır’ın Mısır’da uyguladığı düzeni sosyalist olarak tanımlaması ve 27 Mayısçılara örnek göstermesi Sovyet bürokrasisinin politik çizgisine olan yakınlığının bir bedelidir. Bu kavrayışın sınıf bağımsızlığına hizmet etmediği açıktır.

1962–67 arasında yayımlanan *Yön* dergisi ile 1969–71 döneminde yayımlanan *Devrim* dergisi, dönemin siyasal zihniyetini hayli etkilemiştir. “Sosyoekonomik dönüşümlere duyulan samimi özlem; ‘yukarıdan devrimcilik’e bağlılığı ifade eden bir elitizm anlayışı; devlet ve sınıf olgularından habersizlik, modern sınıf mücadelesinin keskinleşme belirtilerinden duyulan telaş; demagojik olmaktan çok, ütöpik olarak nitelenebilecek bir sınıfsız toplum yaratma özlemi”¹⁸ özelliklerini taşıyan Yön-Devrim hareketi, kendi programını 1961 Anayasası’nda yer alan hedeflerin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi olarak tanımlıyordu. Derginin teorisyeni Doğan Avcıoğlu’na göre, 27 Mayıs’ın bıraktığı yerden devam edecek bir “Atatürkçü ordu harekâtı” bunu yapmalıydı.¹⁹

Gerek eski TKP’liler gerekse de Yön-Devrim çevresi, 60’larda kendi bağımsız örgütleri aracılığıyla mücadele yürütmediler. Bu çevrelerin dikkatle izledikleri siyasi odak Türkiye İşçi Partisi (TİP) idi. 1961 yılında 12 sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi, 60’lardaki işçi mücadelesinin üzerinde yükseldi. Kısa süre içinde gerek büyük kentlerde, gerekse Kürt illerinde ciddi bir etki yaratan TİP, 1965 genel seçimlerinde yüzde 3 oranında oy alarak parlamentoya 15 milletvekili ile girdi. TİP sözcülerinin hem parlamentoda hem de miting alanlarında yarattığı etki -o dönemde iyice yoğunlaşan grev ve fabrika işgalleri dalgasıyla birleşerek- hakim sınıflarda büyük bir rahatsızlığa neden oldu. Yarattığı bu etkiye rağmen, programatik bakımdan Türkiye solunun geri kalanından ayrılmaması nedeniyle varolan potansiyel parti tarafından devrimci kanallara akıtılmadı. TİP’in solun diğer

15 Kıvılcımlı’nın *Halk Savaşı’nın Planları* başlıklı kitabından aktaran: Akdere, Karadeniz, s. 187.

16 A.g.e., s. 194.

17 Kıvılcımlı’nın 27 Mayıs, *Yön’ün Yönü, Devletçiliğimiz* başlıklı kitabından aktaran: Akdere, Karadeniz, s. 194.

18 Aydınöğlu, s. 40.

19 Akdere, Karadeniz, s. 242.

kesimleriyle benzerliğini ortaya koyan pek çok örnek verilebilir. Yalnızca birkaç tane vermekle yetinelim. TİP'in "Atatürkçülüktən hareket ettiğini"²⁰ söyleyen parti başkanı Mehmet Ali Aybar'a göre 1961 Anayasası "toprak ağalarının ve işbirlikçi sermayeci sınıfların çıkarlarını iyice köstekleyen hükümlerle dolu" idi. 1965 yılında CHP hükümeti düşürölüp yerine Adalet Partisi (AP) hükümeti geçtiğinde TİP liderleri "Kuvayi Milliye Cephesi" kurulması gerektiğini söylediler.²¹ Türkiye soluna musallat olan CHP'ye destek yaklaşımının nüveleri TİP'te de mevcuttur. Bazı TİP yöneticileri CHP ile koalisyonu mümkün gördüklerini ifade ettiler.²²

60'lı yılların en son ve sonraki yıllara damga vuran politik akımı MDD (Milli Demokratik Devrim) hareketidir. MDD hareketi, Stalinist bürokrasi-nin komünist partilere dikte ettiğı "demokratik devrimde proletarya dışındaki sınıfların öncülüğü", "burjuva güçlerle ittifak" gibi tezleri Türkiye şartlarına adapte etmekten öte bir şey yapmadı. Demokratik devrimin görevleri ile sosyalist insanın görevlerini birleştirecek bir proleter sürekli devrimini reddeden MDD kadroları, bunu yerine " 'Türkiye'nin özgül şartlarında' modern işçi sınıfının değil diğer -antika ve modern- sosyal tabaka ve kategorilerin belirleyici olduğunu" savundular.²³ MDD hareketinin sözcülerinden Mihri Belli'nin Türk ordusu hakkındaki görüşlerine bakıldığında, bu hareketin sınıf bağımsızlığı konusunda solun diğer kesimlerinden bir adım dahi önde olmadığı anlaşılır:

Emperyalizmin Türkiye'de iç destekçilerinin yardımıyla tam hâkimiyetini kurması demek, Türk ordusunun, bütün marifeti yerli yabancı sömürücüler emrinde kendi halkını ezmek olan, tarihinde hiçbir zaman yabancı bir düşmana karşı savaşmamış Güney Amerika peyklerindeki ordular durumuna düşmesi... demektir. Türkiye'de asker sivil aydın zümre tüm tarihini inkâr etmeden böyle bir durumu kabullenemez.²⁴

Yukarıda yapılan özetin ardından, 60'ların son döneminde yaygınlaşan milli demokratik devrim-sosyalist devrim tartışmasının sahteliğini kavramak zor olmaz. Hem TİP hem de MDD hareketi, demokratik devrimin görevle-

20 Aydınöğlu, s. 89.

21 A.g.e., s. 79.

22 A.g.e., s. 88.

23 A.g.e., s. 114, 115.

24 Mihri Belli, *Yazılar 1965-1970*, Ankara: Sol Yayınları, 1970, s. 19; aktaran: "Sosyalist Devrim" cillerle., s. 49-50.

riyle sosyalist devrimin görevlerini tek bir devrimci süreç içinde birleştirerek yerine getirecek bir işçi iktidarını hedeflemiyorlardı. Bu tartışmada “sosyalist devrim” tezini savunan TİP’in “sosyalist devrim”den anladığı şeyin, sürekli devrim anlamında bir sosyalist devrim ile ilgisi yoktu:

İdeolojik planda TİP saflarında da sosyalizm bir “milli kalkınma yolu”dur. Dahası 27 Mayıs ve devlet konusunda Kemalist ideolojinin etkisi en az YÖN ve MDD çizgilerinde olduğu kadar TİP için de söz konusudur. Hatta TİP 27 Mayıs Anayasası’nın “kapitalizme kapalı, sosyalizme ise açık” olduğunu bile iddia etmekte, böylece kendini ve sosyalizmi “anayasal düzen”in en meşru mirasçısı olarak sunmaktadır. Böylece TİP’in stratejisi çerçevesinde sosyalizme geçiş, parlamenter zeminde gerici iktidarı alt ederek 27 Mayıs Anayasası’nın öngördüğü reformları “hayata geçirmek”ten ibarettir... Söylemeye gerek bile yok; sosyalizm tedricen devlet sektörünün ağırlığının artmasıyla ve özel sektöre tanınan ayrıcalıkların kaldırılmasıyla inşa edilecektir bu projede.²⁵

Dolayısıyla tartışmanın demokratik devrim- sosyalist devrim ayırımına dayanan programatik bir boyutu yoktur:

İster MDD olsun ister sosyalist devrim modeli olsun her iki model de ülkenin geri kalmışlığına değinmekte ve “kapitalist olmayan kalkınma yolunu” ya da “Tam Bağımsız Gerçekten Demokratik Türkiye”yi geri kalmışlıktan kurtulmanın en etkili yöntemi olarak görmekteydiler. “Sosyalist devrimciler”in yaptıkları MDD’yi benimseyenlerin “Tam Bağımsız-Gerçekten Demokratik Türkiye”sinin adını sosyalist olarak değiştirip üstüne biraz daha kamucu bir cila çekmek olarak yorumlanabilir.²⁶

Tartışmanın özü yöntemselidir:

Asker sivil aydın zümreye daha etkili bir rol biçen MDD devrimcilere düşen sorumluluğu artırıyor ve kitlelerden kopuk da olsa bir tür devrimci aktivizmi meşrulaştırıyordu. Devrimci aktivizmden fellik fellik kaçan TİP ise bu tutumunu “işçi sınıfının kendisini kendi elleriyle kurtaracağı” sözünün arkasına sığınıp kitlelerin henüz geri bir düzeyde olduğu, bu yüzden de provokatif

25 Tura, s. 33.

26 “Sosyalist Devrim”cilerle..., s. 55, 56.

eylemlerden kaçınmak gerektiği savlarıyla gerekçelendiriyordu.²⁷

Sonuç olarak, taraflardan birinin parlamentarizmi diğerinin ise proleter devrimci olmayan bir aktivizmi savunduğu bu tartışmanın, hiç ilgisi olmadığı halde -sosyo-ekonomik durum tahlilleriyle de süslenerek- bir program tartışmasıymış gibi sunulması ve bu sahte çerçevenin tartışmayı takip edenler tarafından da aynen benimsenmesi 60'ların solunun teorik düzeyinin sınırlarını gösterir. Diğer yandan, aşamacı-Stalinist çerçevenin farklı varyantlarını oluşturan bu iki ekipten MDD'nin 1968 sonrasında iyice militanlaşan öğrenci gençliğin desteğini alması da tesadüf değildir. MDD hareketinin, "genel çizgileriyle doğru bir program"a sahip olduğunu düşündükleri TİP'in elde edeceği bir seçim zaferinin asla bir sosyalist devrim anlamına gelmeyeceğinin altını çizerek "parlamentar mücadelenin limitlerini ve bunu temel alan bir sosyalizm mücadelesinin olanaksızlığını" ortaya koyması, "statükocu

27 A.g.e., s. 56. Gökhan Atılgan'a göre yöntem konusundaki ayrışmanın nedeni, MDD kuramcılarının "hakim sınıfların sömürü ve baskıyla kurdukları ideolojik hegemonyanın mevcut düzeni devam ettikçe kıramayacağını" düşünceleri, buna karşılık başta Behice Boran olmak üzere TİP önderliğinin "mevcut düzeni ayakta tutan asıl etmenin sömürü ve zordan ziyade ideolojiyle sağlanmış rıza olduğunu" ve düzen değişikliğinin ancak bir karşı hegemonyanın inşasıyla mümkün olabileceğini savunmasıdır (Atılgan, "Türkiye Sosyalist Hareketinde Parlamenter Mücadelenin Farklı Kavramları Avcıoğlu'nda, Belli'de ve Boran'da", içinde: *Türkiye İşçi Partisi Parlamento'da 40. Yıl Sempozyum/Panel/Söyleşi*, İstanbul: TÜSTAV, 2006, s. 33). Atılgan'ın yaptığı bu ayrım, tartışmanın ayrıntılarını kavramak isteyenler açısından anlamlı olabilir. Öte yandan, Boran'ın savunduğu politik çizginin proleter devrimcilikle bir ilgisi bulunmadığı için onun hegemonya sorununu ciddiye alan, elitizme uzak duran yaklaşımının pratik politika bakımından ileri sonuçlar üretmesi imkânsızdır. Varacağı en ileri nokta reformist bir işçi partisinin geliştirilmesidir. TİP'in seçimler yoluyla iktidar olması halinde ordunun darbe yapması olasılığına ilişkin düşüncelerini açıklayan Boran, bu durumda "iktidar, anayasa dışı, meşruluğunu yitirmiş bir iktidar durumuna düşer ve ona karşı direnmek hem anayasal, hem doğal bir hak, bir ödev olur" demektedir (Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul: Gün, 1970, s. 215; aktaran: Atılgan, s. 33). Boran'ın darbeye karşı direnişin meşruiyetini 1961 Anayasası'nda araması, onun metodunun Leninist değil reformist olduğunu açıkça ortaya koyar. Boran'ın reformizmi, kendisinin genel başkanlığını yaptığı, Nisan 1975'te kurulan ikinci TİP'in programının burjuvazi karşısında takınılacak tutuma ilişkin kısmında da açıkça görülür: "Türkiye İşçi Partisi, burjuvazi karşısında tavrını alır ve politikasını saptarken, elbette burjuvazi içindeki bu farklılıkları çelişkileri dikkate alır. Tekel dışı burjuvazinin tekellere karşı çıkışında, büyük toprak mülkiyetinin vergilendirilmesi, vergi kaçakçılığının önlenmesi, dış ticaretin devletçe düzene sokulması taleplerinde destekleyici olacaktır. Sanayici sermaye, kendi varlığını koruma kaygusuyla Ortak Pazar'la bütünleşmeye ve imtiyazlı yabancı sermaye yatırımlarına karşı çıktığı ölçüde de Parti'nin desteğini görecektir." (Akdere, Karadeniz, s. 283). Kalkınmacı ve reformist anlayışı gereği "sanayici sermaye"ye destek olan bu anlayışın "milli demokratik devrim" programından farkı bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, Boran liderliğindeki TİP'in programı gerçek anlamda devrimci sosyalist bir program değildir.

dönüşümler peşinde koşmayan" çok geniş bir kesimi MDD'nin yanına çekmiştir.²⁸ 1970-72 döneminde THKO, THKP-C ve TKP/ML gibi -eksik ve yanlış bir çerçeveden de olsa- iktidar sorununu devrimci yoldan çözmeyi hedefleyen grupların MDD hareketinin içinden çıkması tesadüf değildir.²⁹

1970'lerin başında Türkiye solu

1970'e girerken, Türkiye burjuvazisinin bunalımı iyice derinleşmektedir. Emek cephesinde grev ve direnişlerin arkası kesilmemektedir. DİSK hızla güçlenmektedir. Gençlik hareketi kitleselleşmekte ve radikalleşmektedir. Kırsal alanlarda başlayan toprak işgalleri ve üretici mitingleri hızla yayılmaktadır. Bu üçlüden burjuvazi açısından en korkutucu olanı birincisi olduğu için, düzen güçleri baskıyı bu alanda yoğunlaştırdı. DİSK'in kapatılmasını ve daha da genel olarak işçi mücadelelerini zayıflatmayı hedefleyen sahte sendika yasası meclisin gündemine geldi. 15-16 Haziran 1970'te İstanbul ve İzmit sanayi bölgelerindeki emekçilerin gerçekleştirdiği, neredeyse ayaklanma boyutuna varan büyük direniş burjuvazinin bu amaçlarını gerçekleştirmesini engellediği gibi, işçi sınıfı hareketinin yenilgiye uğratılması için askeri darbe seçeneğinin iyiden iyiye güç kazanmasına neden oldu.

TİP bu dönemde herhangi bir politika değişikliğine gitmedi. MDD hareketi ise üst üste gelen bölünmelerle çok sayıda örgüt doğurdu. Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş gibi Dev-Genç kökenli gençlik liderlerinin 1969'daki Filistin deneyiminin ardından 1970'te kurdukları Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) bunlardan biridir. 15-16 Haziran eylemlerinin üzerinden henüz birkaç ay geçmişken, Türkiye işçi sınıfının mücadelecilik düzeyi bir devrimci işçi partisinin faaliyetiyle daha üst bir aşamaya ulaşabilecekken, yani "sol için mevcut görevler, neredeyse gerilladan başka herşeyi" gerektirirken,³⁰ THKO 1970 sonbaharında gerillacılığa başlar. Amaç "düzen tarafından en

28 Aydınoglu, s. 108, 109.

29 Haluk Yurtsever de aynı noktaya işaret ediyor: "MDD hareketinin kendini ötekilerden ayıran belirgin özelliği 'aşamalı', 'cephe'ye dayanan, 'asker-sivil aydın zümre'nin önderliğine de dayandırılma da bir devrim taktiğine sahip olmasıdır. TİP'te devrimden çok bir geçiş, seçimle iktidar alma düşüncesi var. MDD, tezlerindeki geriliğe ve yanlışlara rağmen, devrim düşüncesine sahip bir harekettir. Böyle düşünmek, bütün yakınlığa rağmen MDD'yi YÖN ve cuntacılıkla özdeşleştiren yaygın görüşten ayrılmak oluyor. Böyle düşünmek, bir de THKP-C, THKO, TKP/ML türünden ihtilalci çıkışların neden MDD kaynaklı olduğu sorusunun yanıtlanmasında geleneksel olandan farklı çözümlere olanak veriyor." (Yurtsever, *Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu*, İstanbul: El Yayınevi, 2. baskı, 2002, s. 190).

30 A.g.e., s. 143.

Devrimci Marksizm

çok sömürülen kesim” olarak gördükleri köylülüğü harekete geçirerek kırlardan kentlere doğru genişlemesini umdukları bir “halk savaşı”nı başlatmaktadır. THKO önderliğinin 1971’de yakalandıktan sonra mahkeme sürecinde verdiği savunma, bu hareketin genel olarak solun, özel olarak da MDD’nin ideolojik-politik zaafalarını aşamadığını göstermektedir. Savunmaya göre:

Ulusal varlığımızı yok etmek isteyen emperyalizm ve yerli ortaklarına karşı, millici ve devrimci sınıfların takip etmesi gereken Milli Demokratik Devrim stratejisi, hareketimizin çizgisidir. Diğer bir anlamıyla, bütün millici sınıf ve tabakaların ortak devrim anlayışı, Milli Kurtuluş Savaşı’nın bu savaşı ve onun başındaki Mustafa Kemal’i yok edici, ortadan kaldıracı bir düzen kuran, karşı devrimci-gerici ittifaka karşı yapılmış 27 Mayıs ihtilalinin ve 1961 Anayasası’nın bir devamı ve tamamlayıcısıdır.³¹

Görüldüğü gibi, THKO’nun programatik hedefi bakımından Stalinist TKP’den, TİP’ten, Yön-Devrim hareketinden, Perinçek’in *Proleter Devrimci Aydınlik* (PDA) dergisinden farkı yoktur. Kendisini ayıran en önemli farkı iktidarın zora dayalı olarak ele geçirmeyi, yani devrimi önüne koymasıdır. Bunun 1970 öncesindeki sol hareketin devrimi aklına getirmeyen duruşundan ciddi bir kopuş olduğu teslim edilmelidir. Fakat gerek programatik ufkunun sınırlılığı gerekse de 15-16 Haziran’ın ertesinde yapılması gereken en son şeyi yaparak, dar bir kadro ile kırlarda gerilla mücadelesi başlatmaya yönelik ikameci stratejisi nedeniyle THKO’nun 70’lerin geri kalan dönemine ilerletici bir politik miras bıraktığını söylemek zordur. THKO önderi devrimcilerin bir bölümünün 6 Mayıs 1972’de idam edilerek katledilmeleri, geri kalanların da yakalanması ile örgütün faaliyeti sona ermiştir.

MDD hareketinin içinden çıkan diğer grup, bu hareketin 1 Kasım 1968’den beri yayımlamakta olduğu *Aydınlik Sosyalist Dergi*’den ayrılarak Ocak 1970’te *Proleter Devrimci Aydınlik* dergisini çıkarmaya başlayan çevredir. Doğu Perinçek’in önderliğindeki PDA, Çin Komünist Partisi’nin uluslararası prestijine yaslanarak kendisine alan açtı. Çin’in o dönemde SSCB’nin “barış içinde bir arada yaşama”, “sosyalizme barışçıl geçiş” gibi tezlerine karşı geliştirdiği “iradeci” tezler –ki bunlar kısa süre sonra bizzat ÇKP önderliğince rafa kaldırılacaktır- o dönemde yalnız Türkiye’de değil, dünyanın dört bir yanında, özellikle radikal gençlik gruplarında büyük bir sempati yaratmaktadır. Perinçek’in grubu buradan yola çıkarak bir tür radikalizm imajı vermeye

31 THKO Savunması’ndan aktaran: Akdere, Karadeniz, s. 315.

çalışsa da, aslında yaptığı MDD'nin tezlerinin daha da sağcı bir yorumunu geliştirmekten öteye geçmedi. "Türkiye işçi sınıfının devrime önderlik edebilmesini sağlayacak objektif ve sübjektif şartlardan yoksun olduğu" tezlerini 15-16 Haziran'dan sonra da tekrarlamaya devam edecek kadar sınıf körü olan bu hareket, Maoculuğun alamet-i farikası gerilla mücadeleciliğine göndermeler yapsa da bu konuda da herhangi bir adım atmadı.

PDA bölünmesinin ardından öbür yanda kalan, *Aydınlık Sosyalist Dergi*'yi yayımlamayı sürdüren ekip dönemin gençliği içindeki en popüler gruptur. Derginin yazarları arasında Mahir Çayan ve Hikmet Kıvılcımlı yer almaktadır. 15-16 Haziran eylemleri, bu grubun bölünmesine neden olur. MDD'nin programatik çerçevesiyle çelişki yaşamayan Hikmet Kıvılcımlı, 15-16 Haziran'ın ardından örgütlenme yöntemi konusunda doğru dersler çıkararak işçi sınıfının öncü, köylülüğün yedek güç olduğu saptamasını yapar ve kentlerde sınıf eksenli devrimci çalışmanın önemine işaret eder.³² Ancak bu öneriler daha sonradan THKP-C'yi oluşturan kadrolar tarafından kabul edilmez; MDD bir kez daha bölünür.

Kıvılcımlı ile yollarını ayıran Mahir Çayan'ın önderliğindeki ekip Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'ni (THKP-C) kurdu. THKO ile aşağı yukarı aynı dönemde ortaya çıkan THKP-C, programatik bakımdan -tıpkı THKO gibi- solun geri kalanından ayrıışmamıştır. Kemalizmi Türkiye burjuvazisinin ideolojisi olarak değil "küçük burjuvazinin radikal kanadı"nın ideolojisi olarak yorumlayan anlayış Çayan tarafından da kabul edilir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini bir "karşıdevrim" olarak tanımlayan THKP-C, 27 Mayıs'ın bir "devrim" olduğunu savunur. THKP-C'nin tek önemli farkı yönlemseldir. THKO'ya benzer biçimde, MDD hareketi içinde Mihri Belli'nin temsil ettiği, askeri cuntaya daha büyük bir önem veren kanattan farklı olarak, bir grup öncünün silahlı iradesine daha ciddi bir önem atfeder. Hareketin önderi Çayan'ın "halkın devrimci girişimleriyle -aşağıdan yukarı mevcut devlet cihazının parçalanarak politik iktidarın ele geçirilmesi ve bu iktidar aracılığıyla yukarıdan aşağıya daha ileri bir üretim düzeninin örgütlenmesi"³³ olarak tanımladığı devrimci tutumu, THKO'ya benzer biçimde bu örgütün de geçmişin reformcu yaklaşımlarından koptuğunu gösterir. Öte yandan, bu

32 Küçükaydın, s. 65. Kıvılcımlı'nın işçi sınıfının örgütlenmesine yönelik oldukça isabetli bir dizi örgütsel öneriyi 1966'da TİP'e sunduğunu hatırlatmak gerekiyor. Ancak ne TİP'in o zamanki önderliği ne de sonradan MDD bölünmesinde öne çıkacak olan TİP üyeleri bu önerileri dikkate almışlardır (Aydınoglu, s. 81, 82).

33 Mahir Çayan, *Bütün Yazılar*, derleyen: M. Ali Moğaltay, İstanbul: Evren Yayınları, 1976, s. 315; aktaran: Yurtsever, s. 223.

hareket devrimin örgütlenmesi konusunda yanlış yaklaşımlar geliştirmiştir. 60'lı yıllarda Latin Amerika'da popüler olan ve ilerleyen dönemde büyük bir bozguna uğrayarak çöken kent gerillası örgütlerinden esinlenen THKP-C, kentlerde yürütülecek bir silahlı mücadelenin ardından kırlarda gerilla savaşı başlatmayı amaçlayan, silahlı propagandayı temel mücadele aracı olarak gören "politikleşmiş askeri savaş stratejisi"ne sahipti.³⁴ İşçi sınıfının devrimci örgütlenmesinin yerine "halkın devrimci öncülerinin savaşı"nı koyan bu ikameci strateji, THKO önderlerini kurtarmak için büyük bir devrimci dayanışma sergileyen THKP-C'nin önder kadrosunun Kızıldere'de devlet tarafından ortadan kaldırılmasıyla ilk yenilgisini aldı.³⁵

MDD hareketinin 12 Mart döneminde doğurduğu son örgüt Perinçek'in PDA'sından ayrılanların kurduğu Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist'tir (TKP/ML). İbrahim Kaypakkaya ve Muzaffer Oruçoglu'nun başını çektiği bu grup, Kemalizme ve Kürt sorununa olan yaklaşımıyla diğer örgütlerin tümünden net biçimde ayrılarak bu dönemin belki de en anlamlı ayrılığını gerçekleştirdi.³⁶ Bu özelliğine rağmen Maoculuğun çerçevesine

34 THKP-C'nin "politikleşmiş askeri savaş stratejisi"nin THKO'nun silahlı mücadele anlayışından en önemli farklarından biri silahlı mücadelenin önderliğinin bir parti tarafından yapılması gerektiğine olan inançtı. Mahir Çayan'a göre millî demokratik devrim mücadelesinde şehirler ancak ikincil bir öneme sahip olduğundan devrimin temel gücü işçiler değil köylülerdi. Bu nedenle partinin görevi işçi sınıfı içinde devrimci çalışma yapmak değildi. Partinin görevi köylülüğü harekete geçirmeye çalışırken işçi sınıfının "ideolojik öncülüğü"nü temsil etmektir.

35 Bugün THKP-C'nin geçmişine sahip çıkanların bir bölümü halen Kemalizmin bir "küçük burjuva devrimciliği" olduğunu savunabiliyorlar. Örneğin *Devrim* dergisi çevresi, THKO'yu "Kemalistlerin küçük burjuva devrimciliğinin rolünü gereğinden fazla önemse[diği]" için eleştiriyor. Yani Kemalizmin küçük burjuva devrimciliği olduğunu söylemek doğru ama bunu "gereği kadar" önemsemeli demek istiyor. Aynı çevre, Çayan'ın yukarıda özetlediğimiz görüşlerinin ulusalcı niteliğini şöyle yorumluyor: "Mahir Çayan'ın Türkiye için öngördüğü 'Yeni Sömürge Devrimi' modelinin, emperyalist ilişkilerin artık dışsal ilişkiler olmaktan çıkarak, içsel ilişkiler haline dönüşmüş oldukları yönündeki vurgusu, devrimci hareketin dönemin 'ulusalcı' veya ulusalcılıktan etkilenen akımlarıyla en önemli kopuş noktasını oluşturur: THKP-C'nin anti-emperyalist, 'anti-oligarşik devrim anlayışı', 'yurtseverliğin' işçi sınıfı mücadelesinin bütünlüğü içine yerleştirildiği, sınıfsal vurgunun ön planda olduğu bir kavrayışa dayanır." (*THKP-C ve Devrimci Yol'dan Bugüne Geçmiş Değerlendirmesi Bu Tarih Bizim*, yayına hazırlayan: Adil Yılmaz, İstanbul: Devrim Dergisi Yayınları, 2006, s. 35). Bugünkü TKP'nin görüşlerinin aynısı olan bu kavrayışın bugünkü versiyonu ise Latin Amerika'daki "ulusal halkçı blok"ların desteklenmesidir (a.g.e., s. 18). Dolayısıyla devrim anlayışı ve ufkü Hugo Chavez ve benzerlerinin programlarıyla sınırlıdır.

36 Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının ayrı devlet kurma hakkına tekabül ettiğini ilk kez net biçimde vurgulayan, Kemalist hareketin küçük burjuva radikalizmine değil hakim sınıfların politikasına denk düştüğünü vurgulayan ilk sosyalistlerden biri Kaypakkaya'dır. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1930'larda kaleme aldığı "Yol" başlıklı çalışmaları Kemalizmin sınıf doğası ve Kürt meselesi hakkında oldukça gelişkin görüşler içerse de bu eserlerin ancak 1979'da yayımlanabilmiş olması etkilerini oldukça sınırlamıştır.

hapsolan ve bu yüzden proleter devrimci bir yöne ilerleyemeyen bu hareket, proleter devrimci bir örgütlenmeyi sağlamak yerine diğer gerilla hareketlerinin tezlerini Maocu bir kavramsal çerçeveye tekrar etmeyi tercih etti. Böylece kırlardan başlayan “halk savaşı” bu bölgelerdeki “feodalizm”i parçalayarak “kıızıl iktidar”ların kurulmasını sağlayacak ve böylelikle devrimin yolu açılmış olacaktı. Kaypakkaya’nın 1973’te devlet tarafından öldürülmesinin ardından bir dizi bölünme yaşayan bu grup, ÇKP’nin 1970’lerde ortaya koyduğu “Üç Dünya” teorisinin ABD emperyalizmini ve NATO’yu da içine alarak genişleyen ittifaklar stratejisini hiçbir zaman kabul etmedi. Maoculuğun “dört sınıfın bloku” kavrayışıyla “milli burjuvazi”yi de ittifaklar çizginin içine yerleştiren bu ekip, Perinçek’in izleyen yıllarda titizlikle uyguladığı bu anlayışı da hiçbir zaman pratiğe geçirmedi. Örneğin seçimleri sürekli olarak boykot etti. Bölünmelere rağmen sürekliliğini kaybetmeyen bu ekip, 1974–80 döneminin etkili sol hareketlerinden biri haline gelemedi.

Özetle söylemek gerekirse, MDD hareketinin 1970–72 döneminde yaşadığı bölünmelerin sonucunda ortaya çıkan –Perinçek’in Aydınlık grubu haricindeki– politik grupların tamamı iktidarın zor yoluyla ele geçirmeyi önlerine koyarak geçmişin reformcu yaklaşımlarından kopmuşlardır. Buna karşın, ortaya konan devrimcilik anlayışı ve pratiği, programatik ve örgütsel bakımlardan devrimci Marksist bir pozisyona tekabül etmez. Sınıf ittifakları, aşamacılık gibi konularda aynı konumda olan bu gruplar, Leninist anlamda bir işçi sınıfı örgütlenmesine girişmek ve yoksul köylülükle ittifakı bu temelde kurmak yerine, dar bir öncünün kırlarda ve/veya kentlerde yoğunlaştıracığı gerilla mücadelesinin halkı harekete geçireceği yanılsamasına kapıldılar. Bununla birlikte, söz konusu grupların tamamının MDD anlayışına uygun olarak devrim stratejilerinde “milli burjuvazi”ye tanıdıkları özel rol, Kemalizm konusundaki hatalı kavrayışlarla da birleşerek 70’lerde CHP’ye yönelik hayırhah tutumun zeminini döşedi.³⁷ Sonuç olarak, 12 Mart ile kapanan dönem, bir sonrakine –devrim hedefli militan mücadele haricinde– programatik ve örgütsel bakımdan olumlu bir miras bırakmadı.

1974–80 döneminin özgüllüğü

İşçi hareketini ve solu yalnızca 1971–73 aralığında durdurabilen 12 Mart cuntası, 1961 Anayasası’nda bir takım değişiklikler yaptıktan sonra toplumsal alanda “hiçbir kalıcı iz bırakmadan” çekildi.³⁸ İşçi hareketi ve sol 1974

³⁷ Kemalizm ve CHP’ye yönelik tutum konusundaki tek istisna Kaypakkaya’nın takipçileridir.

³⁸ Tura, s. 36.

yılından itibaren hızlı biçimde güç kazanmaya başladı. Böylece bu yazının odaklandığı 70'li yılların ikinci yarısının özgüllüğünün asıl kaynağına yaklaşılabiriz. Bu yılları özel kılan şey burjuva düzeninin gerçek bir sarsıntı geçir-mesidir. Lenin'in "kitlelerin var olan ilişkiler içinde yönetilmek istemediği, yöneticilerin de bu ilişkiler içinde yönetemediği" bir durum olarak tanımla-dığı bu bunalım, kitlelerin sistemi sarsma azmine ve politik önderliğin düze-yine göre **ön devrimci** veya **devrimci** duruma tekabül eder. 15-16 Haziran 1970'te ayağa kalkan ancak 12 Mart ertesinde geçici bir yenilgiye uğrayan işçi hareketinin, 70'lerin ikinci yarısında 15-16 Haziran günlerinde kaldığı yerden devam etme kararlılığında olduğu görülür. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) gücünün zirvesine ulaşması ve kamu emekçi-lerinin en dinamik kesimini oluşturan öğretmenlerin kurduğu TÖB-DER'in mücadeleciliği dikkat çekicidir. İşçi hareketinin ve solun Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kapatılmasıyla sonuçlanan büyük kampanyası hareketin siyasal alana müdahale kapasitesinin artışına işaret eder. 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda yaklaşık 500 bin emekçiyi bir araya getiren eylem, işçi sınıfı hareketinin ve solun bu topraklardaki zirve noktasıdır.³⁹ Dünya ekonomik krizinin üç yıllık bir gecikmenin ardından 1977'de Türkiye'ye sıçraması ile başlayan ekonomik kriz, burjuvazinin manevra alanını sınırlar-ken proletarya hareketini de daha militan bir mücadeleye zorlayan bir etki yaratıyordu.

Dönemin en önemli olgularından biri 1975'te kurulan Polis Derneği'nin (POL-DER) 1977-78 döneminde anti-faşist ve sol bir yörüngeye otu-rarak güvenlik aygıtındaki bölünme eğilimini körükleyebilmesidir. Yalnızca Türkiye için değil, dünya ölçeğindeki toplumsal hareketler bakımından da oldukça özgün bir örnek oluşturan POL-DER, 70'lerin ikinci yarısında güvenlik aygıtı içindeki çatlamayı da gösterir. İçinde Ecevit'in CHP'sine destek verenlerden başlayarak sol grupların tümünden unsurlar barındıran, hatta sol grupların birbirleriyle rekabet ettiği bir yapı olan POL-DER, polis teşkilatı içinde marjinal bir unsur olarak kalmamış ve 1961 Anayasası'nın kendilerine bazı emirleri dinlememe hakkı verdiği şeklindeki "yasallık" reto-rigini kullanarak mücadele eden emekçilere omuz vermeye çalışmıştır:

Bir grev, boykot veya gecekondü sözcüğü geçince, akla hemen polis gelir olmuştur. Çünkü, egemen sınıflara sırtını dayamış olan politik çevreler, polisi,

39 1975'te yapılan nüfus sayımına göre Türkiye genelinde kentlerde yaşayan insan sayısının yaklaşık olarak 17 milyon olduğu göz önünde tutulursa 1 Mayıs 1977'nin gerçek anlamı daha iyi kavranabilir.

bu sınıfın yararına “yasal maşa” gibi, daha genel bir ifadeyle halkı halka karşı kullanagelmışlerdir. Oysa çoğunluğu yaşam ve geçim sıkıntısı içerisinde olan polis, kardeşleri olan öğrencilerimize ve gecekondlu komşusu olan işçilerimize yasa dışı davranışlarını düşünmek bile olanaksızdır... Bu örneği vermekten amaç, polis örgütünün, faşizan bir baskı kurmak eğiliminde olanlarla, sömürü düzeninin devamını isteyenlere ne kadar itibar edeceğini göstermek içindir.⁴⁰

Kontrgerillayı ve siyasi cinayetleri protesto etmek için 2 Nisan 1979’da Adana’da düzenlenen mitinge ilişkin şu anlatım POL-DER’in ne anlama geldiğini açıklar: “Daha kortejler alana yeni girmişken, polisin saldırısıyla karşılaşılır.. Mitinge ve mitingçilere karşı saldırıya giren polisler durdurmaya çalışan, hatta kavgaya tutuşan polisler olur.”⁴¹ 28 Eylül 1979’da Adana’nın POL-DER’li emniyet müdürü Cevat Yurdakul’un öldürülmesinin ardından yaşananlar daha da ilgi çekicidir. Henüz birinci yılını doldurmamayan sıkıyönetim kapsamındaki illerden biri olan Adana’da Yurdakul’un öldürülmesinin ardından POL-DER’li polisler direnişe geçer. Sıkıyönetimin kesin emrine rağmen 28–29 Eylül günleri iş bırakırlar. Sokağa çıkan emekçilerle buluşan 300 POL-DER’li “Kahrolsun sıkıyönetim”, “Yaşasın devrimciler” sloganlarını atar.⁴²

Devrimci mücadelenin yükselişi ordunun alt kademelerini de etkiler:

Devrimci Yol dergisine pek çok askeri birlikten destek mesajları geliyor, çoğu, risk nedeniyle yayımlanamıyordu...1977 yazıydı. Ardahan merkezine yakın bir köye (sınırım Azer köyüydü) gidiyordum. Yol, tugayın yanından geçiyordu. Askeriye içinde “Hey Dev-Genç’li marşı söyleniyordu. Yakından bakınca bir subayın erlere eğitim yaptırırken “Yaylalar” ya da “Baldız” türküleri yerine “Hey Dev-Genç’li” marşını söylediğini gördüm...1980 başlarında, Ağrı Patnos’da arkadaşlarla sohbet ediyorduk. Yemekte sucuklu yumurta yemiştik. Hepimiz zehirlendik. Arkadaşlar yoğurt aramaya başladılar. İki asker, bir okul duvarına “Tek Yol Devrim”, “Devrim İçin Tek Yol Devrimci Yol” sloganlarını yazıyordu. Yanlarına gittim. Bir yüzbaşı ve bir üstteğmendi. Neden

40 Gürbüz Atabek, “Halkın Polisi Olmak”, *Pol-Der*, sayı: 3, Aralık 1975.

41 Mukaddes Erdoğan Çelik, *Devrim Hamalı*, İstanbul: Ceylan Yayınları, 2001, s. 47.

42 Nevzat Bölüğüray, *Sokaktaki Asker Bir Sıkıyönetim Komutanının 12 Eylül Öncesi Anıları*, İstanbul: Milliyet, 1989, s. 103. 28-29 Eylül tarihlerinde Adana’da yaşanan protestoya ilişkin olarak yayımlanan bir yazıya göre “Bu cinayet şehirde kin ve nefretle karşılandı. POL-DER’li yurtsever polisler işi bırakarak direnişe geçtiler. Kitlenin öfkesi kabardı. Bu durum üzerine proleter devrimciler ve yurtsever devrimciler kitlelerin bu tepkisini anti-faşist bir mücadeleye dönüştürmek için bir gösteri düzenlediler. Cenaze töreni için toplanan direnişçi polislerin direnişini desteklediler.” (*Devrimci Halkın Birliği*, 19 Ekim 1979). Olaylara ilişkin daha ayrıntılı bir anlatım için bkz: Çelik, s. 110, 111.

Devrimci Marksizm

yazdıklarını sordum. Düşüncelerini yazdıklarını, Patnos'da Devrimci Yol'un sloganlarını göremedikleri için yazdıklarını söylediler... Bugüne dek hakkın-
da tek bir söz bile edilmeyen bu ilişkilere değinmemin nedeni, o dönemde toplumun ne derece politize olduğunu göstermek, dışarıdan kapalı bir kutu gibi görünen subay ve astsubay kesiminin bizden nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. 70'li yılların sonlarında bazı il ve ilçelerde bozuk silahlar ordu atölyelerinde tamirden geçiyor, arkadaşlar subay ve astsubaylarla doğrudan ilişkilere giriyorlardı.⁴³

Yukarıdaki veriler birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'deki burjuva düze-
ninin ciddi bir sarsıntı yaşadığı anlaşılır. Buna karşın, emekçi kitlelerin kapitalist sistem karşısındaki eylemli muhalefetine sistemi alaşağı etmeye yönelik kararlı bir mücadeleye dönüşmemesi, Türkiye'de başta faşist hareket olmak üzere bir dizi karşı-devrimci güç odağının büsbütün geriletilmemiş oluşu ve dönemin en güçlü sol hareketlerinin bunalımı devrimci yönde derinleştirecek politik donanımlarının olmaması gibi nedenlerden ötürü Türkiye'de tam anlamıyla bir devrimci durum yaşandığını söylemek doğru olmaz. Ancak gelişmeye açık bir **ön devrimci durumun** var olduğu açıktır. Ön devrimci durumun burjuvaziden bağımsız bir devrimci işçi partisinin önderliğinde tam bir devrimci duruma doğru evrilmesi mümkündü. Bunun gerçekleşmeyip 12 Eylül felaketi ile dönemin sona ermesinin nedenleri devrimci işçi partisinin ve bağımsız devrimci sınıf politikasının yokluğunda aranmalıdır. Dönemin en güçlü sol gruplarının bu dönemde aldıkları politik tutumun anlaşılması bu açıdan önemlidir.

Devrimci Yol

THKP-C'nin 12 Mart sonrasındaki yenilgisinin ardından yaşadığı bölünmelerin sonunda ortaya çıkan en güçlü akım Devrimci Yol'dur. 1975'te yayımlanmaya başlayan *Devrimci Gençlik* dergisi ile 1976'da kurulan Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu, önceki yıllarda THKP-C'ye yüzünü dönen oldukça geniş bir gençlik kitlesini bu grubun etrafında topladı. Bu kitle, *Devrimci Yol* dergisinin 1 Mayıs 1977'de yayımlanmaya

43 Yaşathak Aslan, *Devrimci Yol bir dönem 1980-85 yılları Kavgamız Bitmeyen Sevdamız*, Ankara: Arayış Yayınları, 2005, s. 19-21. Ordunun alt kademelerindeki politizasyonun çarpıcı bir örneği de Aralık 1978'deki Kahramanmaraş Olayları'nın ardından yaşandı. Faşistlerin Maraş'ta katliam yaptıkları haberini alan Harbiye öğrencileri bir film gösteriminin öncesinde yaptıkları bir dakikalık saygı duruşunun ardından anti-faşist sloganlarla katliamı protesto ettiler (Erbil Tuşalp, *Eylül İmparatorluğu*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1988, s. 36).

başlamasıyla birlikte daha belirli bir örgütsel kimliğe kavuşmuş oldu. DY, Çayan'ın "politikleşmiş askeri savaş stratejisi"nin sürdürücüsü olduğunu iddia etmesine rağmen, bu stratejiyi pratikte sürdürmedi. Kırlardan şehirlere göçün 70'lerde büyük kentlerde devasa bir yarı-proleter ve proleter kitlenin oluşumuna yol açması, bu kitlenin geçim sıkıntısına ilave olarak yaşadığı gecekondulu mahallelerinde yol, su, elektrik vb altyapı hizmetlerinden önemli ölçüde yoksun oluşu, hatta yaşadıkları konutları dahi günbegün direnerek ellerinde tutmaya zorunlu kalmaları, hareket geleneğinden gelen Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu gibi grupları bu bölgelerdeki potansiyeli değerlendirmeye itti. Gecekondulu mahallelerdeki halkın yüzünü bu gruplara çevirmesi, faşist hareketin silahlı saldırılarının da bu bölgelerde yoğunlaşmasına neden oldu. Sonuçta bu kitlelerin gündelik yaşamlarını etkileyen sorunlarla anti-faşist mücadelenin ihtiyaçları birbirine bağlı hale geldi:

Böylece bu gruplar...bir yandan anti-faşist mücadelenin bütün militan görevlerini üstlenirlerken, bir yandan da marjinal sektörün yarı proleter ve proleter kitlelerin oluşturduğu gecekondulu bölgelerinde, dayanışma ihtiyacıyla akrabalık ve hemşerilik ilişkileri çerçevesinde kendiliğinden oluşan, burjuva partilerinin hiçbir biçimde nüfuz edemediği, yarı açık toplumsal örgütlülüklerin militan biçimde ve merkezi olarak kurumlaşmalarının başını çekeceklerdir. Öyle ki, yeni oluşan bu bölgelerin faşistlerin ya da devlet güçlerinin saldırılarına karşı korunmasından militan yöntemlerle (otobüs kaçırma, işgal etme vb.) belediye hizmetlerine kavuşturulmasına, bölgenin adil biçimde parsellenip düzenlenmesinden el birliği içinde gecekonduların yapımına, aileler ya da farklı bölgelerden gelen kesimler arasındaki sürtüşmelerin giderilmesinden dayanışma fonlarının oluşturulmasına, hatta düğünlerden sağlık hizmetlerine (bedava ilaç ve muayene vb.) kadar bu bölgelerin bütün gündelik sorunlarının ve yaşam koşullarının çözüme bağlanıp düzenlenmesi, fiilen alternatif siyasal otorite durumuna gelen bu grupların tekeli altında gerçekleşecektir. İşin tuhafı, stratejileri gereği kırlardan dem vururlarken, kırlardan yeni kopan kitlelerin büyük kentlerde oluşturdukları bölgelerde kök salmaktadır bu gruplar.⁴⁴

Burada altı çizilen çelişki, bir süre sonra DY'nin gücü haline geldi:

Öz-savunma, örgütler tarafından öz-savunma amacıyla yapılmıyordu. Böylece, hemen bütün radikal örgütlerin 1968-70'lerin Çin, Vietnam, Küba'dan esinlenmiş devrim teorileriyle yaptıkları iş arasında açık bir çelişki ortaya çıkıyordu. Bu çelişki en açık ifadesini, en güçlü örgüt olan Dev-Yol'da bulmuştur. Bu hareket, resmen kabul ettiği teoriye göre gerilla savaşını başlatması gerekir-

ken, gecekondu bölgelerinde öz-savunma yaptığı için, aynı gelenekten gelen diğer hareketler tarafından eleştirilmiştir...Başka koşullarda bir hareketin güçsüzlüğünü oluşturacak özellikler, Dev-Yol'un gücünü oluşturmuştur.⁴⁵

Bu özelliklerin yanı sıra, Stalinist program anlayışından kopmamakla birlikte geri kalan solun önemli kısmından farklı olarak DY'nin Sovyetler Birliği'ne, Çin'e veya Arnavutluk'a angaje olmaması bu grubun bir taraftan anti-faşist öz-savunmayı örgütlerken diğer taraftan başka örgütlerle esnek bir ittifak politikası çerçevesinde yan yana gelebilmesini mümkün kılmıştır.⁴⁶

DY, elindeki bu avantajları mümkün olduğu kadar kullanarak güçlenmiştir. Ancak bu yükseliş, 70'lerin ikinci yarısındaki muazzam fırsatların kullanılabilmesi için yeterli olmadı. Bunun iki temel nedeni var. Birincisi, DY tüm kitleselliğine rağmen Türkiye'nin büyük kentlerindeki sanayi havzalarındaki yüz binlerce işçi tarafından devrimci bir odak olarak görülmemiştir. Bu grubun 1974 sonrasındaki yaklaşımını özetleyen bir metin şunları söylüyor:

1975'lerde birçok devrimci grup, 12 Mart yenilgisinin etkisiyle, öncelikle işçi sınıfının örgütlenmesi için fabrikalara gitmek gerektiğini vurgularken, sonradan Devrimci Yol'u oluşturacak unsurlar, "öncelikle sınıf mücadelesinin en sıcak yaşandığı alanda olmak ve işçi sınıfına belirli bir politikayla gitmek gerekir" saptamasını yaptılar. Bu saptamayla birlikte de dönemin anti-faşist mücadelesinin odağında bulunan üniversite gençliğine yöneldiler.⁴⁷

Bu satırlar işçi sınıfının içinde sistematik olarak faaliyet yürütmek gereğini küçümseyen, örneğin fabrikalara gitmeyi neredeyse bir yenilgi psikolojisiyle eş tutan yaklaşımın iyi bir örneğidir. Fabrikalarda çalışma yapmayı dar ekonomizm olarak gören ve politikasızlıkla eş tutan bu yaklaşım, işçi hareketinin TKP ve benzerlerinin reformizmine terk edilmesine neden olmuştur. Aynı metin, DY'nin işçi örgütlenmesinin Yeraltı Maden-İş ve DİSK'teki sol muhalefet gibi başarılı örneklerine değindikten sonra yukarıdaki alıntıdan farklı olarak doğru saptamalarda bulunuyor:

45 Küçükaydın, s. 67.

46 A.g.e., s. 68. DY'nin bu özelliği bu grubun takipçileri tarafından onun bürokratik olmayan bir sosyalizm anlayışına başından beri sahip çıktığını kanıtlamak için kullanılmıştır. DY'nin Sovyet "revizyonizmi", Çin "dogmatizmi" türünden argümanlarla ortaya koymaya çalıştığı yaklaşımın bürokratik işçi devletlerinin sınıfsal analizi, uluslararası komünist hareketin tarihi, burjuva partilerine yaklaşım ve ittifaklar politikası gibi alanlarda Stalinist geleneğin yaklaşımı ile ciddi bir farkı yoktur.

47 THKP-C ve Devrimci Yol'dan Bugüne..., s. 122.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Devrimci Yol merkezinin işçi çalışmasına katkısı yok denecek kadar sınırlı oldu. Bu alanda derinlikli bir programa ihtiyaç duyulduğu son derece açık olmasına karşın, ne böylesi bir katkı söz konusu oldu, ne de kayda değer bir kadro transferi... Neredeyse sadece ve tek başına anti-faşist çatışmanın tek bir boyutuyla sınırlı kalınması, her ne kadar sürecin basıncı altında yaşanmış bir durum olsa da, esas sorun bu koşulları dönüştürecek müdahalelerde bulunulmamasıdır. Bu eksik gelişmenin sonuçları, gerek o günlerde gerekse sonrasında hem devrimci hareketin hem de işçi hareketinin gelişimi bakımından oldukça ağır bedellere mal oldu.⁴⁸

DY'nin potansiyeli değerlendirememesinin ikinci ve en önemli nedeni bağımsız bir devrimci alternatifi ortaya koyamamasıdır. 1973 seçimlerinde CHP'ye oy çağırısı yapan geleneğin bir devamı olarak 1977 seçimlerinde de bağımsız bir duruş sergilenemedi. Perinçek'in Aydınlık grubuna benzer şekilde mantıksal sonucu CHP'ye destek vermek olan kararsız bir tutum ortaya kondu:

Seçimlerde CHP ve TİP gibi ilerici demokratik görünümündeki burjuva partilerinin desteklenmesi tavrı devrimciler açısından söz konusu olamaz...Ne var ki, CHP'nin desteklenilmemesi ve onun burjuva muhtevasının açıklanması şeklindeki politika genel olarak CHP'ye oy verdirtmemek için özel bir gayret sarf etmeyecek...CHP'ye oy veren kitlelere CHP konusundaki görüşlerimizi açıklayacaklardır.⁴⁹

Seçimlere ilişkin bu tutum, gerçekten de “eleştirel bir mesafe”yi yansıtmaktadır.⁵⁰ Fakat 1977 yılı itibarıyla burjuva partisi CHP'ye karşı takınılması gereken tutum eleştirel mesafe değildir. Doğru tutum seçimleri de kapsayacak bağımsız bir devrimci platformun oluşturulmasıdır. Emekçi sınıfın mücadelesinin -dünya krizinin dört yıllık gecikmeyle 1977'de Türkiye'ye sıçramasının da etkisiyle- doruk noktasına vardığı bir noktada bunun yapılmayıp “CHP'ye oy verdirtmemek için özel gayret sarf edilmemesi” sınıf

48 A.g.e., s. 124, 125.

49 “Seçimlerde Devrimci Tavır Ne Olmalıdır”, *Devrimci Yol*, sayı: 1, 1 Mayıs 1977; aktaran: Mustafa Alagöz, *İdeolojik Aklın Serüveni 1970-80 Arası Türkiye “Sol” Hareketine Kavramsal Bir Bakış*, İstanbul: Babil, (tarih yok), s. 214.

50 A.g.e., s. 54.

bağımsızlığına aykırı bir tutumdur.⁵¹ “Oy verdirtmemek için özel gayret sarf edilmeyen” CHP, 12 Mart döneminden sonra ilk defa ücretlerin dondurulmasını sağlayan, bütün vaatlerine rağmen kontrgerillaya dokunmayan, Kahramanmaraş Olayları’ndan sonra 13 ilde sıkıyönetim ilan ederek 12 Eylül’e giden yolu açan partidir.

CHP’ye oy verdirtmemeye çalışmak ancak bu felaketlerin yaşanmasından sonra akıllara geldi; oysa devrimci dalga artık geri çekilmeye başlamıştı. 14 Ekim 1979’daki parlamento seçimlerinde geçmişte en fazla CHP’cilik yapan ekipler bile (örneğin TKP) bu partiden desteğini çekti. Dolayısıyla DY’nin de bu tavrı paylaşması sınıf bağımsızlığı bakımından bir ilerlemenin değil konjonktürel bir zorunluluğun ürünüdür. Aynı tarihte Fatsa’da belediye başkanlığını DY’nin arkasında durduğu aday olan Fikri Sönmez’in kazanması 12 Eylül öncesindeki son önemli kazammdır. Ne yazık ki bu oldukça sınırlı kalmış bir örnektir. Sınırlı kalmasına rağmen, devrimci Marksistlerin eleştirel bir değerlendirmeye bu örneğin olumlu ve olumsuz yanlarından ders çıkartması gereklidir.

DY’nin 12 Eylül öncesindeki son olumlu adımı 1 Mayıs 1980 öncesinde Türkiye’deki reformist ve devrimci grupları güç ve eylem birliğine çağırmasıydı. Solun sekterliği sonucunda yalnızca DY, Halkın Kurtuluşu ve Kurtuluş birliğe yanaştı ancak bu birlik de pratiğe geçirilemedi.⁵² Son olarak, Türkiye’nin en kitlesel gruplarından biri, belki de birincisi olan DY’nin 12 Eylül darbesine karşı ciddi bir direniş hattını öremediğini belirtelim. Bazılarının zannettiğinin aksine, 12 Eylül’e karşı birtakım silahlı grupların “öncü” faaliyetiyle direnmek çözüm getirmezdi. Bunlar, DY’yi direnmemek-

51 Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nin çoğunluk eğiliminin eskiden çıkardığı bir dergide geçmişteki bu tavırdan kıvançla söz edilmişti: “Evet arkadaşlar eskiden Devrimci Yolcular da CHP mitinglerine katılırlardı. Ancak sizin gibi 40 bin kişinin içinde soldan say 30, sağdan say 30 kişi olarak değil. Ve Devrimci Yolcular CHP’nin mitinglerinden çekildiklerinde CHP’nin mitingi 30-40 kişi kalıverirdi.” (“5 Temmuzda Fenerbahçe’de”, *Yeniden*, Ağustos 1997; aktaran: Metin Uçak, “UDC, ÖDC, ÖDP”, *Sosyalist Politika*, sayı: 14, Eylül 1997, s. 94). Geçmişe bu şekilde bakan bir yapının Mart 2004’teki yerel seçimlerde Murat Karayalçın’ın Sosyal Demokrat Halk Partisi (SHP) ile ittifak yapmasına şaşırmamak lazım. DY’nin ÖDP’de yer almayan bir başka kanadı ise 12 Eylül’den 36 yıl sonra yaptığı geçmiş muhasebesinde “1978 yılında...Devrimci Yol büyük devrimci gruplardan birisi olmanın ötesine geçerek, CHP dahil tüm sol üzerinde politik bir hegemonya elde etti” diyor (*THKP-C ve Devrimci Yol’dan Bugüne...*, s. 106). Marksistlerin “politik hegemonya” kavramını kullanırken asgari bir ciddiyete sahip olmaları gerekiyor. Politik hegemonya kitlesellik, sayı üstünlüğü veya saygınlık anlamına gelmez. Siyasi programınızın diğerleri tarafından önemli ölçüde kabul görmesi anlamına gelir. 1978 sonrasında CHP’nin böyle olduğu iddia ediliyorsa durum çok daha vahimdir.

52 Çelik, s. 219.

le suçlarken aslında kendi vicdanlarını rahatlatarak bugünkü yetersiz politik hatlarını abartılı bir militanlık cilasıyla tahkim etmeye çalışanlardır. Oysa darbecileri korkutan esas faktör başta DİSK olmak üzere bir dizi emek örgütünün sosyalist grupların öncülüğünde darbeye karşı genel grev-genel direniş çizgisini ortaya koyma olasılığıydı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, DY bu alanda örneğin TKP ile rekabete girecek oranda güçlü değildi. Metodu gereği direnişten anladığı ilk şey sınıfı harekete geçirecek bir genel grev ve direniş dizisi değil gerilla mücadelesiydi. Ancak bu onun eli kolu bağlı beklemesini de gerektirmiyordu. Gücünün esas kaynağı olan kent yoksullarını darbeye karşı etkili bir direnişe çağırabilirdi, ancak bunu da yapamadı:

Cunta bir buçuk ay hazırlık yapmış, Ekim sonlarında saldırıya geçmişti. Darbeden hemen sonra bizden çok şiddetli çıkışlar, kapsamlı direnişler, sokaklarda barikatlar beklemişlerdi. Biz ise direnişin uzun vadeye yayılmasını tercih ettik. Bugün geçmişe baktığımda o ilk bir buçuk aylık süreyi cuntaya vermemeliydik diye düşünüyorum. Elbette bu önceden görülmesi gereken ve çok ciddi hazırlık gerektiren bir taktikti. Eğer faşist darbeyi, kitlesel direnişlerle ya da gündemi belirleyecek çapta büyük eylemlerle karşılayabilseydik cunta, topluma barış ve can güvenliği için geldikleri yalanını yutturamazdı. Bize dolaylı yollardan ulaştırılan, "Sakin kitlesel direnişler yapmayın, yoksa büyük katliamlar olacak" biçimindeki haberler beni hep düşündürmüştür.⁵³

Sonuç olarak, anti-faşist mücadele içinde öne çıkan Devrimci Yol, gerek örgütlenme metodu gerekse de geçmişinden devraldığı sınıf bağımsızlığı konusundaki sorunlu miras nedeniyle 1977-78'de doruğa çıkan krizi devrimci biçimde kullanamadı. Gerçekleşeceğinden herkes gibi emin olduğu askeri darbeye karşı ciddi bir politik bir hazırlık yapmadığı için kitlesel direniş yönlendiremediği emekçi kitlelerle birlikte yenilgiye uğradı.

Halkın Kurtuluşu

12 Mart yenilgisinin ertesinde Türkiye solu Stalinist uluslararası merkezlerin kendi aralarındaki kavgadan daha fazla etkilenmeye başladı. Bu durum THKO'dan iki önemli örgütün çıkması sonucunu verdi: SBKP'nin politikalarını benimseyen grup, Teslim Töre'nin önderliğinde 1980'de kurulan Türkiye Komünist Emek Partisi'ne giden süreci hazırladı. THKO'nun bölünmesiyle ortaya çıkan en önemli grup ise Maoculuğu benimseyen, son-

⁵³ Aslan, s. 41, 42.

radan Türkiye Devrimci Komünist Partisi'ni kuracak olan Halkın Kurtuluşu grubu idi. Bu grup, 74-80 arası dönemde Devrimci Yol ve TKP ile birlikte Türkiye'nin en güçlü, en kitlesel örgütlerinden biri oldu.

Halkın Kurtuluşu, 1974-75 yıllarında Türkiye solunun, özellikle de gençlik hareketinin ana taşıyıcılarından biri oldu. Bu grup tarafından kurulan ve büyük kentlerden başlayarak Anadolu'nun çeşitli kentlerine yayılarak gelişen Yurtsever Devrimci Gençlik Dernekleri, Perinçek'in *Aydınlık*'ı haricinde Maoculuğu ana yönelim olarak benimseyen pek çok grubun Anadolu'da faşistlere karşı mücadele ederken kullandıkları önemli yasal zemindi.

Türkiye solundaki teorik zayıflığın en rahatlıkla gözlenebileceği örneklerden biri Halkın Kurtuluşu'dur (HK). Aydınlik hareketinin ÇKP'nin Türkiye şubesi konumundan hareketle açtığı teorik tartışmalardan HK da etkilendi. Aydınlik grubunun HK ve diğer Maocular üzerinde kurduğu hegemonyanın sonucunda HK'dan Aydınlik'a doğru kopmalar ancak HK önderliğinin olağanüstü çabalarıyla yavaşlatılabildi. Aynı dönemde ÇKP ile Arnavutluk Emek Partisi (AEP) arasındaki ilişkiler de kopmaya başlıyordu. AEP, SSCB'yi "sosyal emperyalist" bir devlet olarak görmeye devam etse de, SSCB'yi baş düşman ilan ederek ona karşı ABD ve NATO'yla işbirliği yapmak gibi tamamen teslimiyetçi bir çizgiyi savunmaya da yanaşmadı. Bu durum, ÇKP-AEP ayrışmasına yol açtı.

Bu süreçte HK, iki aşamadan geçerek ideolojik-politik tutumunu değiştirdi. İlk önce, "Üç Dünya Teorisi"nin karşı-devrimci bir teori olduğunu ilan etti. HK'ya göre bu teori, uluslararası emperyalizmle ve egemen sınıflarla uzlaşmanın yolunu açan karşı-devrimci bir teoriydi. Ancak, HK'ya göre bu teori Mao'cu bir teori değil, Mao sonrasında Çin yöneticilerinin kabul ettiği bir teoriydi. *Halkın Kurtuluşu* dergisinin 1979 öncesindeki sayılarında bu tezi işleyen pek çok yazının yayımlandığı görülür. Neredeyse tam sayfa yayımlanan ve başkan Mao'nun dünya komünist hareketinin öncüsü olduğunu savunan yazılar, onun devrimci kişiliği ile ilgili şüirlerin yanında "Üç Dünya Teorisi"ni reddeden yazılar yer alır. 1979'a gelindiğinde ise, Türkiye solunun tarihine geçen oldukça ilginç bir olay yaşandı. Kısa süre önce Mao'nun ideolojik önderliğinden dem vuran *Halkın Kurtuluşu* dergisi, bir süre sonra Maoizmi reddettiğini duyurdu. Bununla da yetinmeyen dergi, geçmişte aldığı pozisyonun tam tersini savunarak "Üç Dünya Teorisi"nin bizzat Mao'ya ait olduğunu, Deng Şao Ping'in tek yaptığı şeyin Mao'nun tutumunu sürdürmek ve daha da ileriye götürmek olduğunu savunmaya başladı. *Halkın Kurtuluşu*'na göre dünya komünist hareketinin gerçek soy ağacı Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Enver Hoca idi. 1979'dan sonra AEP çizgisini kabul eden gruplar arasında AEP'nin Türkiye şubesinin hangi grup olduğu

konusunda büyük gerilimler ve tartışmalar ortaya çıktı. Bu tartışmadan galip çıkan HK, bu durumu özellikle gençlik kesimlerindeki gücünü artırarak siyasete tahvil edebildi. *Halkın Kurtuluşu*'nun sayfalarında AEP ile kurulan ilişkiyi belgeleyen yazılar yer alıyordu.

ÇKP'nin "Üç Dünya Teorisi"nin reddi, HK'nın siyasetini doğrudan etkiledi. Perinçek'in *Aydınlık* grubunun "yeni çarlar"a karşı Türkiye'nin savunulmasından dem vurması, hatta Süleyman Demirel'in Adalet Partisi'ni dahi Sovyetler'e yeterince sert tavır almamakla suçlaması, Türkiye devletini zayıflatacak her türlü sol tutumu Sovyet ajanlığı olarak görüp gazetesi aracılığıyla bu "sahte solcu" grupları devlete şikâyet etmesi gibi açıkça işbirlikçi politikalar, HK tarafından reddedildi. Bu durum, HK gibi büyük bir grubun devrimci bir noktada durabilmesini sağladı.

Bununla birlikte, yüzünü Tiran'a çevirmek bağımsız bir sınıf politikasının izlenebileceği anlamına gelmiyordu. AEP çizgisinin Stalinizmiyle paralel olarak HK da önündeki devrim aşamasının milli burjuvaziyle ittifak yapmanın zorunlu olduğu bir "demokratik halk devrimi" olduğunu savunuyordu:

Revizyonist hizipçiler ise, TİP'in açtığı yoldan ilerleyerek uluslararası Marksist Leninist hareketin ardına gizlenip troçkizm kusuyorlar. Onlara göre, milli burjuvazi, ittifak kurulabilecek bir sınıf değildir. Onlar, emperyalist feodal sömürü ve bağımlılık ilişkilerini tasfiye eden demokratik devrimin kaçınılmaz olarak kapitalizmin gelişmesine yol açacağı gerçeğinin iradi çabıyla önlenileceğini sanıyorlar. Aşamaları reddederek bir çırpıda kapitalizmin yok edilmesi gerektiği görüşünü ileri sürüyor, bu yüzden milli burjuvaziyle ittifakın mümkün olmadığını söylüyorlar. Milli burjuvaziyle ittifak mümkündür, çünkü o, emperyalizm ve feodalizmin baskısı altındadır, milli kapitalizmin serbestçe gelişmesi onun çıkarıdır.⁵⁴

Bu sözler, Halkın Kurtuluşu'nun Maoculuktan devrildiği jargonla "sosyal emperyalist" ilan ettiği Rusya'nın "sosyal faşist" temsilcisi olmakla suçladığı TKP'nin ittifak anlayışını paylaştığını gösteriyor. Bu anlayış, seçimleri "kitlelerin uyuşturulması, avutulması, hâkim sınıfların kendi iktidarlarının kitlelerin gözünde meşrulaştırılmasının bir aracı"⁵⁵ olarak gören Halkın Kurtuluşu'nu 1977 seçimlerinde CHP eksenli bir faaliyete götürdü. Bu grubun bağımsız aday çıkardığı az sayıda ilden biri olan Kahramanmaraş'ta HK'nın adayı öncelikle Cumhuriyet Halk Partisi'ne aday olmak üzere baş-

54 Aktaran: "Sosyalist Devrim" cillerle..., s. 63.

55 *Halkın Kurtuluşu*, sayı: 58, 30 Mayıs 1977; aktaran: Alagöz, s. 215.

vuruyor, başvurusunun kabul edilmemesi üzerine bağımsız aday oluyordu.⁵⁶ Ortaya konan anlayış, CHP'yi işbirliği yapılacak bir milli burjuva partisi olarak gören politik hattın ürünüydü. 1977-78'deki yükselişin heba edilmesinde bu anlayışın payı vardır.

Bir başka önemli konu da sol içi şiddeti körükleyen politik sekterizmdi. Bürokratik işçi devletlerinin birbirleriyle girdikleri rekabeti kapitalist ülkelerde faaliyet gösteren sol gruplara da bir siyasi görev olarak dayatmaları bu durumun nedenidir. Bu yaklaşımın vahim sonuçlar ürettiği ülkelerden biri de Türkiye'dir. Halkın Kurtuluşu, "CHP'nin Rus sosyal emperyalistlerinin işbirlikçisi revizyonistlerle işbirliği siyaseti sosyal-faşist TKP'nin güçlenmesine hizmet etmektedir" diyordu. Burada "milli burjuvazinin" temsilcisi CHP'ye "faşist" TKP ile işbirliği yapmaması tavsiye ediliyor. Aynı şeyi tersinden TKP de yapıyordu. Sol grupları birbirlerini "faşist" olmakla suçlamaya götüren ideolojik-politik seviyesizlik sorununun altını çizmekle yetinelim. Elbette bu tabloda kazançlı çıkan tek özne Perinçek'ten TKP'ye, Dev-Yol'dan Halkın Kurtuluşu'na tüm sol hareketlerin desteğini bir biçimde arkasına alan CHP idi.⁵⁷

Tüm bu özellikleri ile Halkın Kurtuluşu, 70'lerin ikinci yarısındaki ön devrimci durumu değerlendirmek bir yana, solun tamamının kendini bıraktığı akıntının parçası olmaktan kendini kurtaramadı.

Türkiye Komünist Partisi

1951 Komünist Tevkifatı'ndan sonra Türkiye'de ciddi bir varlık göstermeyen ve bir yurtdışı örgütü haline gelen TKP, en geç 1970 yılında yurtiçindeki TİP kadrolarıyla ilişkiye geçmeye başladı. 12 Mart sonrasında -özellikle de Sovyetler Birliği'nin resmi temsilcisi olmanın yarattığı cazibe sayesinde- pek çok TİP'li için TKP ismi öne çıkmaya başladı.⁵⁸ Yurtdışına çalışmaya giden TİP'li işçiler ve sendikacılar TKP'li oluyordu.⁵⁹ Buna ek olarak, 1971 sürecinde THKP-C gibi gruplarda faaliyet göstermiş olan ancak kır ya da kent gerillacılığının doğru bir mücadele yöntemi olmadığını düşünerek, işçi sınıfını merkeze alan bir çalışmayı önüne koyan çok sayıda kadro da yüzlerini TKP'ye döndü.⁶⁰

56 *Halkın Kurtuluşu*, sayı: 57, 23 Mayıs 1977. HK'nın devamı bugünkü Emeğin Partisi'nin Mart 2004'teki yerel seçimlerde SHP ile ittifak yapan gruplardan biri olduğunu hatırlatalım.

57 *Halkın Kurtuluşu*, sayı: 34, 6 Aralık 1976; aktaran: Alagöz, s. 213.

58 Babalık, s. 78, 79.

59 A.g.e., s. 83.

60 A.g.e., s. 96.

TKP'nin Türkiye'de bir örgütlenme seferberliği başlatması anlamına gelen ve "1973 Atılımı" olarak da bilinen kararının ardından legal ve illegal imkânları sonuna kadar kullanan parti, kısa bir süre içinde Türkiye'nin en güçlü sol gruplarından biri haline geldi. Kendisine *Birlik ve Dayanışma* adını veren TKP'ye yakın ekibin 70'lerin ortalarında DİSK'in yönetimini ele geçirmesinden itibaren parti işçi sınıfı içinde en düzenli ve örgütlü ilişkiyi yakalayan sol örgüt haline geldi. Bu başarıda daha sonradan DİSK'in CHP'nin etkisine terk edilişinin nedenlerinden biri olan sendika bürokrasiyle geliştirilen özel ilişkilerin özel bir payı olmakla birlikte, TKP'nin işçi sınıfı içindeki gücünü yalnızca sendika bürokrasisinin etkisine bağlamak diğer grupların bu alandaki zayıflıklarını örtmeye yarayan kolaycı açıklamalarını kabul etmek olur. TKP, Ocak 1977'de kurulan İlerici Gençler Derneği'nde (İGD) örgütlenen, "Yolumuz işçi sınıfının yoludur" diyen geniş bir gençlik kesimini sanayi havzalarında yürütülen faaliyetle aktif bir ilişkiye geçirerek kendi konumunu tahkim etti. TKP'lilerin Ağustos 1975'te kurduğu İlerici Kadınlar Derneği (İKD) Türkiye'nin en güçlü kadın örgütüydü ve emekçi kadınlar arasında aktif bir çalışma yürütmekteydi. 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda sergilenen etkili kitlesel duruşun en önemli nedeni TKP'nin etki alanındaki işçilerin alanı doldurmasıydı.

Bu devasa potansiyelin varlığına rağmen, TKP'nin reformcu yönelimi mücadelenin ilerletilmesini engelledi. Tüm umudunu CHP'nin "komünist" ismini taşıyan yasal partilerin kurulmasını engelleyen TCK'nın 141 ve 142. maddelerini değiştirmesine bağlayan TKP, dönem boyunca devrimin önünü açacak inisiyatifleri almak yerine kendisini yasal bir parti haline getirmeye ve bu sayede "milli burjuvazi"nin temsilcisi olarak gördüğü CHP gibi çevrelerle kuracağı "ulusal demokratik cephe" ile Türkiye'de bir "ileri demokratik düzen" kurmaya harcadı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Stalin'den devraldığı "milli sınıflar"la ittifak halinde "demokratik devrim"i gerçekleştirmesini hedefleyen aşamacı-işbirlikçi anlayışın 1920'lerden itibaren TKP'nin esas stratejisi haline getirildiğini yazının başında belirtmiştik. 70'lerde burjuvazinin içinde ittifak yapılacak "ilerici" odak arayan TKP'nin tutumu bu konudaki sürekliliği ortaya koyar:

Burjuvazinin içindeki ayrışma süreci hızlanıyor. Ulusal burjuvazinin, orta tabakaların, işbirlikçi burjuvazi, emperyalizm ve yabancı sermaye ile çelişmeleri, çatışmaları arttırıyor, sertleştiriyor. CHP ile gerici partiler arasındaki boğuşma bu çatışmanın açığa vurulmasıdır⁶¹ Orta tabakaların, milli burjuva-

61 TKP Programları ve..., s. 53; aktaran: "Sosyalist Devrim"çilerle..., s. 57.

zinin anti-emperyalist, anti-faşist yönü daha da ortaya çıktı. Bu gelişme işçi sınıfının, köylülerin ulusal ve sosyal kurtuluş savaşında yeni yeni müttefikler kazanmasına, ulusal demokratik bir cephe hareketinin doğmasına elverişli bir ortam yaratıyor.⁶²

TKP, müttefiki saydığı “milli burjuvazi”ye üretim araçlarına el konulmayacağı güvencesi veriyor ve “karma ekonomi sistemi” çerçevesinde bir “kalkınma” programını savunuyordu:

Ulusal ağır endüstri devlet sektörü eliyle kurulur. Devlet sektörünün egemen olduğu bir karma ekonomi sistemi uygulanır. Milli burjuvazinin, orta tabakaların bu sistem içinde her türlü özel girişiminden faydalanılır. Ve bu özel girişimler, memleketin endüstrileşmesine yardım ettiği oranda teşvik edilir.⁶³

Bu sınıf işbirliği programının TKP tarafından ortaya konduğu yıllarda, SBKP teorisyenleri de “parlamentar tipli proletarya diktatörlüğü” gibi uydurma kavramlarla -zaten yıllar öncesinde rafa kaldırdıkları- devrim fikrinin yerine parlamentarizmi geçirmeye çalışmaktaydılar:

Komünist ve İşçi Partilerinin bazı program ve belgelerinde, devrimci bir işçi sınıfının varolduğu ileri parlamenter geleneklere sahip kapitalist ülkelerde, sosyalist devrimi barışçı yoldan gerçekleştirmek süreci içinde, burjuva devlet aygıtını silahlarından arındırarak, parlamenter tipli bir proletarya diktatörlüğüyle değiştirmenin mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu durumda parlamento, burjuva diktatörlüğünün bir aracı olmaktan çıkar ve içinde işçi sınıfının güvenilir çoğunluğa sahip olduğu bir halk iktidarı durumuna gelir; proleter devlet aygıtının parçası olur.⁶⁴

SBKP teorisyenlerinin parlamentarist yaklaşımı TKP tarafından aynen kabul ediliyordu:

TKP, devrim süreci içinde değişik taktiklerin uygulanmasından yanadır. Parlamentarizme karşı değildir, fakat onu tek çıkar yol olarak da görmüyor. Demokratik bir hükümeti işbaşına getirmek için her türlü girişimi geçerli sayıyor. Parlamentarizm konusunda görüşü şudur: Parlamento, sömürücü, talancı büyük sermaye ve toprak sahiplerinin egemenliğinden kurtarmak, onu

62 TKP Programları ve..., s. 66; aktaran: “Sosyalist Devrim”cilerle..., s. 57.

63 TKP Programları ve..., s. 73; aktaran: “Sosyalist Devrim”cilerle..., s. 57.

64 N. Tropkin, S. Karpilenko, K. Şirinya, *Leninist Strateji ve Taktikler*, s. 41; 42; aktaran: Zeki Erginbay, “TKP” Üzerine, Ankara: Kurtuluş Sosyalist Dergi Yayınları, 1978, s. 44, 45.

işçi sınıfının, emekçi yığınların egemenliğini sağlayacak duruma getirmek.⁶⁵

Parlamentarizme karşı olmamak ile (reformizm) parlamento devrimci amaçlar için kullanmak (devrimcilik) arasındaki bariz çelişkiye reformizmin tarafında duran parti⁶⁶, bu çizgisini 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP'yi destekleyerek uyguladı. Buna paralel olarak, DİSK'in CHP'nin etki alanına girmesinde de başrolü oynadı. Sınıfın geniş kesimlerini harekete geçirme kapasitesine en fazla sahip örgüt olan TKP, reformculuğunun bedelini önünü açtığı CHP'nin DİSK'te kendisine karşı tasfiye operasyonları yapmasıyla ödedi. 1977-78'deki krizin devrimci yoldan çözümünün önünü tıkadı. Verili ideolojik-politik çerçevenin içinden de olsa bu teslimiyetçiliğe karşı çıkan *İşçinin Sesi* grubunu 1979'da partiden attı.⁶⁷

CHP'nin 1978-79 döneminde işçi sınıfına karşı gerçekleştirdiği sendika bürokrasisi destekli büyük saldırı TKP'yi yıprattı. Artık açıktan CHP taraftarlığı yapmanın imkânı kalmamıştı. 14 Ekim 1979'da Beria Onger'in İstanbul'dan bağımsız aday yapılmasının nedeni budur. Aneak teslimiyetçiliğin yarattığı büyük tahribat eldeki fırsatların yitirilmesine neden olmuştu bile. Artık üstlenilmesi gereken görev yaklaşan askeri darbeye karşı örgütlü bir hazırlık yapmak. TKP bunu yapmadığı gibi, Sovyetler Birliği'ni yöneten Stalinist bürokrasinin zorlamasıyla 12 Eylül'de yönetime el koyan cunta ile ilgili en vahim görüşlerin yayılması işlevini de yerine getirdi. Veysi Sarısözen, bu durumu şöyle açıklıyor:

Yalnız burada tabii bazı kaba yaklaşımlar da oldu ve bu çok şematik hale geldi. Öyle olunca sanki Cunta'nın bir ilerici, bir de gerici kanadı varmış gibi bir intiba uyandı. Parti yayınlarında da zaten buna uygun, bunu pekiştiren, böyle bir izlenimi güçlendiren görüşler de yer alıyordu.⁶⁸

TKP merkezindekiler darbeye bu şekilde bakmaya devam ederken, cunta da son hazırlıklarını yapıyordu. Mayıs 1981'de TKP operasyonu

65 “TKP ve Parlamentarizm”, *Atılım*, Eylül 1975; aktaran: Erginbay, s. 35, 36.

66 Erginbay, s. 36.

67 *İşçinin Sesi* grubunun TKP merkezine yönelik eleştirilerinin esin kaynaklarından biri SBKP'nin parti merkezinden bir ölçüde farklı düşünen teorisyenlerinden M. Suslov'du (Babalık, s. 161). “Verili çerçevenin içinden” derken bunu kastediyoruz. *İşçinin Sesi* grubundan İnanç Seçiş 29 Ağustos 1980'de İzmir'de eski yoldaşlarınca kurşunlanarak öldürüldü (a.g.e., s. 156).

68 Babalık, s. 170. 12 Eylül darbesinin ertesinde “bütün Sovyet kaynaklarında, makaleler tercüme edilir, yazılan şudur: ‘Askerler kazmayı küreği aldılar, Türkiye'yi yeniden inşa ediyorlar.’” Ankara'nın ilk Kemalist hareketi tarafından inşasına atıfta bulunan fevkalade övücü makalelerdir. “TKP üzerindeki baskıların başladığı dönemde, Sovyet basınına Türkiye ile ilgili yansıyan Bolşev balesi mi ne, gördüğü ilgi ve Türkiye'nin ne kadar iyi bir yola girdiği üzerinedir. Sovyetler Türkiye'deki askeri yönetime, devlet politikası olabilir, son derece hayırhah bakmıştır.” (a.g.e., s. 174).

başladı. Binin üzerinde parti taraftarı tutuklandı, iki partili işkence edilerek öldürüldü. Darbenin üçüncü yılında düzenlenen TKP 5. Kongresi'nde konuşan 1973-83 döneminin genel sekreteri İsmail Bilen, partinin "Leninizmin yolunda" olduğunu iddia ederken "Bu sevinçli günlere, sayısız kurbanlar, büyük acılar pahasına ulaştık" diyordu.⁶⁹ Bilen sonrasında parti yönetimini devralan ekip, Sovyetler Birliği'ndeki kapitalist restorasyonu yöneten Gorbacov'un siyasetiyle tam bir uyum sergiledi. 1988'de TİP ile birleşerek Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni (TBKP) kuran bu ekip, kısa süre sonra legalleşmek için Türkiye'ye gelen parti sekreteri Haydar Kutlu'nun ağzından Turgut Özal'ın ekonomi politikalarını kendi politikasına yakın bulduğunu ilan etti. TBKP'nin 1991'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasıyla TKP'nin önceden başlatılan likidasyon süreci tamamlandı.

Sonuç

Politik hareketler öncüllerinin kendilerine devrettiği mirastan dolaysız biçimde etkilenirler. Henüz yolun başında genç önderlik kadrosunu yitirmiş ve Stalinizmin mutlak hâkimiyetiyle şekillenmiş bir politik hareket olan Türkiye sosyalist hareketi, kendisinden sonra gelen kuşaklara ideolojik, politik ve örgütsel bakımlardan oldukça sorunlu bir miras bıraktı. Bu mirasın en önemli özelliği sosyalizmin bir devrim sorunu değil bir kalkınma metodu olarak anlaşılması, devrimin demokratik görevleriyle sosyalist görevlerinin birbirlerinden mutlak sınırlarla ayrılması ve burjuvazinin içinde sözde "ilerici" kanatlar keşfederek bunlarla ittifak kurmaya çalışılmasıydı. 1920'li yıllardan 1960'lardaki yükseliş dönemine değin sol hareketin bu özellikleri değişmedi. 1960'larda başlayan ve 15-16 Haziran 1970'teki işçi direnişi ile doruk noktasına varan mücadele döneminde sol politik hareketlerin parlamentoculuk ile askeri cuntacılık arasında sıkışıp kalması devraldıkları politik mirasın doğal sonucuuydu. Öte yandan, 1968 yılından itibaren büyük bir gelişme gösteren öğrenci gençlik hareketinin en ileri kesimlerinin 1970-72 döneminde iktidarı zor yoluyla ele geçirmeyi önlerine koyarak devrimci bir rotaya girmesi solun geçmiş elli yılındaki mirasından ilk ciddi kopuşu ifade ediyordu. Buna karşın, bu hareketlerin gerek devrimi demokratik aşamaya hapseden ve milli burjuvazi ile ittifakı şart koşan politik çizgileri gerekse de işçi sınıfı mücadeleciliğini devrimci yönde ilerletmeye çalışmak yerine kırlarda geliştirecek öncü savaşı başlatmayı hedefleyen ikameci stratejileri

⁶⁹ *Türkiye Komünist Partisi 5. Kongre Belgeleri*, İstanbul: Ürün Yayınları, 2000, s. 9, 10.

proleter devrimci bir politik yapının ortaya çıkmasını imkansız hale getirdi. Devrimci grupların işçi sınıfından uzak duruşu, kurtuluşun işçi sınıfının mücadelesi ile sağlanacağını düşünen oldukça geniş bir kesimin ilerleyen yıllarda işçi sendikaları içinde etkinliğini artıran TKP'nin reformist çizgisinin etkisine terk edilmesine neden oldu.

1970'lerin ikinci yarısında tam anlamıyla devrimci bir yöne doğru ilerletilebilecek bir ön devrimci kriz ortaya çıktığında, geçmişten devraldığı lanetli mirasın etkilerini üzerinden atamayan Türkiye solu bu muazzam fırsatı değerlendiremedi. Alternatif bir devrimci işçi odak inşa etmek yerine sözde "ilerici" burjuvazinin yelkenlerini şişiren sol hareket, 12 Eylül darbesine karşı kitlesel bir direnişin ortaya konamamasının da etkisiyle büyük bir yenilgiye uğradı. 12 Eylül sonrasında yaşadığı yenilginin gerçek kaynaklarını teşhis ederek eleştirel bir muhasebe yapamayan Türkiye solu, bugün de geçmişinden devraldığı mirasın etkisinden kurtulmaksızın yoluna devam ediyor.

TKP, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı

Nail Satlıgan

Birinci olarak, TKP meselesi.* Yüzeysel olarak bakıldığında 1960 ile 1970 arasında, 1970'li yıllarda Türkiye'de Sovyetler Birliği'ne yakın -bağlı diyemeyeceğiz çünkü Komintern, Komintern gibi şeyler yok artık- komünist hareketlerin belki de en güçlüsü haline gelecek olan bir hareket, TKP ve uzantıları, 60'lı yıllarda hemen hemen hiç yok. İlk yüzeysel bakış bize bunu anlatıyor. Ama kazın ayağı öyle değil.

“Sosyalizmin Yarım Yüzyılı” diye bir başlık konmuş. İlginç olan şu ki ben bu sosyalist hareketin içinde yer almaya başladığımda, yani 1960'larda da sosyalizmin yarım yüzyılından bahsedilirdi. Şimdi hâlâ sosyalizmin yarım yüzyılı diyoruz. Bu paradoksu bir çözmemiz gerekir bence. 1968'de yarım yüzyıllık sosyalist hareket dendiğinde 1908'le, yani İkinci Meşrutiyet ile başlayan sosyalist hareketler kastediliyordu ama bunların Marksizm dozu oldukça zayıftı. *Sosyalizm Ansiklopedisi* gibi yerlerde belki görmüşsünüzdür. Osmanlı'da çıkan Osmanlı yazısıyla bir gazete, üzerinde Marx'ın böyle çok sakallı, göbekli, göğsünde saate benzeyen bir madalyon, çok meşhur bir resmi vardır. Bir Marx damarı var ama Marksist bir hareket, Leninist bir hareket

* Bu yazı, İşçi Mücadelesi ve Emekçi Hareket Partisi'nin 2005 sonbaharında birlikte düzenlemiş olduğu “Türkiye'de Sosyalizmin Yarım Yüzyılı” başlıklı seminer dizisinde yapılmış bir konuşmanın yayına hazırlanmış biçimidir. Başlık *Devrimci Marksizm* tarafından konulmuştur.

değil. Daha ziyade 1. ve 2. Enternasyonalin uzantısı. O zaman, yani meşrutiyet döneminde İştirakçi Hilmi gibi birtakım şahsiyetler var. Birtakım partiler var. Özellikle Osmanlı'nın Balkan topraklarında, Selanik gibi, yaygın olan bir hareket var. Onlar kastediliyor. Ama Marksist ve Leninist bir sosyalizmin başlaması çok önemli ölçüde 1960'larla; hele bunun kitleselleşmesi... Onun için her iki yarım yüzyıl referansı da doğru aslında.

Bugünden baktığımızda bize başlık olan yarım yüzyılın, daha ziyade 3. Enternasyonal kökenli bir sosyalizm olduğunu göz önünde tutmak kaydıyla şimdi TKP'ye gelelim. Önce 1950'lere değinelim. 1951 tevkifatı TKP'nin hayatiyetine, örgütsel varlığına çok büyük ölçüde son veren bir hareket. Çok büyük ölçüde diyorum, bunun altını çizmek gerekiyor. 2. Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği'nin dünya çapında demokrasi, demokratik hak ve özgürlükler alanında yapabileceği etkiyi abartarak, yani soğuk savaşın gerçekten bir savaş olduğunu, olacağını unutarak bir örgütlenmeye gidiyorlar. Büyük ölçüde muhtemelen o 2. Dünya Savaşı havası içinde ummadıkları bir tepkiyle karşılaşıyorlar. TKP'nin içeri giren kadroları arasında ideolojik bir görüş ayrılığının olduğunu söyleyemeyiz. Ama polis sorgusu ve daha sonra hapishanede alınacak tutum konusunda ayrılık çok derin bir ayrılık oluyor. Yani onlarca yıl süren bir ayrılık. İdeolojik bir ayrılık başta kesinlikle yok. Yani şu strateji, bu strateji, Stalin'e karşı tavır, böyle şeyler rol oynamıyor. Ama esas olarak iki kanat var. Bir tanesi başını Mihri Belli'nin çektiği, "konuşmayan" kanat. Örgütsel bağlantılarını ele vermeyen ya da poliste ele verse bile savcılıkta ve mahkemede bunu reddeden bir kanat. İkinci bir kanat, -şimdi benim gençliğim Mihri Bellicilere yakın çevreler içinde geçti-, bize denirdi ki onlar "konuştu". Bu Zeki Baştımar, daha sonra alias Yakup Demir olacak, dışarıda 1960'lı yıllarda TKP Dış Bürosu'nun başına geçtiğini öğreneceğimiz şahsiyet. Bize anlatılanlara göre polise konuşmuş, daha sonra da mahkemede siyasi savunma yapıyor. Yani biz evet Türkiye Komünist Partisi'yiz, ben TKP Merkez Komitesi birinci sekreteriyim diyor, siyasi savunma yapıyor. Geriye dönüp baktığımızda ben şunu anlıyorum ki, bu tevkifatta mutlak olarak konuşan ve mutlak olarak konuşmayan taraflar söz konusu değil. Zeki Baştımar dediğim gibi örgütün mevcudiyetini ve kendi örgütsel ilişkilerini kabul etse bile birçok insanı gizlemiş olduğu anlaşılıyor. Mesela Mehmet Ali Aybar, mesela Behice Boran, mesela Sadun Aren. Geriye dönüp baktığımızda bu gizlemelerin çok stratejik gizlemeler olduğu sonucuna varıyoruz. Çünkü, Gökhan'ın** da söylediği gibi Türkiye

** Aynı seminerde ("Türkiye'de Sosyalizmin...") bir diğer konuşmacı olarak yer alan Gökhan Atılğan'a atıf yapıyor.

İşçi Partisi ortaya çıktığında, yani 61'de kurulup 62'de aydınlara açılarak bir kitleleşme sürecine girdiğinde bu şahsiyetler, bu partinin yöneticileri oluyorlar. Bunların 141'den mahkûmiyetleri, sabıkaları olmamış oluyor. O sırada, 60'lı, 70'li yıllarda 141'den mahkûm olmuş olanlar legal politika yapamazdı; bunlar yapabiliyorlar. Mihri Belli kanadıyla Zeki Baştımara kanadı arasında bir ayrılık baş gösteriyor. 1960'a yakın yıllarda bu tevkifata maruz kalan insanlar dışarı çıkıyorlar. Şimdi anlıyoruz ki Zeki Baştımar hemen yurt dışına çıkıyor. Türkiye'ye bir çağrı gönderiyor, "gelin toparlanalım" diye. Mihri Belli ve arkadaşları Türkiye içinde kalıyorlar. Daha sonra TKP Dış Büro başkanı Yakup Demir'i o zaman *Hürriyet* gazetesinde gördük. Bu oldukça patolojik bir oluşum arkadaşlar. Sovyetler Birliği'ne tamamen bağımlı; maddi olarak, manevi olarak... Türkiye ile bağları neredeyse tamamen kopuk. İçlerinde 51'de çıkanlar var; bir de daha önce orada yaşayanlar var. Yani 50 senedir Sovyetler'de yaşayan insanlar var, çok efsanevi önderler filan. Bunların Türkçesi de bozuk. Bizim Radyo, *TKP'nin Sesi* onların yayımları.

Mesela sayılabiliyor musunuz? (Salondan cevap gelir.) Evet, milletvekili. 1930'larda kullanılmış bu. Nasıl ki kaymakama ilçebay, valiye ilbay denmiş. Yani adamın dili o dönemde kalmış. Utkan nedir biliyor musunuz? (Salondan "zafer" cevabı gelir.) Hayır, utku zafer, utkan muzaffer demek. Mesela askeri darbe demiyorlar, askersel devirme diyorlar (gülüşmeler). Yani böyle bir dille konuşuyorlar. Patolojik bir oluşum.

Mihri Belli ve arkadaşları Türkiye'de kalıyorlar. Mihri Belli'nin, Gökhan'ın aşağı yukarı bütün ana adımlarını, önemli adımlarını özetlediği serüveni, TKP'nin Türkiye içinde kalan kadrolarının faaliyetidir. Yalnız, tabii *Yön* ile bir stratejik dayanışma ve yakınlaşma içindeler. Orduda o sırada önemli birtakım kıvılcıklar var. Nasıl ki mesela bugün Chavez'in önderliğinde başlayan sürecin sosyalizme doğru gidip gitmediği tartışılıyor dünya solunun içinde... Bu tartışmalı bir konu ama tartışmaya değer bir konu. Saçma bir konu değil. Türkiye ordusunda da böyle bir hava var. Mihri Belli *Yön* dergisiyle stratejik bir ittifak içine giriyor. Daha sonra da giderek yükseliyor, kalabalıklaşıyor bu hareket. TİP'i ele geçirme raddesine geliyor, sınırına geliyor. Bu yüzden birtakım şiddet hareketleri uygulanıyor. Sonuç olarak TİP'i ele geçiremiyorlar. Ama TİP'in işlevini büyük ölçüde sekteye uğratanlar. Bizim bugün geriye dönüp baktığımızda koyabileceğimiz bir isimle "iç TKP", yani milli demokratik devrim hareketi. Bunun önderi Mihri Belli ve arkadaşları böyle bir gelişme gösteriyorlar. Bu gelişmenin ayrıntıları, somut aşamaları vs. önemli bir kısmını zaten biliyoruz. Başvuru kay-

naklarında zaten var. Ama Türkiye'ye özgü iki önemli paradoksa yol açıyor, ben bunların altını çizmek istiyorum.

Bir tanesi şu: TKP, 51 tevkifatından sonra dediğim gibi parçalanınca, parti içinde muhtemelen azınlıkta olan kesim ülke dışına gidince, Doğu Almanya'da Sovyetler Birliği'nin nezdinde hareketin -yani "Marksist-Leninist dünya hareketi"nin- Türkiye'deki temsilcisi olarak onay alınca, şöyle bir durum söz konusu oluyor. O sırada dünyada bütün komünist partilerinde -bunun şu anda ellinci yılını yaşıyoruz- 1956 Sovyetler Birliği Komünist Partisi yirminci kongresinde Hruşçov, o zamanın birinci sekreteri, Stalin aleyhine bir rapor okuyor. Bununla başlayan sürece literatürde destalinizasyon denir. Bu dünyanın her yanına yayılmıştır. Komünist partileri kanalıyla yürütülmüş bir kampanyadır bu. Stalinizme yönelik eleştiri çok büyük bir ölçüde kişiye tapma denilen bir tutumun eleştirilmesiyle sınırlıdır. Troçkistleri, devrimci Marksistleri, sol Marksistleri tatmin edebilecek bir bürokrasi eleştirisi söz konusu değildir. Zaten bürokrasi içindeki bir çatlaktır söz konusu olan. Hruşçov Stalin'in bütün cinayetlerinin tetikçisi bir adamdır zaten. Yani kapasite olarak böyle bir şey, radikal ve derin bir Stalin eleştirisi yapabilecek durumda değildir. Ama sonuç olarak bir destalinizasyon başlamıştır. Bu destalinizasyonun anlamı nedir? Bir: Stalin'in Marksizmin klasikleri arasından çıkarılması. Bu şu demek: Marx, Engels ve Lenin'le aynı statüde olmayacaktır Stalin, kitapları basılmayacaktır, yayımlanmayacaktır. Yeni baskıları olmayacak, mesela "Marksizm ve Milli Mesele" ya da *Diyalektik ve Tarihî Materyalizm*, bunlar basılmayacak. *Sovyetler Birliği Komünist Partisi Kısa Tarihi* -ki *Diyalektik ve Tarihî Materyalizm* o kitabın bir parçasıdır- bunlar basılmayacaktır. Böyle bir destalinizasyon dünya çapında olmuştur. Türkiye'de ise olmamıştır. Neden? Çünkü destalinizasyonu yapması gereken kuruluşun önderliği ülke dışındadır. Ülke içindekiler ise rekabet içinde Stalin'in Marksizmin klasikleri içindeki yerini muhafaza etmeye yöneldiler. Nitekim, biliyorsunuz Sol Yayınları, Marksist literatürün Türkçe'ye çevrilmesi ve yayımlanmasında çok önemli bir rol oynadı. Muzafer Erdost'un adıyla anılır ama orada Muzafer Erdost kadar önemli insanlar da Mihri Belli ve eşi Sevim Belli'dir. Korkunç bir çeviri çabası... Yani şöyle anlatılır: Mihri Belli oturmuş Sol Yayınları'nda, eline almış bir kitabı sözlü olarak çevirmiş, birisi daktilo edermiş. O yüzden ilk baskılarda tabii çeviri yanlışları çoktur. Bunlar bir taraftan Karl Marx, Engels ve Lenin basarken, bir taraftan da bütün bir Stalin külliyatını Türkçe'ye kazandırdılar. Yani Türkiye'de destalinizasyon o yüzden son derece zayıf olmuştur. Mahir Çayan'da derin bir Stalinist damar vardır: Stalin'e olumlu atıflar vs. Bu Türkiye sosyalist hareketinin bence birinci paradoksu.

İkinci paradoksa geliyorum. Mihri Belli, TKP, yani Moskovacı dünya komünist hareketi geleneğinden gelen bir insan; o kültür içinde yoğrulmuş bir insan. Dolayısıyla Stalinciliğin Türkiye gibi bir ülke için strateji olarak ne önerdiğini bilecek durumda olan bir insan. Bunun evveliyatı var. Burada Troçkist olan arkadaşlar da var, olmayan arkadaşlar da var. Şöyle diyebiliriz: *İki Taktik*'e kadar giden bir geçmişi var bu aşamalı devrim görüşünün. *İki Taktik*, Lenin'in kötü kitaplarından bir tanesidir: *Demokratik Devrim ve Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*. Burada bir demokratik devrim, bir de sosyalist devrim aşaması öngörülür. Bu ikisi arasında çok uzun süren bir geçiş dönemi öngörülür. Geçiş döneminde devletin sınıfsal niteliğinin işçi devleti olmayacağı, ondan daha geniş bir koalisyon olacağı öngörülür. Yani deyim yerindeyse iki aşamasının arasına bayağı uzun bir sürecin sıkıştırılmış olduğu, bir Çin Seddi'nin yerleştirilmiş olduğu bir aşamalı devrim söz konusu. Benim yorumuma göre, ayrıca Troçkistlerin yorumuna göre, Lenin bu aşamalı devrim görüşünden 1917 Devrimi arifesinde *Nisan Tezleri* diye anılan stratejik yönelişle ayrılmıştır ve ondan sonra 'bütün iktidar sovyetlere', bir işçi devletinin kurulması perspektifi, stratejisi, gündeme gelmiştir. Ama bu aşamalı devrim görüşü, özellikle Stalinciliğin Sovyetler Birliği'nde iktidara gelip de muhaliflerini tasfiye etmesinden sonra derinleştirildi ve yaygınlaştırıldı. Örneğin Çin Devrimi ile birlikte -ki onlarca yıla yayılan bir süreçtir bu- ulusal demokratik devrim adı altında az gelişmiş, emperyalizmin sömürgesi ya da yarı-sömürgesi durumunda olan ülkelerde proletaryanın burjuvazinin antiemperyalist, ulusal, millici -Türkiye'de milli demokratik devrimcilerin kullandığı deyimle- millicilerle ittifakına dayanan, az gelişmiş ülkelere özgü yeni bir boyuta büründürüldü. Tabii *İki Taktik*'te milli demokratik devrim (MDD) diye bir şey yoktur; burjuva demokratik devrim vardır. Bu sefer az gelişmiş ülkeler için Çin Devrimi'yle başlayarak bir ulusal demokratik devrim ya da milli demokratik devrim stratejisi öngörüldü. Mihri Belli Türkiye'de bunu savundu. O arada yine tarih açısından ilginç bazı paradokslar yaşandı. Mesela Mihri Belli ile yurt dışındaki Zeki Başımar kanadı arasında ihtilaf var. Dış TKP, TİP'i destekliyor, Mihri Belli aleyhine broşür yayımlıyor. O broşürü ben hatırlıyorum: *MDD'nin İçyüzü*. Şimdi sanırsınız ki milli demokratik devrim görüşünü eleştirecek; ama bu Stalinizmin görüşü zaten. O yüzden milli demokratik devrim diye başlayan broşürde milli demokratik devrim değil, Mihri Belli eleştirildi. Söylem şöyle tabi: Milli demokratik devrim Türkiye gibi bir ülkede doğrudur, ama bunu Mihri Belli'nin yapması yanlıştır. Yani milli demokratik devrimi değil, Mihri Belli'yi eleştiren bir broşürü bunlar Türkiye'de yaydılar. Öbürleri de Sovyetçi, Mihri Belli de Sovyetçi, yani Stalinci; aralarında bir görüş ayrılığı

ğı yok. TİP'e karşı da bir taraftan mücadele ediyor. Gökhan biraz değindi, orada da Aybar'ın popülist yönelişlerinin yol açtığı komik şeyler var tabii. Mesela eski TİP'in amblemi çark-başaktır. Altında yine karışık bir slogan yazardı: köylüye toprak, herkese iş. Pek yan yana getirilemeyecek iki slogan. Gene de çark ve başak diyelim ki işçi öncülüğünde bir emekçi koalisyonuna, ittifakına gönderme yapan bir şeydi. Aybar için ise horlanmak, sömürölmekten daha ezici bir şeydi. Sonra o amblemi değıştirdi. Biraz Japonların sumo güreşçilerine benzeyen bir silüetle kasketli bir köylü resmini partiye amblem yaptı. Aybar TİP'in başından ayrıldıktan sonra TİP, milli demokratik devrim stratejisine karşı bir savunma hattı oluşturma gayreti içine girdi. Burada önemli ve stratejik bir yeri *Emek Sosyalist Dergi* işgal eder. *Emek Sosyalist Dergi*, milli demokratik devrime karşı teoriye meraklı, teorisyen olan birtakım arkadaşların çıkardığı bir dergi.

“Kapital” çevirmeni Mehmet Selik, *Hürriyet* gazetesinin magazin yayınlarını uzun süre yöneten Kurthan Fişek... Bunlar SBF, ODTÜ çevresinden akademisyenler. Kutlay Ebiri, şimdi Dünya Bankası uzmanıdır. Korkut Boratav da yazmıştır. Kenan Sooner de önemli bir yazardır. Kenan Somer, “İki Taktik”, “Ne Yapmalı” gibi Leninist literatürü yeniden yorumlama açısından önemlidir. Orada milli demokratik devrim görüşüne karşı bir sosyalist devrim görüşü geliştirildi. Bu ünik, biricik, dünyada bir başka benzeri olmayan bir görüştür. Tamamen bir savunma ihtiyacı içinde geliştirilmiş bir görüştür. Sovyetçi olmayan bir görüştür. O yüzden ben şunu düşünüyorum: Burada kime sorsam “En Stalinist kim bu memlekette?” diye herhalde TKP; eski TİP dersiniz değil mi haklı olarak? Ama bir başka açıdan bakıldığında bunlara Stalinist demek zordur. Çünkü Stalinizmin, emperyalizmin baskısı altında bulunan ölkeler için genel geçer devrim stratejisi, milli demokratik devrim ya da ulusal demokratik devrimdir. Bunlar buna karşı. İkincisi Stalinizmde “halk cephesi” büyük önem taşır: faşizme karşı burjuvazinin anti-faşist, ilerici kesimleriyle koalisyon halinde iktidarın önerilmesi. Halk cephesi önermek mesela Troçkizm açısından büyük günahdır, “günah-ı kebir”dir. Bunlar buna da karşılar. (Dinleyicilerden biri “yurtsever cephe” diyor). Yurtsever cephe yeni ve enteresan bir gelişme. Bir gün onu konuşabiliriz ama halk caphesine bunlar yıllarca karşı çıktılar. Yani Stalincilikleri büyük ölçüde 1930'ların meşin ceketli, meşin kasketli, üzerinde kıvıllı yıldızlı kolektivizasyon militanlarına duyulan, Gladkov gibi romanlardan beslenen bir romantizme dayanır gibi geliyor bana. Ama sonuçta şöyle bir paradoks oldu. Destalinizasyon Türkiye'de çok zayıf ve yetersiz kaldı. İkinci olarak, sosyalist devrim adı altında dünyada bir benzerine rastlanmayan bir görüş ortaya çıktı. Neydi sosyalist devrim? Türkiye, bir demokratik devrimden

beklenen görevleri yerine getirmiştir. Bundan sonraki aşama sosyalistlerin iktidara gelmesidir. Bu da bir sosyalist partinin seçimlerde en yüksek oyu alarak iktidara gelmesi olacaktır. Türkiye gibi emperyalizmin baskısı, sömürüsü altında bulunan, burjuvazinin son derece cılız olduğu bir ülkede -şimdi Hikmet Kıvılcımlı'ya geçmek için bunun altını çiziyorum- baştan beri emperyalizmle işbirliği içinde olduğu bir ülkede demokratik devrimin görevlerinin tamamlanmasına imkan yoktur. Sosyalist devrim görüşü saçma bir görüş ama milli demokratik devrim görüşü de bir o kadar saçma bir görüş. Çünkü işçi sınıfını antikapitalist hedeflerden taviz vermeye zorlayacak bir ilerici, antiemperyalist, anti-feodal bir burjuvazi yok ki. Burjuvazi, Kemalizm baştan beri hem emperyalizmle hem de feodalizm -ya da pre-kapitalist sınıf diyelim- onlarla ittifak etmiş. Bu sosyalist devrim/demokratik devrim kutuplaşması çok verimsiz bir kutuplaşmaydı, çok komik sahneler yaratıyordu. Bir mitingde bir grup "Bağımsız Türkiye" diye bağırıyor, öbürü "Sosyalist Türkiye" diye bağırıyor, birbirlerinin sesini bastırmaya çalışıyorlar. Yaralananlar, dökülen kanlar... Sürekli devrim görüşü o sırada Türkiye'de bilinseydi bu iki olumsuz zıddın, kutbun olumlu sentezi olarak rol oynayabilirdi. Ama uluslararası sol muhalefetin Türkiye'de hiç uzantısı olmadığı için sürekli devrim görüşü, Troçkist eleştiri bilinmiyordu. Ben orada Gökhan'dan ayrıldığımı söyleyeyim. Dedi ki Sadun Aren İngilizce, Behice Boran İngilizce, Fransızca, Aybar Fransızca literatürü biliyorlardı. Bence bilmiyorlardı. Nereye bakacaklarını bilmiyorlardı. Aybar'ın dünya çapında önemli bir Sovyetler Birliği eleştirisi vardır; yani "Avrupa komünizmi"nden daha ileri, daha solda. Ama mesela Aybar'ın yapıtlarına bakın, öyle Althusser filan yoktur. Kaynakçalarına bakın. Bu böyle. Şimdi Hikmet Kıvılcımlı'ya da iki paragraf değinmek gerekirse: Hikmet Kıvılcımlı, 1960'lı yıllardan bahsediyoruz, ama daha öncesiyle ve sonrasıyla, Türkiye Marksist hareketinin ortaya çıkardığı en özgün düşünür denebilir. Zor tarafları var. Kendine özgü bir üslubu var. "Cryptique", şifreli, çözülmesi zor. Okuması zor bir üslup. Garip deyimler filan kullanır. Ama o deyimlerin bir kısmının sonra batı dillerinden bire bir yapılmış çeviri ya da yanlış yapılmış çeviri olduğunu görürsünüz. Zamanla biraz buna alışmak mümkün olabilir.

Birincisi, özgün olması. Özgün olmak derken şunu kastediyorum. Birinci olarak, dünya tarihi çapında, tarihî maddecilik çapında birtakım katkılar yapmaya çalışmış bir insan. Bu 'tarih tezi' denilen görüşleriyle ilgili. Tarih tezi, kısaca şu demektir: Tarih devrimler yoluyla ilerler, ama bu ilerlemede sosyal devrim denen üretim tarzı değişiklikleriyle, tarihsel devrim ya da "tarihçil" devrim denen üretim tarzı değişikliklerini ayırt etmek gerekir. Sosyal devrim, burjuvazinin feodaliteye karşı devrimi, proletaryanın burjuvaziye karşı dev-

rimi... Bunlar örgütlü bilinçli çabalarla olur. Toplum çöküşe uğramaz, yani iki taraf birden ortadan kalkmaz. Ama diyelim ki köleci toplumdan feodal topluma geçiş öyle olmaz. Toplumun her iki kanadının da helak olmasıyla sonuçlanır. Neyse sonuç olarak bu doğrudur, yanlıştır, tarihî materyalizm düzeyinde dünya-tarihsel bir açıklama çabası. Yeni bir şey. Bu özgünlüğünü gösteriyor. İkinci olarak. Türkiye tarihine eğilen, Osmanlıyı teorileştirme-ye çalışan bir tarafı var. Orada fanteziler falan çoktur ama benim açımdan önemli olan şu: Hikmet Kıvılcımlı 60'lı yılların son dönemine kadar pek kimsenin tanımadığı, bilmediği, fazla itibar etmediği, herkesin saygı duyduğu, 20 sene hapiste yatmış, TKP'li, poliste hiç konuşmamış, çok kitabı var, çok kültürlü filan diye bildiği, saygı duyduğu ama örgütsel anlamda izleyicisi pek olmayan bir insandı. 60'lı yılların sonlarına doğru çok kitleleşen MDD hareketinin ikiye bölünmesinin yarattığı hayal kırıklığı içinde, Hikmet Kıvılcımlı yeniden keşfedilmeye başladı.

Benim açımdan önemli olan Türkiye'de finans-kapital tahlilidir. Şimdi bu tahlilin önemi ne? Marksizmin çok temel metodolojik ilkelerinden biri olan eşitsiz ve birleşik gelişme yasasının Türkiye tarihine ilk uygulamasıdır denebilir. Bu milli demokratik devrim görüşü oldukça ilkel bir görüştü. Şöyle ki: Türkiye emperyalizmin sömürsü altında bağımsızlığını yitirmiş bir ülkedir, dolayısıyla Türkiye'de kapitalizm az gelişmiştir, Türkiye'de burjuvazi çok büyük oranda işbirlikçi, komprador bir burjuvazidir. Bir de milli burjuvazi vardır ve onlarla milli demokratik devrim aşamasında ittifak yapacağız. Emperyalizme bağımlı olmakla, az gelişmiş olmakla Türkiye'de kapitalizmin ortaya çıkardığı bütün toplumsal biçimlerin de geri olması gerektiği noktasında bir anlayış var. Ama Hikmet Kıvılcımlı şunu söylüyor: Türkiye'de meşrutiyetten beri ya da -meşrutiyetle tam ilgili değil tabii- 19.yüzyılın sonlarından itibaren kapitalizm vardır. Bu kapitalizm tekeldir, yani finans-kapitaldir; çünkü finans-kapitalin Leninist anlamdaki içeriği şudur: sanayi sermayesinin banka sermayesiyle birleşmesi, iç içe geçmesi. Bu şu demek oluyor: ileri kapitalist ülkelerde kendi kapitalist evrimlerinin tarihlerinin oldukça ileri, geç bir aşamasında ortaya çıkan biçimlerin (finans-kapital gibi, tekelleşme gibi) Türkiye'de daha baştan, dolayısıyla erken bir aşamada ortaya çıkması. Bu ne demek oluyor? Eşitsiz ve birleşik gelişme yasası, yani kapitalizmin her zaman ve her yerde görece ileri biçimlerle, görece geri biçimleri yan yana ve organik bir bütünlük içinde içinde barındırması. Bu görüşün Türkiye topraklarına, Türkiye kapitalizmine benim tanık olduğum ilk uygulaması budur: Türkiye'de finans-kapital egemenliği... Buradan şu sonuç çıkıyor tabii: Türkiye, kapitalizminin olgunluk düzeyi itibarıyla, çok ileri, milli kurtuluş savaşı, anti-feodal savaş, insanların yurt-

taşlık statüsüne kavuşturulması gibi şeylerle sınırlı olmayan ileri mücadele biçimlerine açıktır. Bu Hikmet Kıvılcımlı'nın önemli bir özgülüğü. Yalnız biyografi yazarlarını ilgilendiren bir özelliği var. Hikmet Kıvılcımlı baştan sona kadar bu görüşleri savunmuş değil. Bu esas olarak 30'larda, 40'larda ortaya attığı, daha sonra zaman zaman geri geldiği bir tahlil. Arada, Türkiye gibi bir ülkede ordunun ilerici kanadıyla müdahale etmek, radikal bir müdahale hazırlamak gibi görüşlerden uzak değil. Bunlar iktidarı isteyen insanlar: "İkinci Kuvayı Milliye", "İkinci Kurtuluş Savaşı", orduyu etkileme, dolayısıyla Millî Birlik Komitesi'ne yazılan mektuplar vs. bunlar Hikmet Kıvılcımlı'da var. Ama bir taraftan da 1930'lara dayanan bu finans-kapital tahlili de var. (Dinleyicilerden biri "Demokratik devrim yaklaşımı da var, değil mi?" diye soruluyor). Demokratik devrim onun çok sevdiği bir deyim değil ama demokratik devrim o zaman öyle büyük bir hegemonya kurmuş ki "Yok, demokratik devrim değil, sosyalist devrim" demiyor. Ama demokratik devrimin Mihri Belli tarafından anlatılışıyla dalga geçiyor. Diyor ki mesela: Biz önce bir tepeye tırmanacağız, bağımsızlık tepesi, sonra sosyalizm tepesine doğru devam edeceğiz. Buna alpinizm diyor. Alpinizm, biliyorsunuz, Alp Dağları'ndan gelir, dağa tırmanmak, dağcılık demektir. Böyle dalga geçer. Yani demokratik devrim onun sevdiği bir deyim değil.

Şimdi, 30'lar, finans-kapital, dedim. Bir şeyi de yine hakkını vermek için söylemek lazım. Ama orada da yine dalgalanmalar var. 1930'larda çok önemli bire yapıt kaleme alıyor. Bu *Yol* dizisidir: Türkiye'de burjuvazinin tahlili, Türkiye'de işçi sınıfının tahlili, Türkiye'de küçük burjuvazinin tahlili vs. Diyelim ki bir programatik yönelişe temel teşkil edecek teorik çalışmalar... Bu *Yol* dizisinin bir kitabı "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)" adını taşır; Kürtlerden bahseder. Kürtlerin, Türkiye Kürtlerinin Türkiye'deki bir devrim stratejisi açısından değerlendirildiği ilk kaynaktır. Ve enteresandır, Mihri Belli mesela 1960'larda Marksist açıdan Stalin'e dayanarak Kürtlerin millet değil, halk olduğunu söylüyor. Burada ise "İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)". Bu önemli bir şey.

Ben burada keseyim şimdilik. TKP, Mihri Belli'nin şahsiyetinde temsil ediliyordu. Bir de Hikmet Kıvılcımlı diye önemli bir insan vardı. İki cümle daha: Ben şuna da inanıyorum. 1930'larda "halk cephesi" yükselişeyken, her yerde halk cephesi geçer akçeyken, Sovyetler Birliği eliyle, Dimitrov yılları filan, Türkiye Komünist Partisi'nin kendi kendini tasfiye etmesi diye bir şey var. Bu Vedat Türkali'nin romanlarında anlatılır: desantralizasyon kararı. Desantralizasyon ne anlama geliyor? Yani Moskova "santral"i ile olan ilişkilerin koparılması. Siz kendi başınıza burada demokratik, ilerici, anti-faşist,

kültürel çalışmalar yapın. Böyle bir karar. Bu kararların alındığı çok ülke var. Bir, Yalçın Küçük bahseder, Mısır. İkincisi, Amerika, Amerikan Komünist Partisi. Daha da vardır, ben bilmiyorum. O sırada TKP'de muhalefet arttı: Hikmet Kıvılcımlı ve Nâzım Hikmet. Bunlar bu halk cephesine, partinin kendini tasfiye etmesine karşı çıkıyorlar, Troçkist diye damgalanıyorlar. Hikmet Kıvılcımlı'nın hayatında sonuna kadar. Nâzım Hikmet barışıyor, kendini affettiriyor Moskova'ya. Hikmet Kıvılcımlı onu da yapamıyor; çünkü haberi yok. Şimdi bu çok trajik bir şeydir. Arnavutluk'a geçmek ister. Arnavutluk sınırında, bir taraftan kan işlemektedir, prostat kanseri, terminal bir safhası. 12 Mart sonrası günler. Hikmet Kıvılcımlı'yı almazlar. Sonra Yugoslavya'ya döner. Sonra Yugoslavya'da ölür. Yugoslavya tabii "komünist" nüfuz alanı dışında bir ülke. Muhtemelen Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı, TKP içinde bir sol muhalefeti temsil etmişlerdir. Sonra uzun yıllar bunlara Troçkist denmiştir. Troçkizmle bağlarının ne kadar olduğunu bilecek durumda değiliz. Ama Hikmet Kıvılcımlı'nın finans-kapital tahlili, aşamalı devrim, demokratik devrim görüşüne olan mesafesini göz önünde tuttuğumuzda bu ihtimalin kuvvetli olabileceğini söylemek gerekir.

Burjuva sosyalizminin düşman kardeşleri: Liberal sol ve ulusal sol

Sungur Savran

Türkiye’de sol siyasal ve düşünsel akımların uzunca bir süredir iki ana ideolojik-politik konum çevresinde salkımlaşmakta olduğu kimse için bir sır değil. Bu öylesine doğrudur ki, son dönemde birçok siyasi hareket solun topografyasını çizerken, ana akımlar olarak “liberal sol” ve “ulusal sol”u zikreder ve ardından kendilerini bu iki akımın dışına ve karşısına yerleştirir. Bu eğilim bazen mizahi sonuçlar da doğurmuyor değil. Sol liberalizmin son dönemde en çok sesi duyulan aydınlarından biri olan Fuat Keyman, bütünüyle AB taraftarı bir yazısında, “milliyetçi fantezi” ve “liberal fantezi” olarak adlandırdığı ve eleştirdiği iki konumdan kendini ayırma ihtiyacını hissediyor!¹

Ne var ki, koskoca Türkiye solunda ve sol aydınları arasında liberal sol ve ulusal solu tanımlamaya ve teorik bir eleştiriye tâbi tutmaya zahmet eden

1 F. Keyman, “Türkiye AB İlişkileri ve Demokratikleşme”, *Radikal* 2, 22 Aralık 2002. Keyman’a göre, milliyetçi fantezi “Türkiye elden gidiyor” önermesiyle, liberal fantezi ise “Türkiye iç dinamikleriyle değişemez, ancak AB entegrasyonu ile değişir” önermesiyle özetlenebilir. İşin ironik yanı şudur: Keyman’ın fikirleri arasında bu “liberal fantezi”yi besleyen sayısız önerme sayılabilir!

pek az odak ya da kişi vardır. Köşe yazısı türünde bir takım popüler yazılarda iki akımın taraftarlarının karşılıklı atışmaları ve sataşmaları boldur. Ama bunların seviyesi genellikle karşılıklı olarak yapıştırılan bir takım etiketlerin ("libos" ya da "üçüncü dünyacı") seviyesinin üzerine pek çıkmaz. Bu akımların teorik temelleri, ideolojik çerçeveleri ya da politik programları, etraflı, ayrıntılı ve ciddi argümanlara dayalı biçimde pek seyrek olarak ele alınır.

Marksist literatürde ise liberal sol ve ulusal sol nitelemeleri sık sık geçer, ama ciddi teorik incelemeler revaçta değildir. Tabii, bu akımları ciddi bir teorik eleştiri süzgecinden geçirmeye istekli olmayan Marksist sol, bunların maddi temellerini ve daha dar bir anlamda sınıf karakterlerini açıklamaktan büsbütün kaçınmıştır. Nihayet, Marksist sol bu iki akımın arasında kurulmuş olan yüzeysel kutupsallıkları mutlak kabul eder, bunların ardına geçerek iki akımı birbirine yaklaştıran, zaman zaman ortaklaştıran özellikleri göremez.²

Marksist solun ya da daha genel olarak devrimci demokrasi de dahil sosyalist solun bu teorik zaafına yalnızca Türkiye soluna son çeyrek yüzyıldır hakim olan ataletin ya da düşünsel tembelliğin yol açtığını düşünmek doğru değildir. Bunların kuşkusuz bir etkisi vardır. Ama bunun da ötesinde, sosyalist solun birçok kesimi sosyalizmin dünya çapında yaşadığı güven krizinin ya da Stalinist dogmaların etkisi altında kendisi de liberal ve/veya ulusal sol karşısında sağlam bir konumu savunabilecek bir durumda değildir. Sözgelisi, sol liberallerin dışında, Marksistlerin önemli bir bölümü de AB konusunda hiç de berrak fikirlere sahip değildir. 2002 yılında AB konusunda solda yaşanan bildiriler savaşı esnasında, liberal ve milliyetçi bildirileri açık biçimde eleştirdikten sonra AB'ye karşı çıkan ve onun karşısında "bütün ülkelerin işçi ve ezilenleriyle birlikte, adil, sömürsüz, ezeni ezileni olmayan bir dünya" savunan üçüncü bildiriye bazı Marksistler "Saddam türü milliyetçilik"le eleştirmişler, bazıları ise "AB emperyalizmi" kavramını yanlış bularak yerine "AB kapitalizmi" kavramını önermişlerdir.³ Emperyalizme karşı mücadelenin otomatik olarak milliyetçiliğe indirgendiği bu tür görüşlerle sol liberalizmin AB taraftarlığıyla mücadele edilemeyeceği ortadadır. Karşı uçtan bir örnek verirsek, Türk milliyetçiliğinin histerik biçimde yüksel(til)diği bir dönemde,

2 Metinde sözü edilen ikinci nokta (sınıf karakterinin araştırılmaması) ile üçüncü nokta (ortaklıkların görülememesi) arasında bir bağ olduğunu aşağıda göreceğiz.

3 Bildirinin metni için bkz. "Türkiye Dünya Halklarıyla Bütünleşmelidir, AB Emperyalizmi ile Değil!", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 3, Temmuz-Ağustos 2002, s. 31-32. Bildiriler savaşı konusunda genel bilgi şu yazıda bulunabilir: Selim Karlı, "Faşistler ve Kemalistler kol kola, aynı platformda", aynı yerde. Metinde sözü edilen görüşleri ve metne yapılan başka eleştirileri bir başka yazımda ele almıştım: "Avrupa Birliği Konusunda Sola Eleştiriler", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 4, Eylül-Ekim 2002.

“yurtsever” ya da “vatansever” bir doğrultuyu ana eksen olarak alan hareketlerin ulusal sola köklü eleştiriler getirmesinin zorluğu ortadadır.

Bu satırların yazarı, 12 Eylül’den bu yana Türkiye solunun teorik, ideolojik, hatta politik dünyasında belirleyici konuma gelmiş olan bu iki akımı yirmi yıldır süren bir teorik ve politik eleştirinin konusu haline getirmiştir. *Onbirinci Tez* dergisinin ilk iki sayısındaki yazılarımız o dönemdeki adıyla sivil toplumcu düşünce akımını hedef alıyordu.⁴ 1992 yılında yayınlanan kitabımız *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*’nin konusu doğrudan doğruya bu iki akımın Türkiye’nin tarihine bakışını eleştirmektir. Kitabın amacı Önsöz’de şöyle açıklanmıştır: “Elinizdeki kitabın konusu 20. yüzyıl Türkiye’sinin politik tarihinin yorumlanmasında en yaygın etkiye sahip olan iki düşünce tarzıyla hesaplaşma yoluyla dün ve bugüne, bu iki düşünce okulunun getirdiği açıklamalara alternatif bir açıklama getirmek.” Bu iki okul sol Kemalizm (yani bugünkü “ulusal” ya da “ulusaleci” solun atası) ve sol liberalizmdi.⁵ O günden bu yana, gerek teorik, gerekse politik planda bu iki akımla hesaplaşmamıza hiç ara vermedik. 11 Eylül ile açılan ve “sürekli savaş dönemi” olarak nitelediğimiz dönemin başında ise, bu iki akımı “ikiz kuleler döneminde Türkiye sosyalizmini burjuva düzeninin payandaları haline getirme tehlikesini” yaratan ikizler olarak niteledik.⁶ Bu yüzdendir ki, elinizdeki yazının konusu bu iki akımın tezlerinin teorik, tarihsel ve politik bakımdan çürütülmesi değildir. Bunu yirmi yıldır yapıyoruz (ve bugüne kadar dişe dokunur tek bir cevap almış değiliz).

Bu yazının amacı, bu iki akımın Türkiye solunda belirleyici hale gelmelerinin maddi temellerini ortaya koymak ve her iki akımın da sınıf karakterini belirlemek. Görünürdeki bütün karşıtlıklarına rağmen her iki akımın da “burjuva sosyalizmi” karakterini taşıdığını ortaya koyabileceğimizi umuyoruz. Bu ortak sınıf karakterinin saptanması, bize, aynı zamanda, görünürde birbirine düşman olan bu iki akımın neden ve nasıl bir dizi **kilit** politik sorunda bütünüyle benzer, hatta ortak konumlara sahip olduğunu ortaya koyma olanağını yaratıyor.

Yazının amacı iki akımın ana tezlerinin genel bir eleştirisi olmadığı için birçok konuya sadece değinip geçeceğiz. İleri süreceğimiz bazı görüşlere

4 Sungur Savran, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Türkiye’de Burjuva Devrimi Sorunu”, *Onbirinci Tez*, sayı 1, Kasım 1985 ve “Sol Liberalizm: Maddecî Bir Eleştiriye Doğru”, *Onbirinci Tez*, sayı 2, Şubat 1986.

5 *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, cilt 1: 1919-1980, Kardelen Yayınları, İstanbul, 1992, s. 9-10.

6 *İşçi Mücadelesi*, “Yeni Bir Dönem Açılıyor: Yeni Bir Devrimci Politika Gerekliyor”, eski dizi, sayı 1, Ocak-Şubat 2002, s. 3.

temel olarak eski çalışmalarımızı referans vermekle yetineceğiz.⁷ Referans verdiğimiz yazılar arasında *İşçi Mücadelesi* dergisinde yer alanların hepsi derginin web sitesinden okunabilir.⁸

Yazının ana gövdesine girmeden önce adlandırma sorunu üzerinde bir çift laf söylemekte yarar var. Bu yazı boyunca kullanılan sol liberalizm ve liberal sol kavramları, bizim için, geçmişte çok daha yaygın olan, ama bugün de hâlâ kullanılmakta olan “sivil toplumculuk” ile eşanlamlıdır. Yazının başlığında da yer alan “ulusal sol” kavramına gelince, bilindiği gibi şimdilerde moda “ulusalcı sol” demektir. Ulusalcı sol terimi tam anlamıyla bir ucubedir. Kuruluşu bakımından Türkçe’de düşünce akımlarının adlandırılmasında uygulanan dilbilgisi kurallarına aykırıdır: “milliyetçi”, “varoluşçu”, “İslamcı”, “ülkücü” gibi örneklerden görülebileceği gibi, akım adları Türkçe’de sıfattan değil isimden türetilir. Ama bundan daha önemlisi, dilbilgisi kurallarının bu şekilde zorlanmasıyla ardında yatan ideolojik operasyondur. Türkiye’nin siyasi geleneğinde “milliyetçi” sözcüğü genellikle faşistler için kullanıldığından, solda milliyetçilik yapanlar, pratikte faşistlerle işbirliğine taraftar olsalar dahi, kendilerini onlardan ayırmak için böyle bir operasyona kalkışmışlardır. Ne var ki, farklı adlandırma kimseyi faşistlerle ortak görüşlere sahip olmanın yükünden kurtaramaz. Özünde aynı şeyi temsil eden görüşler aynı adla çağırılmalıdır. Bu yüzden “ulusalcı” denen sol bizim için “milliyetçi sol”dur. Ayrıca, aşağıda berrak hale gelecek nedenlerden dolayı biz bu sol akıma yıllardır “kapıkulu sol” adını veriyoruz. Yine de bu yazıda çoğunlukla (dilbilgisi kurallarına da uyduğu için) en sık kullanacağımız terim, geniş kitleler için daha tanınır olduğundan dolayı “ulusal sol” olacak.

Aşağıda önce (sırasıyla) liberal sol ve ulusal solun tarihsel evrimlerini ve temel ideolojik-politik çerçevelerini ele aldıktan sonra bu akımların yükselişinin maddi temellerini araştıracağız. Bu araştırma bizi Türkiye’de 12 Eylül’den sonra yaşanan sınıf mücadeleleri konusunda genel düzeyde bir tartışma yapmaya götürecektir. Bunu izleyen bölümlerde ise bu tartışma teme-

7 Sol liberalizmin eleştirisi bakımından ana metnimiz, *Onbirinci Tez*’in 2. sayısında yer alan yazımızdır (bkz. 4 No.lu dipnot). Her iki okulun Türkiye’ye ilişkin görüşleri *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*’nde eleştirilmiştir (bkz. dipnot 5). Ulusal solun kapsamlı iki eleştirisi için şu kaynaklara bakılabilir: *İşçi Mücadelesi*, “Sol, Kemalizm’den Kopmalıdır!”, eski dizi, sayı 9, Kasım-Aralık 2003 ve Sungur Savran, “Faşizmin Yardakçıları: Devletli Sol, Kapıkulu Sol, İliştirilmiş Sol”, *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 18, Yaz 2005.

8 www.iscimucadelesi.net. Referanslarımızda *İşçi Mücadelesi*’nin iki aylık dergi olarak yayımlandığı dönemdeki (2002-2005) sayılarını “eski dizi” olarak anacak, aylık gazete formatına geçişten sonra verdiğimiz sayının yanına ise herhangi bir ibare eklemeyeceğiz.

linde her iki akımın sınıf karakterini olgular üzerinden saptamaya çalışacağız. Bu sınıf karakteri, bize görünürde birbirine düşman olan bu iki akımın çok önemli bir dizi konuda ortak bir zemin paylaşmasının anahtarını verecek. Yazı burjuva sosyalizmin genel bir eleştirisi ile sona erecek.

I. Sol liberalizmin evrimi ve anatomisi

Türkiye toplumunun ana gelişme dinamiğini “ceberrut” bir devlete karşı sınıflar üstü bir mücadelede gören, bu amaçla burjuvazinin güçleriyle işbirliğini savunan bir akım olarak sol liberalizmin 12 Eylül evveline uzanan bir tarihöncesi mevcuttur. 1946-50 arası çok partili hayata geçiş döneminde TKP eski anti-komünist Fevzi Çakmak ve DP ile oldukça liberal tonlar taşıyan bir ittifak oluşturmuş, ama 1951 yılındaki komünist tevkifatı ile bu ittifakın bir çıkmaz yol olduğu derhal ortaya çıkmıştır.⁹ 60’lı yıllarda Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmaları içinde, sol liberalizmin köklerini bulmak mümkündür. Mehmet Ali Aybar’da da, bütün Kemalist yönlerine rağmen, “ceberrut” devlete ilişkin tavrında bir sol liberal damar mevcuttur. Nihayet bir dizi burjuva sosyologunun (Şerif Mardin, Metin Heper, Cemil Meriç vb.) merkez-çevre modeli, solda Türkiye tarihinin ana uğraklarını “çevre”nin “merkez”e başkaldırması ve “merkez”in otoritesini yeniden tesis etme girişimi olarak yorumlama konusunda temel oluşturmuştur. Denebilir ki, 1980 öncesinde solda bir liberal damar mevcuttur, ama bu cılız bir damardır. En fazlasından, ATÜT kavramının özgül bir yorumu temelinde entelektüel tartışmayı etkilemiştir.

Oysa 1980 sonrasında sol liberalizm tam anlamıyla bir patlama göstermiştir. Başlangıçta yenilgi döneminin soldaki ideolojisi olarak boy gösteren sol liberalizm, sivil toplumculuk dünya çapında güç kazandıkça etkisini artırmış, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği somut olarak politik gündemin merkezine oturduğu ölçüde de ideolojik-politik yelpazede kendine sağlam bir yer edinmiştir.

Bu yazıda gerek liberal soldan, gerekse ulusal soldan bir “hareket” olarak değil, bir “akım” olarak söz etmemizin nedeni, her iki okulun da tek bir siyasi harekette cisimleşmek yerine çok sayıda siyasi harekette kısmi veya bütünsel bir etki yaratmasıdır. Ulusal sola daha sonra dönmek üzere, sol liberalizmin 1980’li yıllardan itibaren hangi merhalelerden geçerek güçlendiğinin kısaca özetlenmesi bile, bu akımın Türkiye solunda ne denli ağırlık kazanmış

⁹ Bu konuda Burak Gürel’in bu sayıdaki yazısına bakılabilir.

olduğunu anlamak bakımından büyük anlam taşır. Sivil toplumculuk ilk kez 1984-86 yılları arasında yayınlanan *Yeni Gündem* adlı haftalık dergide büyük bir atak yapmıştır. (Bu derginin daha sonra “Gündem” adının çeşitlemeleriyle yayınlanacak olan gazete ile hiçbir ilgisi yoktur. İlki daha ziyade *Birikim* dergisi çevresinde yer alan aydınlarca yayınlanmıştır. İkincisinin ise Kürt hareketi alanından kaynaklandığı bilinmektedir.) *Yeni Gündem* Türkiye solunun tarihinde ilk kez Marksizme sosyalist solun içinden geliştirilen bir eleştiri, hatta reddiye içeriyordu ve kendi doğrultusunda ciddi bir başarı elde ettiği söylenebilir. Bu başarının bir göstergesi de, sivil toplumcu görüşleri Kemalist-Marksist kırması bir temelde göğüslemek üzere Aydınlık (şimdiki İşçi Partisi) çevresince yayınlanmakta olan *Saçak* dergisinin iki yıl gibi kısa bir süre içinde kendisinin sivil toplumcu görüşleri savunmaya başlamasıdır. Bugün ulusal solun koçbaşı görevi yapan İşçi Partisi’nin genel başkanı Doğu Perinçek Türkiye tarihini kısmen sivil toplumcu temelde yorumlayarak *Yeni Gündem* yazarlarıyla aynı biçimde Demirel’le flört etmeye ve onların “ulusal konsensüs” politikasını “milli uzlaşma” adı altında yeniden dolaşıma sokmaya yönelecektir.¹⁰ Ancak, Sovyetler Birliği’nin çizgisini izleyen Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) de aynı yola girince, Perinçek daha radikal bir hatta doğru manevra yapacak, ama iki yıllık sivil toplumculukla flört *Saçak* dergisinin bölünmesiyle ve Halil Bertay, Oral Çalışlar gibi isimlerin Aydınlık ekibinden kopmasıyla sonuçlanacaktır. Kopan ekibin önde gelenlerinin çoğunluğu daha sonra sol liberal aydınlar arasında ve bazı siyasi partilerde önemli bir yer tutacaktır.

Demek ki, *Birikim* dergisi çevresinden başlayan sol liberalizm bir yandan Aydınlık geleneğinin bölünmesine yol açmış, bir yandan da TBKP’yi de kendine yakın saflara kazanmış oluyordu. TBKP’nin kendisinin sol liberalizme gelişi kendi kültürüne uygun biçimde Sovyetler Birliği’nde o dönemde Gorbaçov yönetiminde resmi görüş haline gelmiş olan Yeni Siyasal Düşünce aracılığıyla olacaktır. TBKP’nin sol liberalizme dönüşünün 1987 yılında olması da rastlantı değildir. 1987, aynı zamanda, Türkiye’nin (o zamanki adıyla) Avrupa Topluluğu’na üye olmak için resmen başvuru yaptığı yıldır. Böylece, Türkiye’nin AB üyeliği olasılığı ile sol liberalizm arasındaki ilişki burada bir öncü örneğini ortaya koymuştur. TBKP’nin liberalizme dönüşü çok keskin olmuş, yılların Stalinist partisinin genel sekreteri Haydar Kutlu (Nabi Yağcı) kendilerine en yakın parti olarak ANAP’ı gördüklerini

10 Bu konuda bkz. *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, a.g.y., s. 119-122. Ayrıca bkz. Sungur Savran, “Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci-2: Türkiye Solunda Yeniden Yapılanma ve Yeniden Kümelenme”, *Sınıf Bilinci*, sayı 8, Aralık 1990, s. 23-24 ve 27.

söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Nabi Yağcı politikayı bıraktıkmıştır, ama TBKP'nin kendi kendini likide etmesinden sonra politikayı bırakmayan eski TBKP'lilerin önemli bir bölümü de sol liberal akım içinde aktif rol oynamaktadırlar.¹¹

Sol liberalizm yolunda TBKP'yi Devrimci Yol izledi. Bu kayma 80'li yıllarda sürgünde başlamış ve hareketin önemli önderlerinden Taner Akçam hızla sol liberalizme kaymıştı. Fakat hareketin ana gövdesinde bütün bir sol liberal akımın yükselişi 1980'li yılların sonunda ve 90'lı yılların başında gerçekleşti. 90'lı yıllarda "Tartışma Süreci" başlığıyla düzenlenen ideolojik revizyon faaliyeti, Marksizmin ve Leninizmin bütün temellerini sorgulayarak Devrimci Yol'un ana akımının sol liberalizmin yoluna girmesinin kanalı oldu. Bu akım 1996'dan itibaren Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin (ÖDP'nin) çoğunluğunu oluşturan hizbin içinde yer aldı.

Sol liberalizme son büyük katılım ise Kürt hareketinden geldi. 1990'lı yılların başlarında ilk işaretleri ortaya çıkan bu süreç¹², 1999'da Abdullah Öcalan'ın ABD tarafından Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra çiçek açtı. Bugün Kürt hareketi içinde sol liberalizm, hatta düpedüz liberalizm sert bir mücadele ile huzursuz biçimde bir arada hakim eğilim halindedir.¹³

Buraya kadar sayılan üç hareket (TBKP, Devrimci Yol ve Kürt hareketi), Türkiye tarihinde en büyük kitlesel etkiye ulaşan sol hareketlerdir. Tek başına bu bile sol liberalizmin Türkiye solunda ne denli büyük bir ağırlık kazanmış olduğunun bir göstergesi sayılmalıdır. Siyasi hareketlerin ötesinde, sol liberalizm (AB'ciliğin de etkisiyle) bugün aydınlar arasında muazzam bir etkiye sahiptir. Çeşitli kurumlar sol liberalizmin kürsüsü olarak çalışmaktadır. Türkiye solunun en uzun ömre sahip teorik dergisi *Birikim*, solda son derece yaygın olarak okunan *Radikal* gazetesinin *Radikal İki* eki ve *Birgün* gazetesi başta gelenlerdir. Etkinin yaygınlığı, Kemalizm'in kalesi *Cumhuriyet* gazetesinin bile 1990'lı yılların başında kısa bir süre için sol liberallerin eline geçmesiyle kanıtlanmaktadır. Nihayet, sendika bürokrasisi içinde, özellikle DİSK ve KESK saflarında sol liberalizmin çok ciddi bir

11 TBKP'nin sol liberalizme dönüşü konusunda bkz. "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci-2", a.g.m., s. 23-24.

12 Bu konuda erken teşhisimizi şu yazıda yapmıştık: "İkinci Cumhuriyet ya da Post-Kemalizm", *Sınıf Bilinci*, sayı 13, Ağustos 1993, özellikle s. 27 ve devamı.

13 Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Can Ilgın, "Kürt Hareketinde Sol Liberalizm", *Sınıf Bilinci*, sayı 23-24, Bahar-Yaz 1999; *Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu*, İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri 2, s. 136-155; Ersen Olgac, "Öcalan nereye Koşuyor?", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 2, Mart-Nisan 2002; Şiar Rışvanoğlu, "Quderê Heval?", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 14, Eylül-Ekim 2004.

etkiye sahip olduğuna işaret etmek gerekir.

Türkiye solunda bu kadar yaygın etkileri bulunan bu ideolojik-politik akımın temel tezlerini de kısaca hatırlatalım. Elbette burada verilen özet bu akıma destek ve gönül veren her bir bireyin düşüncelerini bire bir yansıtmayacaktır. Her ideolojik akım gibi, sol liberalizmi de, ona bütünsellik kazandıran düşüncelerin toplamı olarak ele alırken bir ortalamayla resmetmek kaçınılmazdır.

Sol liberalizm bir bakıma Marksizmin “bugüne kadar bütün tarihin sınıf mücadeleleri tarihi” olduğu yolundaki tezine cevap veren bir temel tarih anlayışı üzerinde yükselir: sınıfların olmadığı ya da bütün sınıfları kapsayan bir sivil toplumun, onu ezmeye, boğmaya, kısıtlamaya çalışan devlete karşı verdiği özerkleşme ve özgürleşme mücadelesi, tarihin temel itici gücüdür. Türkiye’ye uygulandığında bu tarih yorumunun anlamı, Cumhuriyet’in Osmanlı’dan devraldığı bir “ceberrut” devletin, sivil toplumun, ekonominin, demokrasinin, çokkültürlülüğün gelişmesini ahtapot kollarıyla engellediğidir. Bu yüzden, Türkiye ekonomik düzeyde bir türlü kapitalizme (veya düzgün, kuralına göre işleyen modern bir kapitalizme) geçememiş, sivil toplum ve onun ürünü olan demokrasi yerleşememiştir. Görüldüğü gibi, sol liberalizmin toplumların hareket dinamiğine ilişkin yönetsel yaklaşımı uyarınca, sınıf mücadeleleri Türkiye’nin tarihsel gelişmesinde de hiçbir rol oynamamaktadır. Bu temel tespitlerden hareket eden sol liberallerin programatik hedefi, modern bir kapitalizmin, güçlü bir sivil toplumun, Batı demokrasilerine benzer bir demokrasinin ve çokkültürcü bir “birlikte yaşam” anlayışının yerleştirilmesidir.

1990’lı yıllardan itibaren sol liberaller bu hedeflerinde çok önemli bir müttefik buldukları kanısına varmışlardır: “küreselleşme” ve onun somut bir ifadesi olan Avrupa Birliği (AB). “Küreselleşme” konusuna sol liberalizmin (en azından Türkiye’de) yaklaşımının tarihçesi iki döneme ayrılır. 90’lı yılların tamamı boyunca sol liberaller küreselleşmenin “kaçınılmaz” olduğuna ve arkaik ulus devletleri ortadan kaldırarak, en azından Türkiye gibi ülkelere demokrasi ve barış getireceğine derin bir güven duymuşlardır. Bunun sonucu olarak bu aşamada sol liberaller burjuvazinin neo-liberal saldırısı karşısında durmanın dahi anlamsız (hatta modası geçtiği için utandırıcı) olduğu kanısındadırlar. Örnek olarak, özelleştirme konusunda tam bir yalpalama vardır. Genel olarak devlet mülkiyetinin savunulması ayıp görülmektedir ve “yeni kamusal alan” gibi içeriği belirsiz formüllerle oyalanılmaktadır.¹⁴ Ne zaman

14 ÖDP’nin kuruluşundan bölünmesine kadar süren beş yıllık tarihi, sol liberallerin özelleştirme konusunda ne denli geri adım atmış olduğunun sayısız örneğiyle doludur. Bu konuda teorik düzeyde bir tartışma için bkz. Sungur Savran, “Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol”, *Sınıf Bilinci*, sayı 19, Kış 1997. Ayrıca ÖDP Birinci Büyük Konferansı’nda özelleştirme konusunda yapılan tartışmalar için bkz. Sungur Savran, “ÖDP Kongresi Üzerine”, aynı yerde, özellikle s. 58-62.

ki dünya çapında kitleler, Seattle (1999), Prag (2000), Cenova (2001) ve bir dizi başka eylemde “küreselleşme”ye karşı ayağa kalkmıştır, ne zaman ki 11 Eylül’ün ardından emperyalist sürekli savaş politikası uygulamaya konulmuştur, sol liberalizm fikirlerini gözden geçirmek zorunda kalmıştır. “Küreselleşme”nin ne (daha önce kimilerinin söylediği gibi) “mevsimler kadar kaçınılmaz” olduğunu, ne de barış ve demokrasi eğilimleri doğurduğunu nihayet fark etmiş, ama bu kez de “neo-liberal küreselleşme”ye karşı “alternatif küreselleşme”yi savunmaya başlamıştır.

AB ise Türkiye’de sol liberalizm için çok merkezi bir önem taşır. Genel olarak “küreselleşme”nin Türkiye’ye ekonomik refah, işçi hakları, demokrasi vb. getireceğinin savunulamayacağı artık ortaya çıkmıştır. Ama Avrupa’nın ABD’nin vahşi kapitalizmine karşıt olarak bir “sosyal Avrupa” geleneği olduğu sol liberalizmin en önemli tezlerinden biridir. Yani AB neo-liberal “küreselleşme”ye tam uymamaktadır. Türkiye, AB ile modern bir kapitalizme geçiş, demokrasisini geliştirme, sivil toplumun özerkleşmesi gibi konularda muazzam bir tarihsel fırsat yakalamıştır. Bu yüzden de, Türkiye politikasının bugünün somut koşullarında kilit sorunu AB üyeliğidir. Türkiye’de bütün dinamik ve demokratik güçler AB yanlısıdır. Oysa tarihsel hantal ve ceberrut devlet geleneğini sürdürmek isteyenler AB’ye karşıdır. Solun görevi, AB’nin Türkiye için doğurduğu fırsatı değerlendirmektir. Devlet ile sivil toplum arasındaki tarihsel mücadele yine kılık değiştirmiş, bugün sırasıyla AB karşıtlığı ve taraftarlığı biçimini almıştır. Türkiye’nin kaderi bu mücadelede yatmaktadır.

II. Ulusal solun tarihi ve güncel politikası

Türkiye’de kitlesiz burjuva devrimini gerçekleştiren siyasi hareket olan Kemalizm’in sol versiyonları her zaman olmuştur. 1930’lu yıllarda *Kadro* dergisi etrafında toplanan, bir bölümü eski komünist bazı aydınlar, Marksizmin bazı kategorilerini de kullanarak, Kemalizmi kapitalizm ve sosyalizm dışında bir üçüncü yol olarak tanımlıyordu. 1960’lı yıllarda önce *Yön*, sonra *Devrim* dergileri etrafında toplanan, öncülüğünü Doğan Avcıoğlu’nun yaptığı aydınlar, Marksizm ile Kemalizmin melezi bir ideoloji çerçevesinde, “zinde güçler”e, yani en çok silahlı kuvvetler içindeki “ilericiler”e Türkiye’nin azgelişmişlikten kurtulmasını sağlayacak bir atılım açısından öncülük atfediyordu. Türkiye Komünist Partisi içinden gelen bir başka kadro ise, Mihri Belli öncülüğünde Milli Demokratik Devrim (MDD) stratejisi temelinde ordunun “ilerici” unsurlarını da kapsayan bir “devrimci” atılım peşindeydi. MDD hareketi mavi gökte çakan bir şimşek değildi: TKP,

Stalinizmin aşamalı devrim stratejisinin bir gereği olarak 1920'li yıllardan itibaren bu stratejiyi ana doğrultusu yapmış, Kemalizmi sadece ileriye doğru yaptığı hamlelerde değil, en gerici uygulamalarında (örneğin Kürt politika-sında da) yalpalamaksızın desteklemişti.

Bugün ulusal solu temsil eden ve ideolojik yönelişine damga vuran ana akımlar, şöyle ya da böyle Marksizm-Kemalizm melezi bu ilk iki dalganın vârisidir. *Cumhuriyet* gazetesine damgasını vuran İlhan Selçuk, Avcıoğlu'nun *Yön ve Devrim* hareketlerinin önde gelen isimlerinden biri idi. İşçi Partisi'nin kökeni 60'lı yılların sonunda MDD hareketi içinden çıkarak yayına başlayan *Aydınlık* dergisidir. *Aydınlık*'ın sürükleyici ismi ve bugün İşçi Partisi'nin (İP) genel başkanı olan Doğu Perinçek, MDD hareketinin daha sonra Maocu çizgiyi benimseyecek kanadının baş temsilcisidir. Bugünkü *Türk Solu* dergisi çevresi zaten İP'den bir kopma sonucunda oluşturulmuştur, yani kökenleri İP ile aynıdır. Bugün İP'e son derece yakın bir politika izleyen Baykal CHP'si ve DSP ise, zaten Türkiye'de burjuva devletini kuran partinin mirasçılarıdır.

Ne var ki, aşağıda açıkça görüleceği gibi, bugünkü ulusal sol, 60'lı yılların sol Kemalizminin mirasçısıdır, ama **yozlaşmış ve bütünüyle gericileşmiş** bir mirasçısı. Sol Kemalizm (ve onun müttefiki konumunda olan MDD) Türkiye'nin ileriye doğru bir atılım yapmasının sınıf dayanakları ve stratejisi konularında ağır bir yanılgı içindeydi. Bugünkü ulusal sol ise tam anlamıyla bir gericiliktir. Örneğin bir Mihri Belli, bugün bir dizi kilit politik sorunda ulusal solla taban tabana karşıt bir tutum içindedir.¹⁵ Dolayısıyla, ulusal solun suçlarını bütünüyle geçmişin sol Kemalizminin ve MDD hareketinin sırtına yüklemek yanlıştır. Buna karşılık, bugün ulaştığımız noktadan geri bakılarak geçmişin hatalarının eleştiri ve özeleştiriye tâbi tutulması gerektiği, her tür tartışmanın ötesindedir.

Sol Kemalizm, Kemalizmin bütünüyle birlikte, 80'li yılların sonunda başlayan ve 90'lı yıllarda doruğuna çıkan bir kriz yaşadı. Ne var ki, 90'lı yılların sonunda itibaren yeniden bir canlanma süreci başladı. 2000'li yıllarda bu tam anlamıyla bir patlamaya dönüşmüş durumdadır. (Burada kırılma noktasının 28 Şubat muhtırası olduğu, aşağıda görülecektir.) Bu patlama süreci aynı zamanda eski sol Kemalizmin bugün (kendine verdiği adla) "ulusalcı sol"a dönüşmesinin yatağı oldu.

Bugün ulusal sol son derece yaygın bir ağ aracılığıyla temsil edilmektedir. Yukarıda sözü edilen odaklar (CHP, *Cumhuriyet* gazetesi, İP ve Türk

15 Elbette bunda, ulusal solun bir yozlaşma sürecinin ürünü olmasının yanı sıra, Mihri Belli'nin bakış açısının yeni koşullarda daha olumlu bir yönde önemli bir değişim geçirmesinin de rolü vardır.

Solu) ulusal solun sadece en belirgin temsilcileridir. Ulusal sol bu odakların yanı sıra yaygın bir yelpazeye yayılan çeşitli kuruluş ve şahsiyetlerin katkıda bulunduğu bir bütündür. 68'liler Vakfı'nın merkezi ve bazı şubeleri, Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Yeniden Kuvayı Milliye Hareketi derneği gibi dernek ve vakıflar, CUMOK'lar ("Cumhuriyet okurları"nın kısaltılmış hali) gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılmış gayri resmi ağlar hareketin toplumsal boyutunu oluşturur. Bunların yanı sıra Sivil Toplum Kuruluşları Birliği adı altında örgütlenen kurumların hepsi sol değildir, hatta bir bölümü faşist eğilimlidir, ama aralarında kendini solcu olarak görenler de vardır.¹⁶ Siyasi partiler arenasında, CHP ve DSP'nin yanı sıra kurumsal varlıklarından ziyade başkanlarının kişilikleriyle (Mümtaz Sosyal, Yekta Güngör Özden) öne çıkan tabela partileri de mevcuttur.¹⁷ Aydınlar dünyasında, başta İlhan Selçuk, Attilâ İlhan, Erol Manisalı, Vural Savaş, Alparslan Işıklı, Yıldırım Koç, Özdemir İnce, Aml Çeçen, Turgut Özakman olmak üzere sayısız ideolog ulusal solun sözcülüğüne soyunmuştur. İşçi sendikalarının bürokrasisi içinde ulusal sol önemli sayıda taraftar bulmaktadır. Barolarda, çeşitli odalarda, üniversitelerde bir dizi yönetim kendini ulusal sol olarak tanımlayan kadroların elindedir. Dar anlamda ulusal solun bir de çok geniş bir *hinterland*'ı (artalanı) vardır. Devletin çeşitli organlarında (yargı, bürokrasi, silahlı kuvvetler) yöneticilik kademesinde bulunan kadrolar, Alevilerin kitlesel derneklerinin yönetimindeki kadrolar, burjuva ve orta sınıf kadınlarının cumhuriyetin yıldönümünü balo yaparak kutlamayı en önemli faaliyet sayan birçok derneği ve genel olarak orta sınıflar içinde yer alan bir dizi başka kurum ve kişi, dar anlamda kendini "sol" saymasa da ulusal sola sempati ile bakmaktadır.

İşte, başka hiçbir nedenle olmasa bile bu siyasi ve toplumsal yaygınlığı, ulusal sol olarak adlandırılan fikirlerin ciddi biçimde ele alınması için yeterlidir. Öyleyse şimdi ulusal solun ideolojik-politik çerçevesini incelemeye geçebiliriz. Aynen sol liberalizmi ele alırken yaptığımız gibi, burada da uyaralım: ulusal sol belirli ortak eksenlere dayanan, ama kendi içinde fark-

16 Anti-emperyalizm retorisi ile STK'ları sabah akşam suçlayan ulusal solun faşistlerle birlikte bir Sivil Toplum Kuruluşları Birliği kurmuş olması ilk bakışta tam anlamıyla bir maskaralıktır. Ne var ki, bu Makavelist yaklaşımın patenti Türkiye'nin devlet yanlısı hareketlerine özgü değil. Uluslararası literatürde bunlara bir ad bile takılmı: GONGO. Bilindiği gibi, NGO, STK'nın İngilizcesi. Tam çevirisi, "devlet-dışı kuruluşlar". GONGO ise tam bir çelişki yumağı: NGO'nun başına eklenen "GO" "governmental"ın kısaltılması. Yani bunlar "devletin devlet-dışı kuruluşları"!

17 Bunlara son dönemde bir de Kuvayı Milliye Hareketi Partisi katılmıştır. Bu partinin adının kısaltması çok uygundur: KMHP. Kurucular elbette bunu amaçlamamış olabilirler, ama insanın aklına hemen "Kemalist MHP" gelmektedir.

lıklar gösteren bir akımdır. Burada ulusal solun özellikleri olarak sıralanacak yaklaşımların her birine bu geniş alandaki herkes katılmayacaktır. Ama her ideolojik akım ancak ona bütünselliğini veren tezlerin toplamı olarak ele alınabilir. Ulusal solun ana yaklaşımlarının bir bölümünü geçmişin sol Kemalizminden devraldığı, ama bugünkü yozlaşması içinde buna bir dizi yeni tez eklediği de gözden kaçmamalıdır.

Ulusal solun ayırıcı yanı Milli Mücadele'nin ve onunla iç içe yaşanan burjuva devriminin ve cumhuriyetin kuruluşunun olumlu biçimde değerlendirilmesi değildir. Elbette bu konularda ölçüsüz ve tek-yanlı bir yüceltme vardır. Ama bu ideolojik akımın ayırıcı yanı bu değildir. Tersinden söylersek, Milli Mücadele'yi ve cumhuriyeti olumlayan herkes ulusal sola mensup değildir. Ulusal solun Türkiye tarihine bakışında ayırt edici olan iki noktadır. Birincisi, Milli Mücadele'yi yürüten ve cumhuriyeti kuran kadronun **sınıflar üstü** ilân edilmesidir. Bu son derece önemlidir çünkü sadece geçmişle ilgili değildir, bugüne dair bir sonucu da vardır. Ulusal sola göre Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), bazı sapmalar dışında, cumhuriyeti kuran kadronun ideolojik-politik mirasçısıdır. TSK'nın hareket hattına yol gösteren bu ideolojik mirastır, başka çıkarlar değil. Öyleyse, aynen cumhuriyetin kökenindeki Kemalist kadro gibi TSK da sınıflar üstü hareket eden bir kurumdur.

Tarihe ilişkin tezlerinde ulusal solun ikinci ayırt edici özelliği, Türkiye Cumhuriyeti (TC) devletinin bizzatı varlığının, sadece kuruluş aşamasında değil, bütün yirminci yüzyıl boyunca ve elbette yirmi birinci yüzyılın başında ilerici bir karakter taşıdığını ileri sürmesidir. Çünkü TC devleti "bizi yutmak isteyen emperyalizme" ve onun çeşitli aşamalarda işbirlikçisi olan Rum, Ermeni, Kürt vb. azınlıklara karşı mücadele içinde yoğrulmuştur. Bunlar sadece tarihin o aşamasında değil, neredeyse doğaları gereği daimi olarak emperyalizmin birer oyuncuğu olmuştur. Öyleyse, TC devletini korumak anti-emperyalist bir görevdir. Bu görev, yirmi birinci yüzyılın genel dünya koşulları dolayısıyla, daha önceki dönemlere göre büyük bir yakıcılık kazanmıştır. Şimdi bunun nedenine bakalım.

Ulusal sol "küreselleşme" konusunda son derece çelişkili bir teorik yorum sahiptir. Ulusal solun teorisyenleri bir yandan "küreselleşme"nin halkları kandırmak için uydurulmuş bir palavra olduğunu, bunun emperyalizmden başka bir şey olmadığını tekrarlar dururlar. Ama bir yandan da burjuvazinin "küreselleşme" retoriğini ve burjuva liberal "küreselleşme" teoristini ciddiye alırlar. Bilindiği gibi, içinde yaşadığımız, "küreselleşme" olarak anılan dönemin ayırt edici karakterini, burjuva ideologları ulus devletlerin ortadan kalkması olarak açıklarlar. İşte ulusal solun teorisyenleri, "küreselleşme" diye özel bir şey olmadığı yolundaki temel tezleriyle bütünüyle çelişki içinde,

bir ikinci yorumla “küreselleşme”nin temel özelliğini ulus devlete bir saldırı olarak ilân ederler.¹⁸ Elbette, bütün yirminci yüzyıl boyunca bizatihi varlığı ile ilerici ve anti-emperyalist bir nitelik taşımış olan Türk ulus devleti de bu genel saldırıdan payını fazlasıyla alacaktır.

Bu yaklaşıma göre, ABD’nin 11 Eylül sonrasında başlattığı sürekli savaş dönemi, TC devletini bölmeyi de ana amaçlarından biri olarak benimsemiştir. ABD’nin yanı sıra AB de çeşitli biçimlerde Türkiye’yi bölmeyi önüne koymuştur. Bu açıdan bakıldığında, bugünün Türkiyesinin durumu aynen 20. yüzyıl başı Osmanlı devletinin durumuna benzemektedir. Bölme operasyonunda çeşitli güçler kullanılmaktadır. Kürt sorunu, Kıbrıs sorunu, Ermeni soykırımı tartışması, Patrikhane’nin ekümenik niteliğinin ısrarla savunulması, bütün bunlar Türkiye’yi bölmenin araçlarıdır.

Ulusal sol, son dönemde AKP’nin yükselişi karşısında bir başka teori daha geliştirmiştir. Buna göre, 2002 yılı içinde DSP’nin parçalanması, YTP’nin kuruluşu, Kemal Derviş’in daha sonra YTP’yi terk ederek CHP’ye gitmesi, bütün bunlar aslında ABD’nin “oyunu”dur. Çünkü ABD Türkiye’yi laik düzeninden kopararak “ılımlı İslam”ın hakimiyetinde bir ülke haline getirmek istemekte ve bu yüzden AKP’yi iktidarda görmek istemektedir. Öyleyse, TC devletinin “bölücü” güçlere karşı savunulması görevi ile laikliğin “irtica”ya karşı savunulması görevi tek bir ihtiyacın, devletin korunmasının, iki yüzü haline gelmektedir.

Türkiye’nin, Osmanlı’nın I. Dünya Savaşı sonunda parçalanmasından bu yana karşılaşmadığı düzeydeki bu tehlikeler dizisi karşısında, ulusal sol bütün öteki sorunların bir kenara bırakılmasını ve ikinci bir Kuvayı Milliye hareketinin başlatılmasını talep eder. “İrtica” ve “bölücülük” odaklarının gücü hesaba katıldığında, bu görevi yerine getirmek için bütün ulusalcı güçleri bir araya getirmek gerekir. Geçmişin farklılıkları aşılmalı, Türkiye’nin ulusal çıkarlarını savunmaya hazır bütün politik ve ideolojik odaklar güçlerini birleştirmelidir. İşte ulusal solun farklı düzeylerde de olsa faşist harekete elini uzatmasının gerekçesi bu bakış açısıdır. Yer yer örgütsel biçimlere de bürünen bu ittifak, popüler düzeyde yaygın olarak “Kızıl Elma koalisyonu” adıyla tanınmaktadır.

Ne var ki, ulusal çıkarları savunmaya hazır bütün güçler duyarlılık olarak bir araya gelse de, ABD’nin ve AB’nin Türkiye aleyhine bütün planlarını

18. Ulusal solun, burada özet olarak ele alınan “küreselleşme” karşısındaki tavrını daha önce ayrıntılı olarak incelemiş ve eleştirmiştik. Bkz. “Küreselleşme mi, uluslararasılaşma mı? (2)”, *Sınıf Bilinei*, sayı 17, Nisan 1997, özellikle “Globalizme milliyetçi tepki” başlığını taşıyan 6. bölüm, s. 108-122.

gönüllü biçimde uygulamakta olan AKP’yi yenilgiye uğratacak bir siyasi güç oluşturmamaktadır. İlhan Selçuk’un AKP karşıtı bütün siyasi güçleri Demirel etrafında birleştirme veya Ecevit ailesinin MHP ve DYP’den bütün sosyal demokrat partilere kadar muhalefeti birleştirme yolundaki çabaları bu duruma bir çözüm arayışının ürünüdür. Ne var ki, Bülent Ecevit’in (bu yazının yazılış aşamasında beş aydır) bu amaçla bitkisel hayatta tutulmasına rağmen, Rahşan Ecevit’in çeşitli parti başkanlarına yaptığı ziyaretler, bu sorunun kolay kolay çözülemeyeceğini göstermiştir. Bu girişimlerin akim kalması, aslında yaklaşık on yıldır yaşanmakta olan çok temel bir sorunun bir kez daha kendini ortaya koymasından başka bir anlama gelmez: burjuvazinin temel siyasi güçleri 1990’lı yılların ortalarından bu yana muazzam bir kan kaybı ve bölünme içindedir. Ulusal sol, artık neredeyse yapısal bir nitelik kazanmış bu sorun karşısında seçimini çoktan yapmıştır: siyasal merkezin çöküntüsü karşısında, bizim “radikal merkez” olarak adlandırdığımız TSK’yı göreve çağırmak.

Bu bizi ulusal sol konusunda temel teşhisimize götürüyor. Ulusal sol, Türkiye’nin sorunlarına çözüm olarak TSK’nın siyasi hayata hakim olduğu bir iktidar modelini sol bir retorik kullanarak savunan bir ideolojik-politik akımdır. Yani sözde solcudur, ama bütün siyasi projesi varolan devletin en önemli, en merkezi gücünü iktidara (açık ya da örtülü biçimler altında) taşımaktır. İşte bu yüzden ki, biz yıllardır bu sözde sola, Osmanlı’nın kapıkulu askeriyle benzetme içinde “kapıkulu sol” diyoruz.

III. Sol neden liberal-ulusal kutuplaşması yaşıyor?

Bir toplumda doğan en küçük, en sınırlı düşünce akımının ve ideolojik konumun bile belirli bir maddi-toplumsal temeli vardır. Nerede kaldı sol liberalizm ve ulusal sol gibi yaygın bir taraftar kitlesi bulan akımlar. Üstelik, bu iki akım söz konusu olduğunda, sadece iki güçlü ideolojik akımdan değil, Türkiye’de solun hayatını karşılıklı kutupsallıkları içinde **hegemonya** altına alan iki akımdan söz ediyoruz. Bununla kast ettiğimiz, bu akımlara karşı olanların bile, yer yer somut sorun ve durumları analiz eder ve bunlara çözüm ararken bu akımların birinin ya da ötekini (bazen çelişik biçimde ikisinin de) kategori ve kavramlarına başvurmasıdır. Bu yaygın etki göz önüne alındığında, her iki akımın da ortaya çıkışının ve yükselişinin tarihsel ve toplumsal koşullarına eğilmek, Marksist bir tahlil için vazgeçilmez bir nitelik taşıyor.

Sol liberalizmin tarihsel gelişme koşulları üzerinde daha önce ayrıntılı

olarak durmuştuk.¹⁹ Burada sadece en önemlilerine değineceğiz. Bunların başında, hiç kuşku yok, 1974-75'ten beri dünya çapında yaşanmakta olan uzun kriz bağlamında burjuvazinin başlattığı neo-liberal, küreselleşme taarruz karşısında, "sosyal" ya da "kalkıncı" devletin ayakları altındaki toprağın kayması dolayısıyla sosyal demokrasinin ve reformist sosyalizmin içine düştüğü ideolojik ve programatik kriz geliyor. 1980'li yıllarda ağırlık taşıyan bu faktöre 80'li yılların sonunda ve 90'lı yılların başında Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde bürokratik işçi devletlerinin çökmesi ve (Çin Halk Cumhuriyeti'ni de kapsayan bir süreçte) kapitalist restorasyonun hızla ilerlemesi katılmıştır. Uluslararası proletarya ve sosyalist hareket, Stalinizmi kendi yöntemleriyle alaşağı edememenin bedelini, kolektif her türlü çözüme karşı doğan umutsuzluğun, piyasa ve özel mülkiyet hayranlığının ve bireyciliğin yayılmasıyla ödemek zorunda kalmıştır.

Dünya çapındaki bu gelişmeler dahi, özellikle Avrupa'daki her modayı hızla kapatan Türkiye solu için yeterli bir maddi temel oluşturabilirdi. Ama Türkiye'ye özgü bir dizi faktör de Türkiye'de sol liberalizmin çiçeklenmesi açısından uygun bir toprak oluşturmuştur. Her şeyden önce, 12 Eylül askeri diktatörlüğünün "demokrasi" sorununu nesnel olarak toplumun en önemli sorunu haline getirmiş olması ve bunu yaparken aynı zamanda burjuvazinin eski siyasi kadrolarını da siyasetten dışlamış olması, demokrasinin yeniden tesisi için sınıflar dışı bir sivil toplum temelinde mücadele etme programını birçok kesim açısından inanılır kılmıştır. Neo-liberalizmin Özal eliyle Türkiye'de erkenden bir atak yapmış olması da, liberal söylemin (elbette sadece ekonomik düzeyle sınırlı kalmak koşuluyla!) burjuvazi içinde yayılmasına katkıda bulunarak toplumun ideolojik iklimini etkilemiştir. Türkiye sermayesinin, kültür hayatının bütün alanlarını hakimiyeti altına alma stratejisini tarihinde ilk kez bilinçli bir biçimde benimsemesi, sınıf mücadelesinin yüksek seyrettiği 1960-80 arası dönemde sola meyletmiş olan aydınların evcilleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 80'li yılların bu koşullarına 90'lı yılların ortasından itibaren uluslararası burjuvazinin "küreselleşme" konusundaki ideolojik taarruzu ve Türkiye'nin AB üyeliğinin somut olarak gündeme girmesinin eklenmesi, sol liberalizmin maddi temellerini güçlendirmiştir.

Ulusal sol açısından 80'li yıllar aynı derecede verimli bir toprak sunmuyor. Yukarıda sol liberalizmin yükselişinin koşullarına ilişkin yapılan tahlilin gösterdiği gibi, 80'li yıllarda gerek dünyada, gerekse Türkiye'de rüzgâr bütünüyle liberalizmin yönünde esiyordu. Sol Kemalizmin temel özelliği

19 Bkz. "Sol Liberalizm" a.g.m., s. 12-15.

orduya Türkiye'nin siyasi hayatında ilerici bir rol atfetmesiydi. 12 Eylül'ün bütün emekçi sınıflar ve sol için yarattığı çöküntü, bu ilericilik tezinin geleceksel olarak sol Kemalizmin en ateşli taraftarlarında bile destek bulmasını olanaksız kılıyordu.²⁰ Sol Kemalizmin 80'li yıllardaki güçsüzlüğünün en açık kanıtı, yukarıda belirttiğimiz gibi, Aydınlik grubunun *Saçak* dergisinde sol liberalizme bazı alanlarda kısmi tavizler vermesi ve sonunda grubun içinden bir kanadın bütünüyle sol liberalizme savrulmasıdır. Ayrıca, Doğu Perinçek'in kendisi de, geçmişindeki (ve geleceğindeki) Kemalist ve milliyetçi çizgiyle bütünüyle çelişki içinde, bu dönemde Kürt hareketine hayırhah bir tavırla yaklaşmıştır. Sol Kemalizm, 90'lı yılların başından itibaren toparlanmaya başlamış, bu onyıllın ortalarından itibaren ise patlamalı bir gelişme göstermiştir. Bunun temel olarak iki nedeni vardır.

Bunlardan birincisi, uluslararası burjuvazinin "küreselleşme" taarruzunun hemen hemen bütün ülkelerde bir milliyetçi tepkiye yol açmasıdır. Küreselleşme her ne kadar burjuvazinin uluslararası işçi sınıfına bir sınıf taarruzu olsa da, doğası gereği emperyalist sermayenin doğrudan yatırımlar ve finans alanlarında bütün ülkelere yayılmasını içerir. Bu yayılma, her ülkede emperyalist sermayeye karşı varolan kısmi korumaların ortadan kalkması ihtiyacını doğurur ve devletlerin politikalarını para, meta ve sermaye akımlarını kolaylaştıracak biçimde yeniden düzenlemelerini gerektirir. Bu süreçten zarar gören kesimler, işçi sınıfının ve sosyalizmin zayıf olduğu bir dönemde tepkilerini milliyetçi bir ideolojik ve politik çerçevede ortaya koyarlar. Bu olgu Rusya'dan Latin Amerika'ya, Fransa'dan Türkiye'ye kadar gözlemlenebilen bir yaygınlıktır. İşte milliyetçiliğin bu yükselişi Türkiye'de sol Kemalizmin yeniden bir canlanma yaşamasını sağlamıştır.

İkincisi, 1980'li yıllarda bir gerilla savaşı temelinde kendini ortaya koymuş olan Kürt sorunu, 1990'lı yılların başından itibaren ifadesini kitlesel bir ölçekte bulmuş, hatta devrimci bir karakter kazanmıştır. Kürt sorununun bu şekilde Türkiye'nin gündeminin merkezine oturması, ister sağ, ister sol gelecekte gelsin, her türlü Türk milliyetçisini derin bir endişeye sürüklemiştir. Türk milliyetçiliğinin genel yükselişi içinde sol Kemalizm (çarpıcı örneğini Mihri Belli'nin temsil ettiği bir azınlığın dışında) de bütünüyle Kürt düşmanı milliyetçi bir çizgiyi kendi gelişmesinin malzemesi haline getirmiştir.

Buraya kadar söylenenler, Türkiye solunda bir liberal-ulusal kutuplaş-

20 Bu, has sol Kemalistlerin bir bölümünün 12 Eylül'ü en azından başlangıçta desteklemediği anlamına gelmiyor. Bugün ulusal solun parlak günlerinde solda kahraman mertebesine yükseltilen Uğur Mumeu "kardeş kaygasının son bulması" gerekçesiyle 12 Eylül'ü desteklemişti. Aydınlik grubu da, önderleri içeride olsa bile, 12 Eylül sonrasında rejimi destekler yönde yayın yapmıştı.

masının neden doğmuş olduğunu büyük ölçüde açıklar. Ama tablo tamamlanmamıştır. Liberal sol ve ulusal solun gelişme koşulları arasında bu ana kadar ele almamış olduğumuz bir faktör var ki, bu faktör göz önüne alınmadıkça bu iki akımın neden bugün ideolojik planda Türkiye soluna hakim olduğu anlaşılamaz. Burada sayılan bütün faktörler (ve daha ikincil olanlar) elbette önemlidir. Ama hiçbiri, şu ana kadar bilinçli olarak ele almamış olduğumuz faktör kadar önemli, hatta belirleyici değildir. Bu faktör Türkiye’de bu dönem boyunca yaşanan sınıf mücadelelerinin seyridir. Öyleyse şimdi liberal sol ve ulusal solun gelişmesini sınıf mücadelelerinin içine yerleştirerek incelemeye devam edelim.

IV. 12 Eylül sonrası Türkiye’inde sınıf mücadeleleri

12 Eylül askeri darbesinden bu yana çeyrek yüzyıldan uzun bir süre geçmiş bulunuyor. Bu süre içinde elbette dünyada ve Türkiye’de birçok önemli değişiklik yaşandı. 12 Eylül döneminin Türkiye’ye miras bıraktığı yasal ve siyasal çerçevenin bazı yönleri dahi, özellikle son dönemde burjuvazinin AB’ye şirin görünme çabası içinde kabul edilen “uyum yasaları” aracılığıyla değiştirildi. Ama tarihsel bir ölçekte bakıldığında bu çeyrek yüzyıl 12 Eylül’ün çeyrek yüzyılı olmuştur.

Bu önermenin ardında, 12 Eylül’ün sınıf doğası yatmaktadır. 12 Eylül, burjuvazinin 1960-80 arası muazzam bir yükseliş göstermiş olan işçi sınıfı mücadelesine ve daha genel olarak sol yükselişe verdiği cevaptır. Asker eliyle işçi sınıfını bastırma operasyonudur. DİSK’i ezme, 60’lı ve 70’li yılların büyük mücadelelerinin başını çekmiş olan öncü işçi katmanını dağıtma, elde edilmiş bütün hakları tırpanlama, çalışma yasalarını patronlar lehine değiştirme, işçi sınıfının ve emekçilerin haklarını siyasal alanda savunan sosyalist ve devrimci demokrat parti ve hareketleri tarumar etme: 12 Eylül’ün siyasal projesinin anlamı budur.²¹ Bu proje uzun dönemli bir projedir ve bu anlamda **başarıya ulaşmıştır**. Gelecekte Türkiye’nin sınıf mücadeleleri tarihini yazacak olanlar, 1960-80 dönemini işçi sınıfının mücadelesinin dev yükseliş dönemi olarak, 1980-2005 dönemini ise burjuvazinin büyük taaruzu dönemi olarak kayda geçeceklerdir.²²

Bu anlamda, 1980-2005 arasındaki çeyrek yüzyılda çiçeklenen iki ideo-

21 Bkz. “12 Eylül: burjuvazinin 15-16 Haziran’dan aldığı intikam!”, *İşçi Mücadelesi*, sayı 0, s. 8-9.

22 Eklmeye gerek yok ki, 2005’ten sonrası henüz yazılmamış tarihtir ve nasıl niteleneceği ucu açık, cevabı hepimize bağlı bir sorudur.

lojik-politik akım olarak sol liberalizm ve ulusal sol, en genel anlamda, ezilen sınıfların mücadelesinin son derece düşük seyrettiği bir dönemin ideolojileridir. Üstelik bu durgunluk Türkiye'ye özgü de değildir. En azından 1980-2000 dönemi, dünya çapında işçi sınıfı mücadelelerinin çok durgun seyrettiği, verilen kısmi mücadelelerin bütünüyle yalıtılarak yenilgiye uğradığı ve tek bir başarılı devrimin yaşanmadığı bir dönem olarak tarihe geçecektir. Daha genel olarak söyleyelim: 1979'da ilk kez Margaret Thatcher'm Britanya'da burjuvazinin neo-liberal taarruzunu başlatmasından itibaren, kapitalizmin tarihinde en sert değil (bu bakımdan 1930'lu yıllarla hiçbir dönem rekabet edemez) ama en uzun gericilik dönemi yaşanmıştır. Tarihsel bir anlamda Ekim Devrimi'nin ürünü olan bürokratik işçi devletlerinin çözülmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. *Komünist Manifesto*'nun yayımlanmasından (1848) beri Marksizmin prestijinin bu kadar düşük olduğu hiçbir dönem olmamıştır. (Buna 30'lu yıllar dahildir!) Bu dünya durumuna Türkiye işçi sınıfının, emekçilerinin ve solunun 12 Eylül'den sonra soluksuz kalmasını ekleyin. Sol liberalizmin ve ulusal solun işçi sınıfı mücadelesinin durgunluk döneminin ideolojileri olduğu kolayca görülebilir.

Burada eklemek gerekir ki, 1999-2000 yıllarından bu yana dünya durumu sınıf mücadeleleri açısından büyük bir değişiklik geçirmiştir. Seattle'da yakılan ateş, önce Latin Amerika'da, daha sonra Avrupa'da yükselen işçi sınıfı mücadelelerinde karşılığını bulmuştur. Ama Türkiye bu kervana (henüz) katılmamıştır. Yani 1980-2000 arasında dünya durumu ile Türkiye arasında varolan paralellik giderek yerini bir karşıtlığa bırakmaktadır. Bunun nedenlerine ve yarattığı paradokslara aşağıda döneceğiz.

Buraya kadar, 12 Eylül'den bu yana sınıf mücadelelerinin 1960-80 dönemine tam bir karşıtlık göstermiş olduğunu saptamış bulunuyoruz. Ama bu, son yirmi beş yılda Türkiye'de sınıf mücadelelerinin tekdüze, inişsiz çıkışsız, istikrarlı bir gelişme gösterdiği anlamına gelmez. Tam tersine: son çeyrek yüzyılda bu topraklarda sınıf mücadelelerinde önemli iniş çıkışlar yaşanmıştır. Ülkenin siyasi ve düşünsel anahtarı, 12 Eylül sonrasının yukarıda özetlenen genel karakterinin yanı sıra, aynı zamanda bu iniş çıkışlarda ve bunları doğuran dinamiklerde bulunur. Bu açıdan, 12 Eylül sonrasının sınıf mücadelelerinin üç döneme ayrılarak incelenmesi gerekiyor.

1) Uzatılmış askeri diktatörlük (1980-89): Her ne kadar dar anlamda askeri diktatörlük 1980-83 arası sürmüş ve 1983 seçimleriyle parlamenter hayata dönmüş olsa da, 1980-89 dönemi bir bütün olarak uzatılmış bir askeri diktatörlük dönemi olarak görülebilir. Bu dönemde, 1960-80 döneminin burjuva siyasi kadrolarının (Demirel, Ecevit, Erbakan, Türkeş vb.)

siyasetten yasaklılıkları devam etmektedir. (Bu durum 1987 referandumı ile değişecektir, ama gerçek test ancak 1989 yerel ve 1991 genel seçimleriyle gelecektir.) 80'li yıllarda Özal'ın ANAP'ı, rakiplerinin zavallılığının da sayesinde, sanki bir tek parti rejimi çerçevesinde hükümet etmektedir. 12 Eylül cuntasının başı Kenan Evren 1982 anayasa referandumuna bir de plebisit ekleyerek kendini cumhurbaşkanı seçtirmiştir ve 1990'a kadar o makamı işgal ederek ülkenin siyasi yaşamını gözetiminde tutmuştur. İşçi sınıfının bir önceki büyük mücadele döneminin elismleştigi örgüt DİSK hâlâ kapalıdır ve yöneticileri sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmaktadır. Sosyalist hareket hâlâ bütünüyle yer altına itilmiş, yasaklı konumdadır. Ve en önemlisi, yaşanan büyük yenilgi sonrasında işçi sınıfında ciddi hiçbir kıpırtı yoktur. Sınıf mücadeleleri 1960'tan bu yana en düşük düzeyde seyretmektedir. Bu topraklarda o aşamada tek kıpırtı Kürt sorunu temelinde başlamış olan gerilla savaşıdır. O da dar anlamda bir savaştır ve henüz bir kitle hareketi tarafından desteklenmiş değildir.

İşte sol liberalizmin doğumu bu, sosyal mücadeleler açısından verimsiz, kırak topraklarda gerçekleşmiştir. Bu anlamda, sol liberalizm ilk döneminde tam anlamıyla bir **yenilgi ideolojisi** olarak nitelenmelidir. İşçi sınıfının (dünya koşullarından da beslenen) yenilgisinin ideoloji dünyasında aydınlar tarafından tescilidir. Ya da başka bir biçimde bakıldığında, aydınların, 1960-80 arası gösterdiği güce çekilerek saflarına katıldığı işçi sınıfı yenildiğinde o saflardan ayrıldıklarının ilanı.

2) Büyük parantez: Sınıf mücadelelerinin yükselişi (1989-1997): 12 Eylül'ün ölü toprağı 1989'da "Bahar Eylemleri" olarak anılan bir dalgada bir milyon dolayında işçinin 12 Eylül rejiminin getirdiği kısıtlamalara ve yoksulluğa isyan etmesiyle kalktı. (1987 yılında bazı mevzii eylemler işçi sınıfının kıpırdamaya başladığını zaten göstermişti). Bahar Eylemleri'ni izleyen dönem, mücadelenin genelleşmiş bir tarzda yükselişine tanıklık edecekti. Proletarya bir bütün olarak ayağa kalkıyor ve uzatılmış askeri diktatörlük koşullarını zorluyordu. 1990-91 Zonguldak madencilerinin grevi ve Ankara'ya (yarım kalan) yürüyüşü, Türkiye sınıf mücadeleleri tarihinin, belki de 15-16 Haziran ve 1 Mayıs 1977 ile birlikte en önemli olaylarından biriydi. İşçi cephesinde, Zonguldak'ı Paşabahçe ve Erdemir izleyecek, daha sonra 1994 ekonomik krizi sırasında birçok fabrika ve işyerinde militan eylemler düzenlenecekti.²³ Kamu çalışanları da bu genelleşmiş proleter

²³ 1989-97 döneminin karakterinin 1997 sonrası dönemden nasıl farklı olduğu, 2001 krizinde Ankara olayları dışında 1994 benzeri hiçbir ciddi eylem yaşanmaması ile doğrulanır.

mücadelesine 1990 yılında militan bir sendikalaşma hamlesi başlatarak katılacaklardı. Bu mücadele, o dönemde hareketin şırası haline gelen “fiili, meşru eylemler” temelinde (yani yasaların kısıtlamalarına başkaldırarak) 1995’e kadar militanca sürecek, 17-18 Haziran 1995’te Ankara’da yüz bini aşkın kamu çalışanının toplandığı ve Kızılay meydanını işgal ederek sabahladığı bir eylemle doruğuna ulaşacaktı. Proleter hareketindeki bu genelleşmiş yükselişe Kürt halkı da 1991’den itibaren “serhildan” adı verilen ve iki yıl boyunca kimi zaman kırsal bölgelerde bile on binlerin yollara döküldüğü dev kitle eylemleriyle katılıyordu.

1989-97 arası büyük parantezin, özellikle 1995’e dek süren ilk evresinde, sol liberalizm veya ulusal solun genel olarak sol üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktu. Evet, daha önceki dönemde sol liberal ideoloji sol aydınları bir ölçüde fethetmiş ve TBKP gibi önemli bir hareketin saflarında yayılmıştı. Üstelik Devrimci Yol da tam da 1991 ertesinde ünlü “Tartışma Süreci”ni başlatıyor ve Marksizmi sorgulayarak sol liberalizme doğru bir viraj dönüyordu. Ama burada somutu karmaşıklığı içinde kavrayabilmek gerekir. Türkiye’de sınıf mücadelesi yükselirken, aynı anda önce Doğu Avrupa’da (1989), ardından Sovyetler Birliği’nde (1991) bürokratik işçi devletlerinin çöküşüyle sosyalizm büyük bir prestij yitimine uğruyordu. Dolayısıyla, sol liberalizmin bu dönemde büyüyerek gelişmesi bütünüyle anlaşılır bir şeydi.

Buna karşılık, sol Kemalizmin esamesi okunmuyordu. Perinçek, 1990-91’de “Zonguldak-Botan hattı”nı savunmakla ve Abdullah Öcalan’ı Bekaa Vadisi’nde iki kez ziyaret etmekle meşguldü. Bir bakıma uzun politik hayatının en radikal dönemini yaşıyordu. Sol Kemalizmin zayıflığının gerisinde, proletaryanın ve Kürt kitlelerinin hareketliliğinin ötesinde bir de **Kemalizmin 1990’lı yıllarda büyük bir krizden geçiyor oluşu** yatıyordu. Kemalizm, üç faktörün ağırlığı altında ciddi darbeler yemekteydi. Kürt sorununun muazzam bir mücadeleyle toplumun gündemine taşınmış oluşu; kısmen buna, kısmen de ABD’nin Ortadoğu’yu yeniden düzenlemeye yönelik çabalarının Körfez Savaşı (1991) ile başlamasına bağlı olarak, burjuvazinin bağrında Özal’ın himayesinde İkinci Cumhuriyet adı verilen bir projenin belirmesi²⁴; özellikle 1994 yerel seçimlerinden sonra siyasal İslam’ın büyük bir güç olarak siyaset sahnesine çıkması. 1990’lı yılların ortalarından geleceğe bakıldığında, Kemalizmin nihai krizine girip girmemiş olduğu bile sorulabilirdi.

Bundan çok daha önemlisi, 1989 sonrasında Türkiye’de Marksizmin bir kez daha canlanmasıydı. Yayımına 1985 yılında başlamış olan *Onbirinci Tez* dergisi 1992’ye kadar Devrimci Yol içinden gelen bazı aydınları, devrimci

24 Bkz. “İkinci Cumhuriyet ya da Post-Kemalizm”, a.g.m.

Marksistlerle ve bir dizi bağımsız Marksistle birleştirmiş ve solun hayatında önemli bir yer kazanmıştı. YÖK operasyonuna cevaben Aziz Nesin'in girişimiyle kurulmuş olan Bilar, İstanbul'da özellikle 1989'dan itibaren tam bir Marksizm okulu haline geliyor, dolup taşıyordu. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* de aynı yıllarda yayınlanıyordu. 1987 seçimlerinde ilk denemesi yapılan ve bağımsız sosyalist adayların gösterilmesi temelinde kurulan Bağımsız Sosyalist Platform, 1989 belediye seçimlerine daha birleşik ve daha geniş bir bileşimle katılıyordu. En önemlisi şuydu: 1989'dan itibaren Türkiye solunun çok çeşitli bileşenlerinin bir araya gelerek oluşturduğu Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu (BTDK) sol literatüre "Kuruçeşme" adıyla geçen bir süreçte yoğun tartışmalar yapıyordu. Ama burada tartışmalardan önemlisi şuydu: tartışma sonucunda, "Kuruçeşme" ikiye bölünüyordu ve kanatlardan biri Marksist bir sosyalist çizgide ısrar ederek bir parti kurmak üzere Devrimci Sosyalist Blok (DSB) adı altında bir inşa ortamı oluşturuyordu.²⁵ Buradaki tartışma açısından önemli olan, "Kuruçeşme"nin veya DSB'nin devrimci bir parti kurmak bakımından doğru bir yöntem olup olmadığı değildir. Bu ayrı bir tartışmadır. DSB kısa süre içinde dağıldı. Bunda sol içindeki manevralar kadar, 1989 Doğu Avrupa olaylarının yarattığı demoralizasyonun da önemli bir etkisi olduğu rahatlıkla söylenebilir.²⁶ Bu tartışma açısından önemli olan, 1989 ertesinde işçi sınıfı ve kamu çalışanlarının mücadelesinin yarattığı ivmenin etkisi altında, Marksizmin, 12 Eylül yenilgisine rağmen Türkiye solu içinde, sol liberalizmle boy ölçüşebilecek bir odak niteliğiyle ayakta kalabilmesidir.

Yukarıda, DSB'nin dağılışı 1989'un yarattığı moralsizliğin önemli bir rol oynamış olduğunu belirttim. Bürokratik işçi devletlerinin çöküşünden çok daha doğrudan etkilenen kurum, *Onbirinci Tez* dergisi olmuştur. Önce Gorbaçov'un desteklenip desteklenmemesi konusunda bir bölünme yaşayan dergi, 1991 Aralık ayında Sovyetler Birliği'nin çöküşünün yarattığı ağır moral yıkımı sonucunda 1992'de zar zor son bir sayı yayınlayarak yayın hayatına son vermiştir. *Onbirinci Tez*'in Yayın Kurulu'nda Devrimci Yol

25 Meraklısı için ekleyelim: DSB'de yer alan ana akımlar arasında, daha önce seçimlere birlikte girmiş olan bir dizi grup (Kurtuluş, Kurtuluş'tan devrimci, Marksizm yönünde bir kopuş niteliği taşıyan İşçiler ve Politika, bugünkü TKP'nin atası olan Gelenek, bizim de mensubu olduğumuz Patronsuz, Generalsız, Bürokratsız Sosyalizm) ve Ertuğrul Kürkçü gibi isimlerin önemli bir rol oynadığı bir bağımsızlar grubu öne çıkıyordu.

26 Muamma gibi görünmemesi için, konumuzu doğrudan ilgilendirmedigi halde ekleyelim: Kurtuluş grubu Devrimci Yol'un bulunmadığı bir devrimci blokta yer almak istemedi. DSB'de merkezî bir rol oynayan Ertuğrul Kürkçü ve bağımsızlar grubu ise Kurtuluş'un bu yalpalaması karşısında kararlı bir tavır gösteremedi.

içinden gelen aydınların yer aldığına yukarıda değinmiştim. Bu derginin çöküşü, belki de Devrimci Yol'un daha diri unsurlarının hareketin sol liberalizme kapılmasına karşı mücadele açısından önemli bir platformdan yoksun kalması sonucunu doğurarak Türkiye'de sol liberalizmin gelişmesinin önünü açmıştır. Yani bir kez daha, Türkiye'deki olumlu konjonktürün solun ideolojik ve politik yönelişine olumlu etkisi, uluslararası planda esen gericilik rüzgârları tarafından sınırlanmıştır.

Şimdi, proleter ve Kürt kitlelerinin mücadelesindeki yükselişin dönemin başlangıcında sol üzerinde yaptığı etkileri bir kenara bırakarak mücadelenin kendisine geri dönelim. 1989-93 arasında bu senkronize yükseliş karşısında oldukça çaresiz kalan burjuvazi ve devlet, 1993'ten itibaren yeni bir yönelişe girecekti. 1993 kontrgerilla faaliyetinin bir kez daha hakim düzenin bekası için yoğun biçimde devreye sokulduğu yıl oldu. Bu yılın başında Uğur Mumcu öldürüldü, Temmuz ayında ise Sivas'taki Madımak yangınında 33 Alevi aydını can verdi. Bu olayları, kontrgerillanın Kürt hareketine karşı daha sonra 1996 Aralık ayında Susurluk kazası ertesinde ortaya saçılacak olan eylemlerini uygulamaya başlaması izledi. Eğer sol Kemalizmin 12 Eylül sonrasında yattığı uzun kış uykusundan ne zaman uyandığına ilişkin bir tarih istenirse, toplumsal olaylarda olabileceği kadar kesin bir tarih verilebilir: Ocak 1993'te, Uğur Mumcu'nun (500 bin kişinin katıldığı) cenazesinde. Örneğin Aydınlık hareketi ve Doğu Perinçek, bu olaydan sonra hızla Kemalist köklerine dönerek bu cenazede toplanan orta sınıflara oynamaya yönelmiştir. Şunu iyi anlamak gerekir: 1993-96 döneminde yoğun olarak yaşanan kontrgerilla faaliyeti, proletarya hareketinin ve Kürt kitlelerinin birlikte radikalleşmesi karşısında büyük bir ürküntüye kapılan burjuva devletin uygulamaya koyduğu bir stratejiden başka bir şey değildir. Elbette bu stratejiden Kürt hareketi ve kitleleri doğrudan etkilenmiştir. Buna karşılık, iki büyük gücü birden karşısına almak istemeyen burjuvazi, proleter hareketine karşı **saffları yeniden tanımlama** yoluyla mücadele etmiştir. Yani burjuvazi ile proletarya arasında bir sınıf mücadelesi yerine, bir İslamcı-laik mücadelesi. Elbette, bu strateji boşlukta değil, politik İslam'ın 1991 seçimlerinde (faşizmle ittifak içinde) ilk kez barajı aştığı ve Batıcı-laik burjuvazi ve TSK nezdinde yeniden bir tehlike gibi algılanmaya başladığı bir konjonktürde inşa edilmiştir. 1994 belediye seçimlerinde Erbakan'ın Refah Partisi'nin büyük zaferi, bu stratejiye tam bir gerçeklik kazandırmıştır. 28 Şubat'a giden yol döşenmeye başlamış olmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, işçi ve kamu çalışanları hareketlerinin rüzgârı, tempoda bir ölçüde bir gerileme olduğu halde, 1995 yılına kadar devam etmiştir. Kitle hareketi bundan sonra bir durulma göstermeye başlamıştır.

Ama Susurluk kazası (Aralık 1996) ile ortaya dökülen devlet adına işlenmiş cinayetler, harekette yeniden bir canlanma yaratmıştır. Baskıcı burjuva devletin kitleler gözünde teşhiri için muazzam bir fırsat doğmuştur.²⁷ İşçi ve kamu çalışanları hareketlerinin diri unsurları, başta ÖDP ve (Kürt hareketinin o zamanki partisi) HADEP olmak üzere sol siyasi güçlerle ve meslek örgütleriyle el ele vererek 1997 yılı boyunca Susurluk'ta cisimleşen illegal devlet faaliyetlerine karşı demokratik haklar bayrağını yükselten bir dizi kitlesel eylem gerçekleştirmişlerdir. Dönemin başlangıcından farklı olarak proletaryanın doğrudan sınıf sorunları temelinde yürüttüğü eylemler gerilemiştir, ama siyasi eylemlilik yeni bir canlılık kazanmıştır. Ne var ki araya 28 Şubat muhtırası girer. 28 Şubat'ın etkisi altında, sözü edilen geniş ittifakın eylemleri giderek zayıflar. Büyük parantez olarak adlandırdığımız dönemin kesin bitişi, yine toplumsal olayların karmaşıklığının izin verdiği ölçüde, kesin biçimde saptanabilir: 3 Kasım 1997'de, ittifak güçlerinin kazanın yıldönümü dolayısıyla Susurluk ilçesinde düzenlediği kitlesel mitingde ÖDP, HADEP'e karşı son derece sekte tavırlarla ittifakı bozduğunda, dönemin son kitlesel kıpırtısı da sona ermiştir. Başlayan, Kürt bölgeleri dışında, uzun bir çölden geçiş dönemi olacaktır.

3) İşçi sınıfının afyonu, burjuvazinin iç savaşları (1997-2006): 28 Şubat 1997'de başlayan ve bugün hâlâ devam etmekte olan döneme iki şey damgasını vurur. Bunlardan birincisi, AB üyeliği olasılığının somut olarak Türkiye'nin gündemine oturmasıdır. Bu, başka bir dizi faktörün yanı sıra, Türkiye işçi sınıfı ve kamu çalışanları hareketini durgunluğa iten başlıca etkidir. İkincisi ise, burjuvazinin bağrında derin çatlaklar doğması ve bu sınıfın iki kez politik bir iç savaş yaşamasıdır.

Kronolojik olarak gidecek olursak ikincisinden başlamak gerekir. Burjuvazinin bağrındaki en büyük bölünme olan İslamcı/Batıcı-laik bölünmesinin kökleri aslında 1969 yılına kadar geri gider. O yıl Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin başkanlığına gelen Erbakan başbakan Demirel'in müdahalesiyle görevinden alınca siyasi örgütlenmeye gider. 70'li yıllarda kısmi bir güç kazanan siyasal İslam, o dönemde İstanbul ve Çukurova'nın tekelsiz sermayesine karşı Anadolu'nun küçük ve orta boy kapitalistlerinin çıkarlarını savunan ve Türkiye'nin emperyalist Batı ile bütünleşmesi yerine, geleceğini İslam dünyası ile bütünleşmede arayan bir siyasi harekettir ("Milli Görüş"). 12 Eylül'ün baskılarından bir ölçüde payını alan Milli Görüş hareketi, 1991'de

²⁷ Susurluk olayının analizi ve vaad ettiği potansiyel konusunda bkz. *Zehirli Sarmaşıktan Kurtulmak. Susurluk Sonrasında Sosyalist Hareketin Görevleri*, Patronsuz Generalsız Bürokratsız Sosyalizm Borşur Dizisi, 6, 1997.

yeniden meclise girmeyi başarır. 1994'te belediye seçimlerinden büyük bir zaferle çıkarak başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bir dizi kentte belediye başkanlığını kazanır. Nihayet, 1995 genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkar ve Tansu Çiller'in DYP'siyle koalisyon halinde Refahiyol hükümetini kurar. Bu aşamaya gelindiğinde, artık Milli Görüş'ün ardındaki temel güç olan İslamcı (ya da "yeşil") sermaye de tekeli sermaye statüsüne yükselmiş olduğundan mücadele tekeli sermayenin iki kanadı arasında bir mücadeleye dönüşmüştür. Refahiyol hükümetinin güttüğü dış politika Batı ittifakından uzaklaşmanın ve İslam dünyasına yaklaşmanın işaretlerini içerdiği için, ABD emperyalizmi ile Türkiye burjuvazisinin Batıcı-laik hakim kanadı, TSK'nın yönetiminde düzenlenen muazzam bir basınç sonucunda Refahiyol hükümetini devirmeyi ve Refah Partisi'ni Anayasa Mahkemesi eliyle kapatırmayı başarır. Bu, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'den sonra ordunun Türkiye tarihindeki dördüncü müdahalesidir. 28 Şubat 1997 Milli Güvenlik Kurulu esnasında askeri kanadın hükümete verdiği muhtıra bütün bu sürecin başlangıcı olduğu için de bu askeri müdahale 28 Şubat adıyla bilinir.

28 Şubat yöntemleri açısından çok özgün bir askeri müdahaledir. Esas işini o dönemde "silahsız kuvvetler" olarak anılan sivillere yaptırmıştır. Parlamentoyu kapatmamış, hükümeti cumhurbaşkanı Demirel'in katkısıyla düşürmüş, burjuvazinin ve küçük burjuvazinin örgütlerinden ve sendika bürokrasisinden büyük destek görmüş bir harekettir. Peki neden böyle olmuştur? Başka bir ifadeyle, TSK neden bir darbe yapmak yerine böyle bir operasyonu tercih etmiştir? Türkiye'nin AB üyeliğine soyunduğu bir dönemde, bu üyeliği her zaman desteklemiş olan TSK'nın açık bir askeri darbeden kaçınması anlaşılır bir şey olmakla birlikte, sorun bundan ibaret değildir. Yukarıda yapılan analiz gösteriyor ki, 1990'lı yılların ortalarında Türkiye burjuvazisinin hakim Batıcı-laik kanadı ve devlet çok ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı ve bir çöküntü korkusu ile yaşıyordu. TSK, arkasına ABD ve Batıcı-laik burjuvaziye alarak İslamcı sermayenin atağını durdurmaya çalışırken, öteki tehlikeleri görmezlikten gelemeydi. Kurmay mantığı stratejik düşünüşteki ustalığını burada da gösterecekti. Bu toprakların öteki büyük gücü Kürt hareketi, çeşitli yöntemlerle ve hareketi ipe sapa gelmez yorumlarla yanıltan danışmanların etkisiyle²⁸ tarafsızlaştırıldı.²⁹ 1989-95 arası ciddi bir hareketlilik göstermiş olan işçi

28 Kastedilen Yalçın Küçük'tür. Bkz. *Sınıf Bilinci*, "Doğu Perinçek ve Yalçın Küçük: Yeni Yol Arkadaşları", sayı 18, Yaz 1997.

29 Mesela bir genelkurmay yetkilisinin "irtica bölücülükten daha tehlikeli" demiş olması, büyük bir işaret olarak kabul ediliyordu. Daha sonra sızan bir takım bilgiler, TSK'nın o dönemde Kürt hareketinin Avrupa'daki temsilcileriyle bir görüşme bile yaptığını işaret ediyor. (Bu konu son dönemde *Özgür Gündem* gazetesinde yeniden ele alınmıştır. Gazetenin 8 Ekim 2006 tarihli nüshasında PKK'nın o dönemde Avrupa temsilcisi olan Sinan Cilo bu konuda ayrıntılı bilgiler vermektedir.) Kurmay taktikleri! 28 Şubat döneminden sadece bir yıl sonra, Genelkurmay, Milli Görüş'ün işini bitirmesinin ertesinde, Suriye sınırına yolladığı Kara Kuvvetleri Komutanı aracılığıyla tehditler yağdırarak Kürt hareketini hedef almaya başlayacaktır!

sınıfı, en büyük konfederasyonların başkanları burjuvazinin ve küçük burjuvazinin örgütleriyle birlikte “silahsız kuvvetler”in arasına dahil edilerek evcilleştirildi. Nihayet, sosyalist sola ve sol aydınlara da, “yurdumuzu karanlık bir Ortaçağ ideolojisine mahkûm edecek” siyasal İslam’a karşı hareketin sola hayırhah bakacağı telkin edildi. Bir “restorasyon” teorisinin sisi dumanı ile solda göz gözü görmez oldu. Buna göre ordu artık çok gerilen ilişkileri yumuşatacak, sola doğru bir yönelişe girecekti.³⁰ İşte bu teori temelinde sosyalist solda bir dizi akım yönelişini değiştirdi, 28 Şubat’a hayırhah baktı, İslamcılığı baş düşman belledi. Bunu yapmayanlar dahi yapanların üzerine yeterince gitmedi. 28 Şubat bir yandan 1990’lı yıllarda derin bir kriz içinde debelenmekte olan Kemalizmi burjuvazi saflarında diriltti, bir yandan da solda Kemalizmin önünü yeniden açtı. Sosyalist solun bir bölümü TSK’nın yordakçılığını yaptı. Bir bölümü ise olan biteni anlamaz gözlerle izledi. Bugün ulusal sol bu kadar çığrından çıktıysa, bunun köklerini kısmen solun 28 Şubat dönemindeki aymazlığında aramak gerekir.³¹

28 Şubat’ın çok önemli iki başka sonucu da vardır. Birincisi, 3 Kasım 1996 Susurluk kazasıyla birlikte baskıcı burjuva devleti halkın nezdinde genel bir prestij kaybına uğruyor, ülke çapında bir krizin tohumları atılıyor. Bu prestij kaybının merkezinde ise kontrgerillanın örgütleyicisi olarak TSK vardı. “Aydınlık için bir dakika karanlık” kampanyasında neredeyse bütün halk Susurluk’u protesto ediyordu. TSK 28 Şubat operasyonu ile Susurluk’un faturasını Çiller’e yükleyerek halkın gazabını Refahyol’un üzerine çevirmeyi başaracak ve kendini temize çıkaracaktı.³² İkincisi, Kürt hareketi 28 Şubat’ta tarafsızlaştırılmayı kabul ederek bir bakıma kısa bir süre sonra yaşayacağı yenilgiye kapı açıyordu. Refahyol’a karşı 28 Şubat zaferinin kazandırdığı özgüven ile TSK bir yıl sonra Suriye’ye Abdullah Öcalan için ultimatoma verecek ve bu Öcalan’ın ABD tarafından Türk devletine teslim edilmesiyle sonuçlanacaktı. Böylece, son derece ironik bir biçimde, 28 Şubat aynı zamanda Kürt hareketi saflarında sol liberalizmin yayılmasına yol açan maddi süreçlerin de başlatıcısı oluyordu!

28 Şubat döneminden sonra Türkiye’nin gündemine yerleşen en önem-

30 “Restorasyon” teorisi için bkz. “Doğu Perinçek ve Yalçın Küçük...”, a.g.m.

31 Bizim mensup olduğumuz siyasi gelenek hem 28 Şubat’ı ısrarla teşhir etti, hem de solun bu gelişme karşısındaki aymazlığı ile mücadele etti. *İşçi Mücadelesi*’nin ve *Devrimci Marksizm*’in öncülü *Sınıf Bilinci*’nin, Nisan 1997 tarihini taşıyan 17. sayısından 22. sayısına kadar güncel gelişmeleri değerlendiren “Sınıf Belleği” bölümü 28 Şubat’ın ve bu olay karşısında solun konumunu analiz eden ve eleştiren yazılarla doludur.

32 Elbette burada Erbakan’ın budalaca politikası da 28 Şubat’ın eline oynuyordu. Erbakan, Susurluk’u protesto için düzenlenen eylemlere “gulu gulu dansı” diyecek kadar miyop bir politika izliyordu.

li madde AB'ye üyelik oldu. 1997 yılı sonundaki zirvede Türkiye'nin üye adaylığını reddeden AB Konseyi, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünü tanımaya karar veriyordu. Böylece, kriz dolu 1990'lı yıllardan sonra 2000 yılı Türkiye burjuvazisinin hakim Batıcı-laik kanadı ile TSK'nın oluşturduğu ittifak için bir zafer havasıyla açılıyordu. 90'lı yılların ilk yarısında kâbus gibi ortaya çıkan çifte kitlesel mücadele durdurulmuştu. Batıcı-laik burjuvazinin düşman kardeşi İslamcı burjuvazi 1997'de geri plana düşürülmüş, 1999 seçimleri de kazasız belasız atlatılarak Refah Partisi'nin yerine kurulmuş olan Fazilet Partisi yenilgiye uğratılmış, DSP-MHP-ANAP hükümeti kurulmuştu. Yine 1999'da Abdullah Öcalan yakalanmış, yargılanarak idama mahkûm edilmişti. Nihayet, 1999 sonunda Türkiye'yi sürekli bir kriz içinde yaşayan bir "Ortadoğu ülkesi" olmaktan çıkararak "uygar dünya"nın bir üyesi olmasını sağlayacak AB'ye adaylık kabul edilmişti. Ekonomik planda, Türkiye'nin AB'ye uyumunu sağlayacak İMF programı da 1999 krizinden sonra uygulamaya konulmuştu, enflasyon yavaş yavaş düşüyordu.

İşte bu koşullar aynı zamanda sol liberalizmin yıldızının parlayacağı koşullar olacaktı. Türkiye'nin AB üyeliği sol liberalizmin temel düşünün, Türkiye'nin çağdaş, demokratik, düzgün işleyen bir kapitalist toplum haline gelmesinin kapılarını açıyor gibiydi. AB'ye girişin önünü kesebilecek öteki krizler de ortadan kalkmış, burjuvazinin kontrolü altına girmişti. Örneğin, ÖDP'nin sol liberalizmin hakimiyetindeki çoğunluğu Şubat 2000'deki II. Büyük Konferans'a gidilirken öngörülebilir bir gelecekte Türkiye'nin süt liman olacağı yolunda hayaller kuran siyasi durum tahlilleriyle sevinçlerini çocuksu bir tarzda ortaya koyuyordu. ÖDP'nin sol liberalleri bu süt liman yeni dönemde AB solunu, AB taraftarı olan sosyal demokratlarla birlikte oluşturmak için hazırlıklara da giriyorlardı. Burada eklemek gerekiyor ki, birleşik bir sosyalist parti olarak kurulduğunda ÖDP'nin içinde yer almış olan Patronsuz, Generalsız, Bürokratsız Sosyalizm grubu, partinin kuruluşundan 2001 yılındaki bölünmesine dek bu sol liberal görüş ve politikalarla en açık sözlü ve tutarlı biçimde mücadele eden parti içi eğilim olmuştur.

Sol liberallerin ne "küreselleşme" diye anılan dönemin, özellikle Yeni Dünya Düzeni'nin, ne de Türkiye'nin bu yeni düzen içindeki çelişkilerinin doğasını hiçbir biçimde kavrayamadığı çok kısa süre içinde ortaya çıkacaktı. Aradan sadece bir yıl geçmişti ki, Türkiye, tarihinin en derin ekonomik kriziyle karşı karşıya kaldı. Ardından 11 Eylül ve sürekli savaş dönemi geldi. 2002 yılı siyasal İslam'ın, evcilleşmiş biçimi altında olsa dahi, çok daha güçlü biçimde seçimleri kazandığı yıl oldu. 2003 Irak Savaşı'nın, 1 Mart tezkeresi dolayısıyla ABD ile yükselen gerginliğin ve Kuzey Irak'ta bir fede-

re devletin temellerinin atılışının yılı oldu. 2004-2005'ten itibaren de Kürt sorunu yeniden Türkiye'nin gündeminde baş sırayı aldı. Türkiye neredeyse başa, sürekli kriz politikasının tam ortasına dönmüştü!

Bütün bu gelişmeler içinde, 90'lı yılların sancılı gelişmelerine yol açan faktörlerden sadece biri yokluğu ile dikkat çekiyor: sınıf mücadelesi. Elbette, sınıf mücadelesi hiçbir aşamada bütünüyle durmaz. Çıkarları nesnel olarak çelişen iki sınıf her işyerinde günbegün bazen kapalı biçimlerde, bazen açık, karşı karşıya gelir. Bu çatışmalar yer yer sert biçimler kazanır. Ama bazı dönemlerde, mücadele ne yaygınlaşır, ne de politik hayata damgasını vuracak bir genelliğe erişir. (Devrimci bir karakter kazanması ise çok daha nadiren görülür.) İşte 1997-2006 dönemi Türkiye'de böyle bir dönem olmuştur. Sınıf mücadelesi, özel baskı ve yenilgi koşullarının geçerli olduğu 1980-89 dilimi dışında, yarım yüzyılın en düşük düzeyinde seyretmiştir. Elbette, örneğin 2005 yılındaki SEKA mücadelesi başta olmak üzere, bir dizi alanda örgütlü veya henüz yeni yeni örgütlenme aşamasındaki işçi kesimlerinin son derece militan eylemlerini görmezlikten gelmiyoruz. Ama bu mücadeleler genelleşmediği ve politikleşmediği için, söz konusu işçi kesimleri ne kadar militanca ve kararlı biçimde mücadele vermiş olsa da, bu mücadeleler sonunda büyük ölçüde yenilgiyle sonuçlanmıştır.

İşçi sınıfında görülen bu durgunlukta sendika bürokrasisinin bütünüyle düzene teslim olmuşluğundan özelleştirmenin sendikalar üzerinde yarattığı tahribata, sermayenin yeni yönetim tekniklerinden esnekleştirmeye kadar birçok şey rol oynuyor olabilir. Ama bütün bunlar son on yıla yakın süredir sınıf mücadelesinin neden bu kadar düşük düzeyde seyretmekte olduğunu kendi başlarına açıklamaz. Türkiye'de sınıf mücadelesinin durgunluğunu açıklayan iki temel faktör daha vardır. Birincisi, AB'nin işçi sınıfı ve emekçi kitleler için bir afyon, bir uyuşturucu işlevi görmesidir. AB'nin Türkiye'ye ve işçi-emekçi sınıflarına muazzam kazanımlar getireceği konusundaki burjuva propagandası, sendikal bürokrasinin ve liberal solun da katkılarıyla sınıfa ve kitlelere o kadar derinden nüfuz etmiştir ki, herkes o mutlu günleri beklemekte, kendi çıkarları için mücadele etmekten büyük ölçüde kaçınmaktadır.³³

İkinci faktörü kavrayabilmek için, burjuvazinin iç savaşlarının temelinde yatan büyük bölünmeleri kısaca özetlememiz gerekiyor. Türkiye burjuvazisinin bağrında 1990'lı yılların ortalarından başlayarak büyük bölünmeler oluş-

33 Bu sürecin mekanizmaları ve AB'nin işçi sınıfının çıkarları açısından değerlendirilmesi için Bkz. *Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu*, İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri 2, Ütopya Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2001.

muştur. Bunlara kısaca değinelim.

- İlk ve en önemli bölünme, elbette yukarıdan beri sözü edilen Batıcı-laik/İslamcı bölünmesidir. Bu bölünmede Batıcı-laik kanatla TSK ittifak halindedir.

- İkinci önemli bölünme AB konusundadır. Ancak sanıldığı (ve liberal sol ve ulusal sol literatürde vülgerleştirildiği) gibi, bu TSK'nın AB'ye karşı, Batıcı-laik burjuvazinin (ve AKP'den bu yana İslamcı burjuvazinin) AB'ye taraftar olması biçiminde ortaya çıkan bir bölünme değildir. TSK, 2001'den bu yana kanıtlarıyla ortaya koymakta olduğumuz gibi, Türkiye'nin tarihsel bakımdan ilk AB'ci gücüdür ve bugün de AB üyeliğini Türkiye'nin güvenliğinin bir gereği olarak görmektedir. Ne var ki, TSK'nın AB üyeliği ile ilgili bir **zamanlama sorunu** vardır. Türkiye'nin burjuva devletin güvenliğinden sorumlu olan bu kurum, AB üyeliği güvenceye bağlanana kadar, güvenlik konusunda hassas görülen konularda (Kıbrıs, Kürt sorunu, Ermeni sorunu, Ege Denizi konusunda vb. Yunanistan ile anlaşmazlıklar, Ortodoks Patrikhanesi ve benzeri konular) taviz verilmesine karşı çıkmaktadır. Buna karşılık, burjuvazinin ekonomik örgütleri ve yer yer siyasi partileri (MHP gibi "ulusal güvenlik ve çıkarlar" türünden konuları öne çıkaranlar hariç) Türkiye kapitalizminin ekonomik çıkarlarına öncelik vermekte ve AB'ye giriş için gerekli adımların çok daha çabuk ve pürüz çıkarmadan atılması yönünde çaba göstermektedirler. Bu yer yer burjuva güçlerinin arasında (Batıcı-laik/İslamcı bölünmesiyle karşılaştırılmaz ölçüde, çünkü burada stratejik amaç aynıdır) ciddi gerilimler yaratmaktadır. Ne var ki, bu karşıtlığın hiç de mutlak olmadığını aşağıda göreceğiz.

- Nihayet, 12 Eylül rejiminin burjuvaziye işçi sınıfına karşı güvenceye kavuşturmasının belirli bir politik maliyeti olmuştur: 12 Eylül, kendisinden önceki dönemin burjuva partilerini bir süre boyunca siyaset dışında bırakarak burjuvazinin has partilerini (merkez sağ ve, ikincil düzeyde, merkez sol) büyük bir parçalanma dinamiğinin kollarına itmiştir. Kürt savaşının yarattığı sarsıntı her başa geçen hükümeti zayıf düşürmüş, bu da bölünmeye ve merkezin zayıflamasına katkıda bulunmuştur. Bunun sonucunda burjuva politik yelpazesinin merkezi çökmüştür. Bu da ("radikal merkez" olarak) TSK'nın merkez adına çok daha aktif bir rol oynamasını gerektirmekte ve yer yer merkez partileriyle askerin karşı karşıya gelmesine yol açmaktadır.

Burjuvazi, birinci iç savaşını 28 Şubat döneminde yaşamıştır. İkinci iç savaş ise 23 Nisan 2003'ten beri olgunlaşan koşullar sonucu bugün yaşamaktadır.³⁴ Bu iç savaş şimdi cumhurbaşkanlığı ve ABD'nin Ortadoğu sava-

34 2003-2006 aralığında burjuvazinin iki kampı arasındaki mücadelenin özelliklerini ve 28 Şubat'tan farklarını ele alan bir yazı için bkz. Sungur Savran, "29 Şubat", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 7, Hızlı-Temmuz 2003.

şına uyum sorunları üzerinde düğümlenmiştir.³⁵

Bu tablodan dolayı, Türkiye toplumu 1997-2006 döneminde burjuvazinin kendi iç mücadeleleri (bunlar da sınıf mücadeleleridir!) üzerinde yoğunlaşmıştır. Liberal sol ve ulusal sol, sendikalardaki ve siyasi partilerdeki etkilerinin de aktarma kayışı rolü oynadığı bir süreç içinde işçi sınıfını ve emekçi halkın büyük kitlelerini, burjuvazinin bu iç mücadelelerine taraf haline getirmektedir. İşçi sınıfı ve emekçilerin farklı kanatlarının burjuvazinin şu ya da bu kanadının yedeğine girmesi, bu dönemde sınıf mücadelelerinin işçi ve emekçiler açısından durgun geçmesinin bir başka ana nedenidir.

12 Eylül sonrası sınıf mücadelelerini incelediğimiz bölümden iki önemli sonuç çıkıyor. Birincisi, liberal solun bu topraklarda ilk atılımını yaptığı 1980-89 dönemi ile hem liberal solun, hem de ulusal solun patlamalı bir gelişme gösterdiği son dönem, işçi sınıfının ve emekçilerin mücadelelerinde büyük bir durgunluğun görüldüğü dönemlerdir. Bu da bizi genel bir sosyolojik yasanın Türkiye özgülünde ortaya çıkan bir örneği ile karşı karşıya getiriyor. İşçi sınıfının yenilgiye uğradığı (1980-89) veya mücadelelerinde durgunluğun yaşandığı (1997-2006) dönemlerde, işçi-emekçi kitlelerin saflarında ve sol siyasal hareketler içinde devrimci ve Marksist ideoloji ve hareketler değil, reformist, düzen yanlısı, sınıf politikasını terk eden ideoloji ve hareketler güçlenir. Türkiye’de de böyle olmuştur.

İkincisi, Türkiye burjuvazisinin 1990’lı yılların ilk yarısında başlayan bölünmeleri bir aşamada politik bir iç savaş düzeyine ulaşmıştır. İlk etabı 28 Şubat döneminde verilen bu iç savaş, daha sonra bir dönem arka plana çekilmiş, ama bugün yeniden Türkiye’nin politik hayatına damgasını vurmaya başlamıştır. Toplum giderek daha büyük ölçüde bu iç savaşın tarafı olan burjuva kamplar arasında kutuplaşmaya yönelmektedir.

İncelemekte olduğumuz iki ideolojik akım açısından bu ikinci sonuç da büyük önem taşıyor. Liberal sol ve ulusal sol, gerek **dünya görüşleri**, gerek **programatik hedefleri**, gerekse **somut politik çizgileri** aracılığıyla, büyük işçi ve emekçi kitlelerinin, kadınların, gençlerin ve genel olarak ezilenlerin gündemlerinin, değişik ve karmaşık bir biçimde burjuvazinin değişik kamplarının çevresinde kutuplaşması yolunda birer kanal işlevini görmektedir.

35 Bkz. “Burjuvazinin İç Savaşı, Ekonomik Kriz ve İşçi Sınıfı”, *İşçi Mücadelesi*, sayı 9, Haziran 2006; “Finale Doğru”, *İşçi Mücadelesi*, sayı 12, Eylül 2006; “28 Şubatçı Saflara Tek Bir İşçi Veremeyelim”, *İşçi Mücadelesi*, sayı 13, Ekim 2006.

V. Liberal solun burjuva toplumu fetişizmi

Bu söylediklerimizi liberal sol alanda somut olarak sınamakla başlayalım. Bu akımın tarihe ve Türkiye'ye bakışının mantıksal bir sonucu, programatik hedeflerinin düzgün işleyen modern bir kapitalist ekonomi³⁶ ve burjuva demokrasisi kurmakla sınırlı olmasıdır. Bugün Türkiye'de geçerli olan üretim tarzına ve kurulması amaçlanan düzgün kapitalizme verilen adlar değişebilir. Aslında bu farklılıklar, örneğin 70'li yıllarda Marksist sol içinde yapılan tartışmalar kadar sert tartışmalara bile yol açabilecek kadar farklı teşhislere işaret etmektedir. Ama sol liberaller teori konusunda o kadar da titiz olmak gerektiği kanaatinde değillerdir. Bütün amaç, bugünkü Türkiye'de durumun gelişmiş Batı toplumlarından farklı olduğunu göstermek ve Türkiye'nin de Batı'ya benzemesi için çaba göstermek olduğundan bu tür farklılıklarla uğraşmaya zahmet etmezler. Kullanılan kavramsal çerçeve ne olursa olsun, meram aynıdır.

Programatik hedef: Modern kapitalizm ve demokrasisi

Mesela Ahmet İnsel'de (hiç olmazsa bu konuyu sık sık tartıştığı 2001 ekonomik krizi döneminde)³⁷ açıklayıcı kavram çifti "ilkel birikim" ile "kapitalist birikim rejimi"dir.³⁸ İnsel'e göre, Türkiye'de esas mekanizma "hortumlama" ve benzeri yöntemlerle "yaratılan değerın bir bölümüne yasadışı yollardan veya yasal kılıf altında ama **haksız biçimde** el koymak"tır. Bu, "kapitalist birikim rejiminin doğasına aykırıdır...Kapitalist sömürü, bu açıdan, hortumlama değildir. Sermaye sahiplerinin, emeğin yarattığı değerin bir bölümüne el koyabilmeleri için, toplumsal kullanım değeri olan bir değer yaratırmaları gerekir."³⁹ Sosyalist hareket içinde burjuvazinin politikasını

36 Sol liberalizmin ekonomik görüşlerinin kapsamlı bir eleştirisi için bkz. Kurtar Tanyılmaz, " 'Küresel kapitalizm' yanılısamasının panzehiri: Dünya kapitalizminin uzun krizi", *Devrimci Marksizm*, sayı 1, Mayıs 2006.

37 Bu paragraftaki tartışma, İnsel'in şu yazılarına dayanıyor: "Büyük Bunalım ve Güvensizlik", *Radikal İki*, 22 Şubat 2001; "Mutlak ve Görelî Hortumlama", *Radikal İki*, 29 Şubat 2001; "Özelleştirme Saplantısının Sınıfsal İçeriği", *Radikal İki*, 6 Mayıs 2001; "Bunalım ve Toplumsal Kurucu İrade", *Radikal İki*, 13 Mayıs 2001; "Özelleştirmeye Karşı 'Evrensel Hizmet'", *Radikal İki*, 20 Mayıs 2001.

38 Buradaki kavram çifti tam bir ucubedir. Çünkü, her şeyden önce, "kapitalist birikim rejimi" üç sözcüğün anlamsız biçimde bir araya getirilmesidir. "Kapitalist birikim" veya "sermaye birikimi", "kapitalist üretim tarzı"nın kendi ayakları üzerinde durmaya başlar başlamaz ayrılmaz bir özelliği haline gelir. "Birikim rejimi" ise bütün literatürde sermaye birikiminin farklı dönemlerde aldığı biçimleri ayırt etmek amacıyla kullanılır. İnsel ise, "kapitalist birikim rejimi" kavramıyla genel olan ile onun alt başlıklarını aynı terimin içine yerleştiriyor. İşin ilkel birikim yanı çok uzun bir tartışmayı gerektireceğinden burada girmiyoruz.

39 "Mutlak ve Görelî Hortumlama", a.g.m., vurgu bizim.

izleyenlerin işlerine geldiği zaman Marksizmden yararlanmaları, ta 20. yüzyıl başı Rusya’ında “legal Marksizm” olarak bilinen ekonomistlerden başlayarak tarihsel bir gelenek olmuştur. Ama İnsel bunun riskleri de olacağını bilmeliydi. Bir kere, İnsel’in kapitalizmde sermayenin artı-değerin bir bölümüne el koyabilmesi için kullanım değeri olan bir değer yaratırması şeklinde formüle ettiği koşul, toplumsal sermayenin sadece üretken dilimi (sanayi, tarım, madencilik, taşımacılık vb.) için geçerlidir. Dolaşım alanındaki sermaye (bankacılık, sigorta, toptan ve perakende ticaretin büyük bölümü vb.) için hiçbir geçerliliği yoktur. Çünkü dolaşım alanı tanımı gereği kullanım değeri üretmez, sadece değer biçimindeki değişimleri kapsar. Ama ikincisi ve daha önemlisi, belki de bilinçaltı bir dürtü ile İnsel’in Türkiye’deki mekânizma için “haksız biçimde” demesidir. Bunun mantıksal uzantısı “kapitalist birikim rejimi”nde değer bir bölümüne el koymanın haksız olmadığıdır. Yani İnsel’in yukarıda sözü edilen ilk noktada yaptığı yanlış aslında masum bir yanlış da değildir. “Toplumsal değeri olan bir kullanım değeri yaratırma” koşulu belli ki İnsel için gerçek kapitalizmin meşruiyetini sağlayan bir noktadır.

Başka sol liberal yazarlar başka kavram çiftleri kullanırlar. Örneğin Aziz Çelik, “ahbap çavuş kapitalizmi” (Türkiye) ile “işleyen bir piyasa ekonomisi” (Batı kapitalizmi) arasında bir karşıtlık üzerine yerleştirir tahlilini.⁴⁰ Bilindiği gibi, “ahbap çavuş kapitalizmi” (İngilizcesi ile “crony capitalism”) 1997 Asya krizi sırasında, kapitalizmin ideologları tarafından krizin kapitalizmin işleyişinin olağan bir sonucu olarak değil, ABD ve Avrupa’dan farklı olarak Asya ülkelerinde piyasaların politikacılar ve bürokratlarla yozlaşmış ilişkiler içinde olmasından, moda deyimle şirketlerin “iyi yönetim” ilkelerine uymamaları yüzünden ortaya çıktığı efsanesini yaratmak için uydurulmuş bir kavramdır. Bu tür kavramların bağlamından bağımsız biçimde sol tarafından devralınması bir yana, Çelik’in bunu ABD’de Enron ve World Com, Avrupa’da ise Parmalat olaylarında çarpıcı biçimde ortaya çıkan “şirketlerde iyi yönetim” yokluğunun ortaya çıkmasından, Bush ve Cheney’nin şirketlerinin bütünüyle “ahbap çavuş” ilişkilerinden yararlanarak palazlandığının sergilenmesinden sonra yazması işe bir skandal boyutunu da katıyor. Çelik bu satırları yazdığında ABD’de burjuvazinin ideologları çoktan “asıl ahabap çavuş kapitalizmi bizdeymiş” türünden alaycı yorumlar bile yapmışlardı!

Bülent Forta karşıtlığı, 70’li yılların Türkiye sosyalizminin terminolojisiyle uzaktan çağrışımlar yapacak biçimde formüle eder: “çarpık kapitalizm” (Türkiye) ile “organize kapitalizm” (Batı).⁴¹ Fuat Keyman ise çok daha

40 *Gelecek*, Temmuz-Ağustos 2002.

41 “3 Ekim Sonrası”, *Birgün*, 19 Eylül 2005.

“çağdaş” bir terminolojiyle Türkiye’nin yaşaması gereken değişikliği şöyle özetler: “(a) güçlü/hantal devletin etkinlik, şeffaflık, sorumluluk ve demokratik ilkeleri temelinde yeniden yapılanması; (b) serbest pazar ekonomisinin yeniden düzenlenmesi; ve (c) dağılım adaletinin yaratılması.”⁴² Keyman’ın Türkiye’ye biçtiği programın ilk iki maddesinin burjuva liberal programla kelime kelimesine aynı olduğu aşikâr. Üçüncü madde Keyman’ın programının “solcu” yanındır ki, buna birazdan döneceğiz.

Sonuç olarak, sol liberallerin farklı kavramlar temelinde olsa da ortak bir hedefe sahip oldukları açıktır: “iyi işleyen” bir kapitalist piyasa ekonomisi ve devletin Batı Avrupa burjuva demokrasileri doğrultusunda dönüştürülmesi.⁴³

Strateji: AB üyeliği

Programatik hedef budur. Bu hedefe ulaşmak için seçilen stratejik yol ise, Türkiye’nin AB’ye katılmasıdır. AB’ye katılma, Türkiye’ye hem “iyi işleyen bir piyasa ekonomisi”, hem de hukuk reformları yoluyla kurulması özenlen bir “Batı demokrasisi” getirecektir. Liberal sol bütünüyle AB taraftarı bir ideolojik akımdır. Evet, liberal solun sözcülerinin bir bölümü, “ne evet, ne hayır” olarak özetlenebilecek ve zamanla alaycı biçimde “havet” olarak nitelenen bir tavra sahip olduklarını söylemektedirler. Ama bunun büyük ölçüde korkak ve ikiyüzlü bir politikanın ürünü olduğu artık kanıtlanmış bulunmaktadır.

Her şeyden önce, sol liberalizmin en büyük politik ağırlığı taşıdığı ÖDP’nin, Türkiye’de “ne evet, ne hayır” derken uluslararası planda AB’yi olumlu gördüğünü açıklamış olduğunu kanıtlarıyla ortaya koymuş bulunuyoruz.⁴⁴ Ama bundan daha önemlisi, Türkiye müzakereler yolunda adımlarını atmaya başlayınca sol liberallerin AB konusunda daha önce izlemiş olduk-

42 “Farklı ‘Sosyal-Liberal’ Sentezler ve Türkiye”, *Radikal İki*, 27 Ekim 2002.

43 “Piyasa ekonomisi” kavramını, yukarıda gördüğümüz gibi, sol liberallerin en açık sözcülerinden olan Aziz Çelik çekinmeden kullanıyor. Buna karşılık, Forta aynı hedefi “organize kapitalizm” olarak ifade ediyor. Burada sol liberallerin teori alanında ne kadar hoyrat olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor. “Piyasa ekonomisi” ile “organize kapitalizm”, bu sonuncusunu ilk kez formüle eden Hilferding’den bu yana, Marksist teorisinin tarihinde kapitalizmin iki karşıt örgütlenme tarzını ifade etmek için kullanılagelmıştır. Örneğin bkz. David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s. 200-201’deki tablo. Eğer bu iki kavram (üstelik aynı partinin üyesi!) iki ciddi Marksist tarafından aynı hedefi betimlemek için kullanılsaydı, bundan çok derin bir tartışma çıkardı. Bu da anlamsız bir faaliyet değil, teoriye ve programa saygının ürünü olurdu.

44 Bkz. “Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu”, a.g.e., içinde “ÖDP AB’ye taraftar mı yoksa?” başlığını taşıyan kutu, s. 167-171.

ları ikiye bölünmüş politikanın maskesini atmayı gerekli görmeleridir. Çünkü artık müzakereler konusunda söz söylemek gerekecektir. Ve insan AB taraftarı ise başka türlü konuşur, AB karşıtı ise başka türlü, iki yandan da değilse başka türlü. 6 Ekim 2004'te AB İlerleme Raporu açıklanır açıklanmaz, bir dizi sol liberal yazar içlerindeki ortaya dökmüşlerdir. Bunlar arasında en çarpıcısı, *Birgün* gazetesi köşe yazarı Rıdvan Akar'ın yazdıklarıdır: "Ben bir Avrupa Birliği taraftarıyım. Oh be. Öyleyim." Ve ekliyor: "Türkiye 'uzun ince bir yolda' en önemli aşamaya geldi. Bu aşamada artık dürüst olmak gerekiyor."45 Yazarın "oh be" demesinin sırrı anlaşılıyor: Akar o güne kadar dürüst olamamanın ezikliğini hissetmiştir belli ki. Şimdi ise "artık" dürüst olmak gerekiyor. Bundan daha açık bir itiraf düşünülebilir mi? Akar o güne kadar dürüst olmadığını bir solukta itiraf etmiş olmaktadır! Bizce sol liberallerin hemen hemen hepsinin (bazıları hâlâ itiraf edemese de) duygularına tereüman olarak.

İlerleme Raporu, bir diğer *Birgün* yazarı olan ve ÖDP yönetiminde de yer almış olan Melih Pekdemir tarafından da "demokratik devrim" olarak selamlandı. Pekdemir şöyle yazıyordu: "Biz 'bir kısım' solcular olarak, 6 Ekim itibarıyla karmaşık duygular içine girmiş bulunuyoruz. Bu karmaşa, sanırım hasetlik, şaşkınlık ve gizli-açık memnuniyet şeklinde tecelli ediyor... Yahu, hakikaten 6 Ekim 2004 tarihinde, bu ülkede bir 'devrim' oldu...Şunca yıl devrimcilik yap, bu uğurda onca eziyet çek, mapuslarda sürün, sayısını bilmediğin can yoldaşını yitir...Sonra senin uğruna savaştığın değerlerin bir kısmı, hem de karşı cenahtan yapılan girişimlerle hayata geçsin."46 Rıdvan Akar sol liberal çevrenin ideolojik-politik korku yüzünden içini açamamış olmaktan duyduğu huzursuzluğun nihayet ortadan kaldırılmasından duyulan sevinçle dile getiriyorsa, Pekdemir de liberal solcuların gelecekte kazasız belasız politika yapma özleminin nihayet gerçekleşiyor olduğu yolundaki umudun yarattığı bir başka tür sevinçli ifade ediyor. Pekdemir'in "devrim" kavramına yüklediği sefil anlama aldırma. Burada Pekdemir ve benzerlerinin hayatında gerçekten bir devrim yaşanması umudu vardır. Korkarız, bu umudun bütünüyle bir efsane olduğunu sol liberaller de yakında anlayacaklardır, ama işte umut dünyası.

Birçok sol liberal yazar AB'ye ve Türkiye'nin AB üyeliğine açık açık destek vermiştir. Murat Belge, AB'yi "demokrasinin kod adı" olarak gördüğünü ilân etmiştir.47 Burada bir an durup kendi kendimize sormamız gerekir:

45 *Birgün*, 8 Ekim 2004. Vurgular bizim.

46 Aktaran Selim Karlı, "Sol liberalizm gerçekte yüzleşebilir mi?", *İşçi Mücadelesi*, 15, Kasım-Aralık 2004.

47 Sol liberallerin Marksistlerin yazdıklarını okuyacak vakitleri ve/veya istekleri olmadığı için Belge elbette farkında değildir, ama *İşçi Mücadelesi* dergisi, 2001'den beri AB'yi "İMF'nin Avrupa'daki kod adı" olarak niteliyor. (Bkz. *Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu*, a.g.e., s. 108 vd.) Bu iki nitelemenin karşı karşıya gelmesi ne kadar ironik!

bu AB'yi yüceltme midir, değil midir? Biraz ızan sahibi biri, herhalde bunun bir yüceltme olduğunu kabul edecektir. O takdirde, birçok sol liberalin (örneğin *Radikal İki* sayfalarında AB'yi teşhir etmenin "malûmatfuruşluk" olduğunu yazan Mesut Yeğen'in) sol liberal alanda AB'nin yüceltilmediğini ileri sürmesi hiçbir biçimde gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

Belge'nin uzun yıllar çalışma arkadaşı, Türkiye'de sol liberalizmin teo-rik kalesi *Birikim* dergisinin baş muharriri Ömer Laçiner AB üyeliğini açık açık savunmaktadır.48 ÖDP yöneticilerinden Aziz Çelik de AB taraftarlığını gizlemeye hiç gerek görmeyenlerdendir.49 Yine ÖDP'den Zafer Aydın, Melih Pekdemir'e şu sözlerle yankı verir: "Cumhuriyet'in 79. yılında Cumhuriyet tarihinin en önemli demokratikleşme imkânı 'AB'ye uyum paketi' çerçevesinde ortaya çıktı." Aydın, anlaşılan, 3 Ekim'i 1960-80 arasında Türkiye'de yaşanan dev sınıf mücadelelerinden daha önemli bir kavşak olarak görmektedir. Yazara göre "AB, çözüm alanının genişletilmesinin zemini"dir.50 Burada kaynak olarak gösterilen yazarlar arasında sol liberal alan üzerinde öylesine büyük etkisi olan isimler vardır ki, bunları basit "şahsi" fikirler olarak yorumlamak mümkün değildir.

Yöneliş: "Liberal" burjuva partilerine destek

Sol liberalizm başından itibaren köhnemiş, hantal, anti-demokratik devlete karşı sivil toplum içinde bir mutabakat arayışı çerçevesinde sağın "liberal" olarak gördüğü partilerine ve liderlerine açıkça destek vermiştir. Sadece destek vermekle kalmamış, aynı zamanda bu partilerden gerçek mucizeler de beklemiştir. 12 Eylül askeri diktatörlüğünün bir oramiralin başkanlığında kurduktuğu hükümette başbakan yardımcılığı yapan Özal'ı 1983 döneminde de, 1990'lı yılların başında "İkinci Cumhuriyet" projesini ortaya attığında da destekleyen çok sayıda sol liberal olmuştur. Arada 80'li yılların ikinci yarısında ve 90'lı yılların başında Demirel yere göğe sığdırılamadı. 80'li yıllarda sol liberalizmin ilk organı *Yeni Gündem*'den TBKP'nin liberalleşmesinin organları olan *Yarın* ve *Yeni Adımlar*'a, oradan o dönemde sivil toplumculukla flört etmekte olan Perinçek'in *İkibine Doğru* dergisine Demirel birçok sol derginin yıldızıydı.51 1991'de ANAP iktidardan düşüp de Demirel-İnönü (DYP-SHP) hükümeti kurulunca, sol liberal yazarların Demirel'in seçimden

48 Bkz. örneğin "AB ve Sosyalist Sol", *Birikim*, sayı 199, Kasım 2005.

49 Bkz. örneğin "AB Aynasındaki AKP görüntüsü", *Birgün*, 21 Ekim 2005.

50 "Demokrasi ve Cumhuriyet", *Radikal İki*, 27 Ekim 2005.

51 Solun bu dönemdeki Demirel yüceltmesini köklü bir eleştiriye tâbi tutan bir kaynak için bkz. Can İlgin, "Dem(irel)agoji", *Onbirinci Tez*, sayı 1, Kasım 1985.

önceki “şeffaf karakol” retoriğine kanarak bu hükümetten aylar boyunca nasıl muazzam bir demokrasi atılımı beklediğini, aralarında bazılarının nasıl “bir demokratik devrim yaşıyor” tespitleri yaptığını görmek isteyenler, o dönemde sol liberallerin eline geçmiş olan *Cumhuriyet* gazetesinin koleksiyonlarında bir hazine bulacaklardır. Bu arada sol liberallerin “demokratik devrim”i dünyada yapılabilecek en kolay şey olarak gördükleri sonucuna da ulaşmak gerekiyor. Baksanıza Türkiye’de her on beş yılda bir “demokratik devrim” oluyormuş!⁵²

Biz “liberal” olduğu hayal edilen burjuva güçlere verilen desteğin ve bu güçler hakkında beslenen hayallerin örneği olarak son dönem üzerinde yoğunlaşalım ve 3 Kasım 2002 seçimlerini sol liberal yazarların nasıl karşılamış olduğunu kısaca görelim.

Fuat Keyman, AKP’nin seçim zaferine tarihsel bir önem atfediyor: “... AKP’nin tek parti iktidarını yaratan seçim zaferini, hem 1990’lı yılların sonunda dibe vuran halktan kopuk eski siyaset anlayışının tasfiyesi, dolayısıyla ölümü, hem de yeninin tam olarak doğmadığı fakat belli belirsizlikleri içinde taşıyan yeni bir dönemin Türkiye’de başlaması temelinde görmeliyiz.” Tabii, aradan dört yıl geçtikten sonra Keyman’a “yeni”nin nerede olduğu sorulsa pek bir cevap verebileceğini sanmıyoruz. Ancak, bu ilk tespit, fikri ifade eden cümle kadar ağıdalı bir aydın gözlemi olarak kabul edilip geçilebilir. Bundan sonra gelen daha politiktir: “Önemli olan,...AKP’ye önyargısız yaklaşımdır, muhafazakâr-liberal sentezle yapıcı ama eleştirel bir ilişkiye girmektir. Ve Türkiye’de demokratik bir tartışma ortamını yaratmaktır.”⁵³ Görüldüğü gibi, Keyman açıkça AKP hükümetine hayırhah bir tavır takınılması gerektiğini söylemektedir.

Ondan daha açık sözlü olanlar da vardır. Ahmet İnsel 3 Kasım seçim sonuçlarını “olabilecek en iyi sonuç” olarak niteledikten, “...seçim sonrasında beklenmedik biçimde olumlu bir tablo çıktı” dedikten sonra yazısının

52 Sol liberallerden eski TBKP’li Hüseyin Ergün de bu devrim sendromuna kendince bir katkıda bulunuyor. “Reform Kesmez, Devrim Gerek” (*Radikal İki*, 3 Haziran 2001) başlıklı bir yazıda, “yaşamın bütün alanlarında, ulusallıktan küreselliğe geçiş” olduğu için, “hukuktan eğitime, vergiden paraya, özgürlükten egemenliğe, rekabetten dayanışmaya” her alanda devrim öneriyor. Ergün’ün bu saydığı alanlarda “devrim”den ne anladığının örneklerini iki başka yazısında buluyoruz. Para konusunda TL’nin terk edilerek avroya ya da dolara geçilmesini (“TL Öldü”, *Radikal İki*, 29 Nisan 2001), vergi konusunda ise gelir ve kurumlar vergisinin kaldırılmasını ve bütün verginin harcamalardan alınmasını (Gelir ve Kurumlar Vergileri Kaldırılmalı”, *Radikal İki*, 6 Mayıs 2001) öneriyor. Bunlar kapitalistlerin rüyasını görecekleleri ama öneremeyecekleri tedbirler. İşte size devrim...ya da karşı devrim! *Radikal İki*’ye böyle yazarları sistematik olarak yayınlamak pek yakışıyor. Ne de olsa öneriler bütünüyle “radikal”!

53 “AKP ve Muhafazakâr-Liberal Sentez”, *Radikal İki*, 10 Kasım 2002.

başlığına da yansıyan müthiş bir tespit yapıyor: "...seçim sonuçları 12 Eylül rejiminden görece olarak sessiz ama bir o kadar kesin çıkışın siyasal ve toplumsal koşullarını oluşturuyor."⁵⁴ Görüldüğü gibi, İnsel AKP'ye 12 Eylül'ü tasfiye misyonunu bile atfediyor.

Bülent Forta ise AKP'den çok şey beklediğini, ama düş kırıklığına uğradığını gösteren şu satırları yazıyor: "Aslında bütün her şey, uluslararası koşullar, iç siyasetin dengeleri AKP açısından olağanüstü elverişli durumdaydı." İlk anda bu sadece nesnel koşulların bir tasviri gibi görünüyor. Forta AKP'nin çeşitli alanlardaki icraatını anlattıktan sonra şöyle bir sonuca ulaşıyor: "Şimdi deniz bitti. Türkiye, AKP iktidarının ilk yıllarında yakaladığı 'altın fırsatı' yine AKP iktidar eliyle yok etti."⁵⁵

Örgütsel alan: Sosyal demokrasi ile birleşme yönelişi

Yukarıda, 1980'li yıllarda ilk ortaya çıktığında sol liberalizmin Türkiye'nin ideolojik hayatında bir ilk oluşturduğundan söz etmiştik: Türkiye'de sosyalist hareket içinden Marksizme yönelen ilk eleştiri olmuştur bu akım. Sol liberalizm, aynı zamanda başka bir bakımdan da Türkiye sol hareketinde bir ilki temsil ediyor. Örgütsel alanda, klasik anlamıyla sosyal demokrasi, yani işçi sınıfı hareketi içinde Marksist olarak doğan ama daha sonra bir düzen partisi haline gelen akım, Türkiye'de hiçbir zaman var olmamıştı. Türkiye'de "sosyal demokrasi" olarak anılan akım, ne işçi hareketinin saflarından gelmişti, ne de Marksist ideolojiden. Şimdi ilk kez geçmişte Marksizme sahip çıkan, sosyalist hareket içinden gelen bir akım, yani ÖDP sosyal demokrasi ile bütünleşme yönelişini seçmiştir.

Bu, partinin kuruluş yıllarında bugün partiyi elde tutan çoğunluk grubunca hiçbir zaman resmi politika olarak ilan edilmiş olmasa da, adım adım örülmekte olan bir yöneliştir. Somutlaşması için 2000-2001 yıllarını beklemek gerekti. AB yanlısı sosyal demokrat kadrolar (örneğin Ercan Karakaş, Fikri Sağlar, şimdi hayata gözlerini kapatmış olan Aydın Güven Gürkan vb.) İnönü'nün onursal başkanlığında yeni bir sosyal demokrat parti için kolları sıvayınca, o dönemde ÖDP başkanı olan Ufuk Uras da dahil örgütlenme çabalarına ÖDP temsilcileri de katılmıştı. *İşçi Mücadelesi* dergisinin o dönemde yaptığı teşhise göre, ÖDP çoğunluğunun azınlık gruplarıyla bağlarını kesmeye karar vermesinin ve muhalefetin bazı önde gelen isimlerini partiden ihraç etmesinin temelinde bu yöneliş yatıyordu.⁵⁶ Bu proje

54 "12 Eylül'den Çıkış Kapısı", *Radikal İki*, 10 Kasım 2002.

55 "Kaçırılan fırsatların ardından", *Birgün*, 19 Haziran 2006.

56 Bkz. "Nefretin ve Kopenhag Kriterlerinin Partisi", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 1, Ocak-Şubat 2002.

Devrimci Marksizm

gerçekleşmediyse, ÖDP sosyal demokrasi ile bütünleşmekte isteksiz olduğu için değil, sosyal demokratların projeyi kotaramamaları dolayısıyladır. Bu başarısızlık, ÖDP'yi sosyal demokrasi yönelişinden vazgeçirememiştir. 2002 yılında da Karayalçın'ın SHP'si ile ÖDP arasında bir yakınlaşma yaşanmış, ama bu girişim de hicranla sonuçlanmıştır.

Buna rağmen öyle görünüyor ki, sol liberaller AB'ci sosyal demokrasi ile birleşme hülyasından hâlâ vazgeçmemişlerdir. Partinin eski başkanı ve ÖDP aydınları arasında en yüksek sesle konuşanlardan biri olan Ufuk Uras, partinin 10. kuruluş yıldönümünü idrak ettiği günlerde *Birikim* dergisinde, Avrupa çapında bir siyasi parti olarak örgütlenen Avrupa Sol Partisi'nden söz ettikten sonra şöyle yazıyor: "Türkiye'de de sosyalistlerle, Marksizmle barışık sosyal demokratların, azami hedefler bir yana, asgari hedeflerde yan yana gelmesini sağlayacak bir iradenin inşası (ya da onların azamisi ile bizim asgarimizin kesiştiği optimumu değerlendirme) sürecinde, **ÖDP de kendini pekala yeniden tasarlayabilir.**"⁵⁷

ÖDP'nin sosyal demokrasi aşkı, hiç olmazsa şimdilik, tek yanlı bir aşk olarak kalacağı benziyor.

Burjuva sosyalizmi

Buraya kadar yapılan eleştiriler, sol liberalizmin düzgün işleyen bir kapitalizm ile sınırlı bir programatik ufku olduğunu, AB gibi bir emperyalist odağı ve Türkiye'nin buraya katılmasını aktif olarak desteklediğini, sağ partileri "liberal" bulduğu ölçüde yücelttiğini ve sosyal demokrasi ile bütünleşmeye dayanan bir örgütsel stratejiye sahip olduğunu ortaya koyuyor. Okuyucu soracaktır: peki, sosyalizm bunun neresinde?

Bu soruya cevap vermeden önce, okuyucuya hatırlatmak isteriz ki Marx ve Engels'in gençlik başyapıtı *Alman İdeolojisi*'nden bu yana Marksistler açısından bir insanın ya da bir akımın değerlendirilmesi, kendisini nasıl gördüğüne göre değil toplumdaki nesnel konumunun değerlendirmesi temelinde yapılır. Bizim liberal sola hâlâ bir "sol" etiketi ile yaklaşmamız, örneğin Murat Belge'nin, Marx'a ve Gramsci'ye büyük bir saygısızlıkla, "ben Gramsci'ci bir Marksistim" demesi yüzünden değildir. Liberal solun hâlâ nesnel olarak politik yelpazenin solunda bir yer tutması ve kitlelerin (örneğin bizim için en önemlisi sendikal hareketin) gözünde "sol" olmasıdır. Birazdan

57 "10. yılında ÖDP", *Birikim*, sayı 203, Mart 2006, s. 22, vurgu bizim. Sol liberalizmin siyasi yelpazenin sosyal demokrasi alanına doğru bir göçü başlatma dinamiğini, daha 1990'da, ÖDP'nin kuruluşundan yıllar önce öngörmüştük. Bkz: Sungur Savran, "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci-2", a.g.m., s. 24.

göreceğimiz gibi, Marx'ın da kendi döneminin sosyalist hareketi içinde yer alan bazı akımlara yaklaşımı aynı olmuştur.

Sol liberalizmi sosyalist hareketin yelpazesi içindeki yerine yerleştirmeden önce ikinci bir saptama yapmalıyız. İlk ortaya çıktığı 1980'li yıllarda "sosyal soruna" (yani sınıflara ilişkin sorunlara) en ufak bir ilgi duymayan sol liberalizm, 1990'lı yıllarda, özellikle geçmişte kitlesel etkiye sahip olmuş iki sol hareket (TBKP ve Devrimci Yol) saflarına iltihak ettikten sonra, bu meselelere daha yoğun bir ilgi gösterme eğilimine girmiştir. Ne var ki, 90'lı yıllarda bu liberalizmle sosyal adaleti bağdaştırma türünde bir yaklaşım içinde olmuştur, çünkü bu yıllarda sol liberalizm, burjuvazinin ağır ideolojik hegemonyası altında, "küreselleşme"ye, özel mülkiyete ve piyasaya kesin karşı çıkışları "gerçekçi" bulmuyor, bu tür fikirleri savunmanın solcuları gülünç duruma düşüreceği kaygısını taşıyordu. Ne de olsa "küreselleşme" kaçınılmazdı. 1999'da Seattle'da başlayan hareket "küreselleşme"nin hiç de kaçınılmaz olmadığını ortaya koyunca, Latin Amerika ve Avrupa'daki sınıf mücadeleleri de bu durumu perçinleyince, sol liberaller nihayet liberal olmayan bir "alternatif küreselleşme" arayışına girme cüretini gösterdiler. Bugün bütün dünyanın sol liberal akımlarında hakim yaklaşım, düzenin sivriliklerini törpülemek, ekonomik hayatın "gerekleri" yerine getirilirken sosyal adaletin de gözetilmesini savunmaktır.⁵⁸

Bu durumda ortaya şöyle bir tablo çıkıyor. Sol liberalizm köhnemiş, günü geçmiş yapıların aşılmasını ve modern, iyi işleyen bir kapitalist toplumun kurulmasını istiyor, ama bunun aynı zamanda sosyal adalet ilkelerine bir ölçüde saygılı bir şekilde yapılmasını istiyor. Ve sol liberallerin büyük bir çoğunluğu bu yaklaşımı sosyalizm diye sunuyorlar. Eğer bu sosyalizmse, ilk kez Marx ve Engels'in tanımladığı biçimiyle burjuva sosyalizmi olarak nitelenmelidir. *Komünist Manifesto*'ya kulak verelim:

Burjuvazinin bir kesimi, burjuva toplumunun varlığının devamını sağlamak için, toplumsal hoşnutsuzlukları gidermek ister...Sosyalist burjuvalar, modern toplumsal koşulların bütün avantajlarından yararlanmak isterler, ama bunların kaçınılmaz olarak doğurduğu mücadeleler ve tehlikeler olmaksızın. Toplumun bugün varolan durumunu arzu ederler, iş ki bu durumun doğurduğu devrimci ve yıkıcı unsurlar varolmasın.⁵⁹

58 Yukarıda Fuat Keyman'ın Türkiye gündemini tanımlarken "dağılım adaleti"nden söz ettiği noktada, bunun programın "solcu" yanı olduğunu söylemiştik. Seattle sonrası sol liberalizmde işte bu boyut çok daha belirgindir.

59 Karl Marx/Friedrich Engels, *The Communist Manifesto*, Verso, Londra ve New York, s. 70. (Türkçesi için bkz. *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 1991, s. 141.)

İşte kapitalizmi çelişkisiz ve istikrarlı kılma yolundaki bu çaba sol liberalizmin temel hedefidir. Bu gerçeği kimse Bülent Forta'nın son dönemde ÖDP'nin "Bir arada yaşam" kampanyası dolayısıyla yazdığı bir yazıda ifade ettiği kadar açıkça dile getiremezdi. Forta, bu yazıda sosyalizmin görevini kapitalist Türkiye'yi bir arada yaşatmak olarak sunuyor. "Bu toprakların gerçekliği bizi bir arada tutabilecek, buna uygun bir 'toplumsal proje' ortaya koyabilecek tek tarihsel düşüncenin sosyalizm olduğuna işaret ediyor." Okuyucu önce "bizi bir arada tut"ma işinin Türk-Kürt, Alevi-Sünni gibi çelişkileri konu aldığını sanabilir.⁶⁰ Nitekim, yazar Sünni İslamcılığın ve milliyetçiliğin nasıl bölücü olduğunu anlatmaktadır. Oysa, mesele sadece bunlarla sınırlı değildir: sosyalizmin görevi aynı zamanda sınıfları da bir arada tutmaktır! Forta'ya kulak verelim:

Farklı sınıfsal katmanlara bölünmüş, aralarında derin uçurumlar var olan, giderek yoksulların daha yoksul, zenginlerin daha zengin hale geldiği; milyonlarca insanın yoksulluk sınırı altında yaşadığı bir ülke açısından liberalizmin de 'toplumu bir arada tutacak' bir işlev göstermesi mümkün değildir...

Sosyalizm düşüncesi; ulus sorununa yaklaşımı; laiklik konusundaki tutumu ve **sınıf yaklaşımı** nedeniyle 'bir arada yaşamayı' savunmak konusunda gerçek bir 'toplum projesi' ortaya koyma kapasitesine sahiptir.⁶¹

Sınıfların tutkalı görevini liberalizm yapamaz, sosyalizm yapar. İşte Forta'nın söylediği budur! Bu durumda sol liberalizmin Marksizmle geçmişte var olan ilişkisini kesmiş olmasına şaşırarak mümkün mü? Forta başka bir yazısında Lenin'den bir fikir aktardıktan sonra şöyle diyor:

Klasiklerden yapılan alıntılarını sayfa numaralarıyla hatırladığımız, okul kantinlerinde hararetle tartışmalar içinde havalarda uçan alıntılarını 'ideolojik mücadele'de galip gelebilmek için kullandığımız günler şimdi bir sis bulutunun ardında. Araya kopkoyu bir karanlığın girmesinden mi, yoksa hayatın alıntılardan ibaret olmadığını öğrenmemizden mi bilinmez ama ne şimdi 'ateşli' ideolojik mücadeleler ne de altını renkli kalemle çizip, kenar notları düştüğümüz ortak referans kitapları kaldı.⁶²

60 Her ne kadar, Türk ile Kürdün bir arada tutulmasının gerekliliği konusundaki bu kesin yargı sosyalizmin bazı temel ilkeleri ile çelişiyorsa da. Bkz. Şiar Rışvanoğlu, "Halkların Postmodern Kardeşliği", ya da ÖDP Kemalizmle hesaplaşmaktan kaçmaya devam ediyor hâlâ!", <http://iscimucadelesi.net/gundem/gundem240706.htm>.

61 "Tarih ve Konjonktür", *Birgün*, 26 Haziran 2006, vurgu bizim.

62 "İşkenceci gardiyanlar", *Birgün*, 6 Haziran 2006.

Forta için Marksizm “bir sis bulutunun ardında” kalmış bir hatıradan başka bir şey değil. Çünkü Marksizm sınıflara bölünmüş zalim bir toplumu bir arada tutmanın değil, devirmenin, yıkmanın, paramparça etmenin ideolojisi.

Sol liberaller burjuva sosyalizmini benimsiyorsa bunun ardında kendi maddi varoluşlarının da ciddi bir etkisi olduğunu unutmamak gerek. Burada yıllar önce bu maddi temellere ilişkin yazdığımız birkaç satırı aktarmadan geçemeyeceğiz:

Türkiye sermayesinin her geçen gün tekelleşen yapısının, yönetim veya uygulama kademelerinde nitelikli, eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duyması, aydınların büyüyen bir bölümünün piyasanın ve sermayenin çıkarlarına daha duyarlı hale gelmesine yol açmaktadır. Aydınların özellikle basın, reklâm, grafik, video, yayıncılık vb. kültürel faaliyetlerle içiçe geçmiş sanayilerde istihdamının hızla artışı, bunun yanı sıra büyük sermayenin sanat faaliyetlerine el atması (vakıflar, galeriler vb.), üniversiteler ile büyük sanayi arasında büyüyen işbirliği (döner sermaye vb.) bir bölüm aydının artık liberal ideolojiye kalıcı biçimde bağlanması yolunda güçlü bir eğilim yaratacaktır.⁶³

1986’da yazılan bu satırlara bugün eklenecek ek koşullar da mevcut. Ama işin özü olduğu gibi geçerli. Bugün kapitalist toplumun sunduğu olanaklardan sonuna kadar yararlanan, maddi yaşamını bütünüyle bunun üzerine kuran bir sol aydın tipi, solun hakim tipolojisidir. İşte sol liberalizm, bu burjuva sosyalizmi, bu ortamların ideolojisidir.

Ufuk Uras, hayalinde başka bir aydın tipi düşünerek şu satırları yazmış:

Yitirmek istemeyeceği bir toplumsal konuma sahip olan orta sınıf solcularının, bırakınız devrimciliğini ya da sosyalistliğini, “nonconformist” bile olabilmele-ri güç olabiliyor. İşçi sınıfı ya da emekçi halk buralardan bakıldığında, sadece ‘acıma nesnesi’nden ibaret gözükebiliyor.⁶⁴

Uras başkalarını kast ediyor, ama işte sol liberalin mükemmel bir oto-portresi!

VI. Ulusal solun burjuva devleti fetişizmi

Sol Kemalizmin efsaneleri bir yana, Kemalizmin kendisi doğuşunda tam anlamıyla geç kalmış bir kapitalizmin yükseliş ideolojisiydi. Sadece bir

63 “Sol Liberalizm: Maddeci Bir Eleştiriye Doğru”, a.g.m., s. 14.

64 “10. yılında ÖDP”, a.g.m., s. 21.

“zümre”ye ya da aydın kadroya ait olmak bir yana, bütün hücrelerine burjuva sınıfının ideolojisi sinmiş bir doktrindi. Kapitalizm-öncesi bir toplumun içinden çıkarak ve Jön Türk devriminin işini sonuna kadar götürerek Türkiye’de kapitalizmin önünü açmıştı. 1848 sonrası çağda bütün burjuva devrimlerinde görüldüğü gibi, daha baştan gerici yanlar da içeriyordu. Ama belirleyici yanı paramparça olmuş bir ülkede bağımsızlığı sağlayarak bir burjuva devleti kurması ve ardından ekonomik, hukuki, ideolojik alanlarda 20’li ve 30’lu yıllarda gerçekleştirdiği atılımlarla kapitalizmin bu topraklarda gelişmesinin temellerini atmasıydı.⁶⁵

Bu yüzden Kemalizm ya da büyük burjuva çevrelerde kullanılan adıyla Atatürkçülük, Türkiye’nin Batı emperyalizmiyle bütünleşmeyi stratejik bir yöneliş olarak benimsemiş hakim sınıflarının cumhuriyetin kuruluşundan beri her aşamada ideolojik cephanesinin bir parçası olmuştur. Burjuvazinin en liberal eğilimlere girdiği dönemlerde bile, İslamcı hareketler veya Kürt kitleleri ciddi bir varlık gösterdiğinde Kemalizm bu topraklardaki kapitalist toplumun yapıstırıcısı olarak yeniden ön plana çıkmıştır.

Solda Kemalizm ise çeşitli etkenlerin ürünüdür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Sovyetler Birliği ile yakın ekonomik ve politik ilişkilerden, 60’lı yıllarda Arap dünyasında yaşanan atılımlara (Mısır’da Nasır, Irak ve Suriye’de Baasçılık) kadar uzanan bir dizi uluslararası etkenden emperyalizme karşı mücadele içinde doğmuş bir ülkenin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kendi bölgesinde emperyalizmin koçbaşı rolünü üstlenmesine, tam da bu dönemde yoksullaşmaya başlayan belirli küçük burjuva ve bürokrat katmanların ve orta kademe subay kadrosunun bu duruma verdiği tepkiye kadar çeşitli faktörler burada rol oynar. Stalinizmin ilerici burjuvaziyi desteklemeye dayanan aşamalı devrim stratejisinin ideolojik etkisi de küçümsememeli.

Ne varki, bugünkü ulusal solun esas sınıftemeli, dünyanın sol Kemalizminden farklıdır. 60’lı yıllarda sol Kemalizmin toplumsal tabanı açık biçimde solcu aydınlar, öğrenciler, çeşitli kademelerden subaylar, kısmen de emekçilerden oluşuyordu. Bugün ise ulusal solun esas toplumsal tabanı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, CUMOK’lar ve CHP’nin seçmen tabanından açıkça görülebileceği gibi, cumhuriyet Türkiye’sinin nimetlerinden pay almış kentli orta sınıflardır. Bu beyaz Türk cumhuriyetini olduğu gibi muhafaza etmek, tam da beyaz Türklerin işidir. Çünkü hareketin ideologları ile bugünkü ulusal solun ideologları arasında da dağlar kadar

65 Kemalizmin burada çok kısa bir özet halinde yapılan bu değerlendirmesinin ayrıntılı bir arka planı *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*, a.g.y. başlıklı çalışmamızda, özellikle 2. bölümde bulunabilir. Sol Kemalizmin eleştirisi işe kitabın bütününe yayılmıştır.

fark vardır. 60’lı yılların sol Kemalizminin önde gelen ideologları, her biri Marksizmden şu ya da bu biçimde etkilenmiş Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve onlarla ittifak içinde olan MDD’ci TKP kadrolarıydı. Bugün bunların bazıları (Soysal ve Selçuk gibileri) ulusal solun da önemli isimleridir. Ayrıca ulusal solda Doğu Perinçek, Yıldırım Koç ya da Attilâ İlhan gibi kökeni Marksist olan başka isimler de vardır. Ama ulusal solun bir dizi başka ideologu, bu akımın toplumu değiştirmeye soyunmuş bir akım değil, orta sınıfların muhafazakârlığını temsil eden, devleti korumaya soyunmuş bir akım olduğunu en çarpıcı biçimde ortaya koyar. Yekta Güngör Özden, eski Anayasa Mahkemesi başkanıdır. Vural Savaş, eski cumhuriyet başsavcısıdır. Atatürkçü Düşünce Derneği’nin başında bugün emekli bir general bulunuyor. Erol Manisalı bir burjuva iktisat profesörüdür. Bedri Baykam post-modern bir sanatçı iken Kemalizme (yani modernizmin Türkiye’deki temel ideolojisi!) dönmüştür. 60’lı ve 70’li yılların *Cumhuriyet* gazetesi, işçi-sendika sayfasında işçi sınıfının mücadelelerine ciddi yer ayırırdı. Bugün gazete ve ilaveleri Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi Batıcı-laik seçkin burjuva ailelerinin halkla ilişkiler bülteni haline gelmiştir. Bugünün ulusal solcu gençliği de dünyanın sol Kemalist gençliğinden bütünüyle farklıdır. Dün sol Kemalizmden etkilenen gençlik, Marksizme bütünüyle sahip çıkan bir gençlikti. Bugün ise bırakın Marksist olmayı, politikleşmemiş bir gençliktir ulusal solun tabanını oluşturan. Bütün bunlara, özellikle Türk-İş’te konfederasyon ve sendikalar düzeyinde sol bir kültür içinden gelen sendika bürokratlarını mutlaka eklemek gerekir. DİSK ve KESK’te bile bu tür bürokratlar azımsanmayacak bir taban oluştururlar.

Bu toplumsal bileşim de elbette kendi çıkarları doğrultusunda kendine uygun bir ideolojinin ürettiği bir toprak yaratacaktır.

Anti-emperyalizm mi, milliyetçilik mi?

Ulusal solun TC devletini sadece kuruluş döneminde değil, bugüne kadar bütün tarihi boyunca bizatihi varlığı dolayısıyla ilerici gördüğüne değinmiş-tik. Bunun gerekçesinin, bu devletin kuruluşu sırasında yenilgiye uğrattığı Yunanlıların, Ermenilerin ve Kürtlerin hepsinin her zaman emperyalizmin birer oyuncuğu, birer maşası olduğuna dair bir inanç yattığını görmüştük. 20. yüzyılın sonunda ve 21. yüzyılın başında, bu sorunların hepsi değişik yollardan geçerek yeniden güncelleşmiştir. Rum/Yunan sorunu esas olarak Kıbrıs dolayımıyla, ikincil olarak da Türkiye-Yunanistan devletleri arasında var olan bir dizi sorun ve İstanbul’daki Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin çevresinde ortaya çıkan bir dizi tartışma aracılığıyla öne çıkmıştır. Ermeni

sorunu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla alevlenmiştir. Kürt sorunu ise yirmi yılı aşkın bir savaş ve Türkiye sınırları içinde Kürt halkının kitlesel mücadelesi dolayısıyla Türkiye'nin gündeminin tam merkezine oturmuştur. Son dönemde Kuzey Irak'ta bir federe devletin oluşumu, bu sorunu daha da alevlendirmiştir. Bütün bu olguların Türkiye'de belirli bir milliyetçi dürtü doğurduğu, bu dürtünün çeşitli siyasi odaklarca, en başta devletin merkezi gücü TSK, ayrıca faşist hareket tarafından kışkırtıldığı da ortadadır.

Burada önemli olan bir ek faktör, ABD ve AB devletlerinin bu sorunların her birinde Türkiye'den bazı tavizler beklemeleridir.

Buraya kadar söylenenler olgulardır. Bu olgular karşısında ulusal sol yukarıda belirtildiği gibi belirli bir teori geliştirmiştir. Buna göre, emperyalizm, aynen 20. yüzyıl başında Osmanlı devletine yaptığı gibi, 21. yüzyıl başında Türkiye'yi bölmek ve parçalamak istemektedir. Bu teorinin tuhaf tarafı, her gün binlerce kişi tarafından tekrarlandığı, belki de milyonlarca insan tarafından makul bulunduğu halde, ileri sürdüğü iddianın nedenlerini hiçbir yerde açıklamamış olmasıdır. Yani şu sorunun cevabı yoktur: emperyalizm Türkiye'yi neden parçalamak istiyor? Yazılanlarda sadece iki argümana rastlamak mümkündür. Birincisi, "küreselleşme"nin ulus devletlere bir saldırı olduğu yolundaki teoridir. "Küreselleşme"nin bu tarz yorumlanması'nın temelden yanlış olduğunu daha önce ayrıntılarıyla ortaya koymuştuk.⁶⁶ Ama bir an bu teorinin doğru olduğunu varsaysak bile, verili öncülden ("küreselleşme ulus-devletleri parçalama stratejisidir") arzulanan sonuca ("emperyalizm Türkiye'yi bölmek istiyor") ulaşmak çok kolay değildir. Örneğin, bölgede kalacak olursak, emperyalizm neden Türkiye'yi bölmek istemektedir de Yunanistan'ı ya da bölünmeye çok müsait bir yapısı olan Kıbrıs'ı bölmek istememektedir? Aynı tür ekonomik yapıları göz önüne alacaksa, neden Türkiye'yi bölmek ister de Brezilya'yı ya da Güney Afrika'yı bölmek istemez? İnsanın aklına herhalde "Türkiye Hristiyan olmadığı için" türünden bir açıklama geliyor. Bunun bile son derece laik ulusal solumuza çok yabancı bir argüman olmadığı aşağıda görülecek.

Şayia halinde dolaşan ikinci açıklama ise, Türkiye'nin gücünün emperyalistleri rahatsız ettiği'dir. Ama emperyalistler kendilerine elli yıldır koçbaşı ve sınır bekçisi olarak hizmet etmiş ve bundan vazgeçme yolunda bugün bile en küçük bir niyet belirtmemiş bir devletin gücünden niye rahatsız olsunlar? Bu sorunun cevabı hiçbir yerde verilmemiştir. Daha genel olarak, TC devletin bizatihi varlığının, bütün rakipleri (Rumlar, Ermeniler, Kürtler vb.)

⁶⁶ Bkz. 15 No.lu dipnotta verilen kaynak.

emperyalizmin maşası oldukları için, ilerici olduğu iddiası da gülünecek bir safsatadan ileri gidemez. Ötekiler emperyalizmin maşasıdır da Türkiye devleti son yarım yüzyıldır ne yapmıştır? Daha doğrudan söyleyelim: Türkiye devleti, köklü bir değişim yaşanmadığı takdirde, emperyalizmin Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki en önemli müttefiklerinden biridir. Öyleyse, emperyalizmin Türkiye'yi bölmeye çalışması kendi bindiği dalı kesmesine benzer!

İşin bir de öteki boyutu var. Bütün bu sorunlar Birinci Dünya Savaşı'nda İttihatçılar döneminde başlayan ve Milli Mücadelede devam eden büyük çatışmaların 1923'te belirli bir güçler dengesi temelinde belirli bir statüye bağlanması ile bir bakıma parantez içine alınmış, ama son derece gerçek sorunlardır. Bu yüzdendir ki, her biri "küreselleşme" döneminde, ulusal sola göre emperyalizm ulus-devletlere saldırmaya başlamadan önce kendini defalarca ortaya koymuş sorunlardır. Kürt sorunu iki savaş arasında sayısız isyanla gündeme gelmiş ve 1984'ten itibaren de Türkiye'nin en önemli sorunu halini almıştır. Kıbrıs sorunu elli yıldan uzun bir süredir, inişli çıkışlı biçimde Türkiye'nin önemli bir dış politika sorunu olagelmıştır. Ermeni sorunu da, diaspora tarafından çeşitli yöntemlerle hep gündemde tutulmaya çalışılmıştır. Oysa "küreselleşme" olarak anılan süreç en fazla 1985'e geri götürülebilir. Emperyalizmin Türkiye'yi bölmek amacıyla plan yapması için ise 1991'i beklemek gerekir, çünkü Sovyetler Birliği o yıl dağılmıştır. Bu dağılmadan önce, Türkiye'nin NATO'nun kanat karakolu olduğunu yadsımak için insanın aklını kaçırmış olması gerekir.

Öyleyse, ne bu sorunlar "küreselleşme"nin ürünüdür, ne de emperyalizmin Türkiye'yi bölmek için bir nedeni vardır. Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: Türkiye emperyalizm için o kadar önemli bir müttefikse, emperyalist ülkeler (ABD ve AB) neden Rumların, Ermenilerin, Kürtlerin talepleri konusunda Türkiye'ye bu kadar baskı yapıyorlar? Kürtlerin talepleri özellikle AB ülkelerinden neden bu kadar yankı buluyor? ABD PKK'yi, haydi ulusal solun diliyle soralım, neden "koruyor"? Neden Ermeni soykırımını tasarıları birçok Batı ülkesinde kabul görüyor? Neden Kıbrıs konusunda AB bu kadar bastırıyor? Bu safdil soruları ancak dünyayı kendisinden ibaret sanan bir milliyetçilik sorabilir. Emperyalizm bütün dünyayı yönetmektedir. Nasıl her burjuva hükümeti, temelde bir burjuva hükümeti olduğu halde, burjuvazinin çıkarları adına iyi yönetmek için çeşitli başka sınıflara ve katmanlara tavizler vermek zorunda ise, üstelik bu tavizlerin bazıları zaman zaman burjuvazinin uzun dönemli çıkarlarını korumak için aynı sınıfın kısa dönemli çıkarlarına zarar dahi verebilirse, emperyalizm de sınıfları değil, ama ulusları aynı yöntemlerle yönetmek zorundadır. Bu yüzden, her emperyalist ülke her

zaman hem birden fazla ata oynamak zorundadır, hem de bütün ülkelerden beklentileri olduğu için, tâbi uluslar arasında bazen birine, bazen ötekine daha fazla taviz verebilir. Çoğu zaman da tavizlerini dengeler, ama iki tarafa da tam yaranamaz. Bunun için her iki tarafın milliyetçileri de emperyalizmi karşı tarafın yanında gibi görür ve gösterirler.

Bazı çarpıcı örnekler verelim. 80'li yıllarda bir dizi Orta Amerika ülkesini (Nikaragua, Salvador, Guatemala) bir devrim ve iç savaş dalgası kaplamıştı. Orta Amerika'nın Küba'ya yakın olması bu durumu ABD açısından daha da tehlikeli kılıyordu. Bu yüzden, ABD her bir ülkede karşı devrimci güçlere büyük bir askeri destek sundu, hatta kendisi örtülü biçimde savaşa katıldı. Ama bir aşamadan sonra savaşın devamının daha da tehlikeli olduğunu gördüğü için, bütün bu ülkelerde barışı savunmaya başladı. Örneğin Salvador'da FMLN gibi radikal bir cephenin ülkenin politik hayatında yer alması karşılığında silah bırakması yönünde Salvador'un gerici kapitalist hükümetine ağır bir baskı uyguladı. Şimdi bu durumdan hareketle ABD'nin FMLN gerillalarını kapitalist Salvador'a karşı desteklediğini, Salvador'u "bölmeye" ya da "yıkma"ya çalıştığını söylemek mümkün mü?

Daha çarpıcı bir örnek Britanya'dan verilebilir, çünkü artık çocukların dahi bildiği gibi, Britanya ABD'nin tartışmasız en güvendiği müttefikidir. 70'li yıllardan 90'lı yıllara kadar ABD, Britanya'dan bağımsızlık elde etmek için mücadele eden IRA gerillalarına hoşgörü ile yaklaşmış, hem sığınma, hem parasal destek bakımından cömert davranmış, sonunda da iki taraf arasında bir senatörü aracılığıyla siyasi çözüme ulaşmak için arabuluculuk yapmıştır. PKK Türkiye devleti için ne demekse IRA da Britanya devleti için o anlama geliyordu. Bu durumda, ABD'nin Britanya'yı bölmeye çalıştığını mı söylememiz gerekiyor? Hayır, hem ABD'nin kendi içinde İrlanda asıllılar çok yüksek sayıda olduğu için ABD bir bakıma IRA'nın doğal artalanı gibi idi. Hem de ABD bağımsız İrlanda Cumhuriyeti (yani IRA'nın "Kuzey Irak") ile 70'li yıllardan itibaren, en başta ekonomik alanda bir yatırım üssü olarak, çok yakın ilişkiler içinde olduğu için en yakın müttefiki Britanya'yı kayıtsız şartsız destekleyemiyordu. Hepsi bu!

Türkiye'ye çeşitli konularda yapılan baskılar da bütünüyle emperyalizmin bu işleyiş mantığına bağlıdır. Şimdi bu durumda, gerçek dünyadaki sorunların ulusal ideolojide baş aşağı temsil edildiği açıkça ortaya çıkıyor. Ulusal sol, adının da açıkça belirttiği gibi, aynen faşist hareket gibi koyu milliyetçidir. Türk devletinin çıkarlarını Kürtlere, Rumlara/Yunanlılara, Ermenilere vb. karşı militanca savunmaktadır. Ama emperyalistlerin kâh o tarafa, kâh bu tarafa destek veren denge politikasının yarattığı ortamdan faydalanarak kendini anti-emperyalist gibi sunmaktadır. Başka biçimde söy-

leyelim: ulusal sol emperyalizmden şikâyet ettiğinde, bu aslında emperyalizmin Türkiye'ye Rumlara, Ermenilere, Kürtlere karşı açık çek vermemesine yönelik bir tepkidir. Yani ulusal sol aslında düpedüz Rum, Ermeni, Kürt düşmanıdır, ama bunu anti-emperyalist retorik altında kamufle etmektedir.

Ulaştığımız bu sonuca ilişkin bir sağlama yapmak da mümkün. Ulusal solun kendisine en yakın hissettiği odak olan TSK'nın tavrına bakalım. Evet, TSK, asli görevi olduğu için, Türkiye devletinin çıkarları konusunda elbette son derece duyarlıdır. Kıbrıs, Kürt sorunu, Ermeni soykırımı gibi sorunlar gündeme geldiğinde elbette pür dikkat kesilmekte, emperyalist ülkeler bu konularda Türkiye'den tavizler istediğinde rahatsız olmaktadır. Ama TSK bu sorunları gerçek dünyada oldukları gibi ele alır. Bir NATO üyesi olarak, emperyalist ülkelerin politikalarını Türkiye'yi bölmeye yönelik politikalar olarak görmez. Esas karşı olduğu Kürtlerin, Rumların, Ermenilerin talepleridir. Onlarla mücadelesinde emperyalizmden daha fazla taviz ister. Kimseye de dönüp "ben emperyalizmle mücadele ediyorum" demez! TSK'nın dünyasında olduğu gibi ele alınan gerçekler, ulusal solun ideolojik merceğinde baş aşağı görünür!

Öyleyse, ilk sonucumuza ulaşıyoruz: ulusal sol anti-emperyalist değildir, milliyetçidir.

AB, ABD, İMF karşısında ulusal sol

Ulaştığımız sonuca ilişkin ikinci bir sağlama yapmak da mümkün: Türk milliyetçiliğine tehdit gibi görünen rakip ulusal grupların yarattığı duyarlılık dışında ulusal solun ne derece anti-emperyalist olduğunu görmek.

Ulusal solcuların büyük bölümü (onların pek sevdiği kelime ile) "liboş"-lara AB'cilikleri dolayısıyla saldırır. Liberal solun bütünüyle AB'ci olduğu doğrudur, ama ulusal solun AB'ci olmadığı doğru değildir. Birçok ulusal solcu kâğıt üzerinde AB'ye demediğini bırakmaz, ama iş pratiğe gelince tablo bambaşkadır. Her şeyden önce, Türkiye'yi 1995'te Gümrük Birliği'ne sokan hükümette Baykal'ın Çiller'in başbakan yardımcısı olduğunu hatırlamak gerekiyor. Bugün ulusal sol çizgide mangalda kül bırakmayan Baykal, yarın AB üyeliği için fırsat doğsa hemen üzerine atlayacaktır. Aksini düşünen politikadan hiçbir şey anlamıyor demektir. Çünkü bütün Kemalistlerin ve ulusal solcuların dünyaya bakışını Atatürk'ün "muasır medeniyet seviyesine erişme" şiarı kuşatır. Bu da Batı ile bütünleşmek demektir. Ulusal solun sözcüsü *Cumhuriyet* gazetesi ise "milli çıkarlar" söz konusu olduğunda AB'yi eleştirmekle birlikte genel olarak AB'ye taraftar bir tavır içindedir. 1999 Helsinki Zirvesi Türkiye'nin AB'ye aday olduğunu teyid ettikten sonra kuru-

lan Türkiye-Avrupa Vakfı'nın kurucular listesi bu bakımdan son derece göz açııcıdır. Vakıf amacını şöyle açıklamaktadır: "Türkiye'nin Avrupa Birliği ile her alanda bütünleşmesi, hükümetlerin çabalarının yanı sıra sivil toplum ve sivil toplum örgütlerinin bu yoldaki kararlılığı ve etkinliği ile anlam kazanacaktır. Çünkü çağdaşlaşma mücadelesi ve Avrupa Birliği ile bütünleşme çabaları, yalnızca hükümetlere bırakılamayacak kadar önemlidir."⁶⁷ Daha fazla söz gerek var mı? Peki, bu AB'ci vakfın Danışma Kurulu'nda kimler var? Birçok sosyal demokratın ve sendikacının yanı sıra, İlhan Selçuk, Toktamış Ateş, Aydın Aybay, Alev Coşkun, Taner Berksoy gibi isimler, burjuvazinin bir dizi organik temsilcisi ile iç içe bu Danışma Kurulu'nda yer alıyor. İnsan vakfı *Cumhuriyet* gazetesi kurdu sanabilir!

İşin özeti şudur: ulusal sol AB'ye karşı değildir. Atatürk'ün gösterdiği hedef doğrultusunda AB'ye üye olmayı ulusal çıkarın bir gereği saymaktadır. Sadece "onurlu giriş" talep etmektedir. Yani ulusal çıkarları ve en başta ulusal güvenliği zorlayan, hatta tehdit eden bir dizi AB koşulunu kabul etmeden, bunun dışı dış pazarlığını yaparak girmek. Bu tutumun temelinde ne yattığını aşağıda göreceğiz.

Daha genel olarak, ulusal sol emperyalizmin politikalarının Türkiye'de uygulanmasına temelden karşı değildir. Bu kanadın siyasi partileri, ister SHP, ister DSP, ister CHP, hükümetteyken İMF'nin dayatmalarına hiçbir zaman karşı çıkmamışlardır. "Ulusal sol" diye lanse edilen Ecevit DSP'si iktidardayken İMF Türkiye'deki en sağlam, en doğrudan hakimiyetini kurmuştur.

Nihayet, ulusal sol ABD ile ittifaka da karşı değildir. *Cumhuriyet* gazetesi başyazılarında ne zaman ABD'ye çatacak olsa, cümlesine "büyük müttefikimiz" diye başlar. Bazı istisnalar dışında, NATO'dan ayrılmak ya da İncirlik Üssü'nün kapatılması gibi talepler ulusal sol tarafından hiçbir zaman ileri sürülmez.⁶⁸ Aynen AB konusunda olduğu gibi, ABD konusundaki ulusal sol tavrın ardındaki esas nedene birazdan döneceğiz.

Öyleyse, ulusal solun anti-emperyalist olmadığı, emperyalizme karşı yaptığı gürültünün temelinde rakip ulusal gruplardan milliyetçi şikâyetleri olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor.

"Milliyetçi" ve "ulusalcı" omuz omuza: Faşizmin yordakçıları

Ulusal solun anti-emperyalizme değil dar anlamda ulusal bencillik

67 Aktaran: *Avrupa Birliği: Ezilenlerin Afyonu*, a.g.e., s. 180.

68 İşçi Partisi ve Türk Solu dergisi, hem AB, hem de ABD konularında kuralı doğrulayan istisnalar vardır.

anlamında bir milliyetçiliğe dayandığını gösteren bir başka yönü, faşizmle işbirliğidir. Bu işbirliğinin önkoşulları yıllar üzerinden olgunlaşmış, pratik işbirliğine ise MHP'nin 1999-2002 arasında yer aldığı koalisyon ortaklığının sonlarına doğru adım atılmıştır. Sol Kemalizmin duayeni İlhan Selçuk 2002 başlarında Devlet Bahçeli ile görüşmüş ve ulusal sol ile "sağın ulusal kesimlerinin birleşmesi"nden söz etmiştir. Bunun ardından, 2002 Haziran ayında AB konusundaki bildiriler savaşında milliyetçi bakış açısıyla yayınlanan bildiri gelmiştir. Burada, Türkiye tarihinde ilk kez açıkça faşist hareketten gelen aydınlarla kendine solcu, hatta Marksist süsü takmış bir dizi başka aydın (Attilâ İlhan, Yıldırım Koç vb.) aynı platformda yer almıştır. Yayınlanan metin, imzacıların arasında çok sayıda sendikacı olmakla birlikte, AB'ye işçi sınıfının ve emekçileri çıkarları temelinde değil, "tarihin tanıdığı en büyük ve en kadim uluslardan biri" olarak nitelenen Türk ulusunun "çıkarları" adına bütünüyle karşı çıkmaktadır. Elbette, burada artık gayet iyi tanıdığımız, Kıbrıs sorunu, Kürt sorunu, Patrikhane vb. baş köşeyi almaktadır.⁶⁹

Bu ilk açılımı, Doğu Perinçek'in İşçi Partisi'nin faşizmle işbirliğini meydanlara taşımaya izledi. Bu partiye bağlı Öncü Gençlik örgütünün 2003 yılında "Gençlik Vatan Savunmasına" kampanyası bağlamında İstanbul'da düzenlediği 30 Ağustos mitingi, ADD gençlik kolları, CHP İstanbul Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları İstanbul Şubesi'nin katılımıyla yapıldı. Bu işbirliği sonucunda geniş kamuoyu ulusal solun bir bölümünün faşist hareketle işbirliği stratejisini, yıllar boyu süren uyarılardan sonra, nihayet ilk kez kavradı. Bu ittifaka "Kızıl Elma koalisyonu" adı konuldu. İşçi Partisi'nin faşistlerle pratik ittifakı bir süre daha yayıncılık alanında devam etti. Öncü Gençlik ile Ülkü Ocakları ortak bir dergi yayınladılar.

Solun birçok kesiminde, özellikle de liberal solda, İşçi Partisi'ni ve Doğu Perinçek'i faşizmle işbirliği ve benzer meselelerde özel bir konuma yerleştiren, ona eşi görülmemiş bir konum atfeden bir yaklaşım vardır. Ama iş ulusal solun öteki bileşenlerine, örneğin "iliştirilmiş sol" *Cumhuriyet* gazetesinin yöneticisi İlhan Selçuk'a geldiğinde o "İlhan Ağabey" veya CHP başkanı Deniz Baykal'a gelince o "Deniz Bey" olur. Bu insanlar eleştirilebilir, ama özel bir kötülük atfedilmez onlara. Oysa ulusal solun öteki bileşenleri de İşçi Partisi kadar sorumludur faşizmin toplumda ve solda meşrulaştırılmasından. Önce şunu belirtelim. 2003 yılında yapılan mitingde faşistlerle omuz omuza CHP İstanbul Gençlik Kolları da yer almıştır. Ardından bu işbirliği devam etmiş, Öncü gençlik ile Ülkü Ocakları'nın ortak dergisinin yayınlanmasında

69 Bildirinin ayrıntılı bir analizi için bkz. Selim Karlı, "Faşistler ve Kemalistler kol kola, aynı platformda", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 3, Temmuz-Ağustos 2002.

CHP Gençlik Kolları başkanı da görev almış, CHP yönetimi de hiçbir biçimde buna karşı çıkmamıştır.⁷⁰

Ama bunlardan çok daha önemlisi, İlhan Selçuk ve Deniz Baykal'ın faşist barbarlığın gönüllü korumaları haline gelmiş olmalarıdır. 2005 Newroz'undan sonra "Bayrak Mitingleri" ile başlayan şovenist histeri, hatırlanacağı gibi, sonunda Trabzon'da TAYAD'lılara yönelik linç girişimi ile doruğuna yükselmişti. İşte bu belirleyici nitelikteki olayda Selçuk ve Baykal bütünüyle linç olayını provoke eden faşistlerin yanında yer almışlardır. İlhan Selçuk Trabzon olayından yaklaşık on gün sonra şöyle yazıyordu: "Halk kesiminde yükselen ulusalcı akım, dinciliğe karşı alternatif iktidarın laik cumhuriyet güvencesini tohumlarken, kimler hangi tezgâhın körüklemesiyle bu gelişimi kundaklamaya kalkışıyor?.." ⁷¹ Ulusal solun duayeni aradan birkaç gün geçtikten sonra faşist hareketi daha da açık terimlerle savunacaktır: "Öyleyse sağ-sol gargarasında lafı İslam dünyasındaki 'dinci-milliyetçi' ikilisine getirelim; bunlar yan yana geldikleri zaman hangisi sağcı, hangisi solcu?.. Sorulur mu, elbette dinci sağcı.. Milliyetçi solcu!.. Daha açık bir deyişle, bir ülkücü milliyetçi ise, bir İslamcı (dinci) karşısında bal gibi solcu oluyor.." ⁷² Selçuk'un eski sol Kemalist kültürün etkisi altında faşizmin böylesine savunulmasından rahatsız olanları ikna etmeye çalıştığı açıkça görülüyor. Edememiş olmalı ki, birkaç gün sonra daha da saldırganlaşıyor:

Ulusalcılık son günlerde toplum katmanlarından rağbet görmeye başladı ya, telaşe müdürleri diyorlar ki:

- Faşizm geliyor...
- Yapma!..

(...)

Tepesindeki iktidar takiyyeci, dinci, İslamcıyken muhalefetteki milliyetçilikten korkan kişi akılsız mıdır, cahil midir?..

Satılık mıdır?..⁷³

Deniz Baykal ise Trabzon'daki linç girişimine en ufak bir kınama yöneltmek bir yana, *Cumhuriyet* gazetesindeki bir habere göre, "Trabzon ve Mersin'deki olaylara değinerek insanların Türkiye'de 'yetkili, teslim olmamış, boyun eğmemiş otoritelerin bulunduğundan emin olmadığı için' tepki gösterdiğini belirt"miştir.⁷⁴ Ayrıca şunu söylediği de kayıtlara geçmiştir:

70 Bkz. "Oğuz Oyan'a Bir Soru: CHP'nin Faşist Hareketle İlişkisi Var mı?", *İşçi Mücadelesi*, eski dizi, sayı 16, Ocak-Şubat 2005.

71 *Cumhuriyet*, 15 Nisan 2005.

72 "Ülkücülerin Durumu?..", *Cumhuriyet*, 19 Nisan 2005.

73 *Cumhuriyet*, 24 Nisan 2005.

74 *Cumhuriyet*, 13 Nisan 2005.

“Vatandaşlar tepkilerini bir bayrak yakma girişimi dolayısıyla ortaya koyunca Türkiye’de kıyamet kopuyor.”⁷⁵

Doğu Perinçek’in faşizmle işbirliğini savunarak sola karşı cinayet işlediğini haklı olarak vurgulayanlar, ulusal solun öteki bileşenlerinin suçlarını da akıllarına iyice nakşetmelidir. Yarın seçimler geldiğinde MHP AKP’nin ardından ikinci parti olarak çıkarsa, “laik cumhuriyeti koruma” gerekçesiyle Bahçeli’yi başbakanlık koltuğuna getiren, sadece Perinçek değil Baykal ve Selçuk olacaklar!

Faşizmle işbirliği yapması, ulusal solun anti-emperyalist değil, düpedüz bençil ulusal çıkarlar temelinde gerici milliyetçi saiklerle davrandığının üçüncü bir kanıtıdır.

Kemalizmden Enverizme

Kemalist sol Türk milliyetçiliğini anti-emperyalist ve savunmacı olduğu için ilerici göstermişti. Ulusal sol, sadece Türk ulusunun çıkarları uğruna çevre uluslara ve halklara karşı düşmanlığı körüklemekle kalmaz, bir de agresif, yayılmacı, fetihçi bir milliyetçiliği savunur. Ulusal sol faşizme paralel olarak Türki dünyayı kurtarma misyonuna soyunmuştur. Bu süreç aynı zamanda 20. yüzyıl başında savunmacı ve gerçekçi bir Türk milliyetçiliğini temsil eden Kemalizmden, Enver Paşa’nın gözünü Türki dünyayı fethetmeye diken yayılmacı milliyetçiliğine dönüşür.

Bu eğilimin kökleri ulusal solun faşizmle işbirliğinden çok daha eskidir. Sovyetler Birliği’nin yıkılması, ulusal solun en etkili isimlerinden İlhan Selçuk’un ve Attilâ İlhan’ın gözlerini Türki dünyanın yeni bağımsızlaşmış ülkelerine dikmesine yol açmıştır. İlhan Selçuk Mayıs 1992’de (yani Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sadece altı ay sonra) şöyle yazıyor:

Haydi gelin, elimizi vicdanımıza koyalım, 21. yüzyıla 8 kala Anadolu’da yine coştüğümüzü, Turan özleminin yüreğimizi yaktığını itiraf edelim. Suç değil bu! Tersine, ‘Adriyatik’ten Çin’e dek’ inanç, dil, kültür ortaklığını paylaşan toplumların bütünleşmesi, küçülen dünyada kaçınılmaz bir gelecek olarak görünüyor...

1918’de, Bakû’den dönmüş, Hazer Denizi’nin ötesine geçememiştik; bu kez de tarih yineleniyor mu? Hayır. Biz tarihin yinelenmediğine değil, yenilendiğine inananlarız.⁷⁶

⁷⁵ *Birgün*, 18 Nisan 2005.

⁷⁶ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1992.

Selçuk, okuyucularından geldiği anlaşılan bir dizi itiraza cevap vermek için kısa bir süre sonra şunları da yazar:

Turan canlanabilir mi? 21'inci yüzyıla doğru dünya küçüldü...Batı'yla iç içe yaşıyoruz. Orta Asya'yı evimizin dışına sürmek çağdaşlaşmanın gidişatına aykırı düşmez mi? Ermenistan ya da İsrail diasporalarıyla bütünleşecekler; ama Türkiye'nin Turan'la bütünleşmesi 'ideolojik amaçlı pan Türkizm' sayılacak. Olmaz öyle şey. Tarih yinelenmez, yenilenir. Bu kez Türkistan'a Enver Paşa gibi Bolşeviklere karşı savaşmak için gitmiyoruz. Eğer Türki toplumlar 1917 devriminin kazanımlarıyla cemaat dönemini aşıp laik toplum düzeyine ulaşabilmişlerse, Turan'ın gerekli altyapısı oluşmuş demektir.⁷⁷

Attilâ İlhan ise Sultan Galiyef'in, adı etrafında yarattığı bir mistik ile pan-Türkizm'in bir başka savunucusu olacaktır 90'lı yıllar boyunca. Pan-Türkizmin mantıksal sonucu, ta 40'lı yıllarda Nazi Almanya'sının dümen suyunda "esir Türklerin kurtarılması"nı tarihi programı haline getirmiş olan Türk faşizmi ve onun baş temsilcisi MHP ile ilişkilerin sıkılaşması anlamını da taşıyacaktır. *Cumhuriyet* gazetesi, MHP'ye destek vermeye 1990'lı yıllarda başlamıştır. Burada, Kürt savaşına ve İslamcılığın yükselişine karşı bir barikat oluşturma kaygısının yanı sıra Turancılığın da rolü vardır.

Biz Kemalizmin bu tarihsel uğrakta Enverizme dönüşmekte olduğunu 1990'lı yıllarda saptamıştık. Bugün gerek emperyalizmin dikkati Kafkasya'dan ve Orta Asya'dan önce Ortadoğu'da olduğu için, gerekse Türkiye devletinin Türki dünya politikaları Azerbaycan (1995) ve Özbekistan (1999) başarısız darbelerindeki rolü dolayısıyla iflas ettiği için ulusal solun pan-Türkizmi de soluğunu (şimdilik) yitirmiştir. Ama Enver Paşa'nın mirasının yeniden değerlendirilmesi adım adım işliyor. On binlerce askerin soğuktan ve hastalıktan can verdiği Sarıkamış macerasının dünkü yorumu Enver Paşa'nın Alman emperyalizminin çıkarları doğrultusunda Çarlık hinterlandını ele geçirmek amacına dayalı yayılmacılığının yarattığı bir trajedi olduğuydu. Bugün ise yaklaşım değişti: Sarıkamış'ta her yıl törenler düzenleniyor ve bu savaş "vatan savunması"nın bir uğrağı gibi gösteriliyor. Öte yandan, Ermeni sorunu üzerine koparılan fırtına, başta İşçi Partisi olmak üzere, ulusal solun Enver ve Talat Paşa'lara iade-i itibar sağlama çabasını gündeme getiriyor. Ulusal sol böylece kendi Kemalist köklerine de ihanet ediyor!

Ulusal solun pan-Türkizmi henüz ruşeym halindedir. Ama yarın emperyalizm Orta Asya'yı karıştırmaya başlayınca aniden ve hızlı bir büyüme göstereceğini bilmek için kâhin olmaya gerek yok. Daha bugünden şunu söylemek mümkün: ulusal solun pan-Türkizmi, onun anti-emperyalist olma-

⁷⁷ *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1992.

diğini bir kez daha kanıtlıyor. Çünkü İlhan Selçuk'un yukarıda alıntılanan sözleri Özal'ın ve Demirel'in dümen suyunda söylenmiş sözlerdir. Türkiye dünyaya ilk gözünü diken, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bile önce Özal olmuştur. Ardından 1991'de başbakan olduğunda Demirel de bu politikaya katılmıştır. Selçuk'un yukarıdaki ilk alıntıda kullandığı "Adriyatik'ten Çin'e dek" ifadesi de kelime kelimesine Demirel'den ödünç alınmıştır. Özal ile Demirel'in böylesine öne çıkarttığı bir politik hattın emperyalizmle işbirliğini hedeflediğinden kuşku olabilir mi? 21. yüzyılın pan-Türkizmi, doğrudan doğruya emperyalizmin Kafkasya ve Orta Asya politikalarına paralel bir politikadır.⁷⁸

Ulusal solun TSK destekçiliğinin anlamı

Siyasi iktidar sorunu gündeme geldiğinde, ulusal solun bütünü, bugünün koşulları altında, TSK destekçisidir. Bu kanıtlanması gerekmeyecek derecede açık bir gerçektir, eskilerin deyimiyle bir "bedahet"tir. *Cumhuriyet* gazetesi 28 Şubat döneminde (Batıcı-laik burjuvazinin organik basınına paralel biçimde) TSK'nın müdahalesini sonuna kadar desteklemiştir. 2003'ten bu yana AKP hükümeti ile yaşanan her tür gerilimde TSK'nın siyasi hayata müdahalelerinin ardında durmuştur. Baykal, 28 Şubat döneminde "ordu çok demokratik bir parti gibi davrandı" türünden derin bilimsel tahlillere varacak kadar TSK destekçisi olmuştur. Bugün Meclis'te ana muhalefet konumunda olduğu halde politikasını halkı kazanmak için değil TSK'yı desteklemek üzere biçimlendirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Baykal halkın kendisini başbakan yapmayacağını anlamış, 28 Şubat döneminde TSK müdahalesinin Yılmaz ve Ecevit'i başbakan yapmış olduğu gerçeğini hatırlayarak gözünü TSK'ya dikmiştir. Perinçek, 28 Şubat döneminde "iktidar isteyen tanklara ihtiyaç duyacaktır" gerekçesiyle seçilmiş bir hükümetin TSK'nın tanklarıyla ayaklar altına alınmasını desteklemiştir. Bugün bütün politikasını TSK'nın siyasi hayata müdahalesi üzerine yerleştiriyor.

Mesele bu bedahetin saptanmasında değil, bunun yorumlanmasındadır. Sol Kemalizm 60'lı yıllarda ortaya çıktığında, yakın geçmişte 27 Mayıs darbesi yaşanmıştı. Bu darbe burjuvazinin kendi içindeki bir dizi çelişkinin zor yoluyla çözülmesinin ürünüydü. Türkiye'nin Kemalizm sonrası döneminin siyasi güçleri henüz yerli yerine oturmamış olduğu için de karmaşık bir hareketli. Yönetici cuntada faşistlerden ilericilere kadar bir dizi farklı unsur yer alıyordu. 27 Mayıs'ın ürünü olan Anayasa, Türkiye'yi yarım yüzyıldır

⁷⁸ Bu noktanın ayrıntılı bir biçimde açıklandığı bir kaynak için bkz. Kızıl Elma, Kanlı Elma. *Avrasya'da Yaklaşan Felâket ve Türkiye, İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri 1*, Özne Yayınları, İstanbul, 2000.

pençesine almış olan Milli Güvenlik Kurulu'nu da getiriyordu, grev hakkını da. Üstelik çevre ülkelerde (Mısır, Irak, Suriye) askerlerin başını çektiği emperyalizmle karşı karşıya gelen bir dizi hareket, hatta Irak'ta bir burjuva devrimi yaşanıyor. Kısacası, sol Kemalizmin ilerici adına savunduğu strateji bütünüyle yanlış olmakla birlikte, hem anlaşılır nedenleri vardı, hem de savunucularının öznel niyetlerinde Türkiye'yi ileriye taşıyacak bir atılım hedefliyordu.

Ulusal solun TSK destekçiliği ise 12 Mart'tan ve 12 Eylül'den sonra geliyor. Bunların her ikisi de burjuvazinin kendi iç çelişkilerinden değil, doğrudan doğruya sermayenin çıkarları adına işçi sınıfı hareketini ve solu bastırma ihtiyacının bir ürünü olarak tarihin gündemine gelmiştir. 27 Mayıs'tan sonra TSK'nın burjuvazi ile bütünleştirilmesi için birçok tedbir alınmıştır. Bugün Türkiye kapitalizminin en güçlü sermaye gruplarından biri olan OYAK bunun örneğidir. Emekli generallerin büyük şirketlerin yönetim kurullarında yaygın olarak görevlendirilmesi bunun içindir. 50'li yıllarda görece bir yoksullaşma yaşayan subayların devlet memurlarının genel kitlesinden çok daha yüksek bir yaşam standardına kavuşturulması bunu amaçlamaktadır. Bütün bunların sonucunda TSK'nın, Marksizmin klasik tanımında olduğu gibi, burjuva devletin baş güvencesi olduğu gün gibi ortadadır. Üstelik, TSK NATO'nun, yani emperyalizmin temel askeri aygıtının yapılarıyla tam bir bütünleşme içindedir.

Böyle bir gücü iktidar için ileri sürenler, demek ki siyasi hayata burjuvazinin iktidarını korumak ve kollamak için müdahale etmektedirler. Öyleyse, ulusal solda yer alan ve kendini sosyalist olarak tanımlayan unsurlar söz konusu olduğunda (örneğin İşçi Partisi, örneğin *Türk Solu*, örneğin çeşitli "sol" aydınlar), aynen liberal solda olduğu gibi, bir kez daha bir **burjuva sosyalizmi** ile karşı karşıyayız. Ulusal solun bütün enerjisi, bütün çabası bir burjuva devleti olduğu hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak kadar açık olan Türkiye Cumhuriyeti devletini "ilelebet muhafaza" etme amacına koşulmuştur. Başka bir deyişle, şu sonucu açıklıkla çıkarmak gerekir: TC devleti kapitalizmin ve Türkiye burjuvazisinin iktidarının muhafızıdır; ulusal sol ise TC devletin. Öyleyse, ulusal sol kapitalizmin ve Türkiye burjuvazisinin iktidarının muhafızlığında TSK'nın yardımcısıdır.⁷⁹

79 Elbette ulusal solda yer alan ve ona destek veren kadroların önemli bir bölümünün küçük burjuva olması, harekete aynı zamanda bir küçük burjuva nitelik kazandırmaktadır. Ancak küçük burjuvazinin çeşitli uçları arasında yalpalamasını burada görmüyoruz. Hareket burjuva devlete verdiği destekte sarsılmaz bir imana sahiptir. Yine de bazı öteki konularda (örneğin ABD ve AB karşısındaki tavır) belirli bir yalpalamadan söz edilebilir. Hareketin devletçiliği ise kesinlikle küçük burjuva karakteri ile ilintilidir.

Elbette, burada farklı türden bir burjuva sosyalizmi ile karşı karşıyayız. Liberal sol, yer yer açık, yer yer de üstü örtülü biçimde piyasayı, özelleştirmeyi, emperyalizmi savunuyor. Buna karşılık, ulusal sol devletçidir, bütünü olmasa bile en azından geniş kesimleri özelleştirmeye karşı olduklarını iddia etmektedir, emperyalizme karşı olmakta ise görünürde kimse militanlıkta ondan üstün olamaz. Ulusal solun retoriği ile gerçek dünyada savunduğu şey arasındaki bu uçurumu açıklayan bir şey olmalıdır. Bunun sırrı, bu son dönemde TSK'nın gündeminin karmaşıklığında yatar.

TSK anti-emperyalist mi?

Ulusal solun bütün varlık nedeni anti-emperyalizme dayandırılmıştır. Siyasi projesi ise en temelde TSK'nın siyasi hayat üzerindeki etkisinin artırılmasına. Ama araçla amaç arasında asgari bir uyum, en ilkesiz hareketlerde bile gözetilmesi gereken bir şeydir. TSK'nın ulusal solun kendi varlığına temel gerekçe olarak gösterdiği anti-emperyalizme hizmet edebilmek için kendisinin hiç olmazsa potansiyel olarak anti-emperyalist bir karakter taşıması gerekir. Öyleyse, bu konuda TSK'nın konumunu nesnel kıstaslar temelinde inceleyelim.

AB'den başlayalım. Sadece ulusal solda değil, liberal solda da TSK'nın AB karşıtı olduğu yolunda yaygın bir kanı mevcuttur. Sol liberaller bunu TSK'nın Kemalist milliyetçiliğine, köhnemiş hantal devleti koruma içgüdüsüne, kendi ayrıcalıklarını yitirmeye karşı direnmesine vb. bağlarlar. Ulusal solcular ise AB'nin Türkiye'yi bölme ve Türkiye'nin "ulusal güvenliği"ni temelden sarsacak tavizler koparma (Kıbrıs vb.) yolundaki çabalarına karşı TSK'nın sağlam bir anti-emperyalist barikat oluşturduğu kanısındadırlar. Bu kanı o kadar yaygındır ki, bu akımlara mensup olmayan, hatta siyasi eğilimleri olmayan insanlar bile TSK'nın AB karşıtı olduğu inancındadırlar.

Oysa bu tam anlamıyla bir efsanedir. TSK, Türkiye'yi AB yoluna ilk sokan kurumdur ve bugün de AB üyeliğini TC devletinin ulusal güvenliğinin kilit bir ihtiyacı olarak görmektedir. TSK'nın AB taraftarlığı birkaç faktöre dayanır. Bunlardan birincisi TSK'nın Batı ile bütünleşmeyi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün varlığına damga vurmuş bu hedefi birincil hedefi olarak görmesidir. İkincisi, TSK Türkiye çevresindeki bütün güvenlik tehditlerine karşı AB şemsiyesini bir güvence olarak algılamaktadır. Burjuva ideologlarının ağzına pelesenk olan "Ortadoğu ülkesi olarak kalınama"nın birincil anlamı budur. Üçüncüsü, TSK Yunanistan'ın AB'ye üye olduğu, Türkiye'nin ise olmadığı bir durumda, gelecekte bu iki ülke arasında çekişmelerde Yunanistan'ın bütün Avrupa'yı arkasına alabileceği gerçeğinin farkındadır.

Bu faktörlere bir dizi başka etken de eklemek mümkündür. Komutanlar da (başta “aşırı milliyetçi” olduğu söylenen ve ulusal solcuların sınırsız bir destek verdikleri yeni Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt olmak üzere) TSK’nın AB’ye desteğini defalarca en açık terimlerle ifade etmişlerdir. En son, Ekim ayı başında Harp Akademileri’nin ders yılının açılışı dolayısıyla yaptığı ünlü konuşmada Büyükanıt AB temsilcisini eleştirdikten sonra şunu eklemiştir: “TSK’nın AB üyeliğini tamamen desteklediği daha önce beyan edilmiştir. Bu nedenle bu açıklamanın Türkiye’nin AB üyeliği ile ilişkilendirilmesi yanlış olur.”⁸⁰ Denebilir ki, bunlar diplomatik konuşmalardır, taktiktir. Ama ortada “taktik” diye geçiştirilemeyecek bir belge vardır. 1997 yılında kabul edilen (ve “gizli anayasa” olarak anılan) Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nde AB üyeliği Türkiye’nin güvenlik ihtiyaçlarından biri olarak saptanmıştır! Bir ordu bir amaca bağlılığını daha nasıl ilân edebilir?

ABD’ye gelince. TSK’nın bugün Kürt sorunu dolayısıyla ABD ile Türkiye arasında var olan gerilimin bir tarafı olduğu kuşku götürmez. Ama TSK’nın komuta kademesi bu gerilimi bir anti-Amerikanizm yönelişine dönüştürmekten büyük bir titizlikle kaçınmaktadır. Bunu anlamak da kolaydır. TSK’nın Türkiye’nin “ulusal güvenliği” için çizdiği stratejik yönelişte ABD ile NATO şemsiyesi başta olmak üzere sürdürülecek işbirliği tam anlamıyla vazgeçilmez bir nitelik taşır. Kürt sorununa ilişkin bütün gerilimlerin (çuval olayı da dahil) yaşanmış olduğu bir aşamada, Genelkurmay başkanı Hilmi Özkök’ün 20 Nisan 2005’te Harp Akademileri Komutanlığı’nda yaptığı konuşmanın ana eksenini “ABD’nin Türkiye’ye, Türkiye’nin de ABD’ye ihtiyacı var” cümlesi ile özetlenebilir. Türk ordusu tam 54 yıldır NATO’nun dışlileri arasında kendine bir yer edinmiştir. Ekim ayı başlarında ise, Özkök sonrası komuta kademesi yeni genelkurmay başkanı Büyükanıt dahil hükümetten AB’ye kadar herkese veryansın etmiştir, ama ABD’ye hiçbir biçimde dokunmamıştır. TSK Türkiye toplumunda en Amerikancı güçtür.

Bütün bunlardan çıkan sonuç açıktır. TSK’nın anti-emperyalizmle hiçbir ilgisi yoktur. Peki, TSK’yı kible edinen ulusal sol neden anti-emperyalist bir retoriğe sarılmaktadır. Bunun cevabı, TSK’nın AB ve ABD karşısında yapmak istediği manevralarda gizlidir. TSK temelde AB ve ABD taraftarı olduğu halde, bütününüyle maşa haline gelmemiş bütün siyasi güçler gibi, emperyalizmle ittifakın genel zemini üzerinde kendi özgül çıkarlarını savunmak için de bir dizi talep ve çaba geliştirmiştir. Ulusal sol bu açıdan TSK’nın manevralarının “sivil toplum desteği” ayağıdır.

TSK’nın AB yandaşı olmakla birlikte bu odak tarafından ileri sürülen

⁸⁰ Cumhuriyet, 3 Ekim 2006.

bazı talepler konusunda zaman zaman rahatsızlık ifade etmiş olduğu açıktır. Bunun temelinde ne yatıyor? TSK açısından AB’ye giriş ilke olarak doğrudur, ama yukarıda belirtildiği gibi **zamanlama** bakımından son derece dikkatli olmak gerekir. AB, bütün emperyalist güçler için geçerli olduğu gibi, bu bölgenin bütün ulus ve halklarını göz önüne almak zorunda olduğundan, Türkiye’den yukarıda sözü edilen bir dizi ulusal sorunda (Kıbrıs, Kürt sorunu, Ermeni sorunu vb.) tavizler istemektedir. Özellikle Kıbrıs ve Kürt sorunlarında verilecek tavizler TSK’ya güvenlik bakımından çok tehlikeli görünmektedir. Eğer Türkiye sonunda AB’ye alınmayacaksa, bu tavizlerin verilmesi halinde Türkiye kendisini eskisinden de daha güvensiz bir ortamda bulacaktır. Dolayısıyla, AB’nin Türkiye’ye üyelik için güvence vermesi, bu tür güvenlik tavizlerinin verilebilmesi için önkoşuldur. TSK’nın AB üyeliği tartışmalarında esas rezervi buradan kaynaklanmaktadır.

Yukarıda ulusal solun “onurlu giriş”i savunduğu görülmüştü. Şimdi bunun sırrı da açıklanıyor. Aynen TSK gibi ulusal solun ana gövdesi de AB taraftarıdır, ama tavizlerin “ulusal çıkarları” zedeleyecek ölçülere ulaşmasına karşıdır. Burada, ulusal solun politikasının TSK’nın kuyruğunda yürüdüğü nü, onun “sivil” uzantısı olduğunu açıkça görüyoruz.

TSK, aynı zamanda, ABD emperyalizmiyle ve genel olarak NATO’da ifadesini bulan emperyalist koalisyonla ittifakı stratejik yöneliş olarak kabul etmekle birlikte, çok ciddi bir güvenlik sorunu saydığı Kürt sorununda ABD’nin desteğinin Kuzey Irak’taki Kürt devletinden Türkiye’ye mümkün olduğunca daha fazla kayması ve bu sayede PKK’nın tasfiye edilmesi yolunda basınç yapmayı bugünkü politikasının ana eksenlerinden biri haline getirmiştir. Ulusal solun Kürt düşmanlığı da doğrudan doğruya TSK’nın bu politikasının bir türevidir.

Bu tartışma, bir şeyi açıkça ortaya çıkarıyor: ulusal solun “sol” gibi görünen bütün retoriği TSK’nın Türkiye Cumhuriyeti devletini korumak için başvurduğu bir dizi politik manevranın ihtiyaçlarına göre biçimlenmiştir. Burada “anti-emperyalizm” tam da solu TSK’nın amaçları uğrunda seferber etme amacı uğruna kullanılan bir ideolojidir. Liberal soldan farklı olarak ulusal solun kapitalizm ve burjuvazi destekçiliğinin daha dolayımli, daha örtülü olmasının temel nedeni budur.

VII. Düşman kardeşler

Bugün Türkiye solunun ideolojik ortamı, temel olarak liberal sol-ulusal sol karşıtlığı çerçevesinde belirlenmektedir. Bu çerçevede bu iki akım mutlak ve uzlaşmaz karşıtlar gibi görünmektedir ve görülmektedir. Bunda solun bu

iki kutbun dışında yer alan akımlarının bu akımları derinlemesine bir incelemeye tâbi tutmamalarının, bunların sınıf karakterini araştırma zahmetine girmemelerinin ve bütün bunların sonucunda ikisinin ortak noktalarını ortaya çıkarma konusunda yetersiz kalmalarının dolaysız bir rolü vardır.

Oysa, bütün karşıtlıklarına rağmen, liberal sol ile ulusal sol önemli bir ortak zemini paylaşırlar. Bunun sonucunda da Türkiye'nin bugün yaşamakta olduğu kilit önem taşıyan politik sorunlarda birbirlerinden köklü olarak farklı olmayan tepkiler verirler. Bu bölümde biz önce politik alanda kilit noktalarda iki akımın nasıl son tahlilde birbirine yakın tepkiler verdiğini ortaya koymaya çalışacağız. Bu kilit meseleler arasına, Türkiye'nin son dönemine damga vuran dört temel meseleyi alacağız: Batıcı-laik/İslamcı çatışması, Kürt sorunu, AB ve daha genel olarak emperyalizm ve nihayet burjuvazinin işçi ve emekçilere neo-liberal saldırısının merkezi unsurlarından özelleştirme. Ardından, bu yakınlığın iki akımın sınıfsal, ideolojik ve politik bakımlardan ortak bir zemini paylaşmasından kaynaklandığını göstermeye çalışacağız.

Burjuvazinin Batıcı-laik/İslamcı çatışmasında, ilk bakışta iki kampın yaklaşımı farklıdır. Ulusal sol, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerine çok daha bağınazca sahip çıktığı için İslamcı kamp karşısında TSK'ninkinden hiç farklı olmayan bir hassasiyete sahiptir. Bu hassasiyet o kadar ileri gider ki, insanların Batı tipi mayo yerine haşema giymesini bile politik bir mesele haline getirir. Bu yüzdendir ki, gerek *Sınıf Bilinci*, gerek *İşçi Mücadelesi*, bu akımı anarken "köktendinci" kavramına nazire ile sık sık "kökten Kemalist" kavramını kullanmıştır. Buna karşılık, sol liberalizm İslam konusunda da esas olarak liberaldir. Bu yer yer İslamcı akımı "demokrasi mücadelesi"nin bir parçası olarak görmeye kadar gider. Yukarıda, kimi sol liberallerin 2002 seçimlerinin ardından AKP iktidarından ne kadar büyük şeyler beklediğini görmüştük. Ne var ki, iş Türkiye'nin Batı ile bağlarını zayıflatacak bir gelişmeye gelince sol liberaller aynen ulusal sol gibi TSK'nın ve Batıcı burjuvazinin ardına dizilirler. Sol liberalizmin en önemli değeri olan "demokrasi"ye, burjuva ölçüleri içinde dahi, en kaba biçimde müdahale niteliğini taşıyan 28 Şubat'a sol liberaller arasında sadece bir avuç insan açıktan karşı çıkmıştır. Sol liberalizmin en güçlü siyasi odağı ÖDP çoğunluğu ise bütünüyle ikiyüzlü bir politika izlemiştir. Parti içi muhalefetin de basıncıyla, resmi politika olarak, "Ne hazirol, ne Refahyol!" sloganında cisimleşen bir politika benimsenmiş, ama ÖDP'nin 28 Şubat'ta yaptığı en önemli eylemlerden biri olan Sultanahmet mitinginde çoğunluk kitlesi meydanda "Refahyol, defol!" sloganını atmıştır. TSK'nın, "silahsız kuvvetler"e yaslanarak seçilmiş bir hükümeti devirmeye çalıştığı bir dönemde, parti organlarının belirlediği slogan yerine bunun atılmasının siyasi anlamı bütünüyle 28 Şubat'a destek

vermektir.

Liberal solun İslamcı hareket karşısındaki somut politikası yer yer ulusal sol ile özdeş hale gelir. Bunun en iyi örneği KESK yönetimine hakim olan ÖDP'lilerin İslamcı hükümetler karşısındaki tavrıdır. KESK'in bir önceki başkanı Sami Evren başka bakımlardan bütünüyle sol liberal olarak anılacak görüşler savunan bir sendika yöneticisidir. Örneğin, "Avrupa sosyal modelini desteklediğini" uluslararası bir sendika toplantısında açık açık dile getirmiştir.⁸¹ Ama aynı Evren, 2003 Nisanından itibaren TSK ile AKP arasında çelişkiler boy göstermeye başladıktan sonra meydanlardan halka şöyle seslenebilmiştir: "Dostlar, buradan çağrı yapıyoruz. AKP'den rahatsızlığı olan bütün kesimleri dayanışmaya ve mücadeleye davet ediyoruz."⁸² "AKP'den rahatsızlığı olan bütün kesimler" arasında TSK'nın ve faşistlerin de olduğu kimse için sır değildir. Evren'in çağrısının bir İlhan Selçuk ile, bir Bülent Ecevit ile bir farkı yoktur.

Kürt sorunu konusunda da sol liberallerin tavrı en temelde ulusal solunki ile bir ortaklık taşır. Görünürde sol liberaller bu konuda da, aynen İslamcılık konusunda olduğu gibi, ulusal sola göre çok daha açık fikirli, çok daha hoşgörülüdürler. Ama bu hoşgörünün sınırları Türkiye devletinin var olan yapısı tarafından tanımlanır. "Demokrasi"yi en temel değer olarak kabul eden sol liberaller, sanki "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" diye bir şeyi hiç duymamışlardır. En fazlasından, mücadele yükseldiğinde Kürtlere bazı hakların tanınmasını talep ederler, ama bunu mücadele bir an önce sona ersin ve "memlekete huzur gelsin" diye savunurlar. Kürtlerin mücadelesi durgunlaştığında ise bu sorunu bütünüyle unuturlar.

Mücadelenin yükselişi esnasında sol liberallerin Kürtlerin haklarının yanında gibi görünen, ama son tablilde devleti savunan ilk çıkışları 1991 yılında olmuştur. 1991, bir yandan Irak'ta Körfez Savaşı'nın ardından Kürt halkının Barzani ve Talabani'den bağımsız bir tarzda ayaklandığı, bir yandan da Türkiye'de ilk "serhildan"ın başladığı, yani onbinlerce, yüz binlerce Kürt'ün hakları için sokağa çıkmaya yöneldiği yıldır. Bu aşamada başlayan ve 1993 yılında PKK'nın ilan ettiği, büyük yankılar yaratan ilk ateşkesi de içerecek biçimde iki yıldan fazla süren bir dönem boyunca, bütün Türkiye Kürt sorununu ne o güne kadar görülmüş, ne de daha sonra görülecek bir özgürlükle tartışıyordu. İşte bu dönemin başında, serhildan ortamında, Demirel bile "Kürt realitesi"ni tanımışken, 95 sol liberal aydın bir araya geleerek kendilerince Kürt sorununda "doğru" tavrın ne olması gerektiği konusun-

81 Bkz. Atilla Özsever, "Devrimcilikten sosyal piyasacılığa", *Finansal Forum*, 26 Haziran 2002.

82 *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 2003.

da bir bildiriye imza attılar ve *Cumhuriyet* gazetesinde yayınladılar. (Dönem *Cumhuriyet*'in Hasan Cemal/Okay Gönensin yönetimindeki sol liberal ekibin eline geçtiği dönemdi.) Bildiri, bir yandan Kürtlerin bazı kültürel vb. haklarının verilmesini savunurken, bir yandan da verili siyasi yapıyı bütünüyle kabul temeline dayanıyordu. Bu bildiriye o dönemde *Cumhuriyet*'te yayınlanan bir yazımızla eleştirmiş ve nihai anlamının "ne mutlu Türküm diyene!" yerine "ne mutlu Türkiyeliyim diyene!" şiarını önermek olduğunu belirtmiştik.⁸³

Sol liberalizmin Kürt sorunu konusundaki ikinci büyük çıkışı 2005 yılında geldi. Bir dizi aydın bir bildiri yayınlarak PKK'dan silah bırakmasını talep etti. Bu aydınların temsilcileri Başbakan Erdoğan ile bir de görüşme yaptılar. Bu girişimin anlamı ve ardında yatan saikler, *İşçi Mücadelesi*'nin internet sitesinde yayınlanan bir dizi yazı ile teşhir edilmiştir. Sol liberaller bir kez daha Kürt mücadelesinin Türkiye'nin huzur ve istikrarını bozmaya başladığı ve böylece AB üyeliğini tehlikeye attığı kaygısıyla bu sorunu belirli kısmi reformlarla yatıştırmak için harekete geçmişlerdi. Bu aydınların arasında yer alanların bazıları, açıkça Kürt halkını Kürt hareketinden koparma misyonuna soyunmuştu. Daha sonra, tam da aynı dönemde devletin içinde bazı unsurların (ABD'nin de desteklediği bir planla) Kürt sorununu Kürt hareketini tasfiye ederek ortadan kaldırma yolunda çalışmalar yaptığı ortaya çıktığında, bu yaklaşımın ne ölçüde söz konusu aydınların kafasının bir ürünü olduğu sorusu da doğmuş bulunmaktadır.⁸⁴

Ayrıntılar bir kenara bırakıldığı takdirde, şu nokta açıklıkla ortaya çıkmaktadır: sol liberalizm, aynen İslamcılık karşısında olduğu gibi, Kürt sorununda da varolan düzenin istikrarı sarsılmaya başladığında bu istikrarı koruyacak bir politik yaklaşımı benimser. Bu anlamda, Kürt sorununa çok daha bağnazca yaklaşan ulusal soldan bütün farklılıklarına rağmen, halklar arasında eşitliği temel olan demokratik bir tavır yerine Türk halkının üstünlüğünü belirli reformlarla birlikte sürdürme taraftarı bir tutum içindedir. Yani, son tahlilde, sol liberalizm de Türk milliyetçisidir.

Buraya kadar sol liberalizmin ulusal sola yaklaştığı noktaları ele aldık. Şimdi sıra ulusal solun sol liberalizmin temel konumlarına yaklaştığı noktalarda. Her şeyden önce, bütün anti-empyralist retoriğine rağmen, ulusal

83 Bkz. Sungur Savran, "Liberalizmin Doğrusu Yoktur", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1991.

84 2005 yazında sol liberal aydınların yaptığı girişimin eleştirel değerlendirmesi için *İşçi Mücadelesi*'nin internet sitesindeki şu yazılara bakılabilir: *İşçi Mücadelesi*, "Turkish Prime Minister Erdogan's Speech at the Meeting with Intellectuals", <http://iscimucadelesi.net/gundem/gundem130805.htm> ve *İşçi Mücadelesi*, "Adalet Ağaoğlu'nun Devlete Dilekçesi", <http://iscimucadelesi.net/gundem/gundem060805.htm>

solun ne ABD, ne AB karşısında kesin bir tavır içinde olmadığını yukarıda çeşitli aşamalarda ortaya koymuş olduğumuzu hatırlatalım. Bunun ardında, aslında ulusal solun Kemalizmi, aynen burjuvazinin Batıcı-laik hakim kanadı gibi, Ortadoğu'dan kopma projesi olarak algılaması yatar. Bunun 11 Eylül sonrasındaki somut ifadesi, emperyalizm ile İslamcı hareketlerin karşı karşıya gelmesi sonucunda ulusal solun içine düştüğü açmazdır. Ulusal sol bir yandan anti-emperyalist bir retorik kullanmaktadır. Bir yandan da köktenci biçimde İslamcılık karşıtıdır. Dolayısıyla, ABD'nin ve onun yedeğinde AB'nin İslamcılığa yönelik olarak "terörizme karşı savaş" adı altında başlattığı saldırı karşısında sürekli yalpalar. Büyük Ortadoğu Projesi bütün ulusal solun ağzındadır. Buna hepsi karşı çıkar. Ama Lübnan'da dini bir bayrak altında ("Allah'ın Partisi") emperyalizm destekli Siyonizme karşı bir ulusal kurtuluş savaşı veren Hizbullah ile karşılaştığında ulusal sol şaşkına döner. Ulusal solun bazı düşünürleri, bunu en uç noktaya götürerek Lübnan savaşında İsrail'i savunmuşlardır. Bunun en açık örneği Özdemir İnce'nin bağnaz İsrail savunuculuğudur.⁸⁵

Burada mükemmel bir buluşma ile karşı karşıyayız: sol liberalizmin önde gelen adı Murat Belge ile ulusal solun saldırgan kalemlerinden Özdemir İnce Türkiye'nin Lübnan'a asker yollamasını savunmakta birleşiyorlar!⁸⁶

Ulusal solun genel olarak neoliberalizme, "küreselleşme"ye, IMF politikalarına karşı çıktığı biliniyor. Ama bunlar da, belirli durumlarda sınırına ulaşır. Ulusal sol, yerli sermayeyi uluslararası sermayeye tercih etme adına, neoliberalizmin temel taşı olan özelleştirmeye de arka çıkmaya başlamıştır. Ulusal solun duayeni İlhan Selçuk Tüpraş'ın Koç Holding'e satışı idari yarıya takılınca bu satış kararı iptal edilirse "araba çoraba" satılacağı gerekçeyle Koç'a satışın iptaline karşı çıkmıştır.⁸⁷ Böylece yıllar boyu özelleştirme karşıtı olarak dolaşan Selçuk, iş somut pratiğe gelince özelleştirmeye belirli koşullar altında taraftar olduğunu ortaya koymuştur. Selçuk'un gerekçesi de ilginçtir: Koç'a satış iptal edilse dahi, Tüpraş'ın mutlaka özelleştirileceğini söylemekte, bu yüzden "araba çoraba" satılması öcüsünden söz etmektedir. Yani burada özelleştirme alanında kaçınılmazlık argümanı ileri sürülmektedir. Bilindiği gibi, kaçınılmazlık argümanı, "küreselleşme" konusunda

85 Bkz. Özdemir İnce, "Gene sözcük fetişizmi", *Hürriyet*, 11 Ağustos 2006 ve "Mal sahibi mülk sahibi hani onun ilk sahibi", *Hürriyet*, 13 Ağustos 2006.

86 Murat Belge, "‘Barış Gücü’ kavgası", *Radikal*, 8 Eylül 2006 ve "‘Birleşmiş Milletler misyonunun mantığı", *Radikal*, 9 Eylül 2006. Özdemir İnce için bkz. bir önceki dipnot.

87 Aktaran Gökhan Candoğan, "İlhan Selçuk'a açık mektup". Gökhan Candoğan, Petrol-İş'in avukatı olarak Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşı hukuki düzeyde fiilen mücadele etmiş biri olarak Selçuk'u açıkça eleştirmiştir.

liberalizmin ve sol liberalizmin argümanıdır. Yani burada ulusal sol, sadece sonuçlarda değil düşünce yönteminde de sol liberalizm ile buluşmaktadır.

İlhan Selçuk, Tüpraş'ta hiç olmazsa, kendisiyle daha tutarlı olarak Batıcı-laik sermayenin devi Koç Holding'i savunmuştur. Son zamanlarda daha da ileri giderek ulusal solun "yeşil sermaye" adını takarak aforoz ettiği, İslamcı hareketin ana toplumsal destekçisi olan gruplardan Ülker'i de yasalara rağmen savunmayı görev bilmiştir. Ülker grubuna ait Cola Turka'nın mısırdan elde edilmiş glikozu yasaların belirlediği sınırlar üzerinde kullanması dolayısıyla ceza yemesi ve ilgili fabrikada üretimin durdurulması üzerine yerli sermayeyi yabancı tekellere (bu durumda elbette Coca Cola ve Pepsi Cola) karşı savunma gerekçesiyle "yeşil sermaye"nin de savunuculuğuna soyunmuştur. Böylece, ulusal solun kapitalist tekellerden yana olduğu da bir kez daha tescil edilmiştir.⁸⁸

Bütün bu olayları daha da komik kılan, İlhan Selçuk'un "milli sermaye"yi koruma gerekçesi altında, aslında yabancı tekelleri de (ad vermeden) savunuyor olmasıdır. Koç Holding Tüpraş özelleştirmesinde yalnız hareket etmemiştir, Shell gibi bir dünya deviyle ortaktır. Üstelik, bu ortaklıkta Shell'in son derece güçlü çıkarlara sahip olduğu açıkça ortaya konulmuştur.⁸⁹ Aynı şey Ülker için de geçerlidir: üretimi durdurulan fabrikanın % 50 hisseli ortağı, dünyanın en büyük gıda çokuluslularından, Türkiye'de çevreye verdiği zarar dolayısıyla uzun yıllar tartışma konusu olmuş olan Cargill'dir.⁹⁰ Emperyalizmin günümüzde ortak girişim ("joint venture") biçimini birçok durumda tercih etmesi, Türkiye gibi emperyalizme bağımlı ülkelerin tekeldi sermayesinin ise geleceğini uluslararası tekellerle ortaklığa bağlaması, geçmişin "milli burjuvazi" düşlerinin bütün maddi temellerini ortadan kaldırmış bulunuyor. Buna rağmen, ulusal sol hâlâ bir milli burjuvazi hayal ederek onun savunuculuğuna soyunurken, gerçeklikle cepheden çatışan dünya görüşünün bedelini tam da karşı çıktığını iddia ettiği yabancı tekelleri savunarak ödemektedir!

Böylece, ulusal sol ile liberal solun, bütün farklılıklarına rağmen, son tahlilde, Türkiye politikasının en yakıcı konuları olan, Batıcı-laik/İslamcı çatışması, Kürt sorunu, emperyalizm ve savaş politikası ve özelleştirme konularında kendilerini aynı saflarda bulduklarını görmüş oluyoruz. Basit ve yüzeysel kutupsallıkların esiri olan bir sol açısından, liberal sol ile ulusal solun bu ortak zeminini kavrayabilmek güç, hatta olanaksızdır. Çünkü sosya-

88 Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Sungur Savran, "İlhan Selçuk'a altı soru", <http://iscimuca-delesi.net/gundem/gundem080806.htm>.

89 Bunun kanıtları için bkz. Gökhan Candoğan, a.g.m.

90 Vahap Munyar, *Hürriyet*, 4 Ağustos 2006.

list solun bu iki akımın dışında kalan eğilimleri, bu akımları ne doğru dürüst tahlil etmiş, ne de sınıf temellerini anlayabilmiştir. Şimdi son olarak, liberal sol ve ulusal solu en temelde birbirine yaklaştıran altyapının ne olduğunu gözden geçirelim.

Her şeyden önce, her iki düşünce akımının temel çerçevesi sınıfları dışlayan bir yapıya sahiptir. Liberal sol zaten tarihi sınıf mücadeleleri perspektifinden okuma çabasına karşı bir savaş açmış, devlet ile sivil toplum arasındaki çelişkiyi toplumları yönlendiren başlıca dinamik ilân ederek sınıf mücadelesinin yerine yerleştirmiştir. Ulusal sol tarihsel kökenlerinde sınıflara daha duyarlı idi: sol Kemalizm toplumu tahlil ederken de, politikaya müdahale ederken de sınıfları dikkate alan bir çerçeveye sahipti. Ama daha o aşamada bile, sınıflar dışı tanımlanmış bir aktör mevcuttu: “sivil-asker” aydınlar veya “zinde güçler” olarak anılan bürokrasi ve onun elinde olduğu ölçüde devlet, sınıflar-üstü ya da ötesi bir aktör olarak tanımlanıyordu. Bugünkü ulusal solun sol Kemalizmden devraldığı budur. Ama ulusal sol bunu daha da ileri götürmüş, toplumu sınıflara ayırmaktan vazgeçerek “milli” güçlerle emperyalizmin uşaklığı rolünü üstlenmiş güçler arasında bir bölünme yaşandığı fikrini temel olarak almıştır. Ulusal solun bazı bileşenleri için (örneğin Aydınlar geleneği) sınıflar mevcuttur, ama “milli” güçler ile karşıtları arasındaki bölünme bütün sınıfları boydan boya keser. Örneğin, işbirliği yapmaya yöneldiği faşist hareketin sınıf karakteri ulusal sol için hiçbir önem taşımaz. Faşizmi eleştirirken dahi ulusal sol onun esasında ABD politikasının bir ürünü olduğunu ileri sürer, Türkiye toplumu içindeki toplumsal köklerine hiç değinmez.⁹¹

İşte her iki hareketin de sınıf temelli bir teorisi ve politikası olmaması, bunların Türkiye politikasının en yakıcı konularında birbirlerine yaklaşmalarının temelini oluşturur. İslamcı harekete karşı tavırda, işçi sınıfının ve emekçilerin hatırı sayılır bir bölümünün İslamcı hareketin sembollerinin ve söyleminin tutsağı olduğu gerçeği onları ilgilendirmez. Onlar için önemli olan, Batıcı-laik burjuvazi ve modern kentli orta sınıf için gerekli olan burjuva cumhuriyetini savunmaktır. Kürt sorunu söz konusu olduğunda, Kürtler üzerindeki baskı politikalarının Türkiye proletaryasını orta yerinden bölmesi,

91 “Ülkücüler, doğru değilse MHP, Amerikan emperyalizmi tarafından halka karşı kurulmuş, bir iç savaş, gladyo örgütüdür. Halen tepe yönetimine bu anlayış hakimdir. Ancak MHP’nin tepe yönetimi dışında kalan büyük bir kitlesi vardır ve önemli bir kısmı samimi vatanseverdir. Ancak çözümün yani vatanı savunan partinin MHP olduğu yanlışlığı ile Türkeslerden, Devlet Bahçeliye, MHP önderliğinin peşine takılmışlardır.” İşçi Partisi’nin internet sitesinde faşist hareket böyle niteleniyor. Partinin MHP hakkındaki görüşlerini ortaya koyan bu yazıda, hareketin sınıf karakteri konusunda tek bir kelime bile yoktur. Bkz. <http://www.ip.org.tr/lib/pages/detay.asp?goster=ssscvap&idsoru=25>

Türk ve Kürt işçi ve emekçileri karşı karşıya getirmesi onların bir sorunu değildir. Çünkü onlar için önemli olan burjuva toplumunu ve devletini korumaktır. Emperyalizm söz konusu olduğunda, ona karşı alınacak tavır belirleyen uluslararası planda proletaryanın ve öteki emekçilerin, kapitalizme karşıt düşen çıkarları değildir. Türk devletinin çıkarlarıdır: eğer Kürt sorunu dolaısıyla bu çıkarlar emperyalist politikalarla çelişiyorsa, “anti-emperyalist”-tirler. Eğer Türk devletinin çıkarları (örneğin İslamcılıkla mücadele ediyor olduğu için) emperyalizmin politikasına paralel ise, anti-emperyalistlikleri orada sona erer. Nihayet, neoliberalizm, “küreselleşme” ve IMF politikalarının, işçi sınıfını hem ülke içinde, hem de değişik ülkelerin işçilerini birbiriyle rekabet içine sokarak bölme amacını gütmesi onlar için önemsizdir. Onlar için önemli olan Türkiye’nin ve devletinin çıkarlarıdır. Eğer neoliberalizm, “küreselleşme”, IMF politikaları “ülkenin çıkarları”na uygunsa, bunların desteklenmesinde bir beis yoktur.

İkincisi, her iki okul da devlet yanlısıdır. Ulusal sol için açık olan bu gerçek liberal sol açısından daha zor kavranacak bir özelliktir. Bunu yirmi yıl önce de açıklamaya çalışmıştık.⁹² Marksizm devlet karşıtıdır. Devletin temel olarak bir sınıf hakimiyetinin aracı olduğu gerçeğini saptar, azınlığın çoğunluk üzerindeki tahakkümü sona erince, yani sosyalist devrim gerçekleşince devletin derhal sönümlenmeye başlayacağını, sınıfsız toplum geliştikçe de bütünüyle yok olup gideceğini ileri sürer. Buna karşılık, sol liberalizm, has burjuva liberalizmine benzer biçimde, devletin iktidarını sivil toplumun gücünü arttırarak sınırlamaya çalışır. Ama sadece sınırlamaya: liberalizm için devletin ortadan kaldırılması söz konusu değildir. Devlet ekonomik alan ne kadar serbest bırakılırsa bırakılsın, her zaman kamu düzenini (yani sınıf hakimiyetini) sağlamak açısından gereklidir. İşte bu anlamda, bu iki akım, **Marksizm ile karşılaştırıldıklarında**, birbirlerine çok daha yakındırlar. Burada, solun büyük bölümünün sandığının tersine, ulusal sol ile liberal solun iki kutbu oluşturmadığını, bunların ortak bir zeminde bulunduğunu (devletin gerekliliği), Marksizmin ise devletin tarihsel olarak yok olmaya mahkûm olduğunu savunarak tartışmanın öteki kutbunu oluşturduğunu görüyoruz.

Üçüncüsü, Türkiye tarihinin somut bağlamında bu iki akım birbirinin devamıdır. Her ikisinin de amacı Türkiye’nin “muasır medeniyet seviyesi”ne erişmesini sağlamak ve bu amaçla Batı ile bütünleşmesi için çaba göstermektir. Aralarında yöntem farkı olduğu doğrudur, ama bu yöntem farkı, çoğu zaman safdil biçimde ifade edildiği gibi ulusal solun “tepeden”, liberal solun

⁹² “Sol liberalizm...”, a.g.m., s. 38-39.

ise “aşağıdan” yöntemleri savunması değildir. Fark ulusal solun (ve geçmişte Kemalizmin) devlet iktidarını kullanarak toplumun Batı’ya uyumlulaştırılmasını sağlama çabası içinde olması, liberal solun ise Avrupa Birliği’ni kullanarak hem devletin, hem de toplumun Batı’ya uyum sağlaması için çaba göstermesidir. (“Uyum yasaları” adı bu bakımdan bu yasaların amacını mükemmel biçimde özetlemektedir. Amaç demokratikleşme falan değildir: Batı’ya uyumdur.) Görüldüğü gibi, bu yöntemlerin ikisi de toplumun kendi bağrından doğan güçlü dinamikleri manivela yapmaya değil, toplumun dışına doğru özerkleşmiş bir gücü (yani devleti) veya toplumun bütünüyle dışında kalan bir gücü (Avrupa Birliği’ni) toplumu “terbiye” için kullanmaya dönüktür. Bu anlamda ikisi de “tepedenci”dir. Aradaki fark aslında 20. yüzyıl başı dönemin ihtiyaçları ve olanakları ile 21. yüzyıl başındaki ihtiyaç ve olanaklar arasındaki farktan başka bir şey değildir.⁹³

Nihayet, her iki akım da Türkiye burjuvazisinin çıkarlarını farklı biçimlerde savunan akımlardır. Yukarıda gördüğümüz gibi, biri, yani sol liberalizm, Türkiye burjuvazisinin ekonomik çıkarlarının sol bir jargonla savunulması anlamına gelir. Öteki ise, burjuva devletin ve bu devletin güvenlik ihtiyaçlarının sol bir terminoloji ile ifadesidir. Her iki akım da burjuvazinin çıkarlarının (farklı yorumlara dayanan) birer ifadesi olduğu içindir ki, bu çıkarlar tehlikeye girince her ikisinin de savunduğu son tahlilde bu sınıfın çıkarları olacaktır. Sınıfsal temeldeki bu ortaklık, her ikisinin de kriz anlarında aynı politikanın etrafında toplanmasının anahtarıdır.

Sonuç

Marksizm düşmanı akımların işçi sınıfı ve sol içindeki hakimiyeti her zaman burjuvazinin ideolojik ve politik hegemonyasının o tarihsel anda güçlenmiş olduğunun bir göstergesidir. Bugün içinde yaşadığımız tarih kesi-

93 Sol liberaller arasında Baskın Oran, Kemalizm ile sivil toplumculuğun bu yönetsel ve programatik ortaklığının en açık sözlü savunucusudur. Oran, bugünkü AB manivelasının da tepeden olduğunun gayet iyi farkındadır. Yazar bu fikri sayısız yazısında işlemiştir. Baskın Oran’ın yazıları toplu halde aşağıdaki internet adresinde bulunabilir: <http://www.ba.metu.edu.tr/~adil/baskin/index201-250.html>. Bu arada, sol liberalizmin bir burjuva sosyalizmi olduğunu anlamak için Oran’ın bir yazısındaki şu satırların nasıl sınıf önyargısı koktuğunu görmek paha biçilmez değerdedir: “Bu ‘elmas’ın yan ürünlerinden biri de, işçiler. İlk geldiğimizde kaba inşaat henüz sürüyordu. Paydostan sonra gelip denize giriyorlar. İyi de, çorapla ve beyaz donla (ıslağını düşünün) giriyorlar. Sonra, el örmeşi bezle kıyıda birbirlerini sabunluyorlar. Tabii ki Munzur’un suyuna alışık oldukları için, köpürmeyince şaşırıyorlar ve bezi bırakıp (işte burasına inanmayacaksınız) birbirlerinin saçlarını karıştırıyorlar sırayla. İşveren efendi bir tane duş yaptırsa, bunlar olmaz.” (“Amele Beach”, *Birgün*, 27 Ağustos 2004.)

tinde Türkiye solunda ortaya çıkan da budur. Sol liberalizmin ve ulusal solun Türkiye işçi sınıfı ve solu içinde nasıl burjuvazinin aktarma kayışları rolünü üstlenmiş olduğunu bu yazı somut olarak göstermiş bulunuyor.

Önemli olan solun geri kalan bölümünün tepkileridir. Burjuva ideolojisine kızmak yetmez. Yanlışlarını teker teker göstermek, bütünselliğini kavramak, maddi temellerini açıklamak gerekir. Türkiye solunun büyük bölümü bu görevi yerine getirememiştir. Bu yüzden de kitleler içinde bu iki akımın yarattığı tahribatı yeterince anlatamamıştır. Sosyalist sol, ancak burjuva sosyalizmin bu düşman kardeşlerinin ideolojik hegemonyasını kırabildiği ölçüde ilerleyebilecektir. Devrimci ve enternasyonalist bir programla donanmış bir sosyalist işçi partisi böyle bir süreci ciddi biçimde hızlandıracaktır.

Son tahlilde, Marksizm düşmanı ideolojilerin hakimiyeti, sınıf mücadelesinin geri düzeyine işaret eder. Dünyanın başka yerlerinde ortaya çıkmış olan sınıf mücadelesinde yükselme eğilimi önümüzdeki dönemde Türkiye’de de görüldüğünde, burjuva düşüncelerin kitleler içindeki etkisini yenilgiye uğratmak mümkün hale gelecektir.

ONLAR

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak,
cesur,
câhil,
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destanımızda yalnız onların maceraları vardır...

Nazım Hikmet

60'ların ve 70'lerin Türkiye'sinde işçiler, politika

Cenk Ötküner

Dünden bugüne dünya ve Türkiye sosyalist hareketinde tartışılan konuların bir dökümü alınsa ve baştan sona doğru bir sıralama yapılsa, işçi sınıfı üzerine yürütülen tartışmalar kaçınıcı sırada yer alırdı diye hiç düşündünüz mü? Elbette dünya ölçeğinde bu tür bir tarama yapmanın imkânsız olduğunun farkındayım. Fakat Türkiye'de işimizin bir hayli kolaylaşacağı kam-sındayım. Düşünsenize solun en büyük odakları tarafından 1990'lara kadar varlığı yokluğu durmadan tartışılan, salt teorik bir olgu gibi ele alınan işçi sınıfı, bu yıllardan sonra yine aynı anlayışlar tarafından "yapısı değiştiği için" herhangi bir toplumsal hareket gibi görülmekte. Bu çevreler geçmişte ne hikmetse varlığını bir türlü keşfedemedikleri işçi sınıfının, son sürat bir evrim geçirdiğini ve kabuk değiştirdiğini düşünerek toplumsal değişmeyi gerçekleştirecek **başat** kuvvet olma özelliğini yitirdiğini iddia ediyorlar.

Nereden bakarsanız bakın ortada tuhaf bir durum var. Daha dün var oluşu tartışılan işçi sınıfı, bugün yapısındaki değişimlerden dolayı bırakın toplumsal yapıyı dönüştürme işlevini her yönüyle yok olmaya yüz tutmuş bir kategori olarak tanımlanıyor.¹

Bu yazının konusu, sözü edilen bu politik hareketlerin işçi sınıfıyla olan ilişkilerini incelemek ya da işçi sınıfı kavramı üzerinde durmak değil. Bu tartışmalar başka çalışmalarda ayrıca ele alınması gereken önemli meseleler. Bu yazı Türkiye sınıf mücadelesi tarihinde sürekli görmezden gelinen, başka dinamiklerin yanında ufak parantezlerle geçirtilen işçi sınıfını hak ettiği konuma yerleştirmek, Türkiye sınıf mücadelelerindeki vazgeçilmez rolünü teslim etmek için kaleme alındı. Türkiye siyasi tarihine bu perspektiften bakmaya çalışırken, işçi sınıfının gelişimini ve toplumsal ilişkilerdeki rolünü, geçmişten bugüne uzun bir yolculuk yaparak anlamaya çalışacağız.

Ne var ki bir derginin sayfa sınırları söz konusu olduğunda, bu denli uzun bir dönem analizi etmeyi önüne koymuş yazıların kaderinde ister istemez birkaç parçaya bölünmek vardır. Bu çalışma da hem yer sıkıntısından hem de okuyucuyu fazla yormamak bakımından aynı kaderi paylaşmak durumunda kaldı. Okumakta olduğunuz ilk bölüm Türkiye işçi sınıfının doğuş ve emekleme dönemlerinden geçerek daha çok ayağa kalktığı yılları masaya yatırıyor: İmparatorluğun son dönemi, cumhuriyetin ilk kırk yılı ama esas olarak 1960'lı yıllar. Bu zaman diliminde her ayağa kalkan çocuğun çevresini keşfederken duyduğu heyecanı, bitmek tükenmek bilmeyen mücadele enerjisiyle gösteren işçi sınıfı, bununla yetinmeden aynı zamanda toplumsal ilişkileri yeniden biçimlendiriyordu.

Burada yapmak istediğimiz şey, işçi sınıfının Türkiye siyasi tarihindeki rolünü devrimci Marksist bir metodolojiyle çözümlemeye çalışırken, günümüz için geçerlilik taşıyacak bazı politik sonuçlar elde edilmesine hizmet etmektir. Ünlü heykeltıraş Rodin'in bir zamanlar dediği gibi: "icat etmeden yeniden keşfetmeye" çalışacağız. Böylece **sınıf belleğini** canlı tutmaya katkıda bulunabilirsek amacımıza ulaşmış olacağız.

1960'a kadar Türkiye'de sınıf mücadeleleri

Türkiye'de işçi sınıfı mücadelelerinin tarihi Batı Avrupa'dakiler kadar eski yıllara dayanmıyor. 19. yüzyılı tümüyle belirleyen Avrupa işçi hareke-

1 Şüpaesiz işçi sınıfını mücadelenin merkezine alan ve onun etrafında faaliyet yürütmek isteyen pek çok siyasi hareket var. Burada sol hareket içinde Türkiye çapında en yaygın örgütlenmesi bulunan akımlardan söz etmekteyim. Örneğin dünyanın *Devrimci Yol'u* ve *TBKP'si* bugünün *ÖDP'si*.

tinin yanında, yarım asırlık Türkiye işçi mücadeleleri gencecik kalır. Elbette bu dönemden önce, “işçi sınıfı toplumsal mücadeleler içinde hiç yer almadı” denemez. Ancak bu var oluş, az gelişmiş bir ülkede işçi sınıfı henüz “embriyon” niteliği taşıdığından ve çiçeği burnunda Kemalist devlet işçi hareketinin gelişiminin önüne duvar ördüğünden, toplumsal yaşamı alt üst edecek ya da önemli etkiler bırakacak düzeye ulaşamadı.

Emperyalist ülkelerle “eşitsiz ve bileşik gelişme” ilişkisine maruz kalan her az gelişmiş ülkenin işçi sınıfı gibi Türkiye'nin işçi sınıfı da, başlangıçta siyasi mücadelelerde söz sahibi olacak güçte değildi. Bu zaman diliminde işçilerin küçük ölçekli işletmelerde istihdam edilmeleri hareketin yapısını şekillendiriyordu. Bundan dolayı dönemin işçi mücadelelerine damgasını vuran karakteristik özellikler; saman alevi gibi parlayıp sönmelerinin yanı sıra ülke siyasetinden çok- kendi alanlarını etkilemeleri olarak saptanabilir.

Cumhuriyet döneminin yaklaşık ilk çeyreğini kapsayan bu tespitin (1908 yılındaki ilk burjuva devrimi esnasında yaşanan görece bazı gelişmeleri paranteze alırsak) imparatorluk döneminin son bölümü için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. 1872 yılında başlayan ilk grev hareketleri, II. Abdülhamit'in istibdat rejimine kadar devam etmiş daha sonra azalma eğilimi göstermişti. 1902 yılından sonra yeniden alevlenen grevler, 1908 yılında Selanik ve İstanbul'da başlayarak hızla yayılacak olan grev dalgasının ön hazırlıkları olmuştur. 1908 yılındaki devrimci durum, proletaryanın nesnel sınırlarının yanı sıra devrimci bir işçi partisinin olmadığı koşullar yüzünden bir burjuva devrimi ile sona ermiş ve Osmanlı bürokrasisi kendi içinde bir iktidar değişikliği ile durumu idare etmişti. Aynı dönemde yaşanan örgütlenme faaliyetlerine genel bir bakış için biraz daha gerilere gitmek gerekiyor.

İlk olarak 1860'lı yılların ikinci yarısında kurulan çeşitli işçi birliklerinden söz edilebilir. Örneğin bir hayır derneği şeklinde kurulan ve amaçları arasında işsizlere iş bulmak olan “Ameleperver Cemiyeti”, benzer işlevlerle şekillenen yardımlaşma sendikaları, işçilerin mücadelelerini geliştirmek için kurulan “Osmanlı Amele Cemiyeti”, işçilerin ilk birlik adımlarıdır. 1908 yılındaki kabarışın ardından yabancı sermaye çevreleri ile Osmanlı bürokrasisinin ittifakı sonucu, aynı yılın ekim ayında “Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-u Muvakkat” yürürlüğe girmiştir. (Bu kanun 1909 yılında bazı değişikliklere uğrayarak “Tatil-i Eşgal Kanunu”na dönüşmüştür) Buna göre ekonominin pek çok sektöründe grevler yasaklanmış ve işçilere sendikalaşma yasağı getirilmiştir. Bu süreçte işçi eylemlerinde ciddi gerilemeler görülür. Diğer yandan işçiler ve aydınlar üzerinde sol fikirler yaygınlaşmaya başlar. Hatta 1910 yılında üç yıl faaliyet yürütecek olan, “Osmanlı Sosyalist Fırkası” kurulur. Yasakçı yasanın ilk şokunu atlatan işçiler ise çeşitli birlik-

lerde ve sendikalarda örgütlenme çalışmalarına devam ederler.

Tepeden ve kitlesiz bir burjuva devrimi olan fakat sınıfsal kökenini saklamak için “sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir millet yaratmak” söylemini geliştiren Kemalist devlet, kendinden önceki deneyimlerden çıkardığı dersler sonucu işçi hareketinin önünü baştan tıkamak için çok dikkatli davranır. Bazı örnekler vermek gerekirse: 1923’te “Tatil’i Eşgal Kanunu” gereği durdurulan, İzmir-Aydın Demiryolu İşçileri Grevi. Donanma erlerinin seferber edilmesi yoluyla fiilen işlevsizleştirilen 1925 yılındaki Şirket-i Hayriye Grevi. Yine aynı yıl “Amele Teali Cemiyeti” tarafından 1 Mayıs kutlama etkinlikleri çerçevesinde hazırlanan programa izin verilmemesi, konuyla ilgili broşür dağıtan birlik yöneticilerinin tutuklanarak 7-15 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmaları.² 1927 yılında Fransız yabancı sermayesinin elinde bulunan Adana-Nusaybin demiryolu hattında başlayan grevin askerlerin sert müdahalesiyle bastırılması. Yine aynı yıl 3 bini aşkın Liman işçisinin başlattığı greve polis ve askeri birliklerin saldırarak 11 grevciyi öldürmeleri.³ Bu aşamada devlet önderliğinde kapitalizmi inşa etmeye soyunan Kemalist rejim, eylemlerin kendi işletmelerine sıçramasından duyduğu endişeden ötürü, 1933 yılında, grevleri tümüyle yasakladı.⁴ Fakat aynı dönemde dünya ve Türkiye ekonomisinde yaşanan bazı gelişmeler, ülke siyasetini derinden etkileyecek bir dizi faktörün oluşmasına hizmet edecektir. Bu etkenler içinde yer alan işçi sınıfının giderek en önemli iç dinamik haline gelmesi bu nesnel zemin üzerinde şekillenmiştir.

1930’larda dünya pazarının daralmasına yol açan ve gelişmiş kapitalist ülke ekonomilerini kasıp kavuran kriz ortamı, tüm kapitalist ülke ekonomilerinin hareket yasalarını belirlemeye başlamıştı. Ticaret sermayesinin **hâkim** olduğu geri kalmış ülke ekonomilerinin bu koşullarda nefes alma imkânı

2 Bu cemiyet daha sonra, ilki 1924’te yapılan ikinci Tramvay İşçileri Grevi’nin ertesinde, 1928 yılında kapatılacaktır.

3 Buraya kadar kısa bir özet olarak verdiğim gelişmeleri daha ayrıntılı incelemek için şu kaynaklara bakılabilir: *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 6, İletişim yayınları, İstanbul, 1988. Mesut Gülmez, *Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 öncesi)*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü yayınları, Ankara, 1983. Oya Sencer, *Türkiye İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı*, Habora Kitabevi yayınları, İstanbul, 1969. M. Şehmus Güzel, *Türkiye’de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)*, Sosyalist yayınlar, İstanbul, 1993. D. Şişmanov, *Türkiye’de İşçi ve Sosyalist Hareketi (Kısa Tarih 1908-1965)*, Belge yayınları, İstanbul, 1978.

4 Ulusal solun sendika bürokrasisi içindeki en önemli sözcülerinden biri olan Yıldırım Koç, bu düzenlemeyi yorumlarken kanunda yapılan değişikliğin grevleri tamamen yasaklamadığını “cebir ve şiddetle zor kullanılarak” yaptırılan grevlerin yasaklandığını belirtiyor. Yukarıda, bazı örneklerini sergilediğimiz gibi Kemalist rejimin işçi mücadelelerine karşı yaklaşımı, Koç’un rejimin ceberut karakterini saklamaya çalıştığı bu zorlama yorumunu geçersiz kılmaktadır. Koç’un görüşleri için bkz; *Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi*, Gerçek yayınevi, İstanbul, 1998, s. 32.

yoktu. İşte bu aşamada devlet, sanayi sermayesini başat kılacak bir yönelişe girmek zorunda kaldı. Ülke içinde sanayi işletmeleri kuracak yerli burjuvazi olmadığından, yabancı sermaye ise kriz ortamını yeni yatırımlar için riskli gördüğünden, devlet, sanayi sektörüne dayanan yeni sermaye birikimi rejimini kendisi inşa etmek zorunda kaldı. Türkiye'de sanayi işçilerinin ilk elde devlete bağlı işletmelerde oluşması, işçi hakları konusunda zaten yasakçı bir geleneğe sahip olan Kemalist rejimin baskıyı devam ettirmesini kolaylaştırdı. 1936 yılında çıkarılan ve 1937'de yürürlüğe giren "İş Yasası" çarpıcı örneklerden biridir. Bu yasayla haftalık çalışma saati 48 saatle sınırlandırıldı. Toplu iş sözleşmesi imzalamaya, grev yapmaya, sınıf esasına dayalı örgütlenmelere yine izin verilmiyor, kadınlar ve 16 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasına bazı düzenlemeler getiriliyordu. Yasa on ya da daha fazla işçi çalıştırılan işletmelerde geçerli olacaktı.

1940'lı ve 50'li yıllar sanayileşme hamlesinin meyvelerinin toplanacağı yıllar olarak tasarlanırken dünya çapında patlak veren savaş ile bazı sosyo-ekonomik ve siyasi gelişmeler bu beklentinin tepe taklak olmasına yol açar. Kısaca değinmek gerekirse: Savaş ortamından geçen dünya ekonomisinin koşulları, yıldızı yeniden parlayan ticaret burjuvazisinin büyük toprak sahipleriyle kurduğu ittifak sonucu asker-sivil bürokrasinin ana eğilim olduğu CHP'den koparak DP'yi iktidara taşımaları. DP'nin 1958 yılında büyük kapitalist ülkelerin borçlarını alamadıkları gerekçesiyle yardımları durdurmaları sonucu çöküntüye uğrayan ekonomiyi düzelterek hamleleri yapamaması ve 1960 yılına siyasi bir kriz ortamı içinde girilmesi.

Bütün bu siyasi gelişmeler arasında işçi hareketinin ağır bir baskı altında tutulmaya devam ettiğini görmekteyiz. Çok partili yaşama geçildiğinde CHP, 52 bin işçiyi örgütleyen 73 sendikayı kendi kontrolünde tutmak için, "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun"u gündeme getirir. Şubat 1947'de kabul edilen bu yasa, fiilen var olan sendikaların kurulmasına olanak tanır. Fakat grev hakkı yine tanınmaz. Yasadan hemen sonra ortaya çıkan onlarca sendikadan çekinen CHP hükümeti, birçok sendikayı kapatır, kalanlar üzerindeki baskıyı artırır. CHP iktidarı döneminde, işçilerin oy potansiyeline gözünü diktiğinden, grev hakkı gibi bazı haklarının tanınmasını savunan DP ise, birkaç yıl sonra iktidara geldiğinde CHP'yi aratmayacaktır. Bu durum sınıf mücadelesindeki evrensel bir gerçeğin Türkiye siyasetine yansımasıdır aynı zamanda. Burjuvazinin farklı kanatları kendi aralarında amansız bir iktidar mücadelesine giriştikleri zamanlarda bile, işçi sınıfını saf dışı etmek söz konusu olduğunda, aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak tam bir uyum sergilerler.

60'lı yıllar ve 61 Anayasası üzerine

1960'lar, yeni sermaye birikimi rejiminin önündeki engellerin kaldırılarak sanayi burjuvazisinin hâkimiyetinin sağlandığı ve modern işçi sınıfının ülke siyasetine ağırlığını koyduğu yıllar olarak ön plana çıkar.

1950'li yılların ikinci yarısından itibaren iç pazara yönelik sanayi birikimi rejiminin tesisi için gerekli adımları atmayan ve iktisadi bir krizle sarsılan DP hükümeti, 27 Mayıs askeri darbesiyle tasfiye edilecektir. TSK, sanayi burjuvazisinin ihtiyaçları temelinde gerçekleştirdiği bu operasyonu, başta işçi sınıfı olmak üzere diğer sınıfların (toprak sahipleri, kırsal alandaki ticaret sermayesi) sessiz bakışları altında gerçekleştirir. Özellikle işçiler ve köylüler, başka bir siyasi alternatifin olmadığı koşullarda, CHP'den kurtulmak için sarıldıkları DP'nin kendilerine hiçbir çıkar sağlamadığını gördükleri için bu darbeyi sessizce izlemekle yetindiler. Toprak sahipleri ile kırsal alandaki ticaret sermayesi ise TSK önderliğinde kümelenmiş bu radikal ittifaka karşı çıkacak gücü bulamamıştır.

Öte yandan bir uyarı yapmakta fayda var. Burjuvazinin iç çelişkilerine dayanan 27 Mayıs darbesini ve sonrasındaki gelişmeleri -burjuvazinin bir fraksiyonundan diğerine zorunlu yetki devrini- emperyalizmin ihtiyaçları çerçevesinde, ekonominin hareket yasalarıyla gerçekleşen teknik bir süreç olarak değerlendirmek, bu ilişkiyi etkileyen bir dizi faktörün görmezden gelinmesine neden olabilir. Bu analiz bir tür *ekonomizmin* yeniden üretilmesine hizmet eder. Tepeden ve kitlesiz bir burjuva devrimi yaşayan Türkiye'nin tarım sorununu çözememiş olması, sanayi yatırımlarının canlanmasında motor güç olacak yabancı sermaye girdisinin yeterli düzeye ulaşamaması, iç pazara dönük sermaye birikim tarzının sınırlarının yanı sıra yükselen işçi hareketi, dönemin siyaseteni şekillendiren başlıca etmenlerdir. Bu faktörlerin hepsini tek tek ele almak yerine bu olgulardan konumuzla ilgili olanını, işçi hareketini, mercek altına almaya çalışacağım.⁵ Az önce sözü edilen faktörlere bu ana dinamik içinde yer vereceğim. Fakat daha önce 1961 Anayasası üzerinde kısaca durmak gerekiyor.

Ulusal sol'dan liberal sola hatta Marksist solun bir bölümüne kadar 61 Anayasası, işçi hareketinin gelişiminin ana kaynağı olarak görülmekte. Bu dönemi inceleyen pek çok çevre, işçilerin bu anayasaya dayanarak kimi hak-

5 Diğer faktörlerin ayrıntılı anlatımı için, Sungur Savran, *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*, Yazın yayıncılık, İstanbul, 1992. s. 98-101.

ların işçi sınıfına yukarıdan bahsedildiği yanlışlığını taşımayı sürdürüyor.⁶ Bu yaklaşıma göre işçiler, 61 Anayasasıyla sağlanan demokratik ortamın içinde rahatça hareket ettiler. Bu aşamaya kadar yazımızın nasıl bir doğrultuda seyrettiğini takip eden dikkatli bir okuyucunun zihninde hemen şu sorular uyanır: “Tezinize göre sanayi burjuvazisinin önündeki engelleri kaldırmak için yapılan bir askeri darbe neden işçilerin hakları konusunda bu kadar cüretkâr davransın?” Ardından bir tane daha: “Sermayenin genel yönelişi doğrultusunda üretim ilişkileri yeniden tesis edilmeye çalışılırken, yasakçı bir geleneğe sahip olan Kemalist devlet, bu ortamı dinamitleme riski olan işçi sınıfına karşı nasıl bu kadar rahat davranabilir?” Bu soruların yanıtına geçmeden önce hemen belirtelim. 61 Anayasası’nı bu yıllardaki büyük mücadelenin kaynağı olarak değerlendirmenin son derece hatah olduğunu düşünüyorum. “O halde işçilere bu darbenin ardından verilen haklar konusuna ne demeli?” sorusunun yanıtı, 27 Mayıs askeri darbesinin, pek çok askeri darbeye rastlanan temel özelliklerinden birini taşıyor olmasıdır. Bir sermaye fraksiyonunun hâkimiyeti üzerinde yükselen fakat bonapartist karakteri nedeniyle “her kesime eşit mesafedeyim” havası yaratmaya çalışan bu tür darbeler, başlangıçta kitle desteğine tam olarak sahip olamazlar. Üzerinde yükseldikleri sınıfın ve onu destekleyen katmanların çıkarlarını zedelemekten diğer sınıfların desteğini almaya ihtiyaç duyarlar. Az önce de belirttiğimiz gibi 27 Mayıs darbesi kentsel azınlık güçlerinin kırsal çoğunluğa rağmen gerçekleştirdiği bir harekettir. Bundan ötürü kendini korumak için, kent ortamına yerleşen ve hızla büyüyen işçi sınıfının taleplerini dikkate almak zorunluluğu vardı.⁷ Sol Kemalist efsanenin aksine, 27 Mayıs subayları demokratik taleplere duyarlı oldukları için değil, bu zorunluluk nedeniyle, darbenin işçi sınıfı içindeki meşruluğunu artırmak ve yeni oluşacak burjuva hükümetin elini güçlendirmek için sınırlı bazı haklar tanıdılar.

Bu aşamada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus ise, bu yıllarda, işçi sınıfının uluslararası mücadelelerde burjuvaziden koparıp aldığı kimi

6 Yalnızca ulusal ve liberal solda değil Marksist solun içinde de bu yanlışlığı sürdüren yazarlara örnek olarak Ergun Aydınoğlu verilebilir. Aydınoğlu *Sınıf Bilinci*’nin 9-10. ortak sayısında yayınlanan “Bir Dönemin Otopsi. Türkiye İşçi Sınıfı: 1960-1980” isimli makalede şu görüşleri belirtiyor: “1961 anayasasının tanıdığı toplu sözleşme ve grev hakkının 1963 Temmuz’unda bir yasa ile düzenlenmesi, işçi hareketinde yaklaşık yirmi yıl sürecektir yeni bir dönemin başlangıcı olur.” Bundan hemen sonra bazı işçi eylemlerinin anayasanın ilgili maddelerinin öncesinde gerçekleştiğini belirten Aydınoğlu’na göre yine de anayasa belirleyicidir.

7 27 Mayıs darbesinden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi, Çalışma Bakanlığına işçi haklarının geliştirilmesi konusunda çeşitli yazılar kaleme almış olan akademisyen Cahit Talas’ı atadı. Bu atama darbecilerin işçi sınıfını manipüle etme çabalarına örnek olarak verilebilir.

hakların, dünya çapında kendini kabul ettirme telaşı içindeki darbe yönetimi tarafından Türkiye'ye genişlemesine onay verilmesidir. Bu dönemde Batı Avrupa işçi sınıfı, "sosyal devlet" politikası etrafında kapitalizmde hiç alışık olmadığı kazanımları elde etmekte bunun yanı sıra burjuva hükümetler üzerinde muazzam bir baskı oluşturmaktaydı. Dünya çapında bu tür bir siyasal ortam varken büyük burjuvazinin ihtiyaçları temelinde gerçekleştirilmiş bir askeri darbenin aksine bir tutum içinde davranması söz konusu olamazdı.

Bir başka nokta ise işçi hareketindeki yükselişi darbe ortamında hazırlanan anayasaya dayandırmak bir tür *hukuk fetişizminin* yanı sıra "ilerici ordu" illüzyonuyla çarpılmaya yol açabilir. Oysa modern orduların yönetim kademeleri burjuvazinin hâkim fraksiyonunun en önemli destek noktalarıdır. Türkiye ordusunun yönetim kademesi de tarihsel olarak burjuva devriminin itici gücü olmakla birlikte aynı zamanda büyük burjuvazinin en sadık müttefikidir. Örneğin dün iç pazara dönük sermaye birikimi için sanayi burjuvazisinin önünü açan TSK, bugün dış pazara dayalı sermaye birikiminin ihtiyaçları temelinde, Avrupa Birliği hedefi doğrultusunda, batıcı büyük burjuvaziyle uyumlu bir işbirliği içindedir.

Ayrıca büyük özgürlükler tanıdığı iddia edilen yeni yasalar hakkındaki bir kaç örnek bile bu illüzyonun hemen dağılmasını sağlar. Örneğin 1961 Anayasası'ndan iki yıl sonra, 1963 yılında, 274 sayılı "Sendikalar Kanunu" ile birlikte çıkarılan 275 sayılı "Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu" işverenlere lokavt yetkisini vermesi ve genel grev hakkını tanımaması yasakçı devlet geleneğinin sürekliliğinin ispatıdır. 27 Mayıs askeri müdahalesiyle başlayan darbelerin "ilericiliği" (hatta neredeyse bir "halk ihtilali" olduğu) yanılsaması sendika bürokrasisine ve sol hareketin bazı odaklarına o kadar sirayet etmiştir ki, bu çevreler işçi sınıfı yerine, ordunun gücüne güvenmeyi, hatta orduyla ittifak yapmayı temel strateji haline getirmişlerdir.⁸

1960'lı yıllardan başlayarak kent dokusu içinde önemli bir dinamik haline gelen ve çeşitli ekonomik zorluklar içinde bulunan işçilerin bu yıllardan başlayarak önemli mücadeleler verdiklerini görüyoruz.⁹ 1961 yılında ülkenin dört bir yanında boy gösteren işçi eylemleri, 31 Aralık'ta grev hakkının tanın-

8 O tarihlerden bu günlere, sol hareket içinde yer aldığı tartışmalı da olsa, Doğu Perinçek ve *Aydınlık* ekibi ile Türk- İş ve DİSK yönetimlerinin bazı askeri darbelerle karşı tutumları incelendiğinde bu politika açıkça tespit edilebilir. Bu ve diğer bazı çevreler 27 Mayıs'tan başlayarak günümüze kadar uzanan darbelerle karşı ya bu darbelerin bazılarını desteklemişler ya da darbelerin içinden "ilerici subayların" çıkarak yönetimi kendi anlayışlarına doğru çekebileceklerini düşünmüşlerdir. Darbeler karşısında sendika bürokrasisinin ve sol hareketin tutumu ayrı bir çalışmada incelenmeyi hak edecek kadar önemli bir konu.

9 "22 Ocak 1961'de 500 işçi İzmir'de, 300 işçi İstanbul'da işten çıkarmalara ve sendikalaşma ve

ması için İstanbul Sarayhanı'nda gerçekleştirilen büyük miting, 1962 yılında artarak devam eden mücadeleler ve 1963 Ocak ayında başlayan ve yaklaşık iki ay son derece sert mücadelelere sahne olan Kavel Grevi bu kıpırdanmaya örnek gösterilebilir. Demek ki büyük kentlerde, kapitalizm geliştikçe gittikçe büyüyen bir güç haline gelen işçi sınıfının belirli ekonomik sıkıntılar içinde şekillenen talepleri, anayasa tarafından sağlanan "güvencelerin" öncesine dayanıyor. Elbette Temmuz 1963'te çıkarılan yasalar işçi eylemlerine hukuki bakımdan bazı avantajlar sağlamıştır. Dünya ölçeğinde olduğu gibi Türkiye'de de burjuvazinin bazı zorunluluklar nedeniyle çıkarmak zorunda kaldığı yasaların işçi sınıfı tarafından yer yer kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldığı gerçektir. O tarihe kadar sendika kurmanın bile son derece güç olduğu düşünüldüğünde grev ve toplu sözleşme gibi temel hakların tanınmasını küçümsemek doğru değil. Katılmadığımız çerçeve, sanayi burjuvazisinin ihtiyaçları temelinde gerçekleştirilen bir askeri darbenin, meşruluk arayışından dolayı tanıdığı sınırlı bazı hakların, sosyal yapıda bir güç haline gelen ve mücadeleye koyulan işçi sınıfına, yukarıdan ikram edildiğinin iddia edilmesidir.

Döneme damgasını vuran ve bir çığ gibi büyüme emareleri gösteren işçi eylemleri olmasaydı Kemalist devlet geleneğindeki yasakçı politikanın devam edeceğinden ve işçi sınıfına bir an için bile olsa nefes aldırılmayacağından kuşku duymamak gerekir.¹⁰ 1961 Anayasası'nı işçi hareketinin yükseliş miladı olarak gören yaklaşım mücadelenin hangi koşullar üzerinden geliştiğinin analizini sağlıklı yapamamaktadır. Dönemin işçi mücadelelerinin yükseliş nedenlerini anlayabilmek için birbiriyle iç içe geçmiş bir dizi faktörün karmaşık ilişkisine bakmak gerekiyor.

Sanayi proletaryasının oluşumu ve ekonomik koşulları

İlk olarak Türkiye'de modern işçi sınıfının evrimini, kırlardan büyük kentlere dâhil oluş serüvenine kısaca değineceğiz. Bu dönemde işçi faaliyetlerinin merkezi konumunda olan İstanbul ve İzmit'teki işçileşme süreci,

grev haklarının tanınması için kapalı bir salon toplantısı yaptı. 25 Kasım 1961'de İzmir'de 5 bin işçi sendikal haklar için yürüdü. 2 gün sonra Ankara'da 3 bin işçi sakal grevine başladı. 17 Aralık'ta 12 sendikaya üye 3 bin işçi Kocaeli'nden grev ve iş yasası için sessiz yürüyüş yaptı. 23 Aralık'ta Eskişehir'de 5 bin işçi yürüdü. 31 Aralık'ta İstanbul Denizcilik bankası'nın bin işçisi Pazar yevmiyelerini alabilmek için greve başladılar. Grev 3 Ocak'ta sona erdi." *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 6, s. 2008-9.

10 Sonraki yıllara belirli aralıklarla damgasını vuran 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 darbeleri bunun en açık kanıtı değil mi?

hareketin gelişme dinamiklerini görebilmek için önem taşımaktadır.

Marmara bölgesindeki İstanbul ve İzmit şehirleri, 50'lerin ikinci yarısından başlayan 60'larda ise yoğun bir biçimde devam eden göç dalgasının merkezi olmuşlardır. 1965 yılında Marmara bölgesinin toplam nüfusunun %34,5'i doğduğu bölgenin dışında yaşayan insanlardan meydana gelmektedir. Bunun %27,5'lik bölümü İstanbul'dakilere aittir. 1960-63 arasında kurulan işletmelerin yarıya yakını (% 45,6) İstanbul'dadır. Aynı dönemde İstanbul ve İzmit şehirleri toplam ücretli işçilerin %43,1'ine sahiptir. Yabancı sermaye yatırımları %80,5'i, 10'dan fazla hizmetli işçi çalıştıran işletmelerin %50,5'i ve hizmet satışlarının %82,2'si İstanbul'dadır.¹¹ Göç alan büyük yerleşim yerleri olarak İstanbul ve İzmit'in öne çıkması diğer kentlerdeki hareketliliği görmezden gelmemize yol açmamalı. Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Zonguldak, Diyarbakır, Samsun, Eskişehir, Erzurum gibi kentler bu dönemde diğer göç alan merkezlerdir. Kırsal kesimlerden bu kentlere göç eden "potansiyel proletarya" daha çok hizmet sektörünün kapsamındaki işletmelerde istihdam edilmişlerdir. Aşağıdaki ilk tabloda özel ve devlet işletmelerinde **1970 yılında istihdam edilen işgücü sayısına göre sanayi işyerleri ve toplam istihdam rakamlarını** bulacaksınız.¹²

İstihdam sayısı	Sınai İşyeri Sayısı	Toplam İstihdam (Yıl Ortalaması)
1	86.888	88.265
2	46.826	94.067
3- 4	28.769	95.664
5- 9	7.969	49.026
10- 19	1.860	25.581
20-49	1.531	46.081
50- 99	604	41.971
100- 199	337	47.156
200- 499	283	88.537
500- 999	126	87.752
1000 ve yukarı	76	173.459

11 Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, çev.: Babür Kuzucu, Gözlem yayınları, İstanbul, 1980, s.818-19-20.

12 DİE, Sanayi ve İşyeri Sayımı, 1970. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s. 208.

İkinci tablo ise 1963–1971 yıllarındaki işçi sınıfının konumu hakkında fikir vermekte.¹³

Yıllar	İktisaden Faal Nüfus	Toplam Ücretli	Toplam Ücretlilerin İktisaden Faal Nüfusa Oranı(%)	Sigortalı İşçiler
1963	12.174.000	2.745.000	21.6	710.000
1965	13.006.000	2.989.000	23.0	921.000
1967	13.268.000	3.310.000	24.9	1.069.000
1969	12.537.000	3.665.000	27.1	1.261.000
1971	13.875.000	4.055.000	29.2	1.404.000

Bütün bu verilerden, modern işçi sınıfının 1960'lı yıllarda kırdan koparak kent yaşamının en önemli parçası olduğunu ve önemli bir toplumsal dinamik haline geldiği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. Fakat gerek dünyanın farklı ülkelerinde gerekse Türkiye'de modern işçi sınıfının oluşumunu bir dizi farklı sınıf ve katmanın gelişimiyle iç içe gelişen karmaşık bir süreç olarak yorumlamamız gerekir. Dolayısıyla Rıza Tura'nın; "yalnızca bu kadar değil" uyarısı önem kazanıyor. Tura, modern işçi sınıfının kent dokusuna nüfuz etme serüveninin düz çizgisel bir evrimle açıklanamayacağını, yeni bir tabakalaşmanın oluşumuyla birlikte düşünülmesi gerektiğini belirtiyor:

1950'lerin ikinci yarısından itibaren gelişen iç pazara yönelik sanayileşme sürecinde işçi sınıfının oluşumu, soyut şematik biçimde "kapitalizmin gelişmesiyle yoksullaşan ve deklase olan kır ve kent küçük burjuvazisinin fabrikaları doldurması"yla sınırlı bir olgu olarak ele alınamaz. Benzer bir süreçten geçen az gelişmiş ülkelerde de görüldüğü gibi, iç pazara yönelik birikim/sanayileşme süreci, esas olarak büyük kentlerde (ama aynı zamanda hızlı kapitalleşmenin uğrağı olan bazı taşra kent ve kasabalarında) salt işçi sınıfının oluşmasından ibaret olmayan bir *kentsel yeniden tabakalaşmaya* yol açmıştır. Başka bir deyişle bu yıllarda sanayi proletaryasının hızlı oluşma süreci, etrafında, sayısız *ara sınıfsal duruma ve geçişliliğe* olanak tanıyan kent merkezli yeni bir toplumsal tabakalaşmanın gerçekleştiği "haleli" bir süreçtir.¹⁴

Tura'nın tespit ettiği "haleli durum"un Türkiye siyaseti üzerindeki etkisinin ayrı bir tartışma konusu olduğunu vurgulayarak, bu dönemin işçi sınıfının ekonomik durumuna özetle değinebiliriz. Bu zaman zarfında dünya

¹³ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt 6, s. 2014.

¹⁴ Rıza Tura, 12 Eylül, *Sınıf Bilinci*, sayı 4-5, İstanbul, 1989, s. 6.

ekonomisindeki genel genişleme eğilimine paralel olarak, Türkiye ekonomisinde bir canlanmanın yaşandığını görmekteyiz. 1960'lı yıllarda hazırlanan kalkınma planları çerçevesinde ilk yıllarda 11.802 milyon liralık yatırım yapılmış ve imalat sanayi %9.6'lık bir büyüme göstermiştir.¹⁵ Fakat ekonomideki bu geçici olumlu havanın işçi ücretlerine otomatik olarak olumlu yansıtıldığını söylemek yanılıgı olur. İşçi ücretlerindeki görece yükseliş, ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz gibi, büyük işçi mücadelelerinin sonucu gerçekleşmiştir. Az önceki tabloda da görüldüğü gibi, 1962'de 710 bin olan SSK'lı işçi sayısı, 1 Şubat 1965'te Sosyal Sigortalar Kanunu'nun devreye girmesiyle, 1967'de 1 milyon 69 bine, 1971 yılında ise 1 milyon 404 bine yükselecektir. Fakat ülke ekonomisi, cari işlemler açığından ötürü, 60'lı yılların sonundan itibaren tehlike sinyalleri vermeye başladığında bu durumun faturası her zaman olduğu gibi işçi sınıfına çıkarılacaktır. Nitekim 1968 yılında %14.5'luk artış gösteren reel ücretler, 1969'da %-1.2, 1970 yılında ise %-1.7 oranında düşmüştür.¹⁶ İşçi sınıfının ekonominin geçici olarak olumlu seyrettiği bir dönemde ücretlerdeki düşüşe tepkisi çok sert olacaktır.¹⁷

İşçiler ve muhalif hareketler

Bilindiği gibi 1960'lı yıllar özellikle Batı Avrupa'da bir dizi büyük işçi mücadelesinin yaşandığı, öğrenci hareketinin atılım yaptığı, pek çok az gelişmiş kapitalist ülkede ise anti-emperyalist mücadelenin popüler olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Avrupa'nın büyük kentlerinde yüz binlerin içinde bulunduğu grevler, milyonların katıldığı sokak gösterileri yapılmıştır. Mısır ve Irak'taki anti-emperyalist mücadeleler, Küba devrimi, ABD emperyalizmine karşı Vietnam'daki direniş, akla diğer gelen örneklerdir.

Türkiye'de ise bu yükseliş dalgasından etkilenen bir dizi aydın, öğrenci ve sendikacı olmuştur. Pek çok sol yayının (*Yön, Ant, Türk Solu, Aydınlik*, gibi dergiler) çeşitli aydınlar tarafından çıkarılması bu devrimci dalganın ardın-

15 Türkiye'de Toplumsal Gelişme ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, DİE yayınları, Ankara, 1973, s. 157.

16 Yakup Kepenek- Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 10. Baskı, İstanbul, 2000, s. 428.

17 Sonuçta geri kalmış kapitalist bir ülkenin ekonomisi dünya ekonomisinin nesnellğinde şekillenir. 1970 yılında iç pazara dönük sermaye birikim stratejisinin sınırlarına gelindiği halde bir çöküntü yaşanmamasının en önemli nedeni dünya kapitalizminin kısa süreli bir büyüme eğilimi yaşamasıdır. Bu eğilim birkaç yıl sonra tersine döndüğünde "eşitsiz ve bileşik gelişme" yasası gereği bağımlı ülkeler krizin en ağır sonuçlarıyla yüz yüze geleceklerdir.

dan söz konusu olmuştur. Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurucuları arasında yer alan sendikacılar, daha sonra aydınlar ve öğrenciler bu dalganın sonucu politikleşmişler ve edindikleri fikirlerini bağlı bulundukları sendikalara, üniversitelere taşımışlardır. Bazı sendika yöneticilerinin ve aydınların TİP'e yönelişleri, öğrencilerin üniversite eylemleri (boykot, işgal vb) işçi sınıfının bilinci ve eylem yapısı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. 1961 yılında bazı sendikacılar tarafından kurulan TİP'in zamanla aydınlarla kurdukları ilişkiler canlı bir fikir ortamının doğmasına yol açmıştır. Bu zemin üzerinden şekillenen bilinç sayesinde ki, Aralık 1962'de, Türk-İş bürokrasisi tarafından Ankara, İzmir ve Afyon'da düzenlenen "Komünizmi Telin" mitingleri bazı sendikacılar ve işçiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İşçilerin 1968 yılına kadar fabrika işgallerini bir mücadele yöntemi olarak kullanmadıkları halde, öğrencilerin fakülte işgallerinden esinlenerek fabrika işgallerine yönelmeleri işçi sınıfının diğer katmanlarla kurdukları canlı ilişkinin örnekleridir.¹⁸

Sendikal hareketin gelişimi

İşçi hareketinin yükselişine etki eden bir diğer olgu ise, Türkiye'deki sendikal hareketin gelişimidir. 1952 yılında, "İstanbul İşçi Sendikaları Birliği"nin çalışmalarıyla kurulan Türk-İş'in 1960'da yönetimine gelen Seyfi Demirsoy ve ekibi, mücadelecı bir sendikal anlayışı geliştirmek yerine, burjuva hükümetleriyle diyalogu temel alan çizgiyi derinleştirmeyi seçer. Bu temelde hem 27 Mayıs'ın bulanık ortamından faydalanmak hem de yeni kurulan TİP'e işçilerin yönelmesini engellemek isteyen Türk-İş bürokrasisi, 1962 yılında kitlesel bir işçi partisi çalışması başlatır. Fakat bu girişim "Türkiye Çalışanlar Partisi" adı altında hazırlıklarını tamamladığı halde partiyi bir türlü ilan etmez. TSK'ye ve burjuvaziye, rejim partileri dışında bir parti kurabileceği blöfünü yapan Türk-İş bürokrasisi, daha sonra bu manevra alanını kullanarak bazı ödümler koparmayı başarmıştır.¹⁹ Bu anlayış, 1964

18 Fakülte işgallerinin en yoğun olduğu yıl olan 1968'de, 1700 işçinin aynı yılın temmuz ayında İstanbul'daki Derby Lastik Fabrikası'nı işgal etmeleri ve sonraki yıllarda bu tür eylemlerin artarak devam etmesi tesadüf değildir. 9 Temmuz 1968'de yayınlanan *Türk Solu* dergisi Derby işgalini şu başlıkla veriyordu: "İşçi gençlik elele"

19 Örneğin 27 Mayıs'tan hemen sonra, 13 Haziran 1960 tarihinde, daha önce bir türlü izin verilmeyen "Uluslararası Hür İşçi Konfederasyonu" üyeliğine onay verilmesi, burjuvaziden pazarlıklar yoluyla ödümler koparma anlayışının Türk-İş'te hâkim olmasına ve "partiler üstü siyaset" stratejisinin ana çizgi haline gelmesine yol açmıştır. Geçmişten bugüne Türk-İş'li idareciler, parti kurma fikrini zaman zaman ortaya atarak burjuva partilerine gözdağı vermeyi sürdürmüşlerdir. Bu politika, bazı burjuva hükümetleriyle pazarlık gücünü artırmış, kimi sendikacıların da uzun yöneticilik kariyerlerinden sonra milletvekili olmalarını sağlamıştır.

yılında toplanan V. Genel Kurul'da iktidarını perçinlerken, "partiler üstü politika" yönelişini benimseyerek işçi sınıfının siyasi bir taraf olarak ortaya çıkmasını engelleyen en önemli engellerden biri haline gelmiştir.

Şüphesiz sendikalar işçi örgütleridir. Fakat sendikalarda son derece sert sınıf mücadeleleri cereyan eder. Burjuvazi genel yönelişi etrafında sendikaları bazen tasfiye etmeye, kimi zaman da arka bahçesi haline getirerek çıkarları etrafında kullanmaya çalışır. Diğer yandan genel çıkarları burjuvaziyle uyumsuzluk gösteren işçi sınıfı, yönetimleri bürokrasiler tarafından gasp edilmiş ve burjuvazinin payandası haline getirilen birçok sendikada farklı düzeylerde mücadeleler yürütür. Bu mücadeleler nadiren burjuvaziye karşı mücadelecî sendika yönetimleriyle birlikte genel olarak da hem burjuvaziye hem de onun sadık müttefikî sendika bürokrasisine karşı yapılır. İşte Türkiye işçi sınıfı tarihinde 1960'lı yıllar, bu ikincisinin yoğun şekilde yaşandığı özel bir zaman dilimidir. İşçi sınıfı burjuva iktidarına karşı mücadelesini yükseltirken, aynı zamanda Türk-İş bürokrasisinin az önce sözünü ettiğimiz uzlaşmacı yönelişine karşı seferber olmuştur. Başlangıçta Türk-İş'e bağlı bazı muhalif sendikacıların kontrolünde yürüyen bu hareket daha sonra sendika lokallerine, iş yerlerine sıçramıştır. Döneme damgasını vuran işçi eylemleri, 1967 yılında DİSK'in kuruluşu, daha sonra DİSK yönetimine rağmen 15-16 Haziran direnişi bu dinamik içinde şekillenmiştir.

60'ların işçi hareketinin yükseliş nedenlerini böylece özetledikten sonra bu döneme damgasını vuran işçi eylemlerine geçebiliriz.

İşçi mücadeleleri

1960'ların işçi mücadelelerini incelerken, grevler, pasif direnişler, işgal-ler gibi olguları tek tek ele alarak çözümlemek yerine kısaca bu eylemlerden bazılarının genel karakteristik özellikleri, etkileri ve sonuçları üzerinde durmaya çalışacağız.²⁰

1960'lı yılların başlarından itibaren işçi sınıfının kıpırdanmaya başladığını daha önce belirtmiştim. Büyük Saraçhane Mitingi'nden iki yıl sonra 1963'te İstanbul'daki Kavel Fabrikası'nda başlatılan ve haftalarca süren

20 Bu bölümde yer alan bilgiler için şu kaynaklardan yararlanılmıştır: *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1996. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 6, İletişim yayınları, İstanbul, 1988. Turgan Arınır, Sırrı Öztürk, *İşçi sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran*, Sorun Yayınları, İstanbul, 1976. Adnan Mahiroğlu, *Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi yayınları, İstanbul, 2005. Nurullah Özbey, *Türkiye'de Sendikal Anlayışlar*, Enerji- Yapı Yol Sen Sendikası Araştırma Dizisi, Ankara, 2001. Ayrıca dönemin *Türk Solu* ve *Ant* dergileri.

grev, son derece sert mücadelelere sahne olmuştur. İşçilerin talepleri doğrultusunda başarıyla bitirilen Kavel Grevi, İstanbul'un farklı fabrikalarında bulunan işçiler tarafından aktif olarak desteklenmiş ve genel olarak önemli bir moral kaynağı olmuştur.

1963 Temmuz'un da çıkarılan yeni iş yasalarının hemen ardından, kasım ayında, gerçekleşen Trio Lastik İşçileri Grevi yasa dışı ilan edilmiş sendikacılara ve işçilere çeşitli cezalar verilmiştir. Bu yılın son ayları Bursa, Mersin, Eskişehir, Aydın gibi illerde çeşitli direnişlere ve grevlere sahne olmuştur.

1964 yılı İstanbul Bozkurt Mensucat Fabrikası'ndaki grevle açılır. Bunu mart ayında gerçekleştirilen Singer Fabrikası ve ağustos ayındaki Good Year Lastik Fabrikası'ndaki grevler izler.

1965'de ön plana çıkan grev İstanbul'da değil Zonguldak'tadır. Yaklaşık 5 bin Zonguldak kömür işçisi ücret zammını protesto etmek için yaptıkları direniş polis ve jandarma güçleri tarafından zor kullanarak bastırılmıştır. Bu sırada öldürülen iki işçi bu yılın işçi eylemlerine karşı rejimin son derece sert tedbirler alacağını habercisidir. Nitekim bundan birkaç ay sonra 25 Haziran'da, İzmit Tarım Koruma İlaçları Fabrikası'ndaki greve polis belirli aralıklarla saldırır. Bu saldırı politikası bu yılın içindeki başka direnişlere ve grevlere karşı da tekrarlanır.

1966 yılında ise kendinden en çok söz ettiren eylem, Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası Grevi'dir. Kristal-İş sendikasının toplu iş sözleşmesini kabul lenmemesi nedeniyle başlayan grev haftalarca sürer. Türk-İş bürokrasisi işçilere ve Kristal-İş sendikasına rağmen sözleşmeyi bir an önce imzalayarak greve son vermeyi isterken işçilerin bunu onaylamamaları sonucu, Paşabahçe Grevi, Türkiye sınıf mücadelesi açısından önemli gelişmelere neden olacak bir muhtevaya bürünür. İşçiler Kristal-İş sendikasının önderliğinde grevi sürdürmeye karar verirler. Türk-İş'e rağmen 12 sendika grevi desteklediklerini ilan ederler. Bunun üzerine Türk-İş Yönetim Kurulu, Maden-İş, Basın-İş, Kristal-İş, Petrol-İş sendikalarını onur kuruluna sevk etme kararı alır. Sonradan bu sendikalar hakkında geçici ihraç kararları verilir. Bu arada grev bir ay ertelenir ve işçiler daha sonra yeniden greve gitmek üzere işbaşı kararı alırlar. Paşabahçe Grevi'nin DİSK'in ortaya kuruluşundaki rolü tartışmalı bir konudur. Bazı yazarlar bu grevle DİSK'in kuruluşu arasında dolaylı bir bağ olduğunu savunurken kimileri ise bu ilişkinin abartıldığı yönünde görüş belirtirler. Bize göre Paşabahçe Grevi'ni tek başına DİSK'in kuruluşunun nedeni olarak görmek doğru değil. Geçici ihraç kararlarının verildiği tarih olan 24 Kasım 1966'dan önce DİSK'in hazırlık çalışmalarına başladığını görmekteyiz. Muhtemelen bu grev yaşanmamış olsaydı da DİSK kurulacaktı. Fakat Paşabahçe Grevi'ndeki gelişmelerin DİSK'in kuruluşunu hızlan-

dırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu grevin Türk-İş bürokrasisinin uzlaşmacı tutumuna muhalefet eden işçileri ve sendikaları birleştirdiğini ve ilk kez toplu şekilde hareket etmelerine yol açtığını gözden kaçırmamamız gerekir.

1967 yılındaki en önemli gelişme DİSK'in kuruluşudur. Ayrıca Batman Rafinerisi'nden Gaziantep'e, Manisa Belediyesi'nden İstanbul Singer fabrikasına ve İncirlik Üssü'ne kadar işçiler pek çok eylem yaparlar.

1968'den 1970'e: Militan işçi hareketi

Bu yıllar işçi sınıfının mücadele biçimleri ve örgütsel deneyimleri açısından yeni bir evreye tekabül eder. 60'ların başından itibaren kitleselleşen işçi hareketi, bu dönemde, siyasallaşmaya ve gittikçe radikalleşmeye başlayacaktır. Dönemin özgünlüğü, kendiliğinden büyüyen işçi hareketinin doğal önderlerini belirli bir politik bilinçle ortaya çıkarmasıdır. Elbette işçi sınıfının her mücadele deneyiminden hareketi yönlendiren ve çekip çeviren bir "öncü işçi" grubu çıkar. Bu işçilerin genel karakteristik özellikleri birbirlerine benzemekle birlikte, her deneyim kendi öncü işçilerini şekillendirir. Bu tip işçilerin ortak özelliği, genel işçi kitlelerinin burjuvaziye karşı yürüttüğü mücadelede ön plana çıkmaları ve hareketi geliştirmek için çaba harcamalarıdır. Dönemin öncü işçi kuşağının en önemli ayırt edici özelliği, burjuvaziye karşı yürüttükleri mücadeleyi sendika bürokrasisine karşı da vermesidir. Ayrıca sosyalist hareketin gelişip serpildiği bir politik ortamda, geniş kitlelere yayılan sosyalist fikirlerin etki sahasını artırması öncü işçileri etkileyen bir diğer faktör olmuştur. Daha önce de vurguladığımız gibi, öğrencilerin fakülte işgallerini yakından izleyen işçiler, ekonomik durumun kötüye gidişinin kendilerine fatura edilmesinden dolayı eylemlerini sertleştirmişler ve fabrika işgallerine yönelmişlerdir. 1968 Temmuz'unda Derby Lastik Fabrikası eyleminden sonra Kavel, Emayetaş, ve Finfinis fabrikalarının işgal edilmesi buna örnektir.

1969 yılı benzer eylemlerin hız kesmeden devam ettiğini görmekteyiz. Deniz Ulaş-İş'in grevini, İstanbul Singer Fabrikası'ndaki işçilerin sendikal faaliyetlerden ötürü işten atılan arkadaşları için fabrikayı işgal etmeleri izler. Aynı yılın yaz aylarında İstanbul'daki Demir-Döküm Fabrikası'nın işgalinin çetin mücadeleler sonucu Maden-İş sendikasıyla yapılan bir protokolle başarıyla sona erdirilmesi, İzmit Rabak, Ereğli Demir Çelik ve İstanbul Gamak Motor Fabrikası'ndaki işgaller ve direnişler bu yılın öne çıkan işçi mücadeleleridir.

Mücadelenin yükselmesi ve radikalleşmesi yapılan grevlere de yansır. 1968'de 59 olan grev sayısı 1969'da 82'ye, 1970 yılında ise 111'e yükselir.

Bu dönemde gerçekleştirilen eylemlerde ekonomik taleplerin yanında politik taleplere de yer verilmesi grevlerin niteliği hakkında bizlere önemli ipuçları verir. Ayrıca sendikalaşma oranında da ciddi artışlar meydana gelmiştir. Ne var ki 274 sayılı "Sendikalar Kanunu" birden fazla sendikaya üye olma imkânı verdiğinden sendikalı işçi sayısı hakkında güvenilir bilgilere ulaşmak son derece zordur. Yine de işçilerin birden fazla sendikaya üye olmalarını pragmatik bir tavır olarak görmek yerine örgütlenme kapasitesinin artışına bir örnek olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Örneğin 1966 yılında 374 bin civarında olan sendikalı işçi sayısı 1967 senesinde 834.680'e yükselmiştir. 1967'de kurulan DİSK'in kısa zamanda bu kadar işçiyi örgütlemesi mümkün olmadığına göre Türk-İş bünyesindeki bazı işçilerin aynı zamanda DİSK'e kayıt yaptırdıkları sonucunu çıkarmak hatalı bir tespit olmayacaktır.

Aşağıdaki tablo yukarıda anlattığımız nedenden dolayı fazla güvenilir olmamakla birlikte, SSK ve Çalışma Bakanlığı verilerine göre, **SSK'lı, sendikalı işçi ve sendika sayısı** hakkında genel bir fikir vermekte.²¹

Yıllar	SSK'lı işçi sayısı	Sendikalı işçi sayısı	Sendika sayısı
1961	688.819	298.000	511
1962	680.125	307.000	543
1963	710.820	259.710	565
1964	765.317	338.769	595
1965	921.458	360.285	668
1966	991.510	374.058	704
1967	1.069.387	834.680	798
1968	1.206.175	1.057.928	755
1969	1.261.856	1.193.908	797

²¹ Petrol-İş, 1988, s. 244.

İşçi hareketinin bu dönemde aktif bir **dayanışma** ortamı yarattığını tespit etmek son derece önemlidir.²² Bu dönemde yaşanan tek tek mücadeleler kendi dışındaki sendikalar, fabrikalar ve mahallelerden yoğun destekler görmüştür. “Hiçbir mücadele kendi kaderine terk edilmemiştir” demek abartılı bir yorum olmaz. Bir bölgede cereyan eden eylemin o şehrin içindeki diğer fabrikalardan yaygın destek görmesi hem mücadelenin ömrünün uzamasına hem de başarıya ulaşmasına katkıda bulunmuştur.

1970 yılına gelindiğinde iç pazara dayalı sermaye birikimi stratejisi sınırlarına dayanmış ve ülke ekonomisi tehlike sinyalleri vermeye başlamıştı. Reel işçi ücretlerindeki düşüşe bir de fiyatlardaki artış eklenmiştir. Ekonomik göstergeler 1970 yılının her bakımdan bir krize gebe olduğunu göstermektedir.²³ Bu koşullarda burjuvazi, işçilerin zaman içinde elde ettiği bazı kazanımları geri almak hazırlıklar yapmaya başlar. Kâr oranlarının düşme eğiliminin ilk belirtileri görüldüğünde, işçileri daha düşük ücretlerle daha uzun sürelerde çalıştırmak bu faaliyetin ilk adımıdır.

Bununla birlikte toplumsal ilişkilerde temel bir güç haline gelen işçi sınıfı, sayısız direniş, grev ve fabrika işgal pratiğinden geçmekte ve burjuvazi için ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Sayıları yüz binleri bulan ve bilinci militan mücadeleler içinde gelişen işçi sınıfı içinde mücadeleyi yönlendirme deneyimine sahip olan öncü işçilerin sayısı azımsanmayacak kadar fazlaydı. Bu işçilerin önemli bir bölümü sendikal faaliyet içindeydiler. Dolayısıyla burjuvazi için öncü işçilerin hâkimiyetine son vermek, örgütlenme zeminlerini parçalamak suretiyle güçlerini kırmak kaçınılmaz hale gelmişti. İşte burjuvazinin ilk elde sendikalara el atmasının ardında yatan gerçek budur.

Diğer yandan militan işçiler elde ettikleri kazanımların ne anlama geldiğini ve bunları yitirmemek için taviz vermemek gerektiğinin farkındaydılar. Sosyalizm düşüncesi militan işçiler arasında belirli bir saygınlık kazanmıştı. Bu işçilerin sosyalist bir parti ya da program doğrultusunda hareket etmesinin en önemli nedeni, sınıf hareketini politik mücadelenin merkezine

22 Örneğin Kavel Grevi için yine Vehbi Koç’a ait General Electric Fabrikası işçileri bir dayanışma kampanyası başlatarak 335 lira toplamışlar, Türk Demirdöküm işçileri ise para yardımı yanı sıra sakal bırakma eylemi yapmışlardır. Bu **yardımlaşma** geleneği daha sonraki yıllarda başka eylemler için de artarak devam etmiştir. 1966’daki Paşabahçe Grevi başta Petrol-İş sendikası olmak üzere diğer sendikaların ve fabrikaların büyük katkıları ile ayakta kalabilmiştir. İşçi sınıfının dayanışma refleksi 15-16 Haziran eylemlerinde doruk noktaya ulaşmıştır.

23 1969 yılında hükümet 115 milyon dış borcun 96 milyon dolarını ödeyebilmiştir. 1970 yılında dış borç ödeme miktarı bir önceki yıla göre 20 milyon dolar daha fazla, 135 milyon dolar olacaktır. Fiyatlar 1969’da %8, 1970 yılının ilk üç ayında %3.2 oranında gerçekleşmiştir. *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1970.

koyacak bir anlayışın yeterince gelişmemesidir. Savımızın açık kanıtı ise, işçi hareketindeki yükselişe, sosyalist fikirlerin öğrenciler ve aydınlar üzerinde önemli bir hegemonya kurmasına rağmen, hareketi geliştirerek iktidarı zorlayacak bir partinin ortaya çıkmamasıdır. Örneğin TİP'in bir türlü beklenen atılımı yapamamasıdır. Sosyalist hareket bütün bu gelişmeler karşısında işçi sınıfını merkeze koyacak bir strateji geliştirmek yerine işçilerin varlığını tartışmaya ve başka mücadele stratejileri geliştirmeye zaman ayırıyordu.²⁴

Türkiye'deki işçi hareketinin gelişiminde sendikal mücadelenin rolüne daha önce değinmiştik. Bu sürecin birbirleriyle kora kor mücadeleye tutuşmuş olan iki farklı eğilim üzerinde yükseldiğini kaydetmek gerekiyor. Bir yanda kendi ayrıcalıklarını devam ettirmek amacıyla burjuva programına uyarlanan *uzlaşmacı* bir tavır. Diğer yanda ciddi teorik zaafılar içermekle birlikte bazı sosyalizm anlayışlarından **etkilenen**, bu arada işçi sınıfının çıkarlarını geliştirmeye çalışırken rejimin kurduğu engeller nedeniyle mücadeleye sürüklenen *militer* bir yöneliş. Bu iki eğilim arasındaki mücadele 1970 yılına gelindiğinde kendinden önceki yılları gölgede bırakacak kadar sertleşmiştir. Örneğin *uzlaşmacı* anlayışın kristalize olduğu Türk-İş bürokrasisi, 1970 yılının Mayıs ayında yapılacak Türk-İş Kongresi öncesi hazırlanan raporda; "Demokrasinin anarşi haline gelmesine kesin olarak karşıyız çünkü demokrasi anarşi haline geldiği zaman peşinden diktatörlüğün geleceğini bilecek kadar uyanık ve dünya siyasi tarihini incelemiş bulunuyoruz" ifadeleri yer almaktadır.²⁵ Bu kongrenin açılış konuşmasında Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy; "Patronsuz işçi laflarının ardında yatan korkunç sahneyi herkesten çok biz işçiler sendikacılar biliyoruz"²⁶ diyerek dönemin militan işçi hareketiyle arasındaki mesafeyi kamuoyuna göstermek istiyordu. Aslında Türk-İş bürokrasisi "partiler üstü politika" yönelişini devam ettirerek burjuvaziden ödünler koparmaya ve mücadeleciler işçilerin yöntemlerini benimsemediğini her fırsatta duyurmaya çalışıyordu.

Öte yandan henüz kuruluş aşamasında bulunan DİSK'in gücü ise Türk-İş'e oranla çok azdı. Fakat daha çok özel işletmelerde örgütlenen DİSK içinde azımsanmayacak kadar öncü işçi vardı. Bu işçiler çeşitli mücadeleler

²⁴ Bu dönemde sosyalist hareketin durumu için Burak Gürel'in bu sayıdaki yazısına bakılabilir.

²⁵ *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1970.

²⁶ *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1970. Bu tarihten bir süre önce İstanbul'da "Talisman Fabrikası"nda işçiler fabrikayı işgal ettiler. Patron işletmeyi işçilere bırakarak kaçmayı tercih etti. İşçiler de fabrikaya ve makinelere el koydular. Bunun üzerine *Ant* dergisi, 14 Nisan 1970 tarihli 172. sayısında "İşçi sınıfının Patronsuz Türkiye savaşı geliyor" başlığıyla bu haberi duyurdu. Demirsoy muhtemelen bu tür haberler üzerine yukarıdaki demeci verme ihtiyacı duydu.

içinden geçmiş olduklarından burjuvaziye karşı yürüttükleri eylemlerden edindikleri deneyimler daha fazlaydı. Bir mücadele patlak verdiğinde bu tip işçiler patronların en çok başını ağrıtan talepleri savunuyorlar ve direnişi ileriye doğru taşımaya gayret ediyorlardı. Ne var ki tabanında ve yönetiminde mücadeleciler sendikacıları daha çok barındıran DİSK, TİP'in beklenen atılımı yapamaması nedeniyle bir çıkmaz içine sürüklenmek üzereydi. 1965 seçimlerinde 276.101 oy alarak meclise 15 milletvekili sokan TİP, 1969 seçimlerinde 243.631 oy alabilmiş ve meclisteki milletvekili sayısı iki ile sınırlı kalmıştır. İşçi sınıfını ileriye taşıyacak siyasi bir projenin yokluğunda ve sendika yönetimlerinin kastaşmalarını önleyecek bir örgütsel işleyişin yaratılamadığı koşullarda, DİSK yöneticileri kendi ayrıcalıklarına korumaya odaklanmaya başladılar. Türk-İş yönetimi durmaksızın emperyalizmin ve burjuvazinin hizmetinde bir örgüt olarak nitelendiriliyor, diğer taraftan işçi sınıfının taleplerini geliştirecek örgütlenme kapasitesini artıracak bir siyasal açılım için gerekli çaba gösterilmiyordu. Bunun kadar önemli başka bir tespit ise, sendika içi demokrasinin tıpkı Türk-İş'te olduğu gibi rafa kaldırılmış olmasıdır. Sendika yöneticileri her an geriye çağırılabilir mekanizmalar üzerinde değil, uzun yıllar idarecilik yapacak şekilde yönetim organlarına seçiliyorlardı.

DİSK'in yönelişine damgasını vuran temel politik hat, burjuva siyasetinin sınırları içinde, ulusal solun temel argümanı olan, "61 Anayasası'nı savunmak" üzerine kurgulanırken, iç işleyiş, işçi sınıfının sendika yönetimini aşağıdan yukarıya belirlediği ve her an geri çağırabildiği bir örgütsel mekanizmadan uzakta seyrediyordu.

Burjuvazi ise, yeni dönemin ihtiyaçları için hazırladığı stratejinin taktik adımlarını atmaya başlamıştı. Hem bir dönem önce bazı zorunluluklar nedeniyle tanıdığı hakları geri almak hem de baş ağrıtmayan uysal bir sendikal anlayış geliştirmek amacını taşıyan bir dizi taktiğin ilk adımı, 1963 yılında yürürlüğe giren ve çalışma yaşamını düzenleyen kanunları yeniden ele almak oldu. İlk olarak 1967'nin Mart ayında yapılmış "Temel Hak ve Hürriyetler Kanun Tasarısı" başlıklı bir taslak metin hazırlandı. Üniversitelerden sendikalara kadar geniş düzenlemeler içeren bu çalışma, bazı tepkiler yüzünden gündeme gelemedi. Bundan iki yıl sonra, 1969 seçimleri öncesi, Türk-İş kökenli iki milletvekili tarafından hazırlanan iki değişiklik önerisi meclise sunuldu. Fakat yasama yılı sona erdiğinden görüşülemeyen öneriler bir sonraki yıla ertelendi. Eski yasaların değişmesine yönelik esas adım, 11 Haziran 1970'de atıldı. Değişiklik önerisi evlere şenlik bir biçimde şu şekilde formüle edildi:

1963'de yürürlüğe giren yasanın zamanla bazı boşluklar ve eksikler taşıdığı, bu boşluk ve eksiklerin Türkiye'de bir sendika bolluğu yarattığı, bu sendika bolluğunun ise, çalışma ve iş hayatını engellediği, emekçi sınıfa zarar verdiği, ülkede güçlü sendikacılığı kurabilmek için bu değişikliklerin yapıldığı.²⁷

Buna göre burjuvazi, "işçi sınıfına zarar verdiği" için eski kanunu değiştirmeye karar vermişti. Sınıf mücadeleleri tarihinde eşî benzeri görülmemiş bir şey bu, Türkiye burjuvazisi "güçlü sendikacılık" istiyor! Aziz Nesin'in hikâyelerine konu olabilecek kadar uydurma olan bu gerekçenin sakladığı gerçeğe geçmeden önce yeni kanunla tasarlanan bazı değişiklik maddelerini görelim:

- Bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için kurulduğu iş kolundaki sigortalı işçilerin 1/3'ünü kapsaması gerektiği,
- Sendika kurucusu olmak için o iş kolunda en az üç yıl çalışma şartının olması,
- Sendika üyeliğinden ayrılmanın noter huzurunda olabilmesi,
- Sendika genel kurulları iki yıldan üç yıla çıkarılması,
- Sendika yöneticilerinin gelirlerin %30'unu aşmamak kaydıyla yatırım yapabilmeleri,
- Sendikaların harcamalarını ve her türlü faaliyetini bağlı bulundukları konfederasyonun denetlemesi.

TİP dışında mecliste bulunan CHP ve Adalet Partisi'nin oylarıyla yasalaşan yeni kanunun görünürdeki hedefi son derece açıktı. Yeni dönemin ihtiyaçları temelinde işçi sınıfını teslim almak için ilk olarak DİSK'i tasfiye etmek daha sonra Türk-İş aracılığıyla işçi hareketini tümüyle kontrol altına almak. Bir konfederasyonun Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o iş kolundaki işçilerin 1/3'ünü örgütlemesi gerektiği şartı 1 milyon 300 bin olan sigortalı işçinin ancak 50 bin civarını örgütlemeyi başarmış DİSK'i fiilen ortadan kaldırıyor, 430 bine yakın üyesi olan Türk-İş'e yol veriyordu. Genel olarak bu düzenlemenin DİSK'i ortadan kaldırmak amacını taşıdığı pek çok çevre tarafından dile getiriliyor. Fakat madalyonun bir de öbür yüzü var. Burada özenle saklanan amaç, işçi sınıfı için refah ve mutluluk değil tersine yaklaşan felaketin habercisidir. Yeni kanunun bazı maddelerini çözümlediğimizde üstü örtülen hedef berrak biçimde ortaya çıkar:

27 Arınır-Öztürk, a.g.e., s. 49.

- Sendikalardan istifa etmeyi noter şartına bağlamak, denetim altında tutulan sendikalardan ayrılmayı engelleyecek,
- Genel kurulları üç yıla çıkarmak, işçilerin yönetimleri denetlemelerini daha da zorlaştıracak,
- Sendika yöneticileri yatırımlara sevk edilerek, piyasa ilişkilerine çekilmeleri sağlanacak,
- Sendikalar belirlenen konfederasyonun boyunduruğu altına sokularak, gelişebilecek mücadelecı bir anlayışın önü kesilecekti.

Görülebileceği gibi bu yasa değişikliğinin hedefi sadece DİSK'i tasfiye etmek değildir. Söz konusu olan işçi sınıfına karşı topyekûn bir savaş ilanındır. Burjuvazi kısa bir zaman sonra işçi sınıfına karşı başlatacağı saldırıyı en az kayıpla atlatmak istemekte, yaşanması muhtemel bir sınıf hareketine erkenden müdahale etmeyi ve işçi sınıfını tümüyle etkisizleştirmeyi tasarlamaktadır. Dolayısıyla DİSK'in tasfiyesi, burjuvazinin yeni dönemdeki ihtiyaçları için gerekli taktik adımlardan yalnızca biridir stratejinin kendisi değil.

13 Haziran 1970'te çıkan burjuva gazeteleri, yeni yasayı, "Gecekondu sendikacılık tarihe karışıyor" manşetleriyle verirken²⁸ Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy, "Kanun yeni bir sistem yeni bir nizam getiriyor memnunluk duyuyoruz" diyerek bu görüşlerle ittifak içinde oldukları mesajını veriyordu. Aynı gün Kemal Sülker'in demeci DİSK'in politik stratejisini çiziyordu: "Yeni kanun DİSK'e karşı değil tamamen anayasaya karşıdır."²⁹ Görüldüğü gibi DİSK yönetimi 61 Anayasası'na yaslanarak bu anayasanın korunması üzerinden bir strateji geliştirmek istiyordu. Tasfiye edilmek istenen bir konfederasyonun önceden yasalarla tanınmış bazı haklar üzerinden mücadele yürütmek istemesi başlangıçta doğal karşılanabilir. Fakat ufkunu bu çerçeveye sınırlamak DİSK yönetiminin programatik anlayışı hakkında bize bazı ipuçları veriyor. Tarihindeki en mücadelecı dönemi yaşayan işçi hareketinin içinden çıkmış olan bir konfederasyonun yönetimi, "işçi sınıfının ihtiyacından büyük yasa yoktur" diyerek fiili meşru mücadeleye yöneleceği yerde savunmaya çekilerek 61 Anayasası'nın ilgili maddelerini korumakla kendini sınırlandırmaktadır. Oysa mücadelenin fitili işçi sınıfı tarafından ateşlendiğinde hareketin sınırları "anayasal düzen" içinde tutulamayacak kadar büyüyecektir.

15 Haziran sabahı bütün burjuva gazeteleri "Personel Kanunu"ndaki değişiklikleri protesto etmek amacıyla Ankara'da gerçekleştirilen bir miting-

²⁸ *Son Havadis*, 13 Haziran 1970.

²⁹ *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1970.

den bahsediyordu. Oysa dipten gelen dalga tüm şiddetiyle gün yüzüne çıkmış ve işçiler, İstanbul ve İzmit sokaklarını doldurarak Türkiye siyasi tarihine damgasını vuracak büyük eylemlerine başlamışlardı.

Mücadelenin zirvesi, 15-16 Haziran

15 Haziran 1970'de sanayi üretiminin en yoğun olduğu İstanbul ve İzmit merkezli 113 işyerindeki 70 bin işçinin sokaklara dökülmesi ne bir anda patlak veren bir sosyal olgudur ne de bir sendikanın ya da partinin önderliğinde gerçekleşen planlı bir harekettir. 15 Haziran'da başlayan ve 16 Haziran'da artarak devam eden işçi eylemleri daha önce vurguladığımız gibi bir dizi faktörün içinden geçerek şekillenmiştir. Satır başlarıyla yeniden hatırlayacak olursak:

- 1960'lı yıllarda sanayi kapitalizmindeki büyük sıçrama sonucu sanayi proletaryasının büyümesi.
- 1960'ların sonlarında Türkiye ekonomisinin tehlike sinyalleri vermeye başlamasıyla birlikte burjuvazinin işçi sınıfına karşı saldırı adımlarını artırması. (Ücretlerdeki düşüş, çalışma yaşamını düzenleyen yasakçı yeni yasanın çıkarılması)
- Örgütlenme kapasitesinin gelişimiyle sendikalaşma oranlarındaki artışın yanı sıra *uzlaşmacı* ve *mücadeleci* eğilimlerin dozu giderek artan çarpışmaları.
- Militan sendikacıların ve öncü işlerin bir bölümünün dünya ve Türkiye'deki sol, sosyalist bir dizi yapıdan, katmandan (sosyalist örgütler-partiler, devrimci öğrenciler vs.) ve muhalif yayından etkilenmeleri.
- Son olarak her geçen yıl sayısı çığ gibi büyüyen ve radikalleşen işçi eylemleri.

15-16 Haziran'ın Türkiye işçi sınıfı tarihindeki önemi yalnızca eylemlere katılan işçilerin sayısı değildir. Örneğin 1961 sonunda İstanbul Sarıcahan'de 100 binin üzerinde işçinin katılımıyla gerçekleşen büyük mitingden başlayarak günümüze kadar çok sayıda sayıca kitlesel işçi eylemi olmuştur. 15-16 Haziran eylemlerinin ayırt edici özelliği, yoğun işçi katılımıyla birlikte eylemin gerçekleştirilme biçimi, talepleri, sloganları bakımından işçi hareketi için bir ilk oluşturmastır. İşçi sınıfı ilk kez bu eylemlerle burjuvazinin karşısına bu kadar kalabalık ve kararlı biçimde çıkma cesaretini göstermiştir. Çeşitli mücadeleler içinde edindiği sınıf bilincini, burjuvazinin hamlelerine karşı ilk kez bu kadar net biçimde ortaya koymuştur. Ne *uzlaşmacı* sendika-

caların yanlısamaları ne de kafaları karmakarışık diğer bazı sendika yöneticilerinin bulanık söylemleri işçi sınıfının bu devasa adımını engelleyememiştir. Tarihte ilk kez binlerce işçi adeta bir partinin ya da sendikamın önderliğinde hareket ediyormuş gibi sokaklara dökülmüştür. Yaklaşık on yıllık zaman diliminde çeşitli mücadeleler içinde mayalanan işçi sınıfının politik duyarlılığı, burjuvazi yeni saldırı taarruzunun ilk adımlarını atmaya başladığı anda tek bir merkezden yönetiliyormuş gibi çıkmıştır ortaya.

İki gün boyunca eylemlere katılan fabrikaların birçoğu bu tarihten önce pek çok grevlere, işgallere sahne olmuştur. Eylemlere onlarca fabrikada çalışan işçiler katılmıştır. Bunların 121 tanesinde Türk-İş'li işçiler çoğunluktadır.³⁰ Daha önce çeşitli mücadelelerden geçen "öncü işçilerin" çoğu iki günlük eylemler sırasında ön saflarda yerlerini almışlardır. Bu işçilerin bir bölümü DİSK'e bağlı işçilerdir. Fakat çoğunluk Türk-İş üyesi veya herhangi bir sendikaya bağlı olmayan işçilerdir. Bu durum bize sınıf bilincinin düzeyi hakkında önemli bir ipucu verir. Yeni yasa ilk olarak DİSK'i hedef almasına ve Türk-İş yönetimi tarafından desteklenmesine rağmen, işçiler burjuvazinin saldırısı karşısında hep birlikte hareket etmişlerdir. Dönemin işçi hareketinin sınıf dayanışmasının ne kadar yüksek olduğu bu örnekle de anlaşılabilir. Bir fabrikada iş bırakan işçilere yanı başlarındaki diğer fabrikalardaki işçiler destek veriyorlar böylece hareket bütün bir bölgeye sıçırıyor ve mücadele genelleşiyordu. Bu özgün karakteristik özellik, 15-16 Haziran eylemlerinin iki gün içinde, küçük bir kartopunun koca bir çığa dönüşmesi gibi, muazzam bir kitleselliğe ulaşmasına neden olmuştur.

DİSK yönetiminin ve bir dizi tartışma içine boğulmuş Türkiye solunun 61 Anayasa'sını savunma merkezli politikası³¹ eylemlere yön veriyor gibi görünse de işçilerin taşıdığı diğer bazı dövizler ve attıkları sloganlar, yönelişin yalnızca bu doğrultuda seyretmediğini ortaya koymaktadır. Örneğin "Anayasaya değişmez, yeni yasa sökmez" ya da "Kanuni Süleyman kanunsuz Süleyman" dövizlerinin yanında; "Kahrolsun işçi düşmanlığı, Patron saltanatına hayır, CIA ajanı uşaklara hayır, AP iktidarı bizim değil işverenin iktidarı, Zincirlerimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yok"³² gibi ifadeler,

30 Arınır ve Öztürk, a.g.e., s. 89-93. Ayrıca mücadeleye hangi fabrikaların katıldıklarını öğrenmek için aynı kaynağa bakılabilir.

31 Bu dönemde DİSK yöneticiliği yapan Kemal Nebioğlu'na göre işçiler, 15-16 Haziran'da, "rejimi anayasal çizgiyi oturtmuşlardır." *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, "15-16 Haziran", Cilt 7, s. 2155. "AP'ye Karşı Anayasayı Savunalım" başlığı ise Türkiye sol hareketinin en önemli yayınlarından biri olan ve o dönemde pek çok muhalif çevre üzerinde hegemonya kurmuş olan *Türk Solu* dergisinin, 10 Aralık 1968 tarihli 56. sayısında yayınlandı.

32 *Son Havadis*, 17 Haziran 1970.

sınıf bilincinin sendikal düzeyin ötesine taşıdığını resmetmektedir. Bu savı güçlendiren bir diğer gelişme ise Türk- İş bürokrasisinin yeni yasanın yanında yer aldığını ilan etmesine,³³ DİSK yönetiminin ise bir yandan “cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’la görüşelim” diğer yanda “hükümetin nabzını yoklayalım” diyerek kapalı salon toplantılarına gömülmesine karşı işçilerin hep birlikte “Demirel istifa” sloganıyla sokak eylemlerine başlamalarıdır. DİSK yönetimi eylemlerin başından sonuna kadar tam anlamıyla seyirci kalmış ve bir aşamadan sonra eylemin bir an önce bitirilmesi için çağrıda bulunmuştur. Eylemlerin ikinci günü olan 16 Haziran’da DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker’den İşçileri Bakanı ve diğer yetkililerle yapılan görüşme sonrası şu açıklama gelir: “Girişilen tahripkâr eylemle ilgimiz olmadığını İşçileri Bakanına söyledik. Kesinlikle bu tahripkâr olayları tasvip etmediğimizi bildirdik. Ayrıca işçilere radyoda bir uyarı yaparak kötü cereyanlara alet olmamalarını istedik.”³⁴ Pek çok burjuva gazetesi tarafından yayımlanan bu demeçte sözü edilen radyo konuşması DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler tarafından yapılmıştır. Türkler konuşmasını, “Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanı olarak sizleri uyarıyorum” diyerek bitirir.

Türkiye solunun bu devasa eylemlerle ilişkisi son derece sınırlı kalmıştır. Eylemlere katılanlar TİP üyesi ya da sempatizanı işçiler olmakla birlikte bu işçilerin eylemde atılan sloganlardan eylemin gidişatına kadar herhangi bir etkileri olmamıştır. Zaten ciddi bir kriz içinden geçmekte olan TİP’in bu eylemlere dönük sistematik bir müdahalesi de söz konusu değildir. Sosyalizmin en yaygın olduğu öğrenci gençlik saflarında da benzer bir durum söz konusudur. Öğrencilerin eylemlerle ilişkisi ancak katılım düzeyinde kalmıştır. Bazı bölgelerdeki çabalar ise, örneğin 16 Haziran’da bir grup Dev-Genç’li öğrencinin Ankara Büyük Sanayi Çarşısı’na giderek işçileri eyleme çağırması gibi, sonuçsuz kalmıştır. Öğrenci katılımının yoğun olduğu yerlerde “Ordu işçi elele” sloganının yoğun olarak atılması, “Milli Demokratik Devrim” savunucuları tarafından daha önce dile getirilen, “Ordu

33 Türk-İş’li idareciler eylemlerin en yoğun olduğu dönemde, yeni yasanın çıkarılmasından ötürü zafer sarhoşluğu içindeydiler ve mutluluklarını burjuva gazeteleriyle şu şekilde paylaşıyorlardı: “Bundan böyle her aklına esen veya gece hanımı ile kavga edip şahah sendika kurmaya karar verenler bu amaçlarını gerçekleştiremeyeceklerdir. Sendika kurma ve sendikalı olma bir düzene bağlanmıştır.” *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1970

34 *Milliyet*, 17 Haziran 1970. İşin tuhaf yanı o dönemde işçilerin eylemini tahripkâr bulan ve hemen sona erdirilmesini isteyen Kemal Sülker’in bir süre sonra bu direnişe övgüler düzen bir kitap yazmasıdır. Birinci baskısı 1980 yılında yayınlanan bu çalışma, 15-16 Haziran Türkiye’yi sarsan iki gün ismiyle çıkacaktır.

gençlik elele” politikasıyla yakından ilişkilidir. Sosyalist harekette, işçi sınıfının bağımsız eylemine karşı duyulan kuşku ve “ilerici ordu” yanılması, bu devasa işçi eylemleri içindeyken bile, bir kez daha ortaya çıkmıştır.³⁵ Bu yöneliş etrafında hareket eden sosyalist hareket ne eylemlerden önce işçi hareketinin yükseliş eğrisini öngörebilmiş ne de hareketi ileriye taşıyabilecek bir önderliğe soyunabilmiştir.

İşçi hareketinin bağımsız bir siyasi güç olarak siyaset sahnesinde bu denli kitlesel ve mücadeleci biçimde yerini alması burjuvazinin tüm planlarını alt üst etmiştir. Burjuvazinin işçi sınıfının örgütlü gücünü kendine yedekleyerek, yeni dönemin ihtiyaçları temelinde saldırıları artırma adımları sekteye uğramıştır. Deyim yerindeyse, burjuva siyasetinin akordu bozulmuştur. Demirel başkanlığındaki burjuva hükümetin eylemleri değerlendirirken yaptığı; “İşçi olayları bir ayaklanma” tespiti, burjuvazinin kendisini tehdit altında gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu tehdit o kadar yoğun hissedilmiştir ki İstanbul ve İzmit’te alelacele ilan edilen sıkıyönetimi, olaylara katıldıkları gerekçesiyle yüzlerce öncü işçinin işten atılmaları, yıllarca devam eden yargılamalar ve verilen cezalar izlemiştir. Burjuvazi “ayaklanan” işçilere karşı sınıf kinini, olaylardan çok sonra bile çeşitli cezalar verdirmeyi sürdürerek devam ettirmiştir. Bu arada 1317 sayılı yasa eylemlerin yarattığı sarsıntı ortamı içinde bir türlü uygulanamamış ve Anayasa Mahkemesi kararıyla durdurulmuştur.

Uzun bir yolculuk yaparak, uzak geçmişten 15-16 Haziran 1970’e, Türkiye sınıf mücadelesinde işçi sınıfının rolünü incelemeye çalıştık Çalışmamızın birinci bölümünü, sonraki bölümlere ışık tutması bakımından bazı sonuçlar çıkararak bitireceğiz.

Bazı ara sonuçlar

Bu dönemde yaşanan gelişmeler işçi sınıfının siyaset sahnesi üzerinde belirleyici bir taraf olmaya başladığını açıkça göstermektedir. İşçi sınıfının örgütsel zeminleri ve politik kanalları ardına kadar açılmıştır. Yüz binlerce sanayi işçisinin çok sayıda eyleme yönelmeleri, sendikalaşma oranları, sendikalar içinde yürüyen mücadeleler ve nihayet bu mücadelelerin ülke siyase-

35 Türkiye sosyalist hareketinin en önemli simalarından Mihri Belli’nin, 15-16 Haziran’dan hemen sonra ilan edilen sıkıyönetimin tarafsız kalmasını istemesi, işçi sınıfı hareketinin ordu tarafından ezilmeye çalışıldığı koşullarda bile orduyla ittifak beklentisi içine girildiğini göstermesi bakımından son derece manidardır. Belli’nin görüşleri için bkz.: *Aydınlık*, sayı 21, Temmuz 1970.

tinde belirleyici bir etkiye ulaşmasının en önemli kanıtı olan 15-16 Haziran işçi eylemleri.

Dönemin sınıf mücadelesinde işçi sınıfının rolü o kadar belirleyici hale gelmiştir ki burjuvazi değişiklik yaptığı üstelik meclisten çıkardığı yasaları bile uygulayamamıştır. Sözü edilen düzenlemenin sonradan Anayasa Mahkemesi kararıyla durdurulmuş olması işçi sınıfının burjuvaziye karşı yürüttüğü mücadelenin başarısını gögölemez. Tersine işçi sınıfının burjuvazi üzerinde ne kadar güçlü bir endişe yarattığını ortaya koyar.

Bütün bu mücadelelerden içinden her biri kendi deneyimlerinde olgunlaşan bir öncü işçiler kuşağı çıkmıştır. Bu kuşak burjuvaziye ve sendika bürokrasisine karşı seferber olurken sonraki yıllarda ülke siyasetinde önemli izler bırakacak deneyimler de biriktirmiştir.

İşçi sınıfının ilk büyük atılımı olan 15-16 Haziran direnişi başta sol hareket olmak üzere, başka bir dizi muhalif hareketin, 1970'lere, çok daha kararlı ve etkin bir şekilde girmelerine yol açmıştır.

Yukarıdaki olumlu tespitlerle birlikte dönemin işçi hareketinin sorunlarını, bazı zaafalarını açıkça tartışmak gerekiyor.

En önemli sorun, harekete geçen işçileri çekip çevirecek, ülke ve dünya siyasetine müdahale etmelerini sağlayacak **siyasi bir önderlik** yaratılamamasıdır. İşçi sınıfı, sayıca artmasına, ülke siyasetini sarsan kitlesel ve militan eylemlere yönelmesine rağmen devrimci bir partide birlikte hareket edemediği için dağınık halde ilerlemek zorunda kalmıştır.

Bir diğer eksiklik ise, işçi sınıfının ihtiyaçları temelinde hazırlanmış ve iktidarı hedefleyen bir programın olmayışıdır. **Geçiş programından** yoksunluk, Türkiye solunun "katkılarıyla", hareketin devrimci bir mecraya sürüklenmesini engellemiştir. Sol, hem "asgari program" anlayışı hem de "aşamalı devrim" tezlerini benimsemesinden ötürü, işçilere "anayasaya sahip çıkmayı" önerirken, aynı zamanda "orduyla ittifak yapmayı" da her fırsatta dile getirmiştir. Bu nedenle mücadeleyi geliştirici talep ve sloganlar üretilmemiştir.

Vurgulanması gereken son nokta, DİSK'le ilgilidir. 1960'ların sonunda militan sendikacıların kurduğu DİSK, politik hattı ve örgütsel işleyişi nedeniyle bir dizi belirsizlik taşımaktadır. DİSK yönetimi, bir yandan Türk-İş bürokrasisinin uzlaşmacı tavrına karşı mücadele bayrağını yükseltirken diğer yandan burjuvazinin baskılarını püskürtecek, işçi sınıfının yeni kazanımlar elde etmesine ve sendika içi demokrasiyi tesis etmesine hizmet edecek bir açılım sunamamaktadır. Tam bu aşamada önemli bir soru gündeme gelebilir: "Uzlaşmacı sendikal eğilime karşı yürütölen mücadeleler ayrı bir örgütsel forma dönüşmeli miydi?" Bu sorunun yanıtı başka çalışmalarda titizlikle

incelenmeyi hak ediyor. Bununla birlikte (DİSK'in kuruluşunu ayrıca tartışmak kaydıyla), Türkiye sınıf mücadelesinin bu evresinde yürütülen faaliyetlerin Türk-İş bürokrasisinin "partiler üstü politika" afyonuyla uyuşturulan işçilerin silkinmelerine ve harekete geçmelerine hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bütün bu faaliyetler, bir **sol muhalefet anlayışıyla** yürütülmemiş olsa bile.

60'lı yılların başından itibaren katıldığı büyük maratону kazanmak için temposunu giderek artıran işçi sınıfını, 70'li yıllarda bir ikilem karşılayacaktır: İşçiler kendilerini iktidara taşıyacak olan bir siyasi önderlikle buluşarak ileriye doğru mu gidecekler yoksa burjuvazinin büyük taarruzu karşısında yenilgiye uğrayarak geriye mi çekilecekler?

İspanya devriminin 70. yıldönümü

Durruti Dostları belgesine giriş

Devrimci Marksizm Yayın Kurulu

Bundan 70 yıl önce, 19 Temmuz 1936'da, İspanya'da eşzamanlı olarak bir faşist kalkışma ve bir proleter devrimi başlamıştı. Bu benzersiz tarihsel olay, üç yıl sürecek kanlı bir iç savaşın da başlangıcını ilan ediyordu. Devrim ile iç savaş iç içe, birbirlerini etkileyerek gelişecek, önce devrim işçi hareketinin önderliğinin ihaneti sonucunda yenilgiye uğrayacak, ardından da General Franco önderliğindeki faşist kamp 1939'da devrimin harabesi üzerinde iç savaşı kazanacaktı. Durruti Dostları adını taşıyan anarşist örgütün bu sayıda yayınlamakta olduğumuz değerlendirmesi, devrimin ve iç savaşın anarşist hareket açısından bilançosunu çıkarıyor, anarşist hareketin önderliğinin İspanya devrimine nasıl ihanet ettiğini bütün açıklığıyla ortaya koyuyor. *Devrimci Marksizm*'in bu giriş yazısının amacı, dar anlamda, bu ilginç belgede söylenenleri tarihsel bağlamına yerleştirmek ve böylece okurun anarşist hareketin iç tartışmasından ortaya çıkan sonuçları eksiksiz biçimde kavrayabilmesine katkıda bulunmaktır. Daha geniş bir anlamda ise, *Devrimci Marksizm* 20. yüzyılın en önemli tarihsel dönüm noktalarından biri olan İspanya devrimini Türkiyeli sosyalistlerin gündemine getirmeyi, bu büyük devrimde yaşanan kahramanlıkları anmak, sözde "demokratik" emperyalist ülkelerin alçaklığına ve işçi sınıfının Stalinist, anarşist ve sosyal demokrat önderliklerinin ihanetine bir kez daha dikkati çekmek istiyor.

İspanya'da 1936-1939 arasında yaşanan olaylar genellikle "İspanya iç

savaşı” olarak anılır ve bilinir. Bizim bu giriş yazısına “İspanya devrimi” başlığı koymuş olmamızı yadırgayan okurlar bile olabilir. Amacımız tam da unutturulmaya çalışılanı vurgulamaktır. İspanya olayları hep faşizm ile demokrasinin bir mücadelesi olarak sunuldu ise, sadece Halk Cephesi ile faşist Franco güçleri arasında bir iç savaş olarak ele alındı ise, bunun ardında, uzun yıllar dünya soluna hakim olan sosyal demokrat ve Stalinist akımların İspanya’yı böyle görmek istemeleri, iç savaşın ardında yatan, onunla karmaşık biçimde iç içe geçen proleter devrimini gözden saklamaya çaba göstermeleri yatar. Sonunda tarihi, yenilen tarafta bile güçlüler yazdığından, İspanya ilerici insanlığın belleğine sadece faşizm ile demokrasi arasında bir iç savaş olarak geçmiştir. O kadar ki, tersini savunanların, İspanya’da bir de devrim yaşanmış olduğunu ortaya koymak isteyenlerin söyledikleri dahi (bilinçli ya da bilinçsiz biçimde) çarpıtılmıştır. İki örnek verelim. Pierre Broué ile Emile Témime’in İspanya olaylarına ilişkin yazılmış en değerli tarih yapıtlarından biri olan kitabının orijinal başlığı *Révolution et guerre civile en Espagne*, yani “İspanya’da Devrim ve İç Savaş” olduğu halde, Türkçe çevirisinin başlığı *İspanya’da İç Savaş* olarak konulmuştur! 1990’lı yıllarda ünlü Britanyalı yönetmen Ken Loach’un yaptığı sinema şaheseri *Land and Freedom* ise Türkiye’de *Ülke ve Özgürlük* başlığıyla gösterilmiştir. Oysa filmi gören herkes farkına varmıştır ki, yoksul köylüler topraklara el koymakta ve toprakları nasıl işleteceklerini uzun uzun tartışmaktadırlar. Yani filmin orijinal adındaki “land” sözcüğü “ülke” değil “toprak” anlamında kullanılmaktadır. Toprak işgali ve toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi sosyal devrim demektir. İşte bu yüzden çevirmen ve şirket “toprak” sözcüğünü algılamak istememiştir!

İspanya’da devrimin ilk atılımı 1931 yılında belediye seçimlerini cumhuriyetçi partilerin kazanması üzerine halk ayaklandığında ortaya çıktı. Bu ayaklanma kralın çekilmesiyle ve cumhuriyetin kurulmasıyla sonuçlanıyor, ama halkın mücadele eğilimleri sona ermiyordu. 1931 ile 1936 arasındaki beş yıl boyunca, iniş çıkışlar yaşansa da, bu mücadele eğilimi devam edecektir. 1933’e kadar ilerici güçler, 1933-35 arası ise gerici güçler parlamentoya hakim oldu. Ama gerici güçlerin ağır bastığı yıllarda bile yerel isyan ve ayaklanmalar devam etti. Bunların en önemlisi, 1934’te madenlerdeki grevlerle başlayıp bütün bölgeye yayılan Asturias ayaklanması ve komünüdür. Önderleri tarafından terk edilen bu ayaklanma kan ve şiddetle bastırılmıştır. Daha bu yıllarda, İspanya işçilerinin ve nüfusun dörtte üçünü oluşturan köylülerin destek verdiği örgütlerin zamanla bu sınıfların mücadelesinin önünde birer engel olarak yükseleceği ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu güçlere, İspanya devrimi ve iç savaşında oynadıkları önemli rol dolayısıyla, yakından bakmak yararlı olacaktır.

İspanya solunun 1930'lu yıllarda en önemli güçleri cumhuriyetçi burjuvazinin temsilcisi Izquierda Republicana (Cumhuriyetçi Sol) ile Sosyalist Parti idi. Sosyalist Parti'nin sol kanadı, bir buçuk milyon işçiyi örgütlemiş olan Unión General de los Trabajadores (UGT - Genel İşçi Birliği) içindeki temel güçtü. Bunların ardından, aslında bunlar kadar güçlü olduğu halde ilkeleri gereği politikaya ve seçimlere uzak duran anarşist hareket geliyordu. Ondokuzuncu yüzyıldan, I. Enternasyonal döneminden beri İspanya işçi ve köylüleri içinde en örgütlü güç olan anarşistler, bir milyon işçinin üye olduğu Confederación Nacional del Trabajo (CNT - Ulusal İşçi Birliği) ve Federación Anarquista Ibérica (FAI - İberya Anarşist Federasyonu) içinde örgütlenmişlerdi. Marksist solda ise Stalinistleşmiş Komintern'e bağlı Partido Comunista de España (PCE - İspanya Komünist Partisi) ve POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista - Birleşik Marksist İşçi Partisi) vardı. PCE 1936'da birkaç bin militanı olan zayıf bir örgüttü. İç savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin ağırlığına yaslanarak hızlı bir büyüme gösterecekti. POUM ise bir bölümü Trotskist kökenden gelen, ama politik nedenlerle IV. Enternasyonal ve Trotskiy'den kopmuş olan Marksist bir parti idi.

1936 yılının Şubat ayında yapılan seçimleri, sol partiler arasında kurulmuş olan Halk Cephesi ezici bir biçimde kazandı. Halk Cephesi'nin ana bileşenleri Cumhuriyetçiler ile Sosyalist Parti idi. Küçük PCE de cephenin üyesiydi. POUM Halk Cephesi'ni destekliyor, fakat hükümetten uzak duruyordu. Anarşistler ise politikaya karşı oldukları için cepheye katılmamışlar, ama 1936 seçimlerinde geleneksel "boykot" şiarlarını ortaya atmamışlardı. Halk Cephesi, Stalinistleşmiş Komintern'in 1928'den itibaren gütmekte olduğu "Üçüncü Dönem" politikalarından sonra 1935'teki Yedinci Kongresi ile birlikte benimsediği yeni yönelişin bir ürünü olarak çeşitli ülkelerde uygulamaya konulan bir ittifakın adıydı. 1928'de benimsenen politika sosyal demokrat partilere faşizmin ikizi damgasını vuran sekte yönelişiyle Almanya'da faşizmin iktidara yükselmesini kolaylaştırarak iflas etmişti. Bu olaydan sonra Sovyet bürokrasisi Batı "demokrasileri"ne (Britanya ve Fransa) yanaşmıştı. Halk Cephesi, faşizme karşı yükselen işçi ve köylü mücadelelerini Stalinistleşmiş komünist partileri aracılığıyla devrimden uzaklaştırarak, burjuva demokrasisi kanalına sokarak Sovyet bürokrasisinin Batı "demokrasileri" ile ittifakını koruma aracıydı. Adının çağrıştırdığının aksine Halk Cephesi, emekçi halkı temsil eden güçlerden ibaret olmayan, işçi-emekçi sınıfları burjuvazinin temsilcileri ile bir cephede bir araya getiren bir oluşumdur. Hedefi de basitçe demokrasiyi korumaktı. İspanya ile aynı yıl içinde Fransa'da da bir Halk Cephesi iktidara geliyordu. Bu hükümete birazdan değineceğiz.

İspanya'da Halk Cephesi'nin zaferini işçi ve köylülerin yaygın eylemliliği izledi. Bu gelişmeler karşısında General Franco önderliğindeki ordu 19 Temmuz günü verdiği bir muhtıra ile seçilmiş cumhuriyetçi hükümete savaş açacaktı. Rejimin ordusu beş tümen dışında bütünüyle faşistlerin safında yer alıyordu. İşçi sınıfı ve köylülüğün tepkisi derhal karşı taarruza geçmek oldu. Kışla ve garnizonlar basıldı, silahlara el konuldu, ordunun darbesine karşı silahlı bir direniş başlatıldı. Ama iş burada dursaydı, buna, karşı taarruz değil savunma demek gerekirdi. İşçi sınıfı ve köylülük, değişik bölgelerde farklı derecelerde olmak üzere, aynı zamanda bir toplumsal devrimin yolunu açan eylemlere girişiyordu. Kentlerde fabrikalar işgal ediliyor, işçiler üretim ve dolaşım araçlarına el koyuyor ve bunları yönetmeye girişiyordu. Kapitalistler zaten ülkeden kaçmaya başlamıştı. Köylüler ise büyük topraklara el koyuyor ve kolektif yöntemlerle veya bireysel olarak işletmeye yöneliyordu. İspanya devrimi özel mülkiyete karşı toptan bir taarruz biçimine bürünmeye başlamıştı.

Toplumsal devrim aynı zamanda kendi devletinin temellerini de oluşturmaya yöneldi. İspanya'nın her yerinde çeşitli adlarla işçi ve köylü komiteleri kurulmaya başlandı. Birçok yörede toplumun ortak işleri (güvenlik, tedarik, sağlık vb.) bu komitelerin eline geçmişti. Köy komiteleri (*Toprak ve Özgürlük*'te yer alan sahnelerde olduğu gibi) üretim ve pazarlamanın organizasyonunu düzenliyordu. Gerek merkezi hükümet, gerekse özerk bir yönetime sahip olan Katalonya'daki Generalitat, birer paravan, birer gölge haline gelmişti: komitelerin aldığı kararları uygulamaktan öte bir işlevi olmayan birer noterlik makamı. Bütünüyle güçten düşmüş bir burjuva devleti ile işçi ve köylü komitelerini (sovyetlerini) karşı karşıya getiren bir *ikili iktidar* durumu yadsınamaz biçimde ortaya çıkmıştı. Üstelik, her devletin ve iktidarın merkezi çekirdeğini oluşturan silahlı güç, burjuva devletinin değil komitelerin elindeydi. Burjuva ordusu neredeyse bütünüyle faşizmin saflarına geçmişti. Faşizm ile savaşıyan ise işçi ve köylü milisleriydi. Her sol partinin ve sendikanın (toplam sayısı 100 bine yükselen) milis kuvvetleri vardı. Devrimin bütünüyle fethettiği Katalonya'da ise komitelerin iktidarı Comité Central de las Milicias Antifascistas (CCMA - Anti-faşist Milisler Merkez Komitesi) adı altında merkezileşmişti. İşçi ve köylüler, özellikle de CNT-FAI ve POUM milislerinde yer alan devrimciler, yeni elde ettikleri kazanımlar uğruna faşist ordulara karşı müthiş bir kahramanlıkla çarpışıyor ve birçok cephede düzenli orduları püskürtüyordu. Devrimci orduların tek eksikliği silah, teçhizat, mühimmat ve her türlü tedarikti. Bu da İspanya iç savaşında anti-faşist kanada yapılacak maddi yardımı belirleyici hale sokuyordu.

Avrupa emperyalizmi, faşisti ve "demokrasi"si ile İspanya'da cumhu-

riyetçi kanadın mücadelesini boğdu. Avrupa'nın dört büyük gücü Britanya, Fransa, Almanya ve İtalya'nın yanı sıra İspanya'nın komşusu Portekiz, savaşın başlamasından birkaç hafta sonra Ağustos başlarında İspanya iç savaşına "müdahale etmeme" anlaşmasını imzaladı. Faşist ülkeler (Almanya, İtalya ve Portekiz) bu anlaşmaya hiç uymadı. Franco'ya sadece malzeme yardımını yapmakla kalmadılar, kendileri uçakları, tankları ve askerleriyle savaşa doğrudan katıldılar. (Picasso'nun ünlü Guernica'sı, adını Alman uçaklarının bombaladığı bir Bask kasabasından alır.) Britanya ve Fransa ise faşizme karşı mücadelenin odağında olan bu ülkede faşizmin yenilgisi için parmaklarını bile kıpırdatmadılar. Üstelik, bu dönemde Fransa'da Halk Cephesi iktidarda idi! Sosyalist ve Komünist Partilerin burjuva Radikalleriyle kurduğu hükümet altında Mayıs ve Haziran aylarında milyonlarca işçi bir genel grev hareketiyle ülkeyi felce uğratmış, devrimci karakterdeki bu hareket ancak Fransız Komünist Partisi önderi Maurice Thorez'in greve son verme çağrısıyla sona erdirilebilmişti. İşte Fransız işçi sınıfının bu kadar devrimci bir ruh durumunda olduğu bu ülkede, faşizme karşı mücadelede büyük bir atılım gibi sunulan bu Halk Cephesi'nin Sosyalist başbakanı Léon Blum, Britanya Muhafazakârlarıyla birlikte, İspanya'da anti-faşistlerin yenilgisine yol açacak "müdahale etmeme" politikasını imzalıyordu!

Sovyet bürokrasisi emperyalist "demokrasiler" ile ittifakı dolayısıyla başlangıçta "müdahale etmeme" politikasını desteklemiş, İspanya devriminin en büyük gelişmesini gösterdiği üç ay (Temmuz-Eylül) boyunca cumhuriyetçi kampa hiç bir destek vermemişti! Ama bu politikanın faşizmin zafelerini neredeyse kaçınılmaz hale getireceğini gördükten sonra Eylül sonundan itibaren cumhuriyetçi kampa kontrollü bir malzeme yardımı (daha doğrusu satışı) başlatacak. Bu yardımı çok iyi belirlenmiş bir stratejiye hizmet edecek biçimde kullanmayı da ihmal etmedi: PCE'nin (ve onun Katalonya'daki seksiyonu PSUC'nin) güçlenmesi, proleter devriminin yenilgisinin sağlanması, İspanya'nın bir burjuva demokrasisi haline gelmesi amacına koşuldu bu yardım. Sovyet bürokrasisinin amacı, cumhuriyetçi kampta burjuva demokrasisi yanlılarının hakimiyetinin sağlanması yoluyla toplumsal devrimin kazanımlarının ortadan kaldırılması idi, çünkü İspanya'da bir proleter devrimi kendisinin emperyalist "demokrasiler" ile ittifakının sonu demekti. Bu politikanın İspanya içinde uygulanması sadece PCE (ve PSUC) eliyle değil, aynı zamanda Sovyet elçi ve konsolosları ve Sovyet gizli servisinin ajanları aracılığıyla da yürütülüyordu.

1936'nın Temmuz ve Ağustos aylarında doruğuna yükselen İspanya devrimi, Eylül ayından itibaren cumhuriyetçiler ve Sosyalist Parti'nin devrimi kontrol altına alma çabası, PCE ve PSUC'nin proleter devrimi tasfiye

etme girişimleri, anarşistlerin ihaneti ve POUM'un büyük hataları sonucunda mevzilerini adım adım yitirmeye başladı. Eylül ayında Katalonya'da CNT-FAI ve POUM Halk Cephesi hükümetine katıldılar. Bu yüzden de bu bölgede ikili iktidarın merkezi olan CCMA'nın (Anti-faşist Milisler Merkez Komitesi'nin) hükümetin bir uzantısı haline gelmesine engel olmadılar. Böylece ikili iktidarın başı kesilmiş oluyordu. Bunu komitelerin yerine belediyelerin geçirilmesi ve milis kuvvetlerinin "askerileştirme" adı altında düzenli ordu haline getirilmesi ve burjuva askeri disiplinine tabi kılması izledi. Ekim ayında da CCMA lağvedildi! Kasım ayında anarşistler Katalonya'da izledikleri politikayı doruğuna yükselterek merkezi hükümete de katıldılar. Böylece cumhuriyetçi burjuvazi, Sosyalist Parti ve Komünist Parti'nin işbirliği ile, proleter devriminin organlarını adım adım ortadan kaldırıyor, anarşistler de buna destek oluyordu! Stalinizmin Sovyet bürokrasisinin çıkarları uğruna İspanya devrimini boğazlaması yetmiyordu. İşçi sınıfı içinde bütün on dokuzuncu yıl boyunca önemli bir akım olarak var olmuş olan anarşizm de burjuvazinin hükümetine katılmıştı.

Bilindiği gibi anarşizm Marksizme her zaman, devrim sonrasında bir işçi devleti perspektifini savunduğu için "devlet düşkünlüğü" gerekçesiyle saldırmıştır. İspanya devriminin pratikte gösterdiği, iktidarı alarak bir işçi devleti yaratma perspektifi olmayanların burjuva devletine devrimi boğmak için yardımcı olacağıdır. Anlaşılan işçi sınıfının burjuvaziye karşı örgütlenmesinin doruğu olan işçi devletini savunmak ayıptır, ama burjuva devletinin hükümetine bakan vererek desteklemek mübahtır. Durruti Dostları'nın burada yayınlamakta olduğumuz belgesi, bu bakımdan anarşizm-Marksizm tartışmasında büyük önem taşıyor.

Önderliklerinin burjuvazi ve reformist partilerle birlikte davranmasına rağmen, silaha sarılmış işçi ve köylüler komitelerin dağıtılmasına ve bütün iktidarın burjuva Halk Cephesi hükümetinde toplanmasına ciddi bir pratik muhalefet gösterdi. Bunun bir yan ürünü olarak, POUM Aralık 1936'da Katalonya hükümetinden ihraç edildi. Başka bölgelerde de baskıya uğradı. Ama devrimci işçi ve köylülerin partilerinin teslimiyetine direnişi, kendini, esas olarak Katalonya'da 1937 Mayıs ayı başında yaşanan ayaklanmada ortaya koydu. 3 Mayıs'ta Katalonya'nın başkenti Barselona'da anarşist ve POUM militanlarından oluşan milislerin kontrolündeki telefon santraline PCE'li bakanın birlikleri saldırınca, Barselona'nın bütün işçileri ayağa kalktılar, silaha sarıldılar, barikatlar kurdular. Bir hafta boyunca Barselona'nın bütün işçi mahalleleri devrimci milislerin elinde kaldı. Merkezi hükümetten CNT mensubu bir bakan ayaklanmanın ertesi günü Barselona'ya geleerek anarşist işçilerden ayaklanmadan vazgeçmelerini istedi. Genel olarak

anarşist önderler ayaklanmaya karşı bir tavır aldılar. Buna rağmen Durruti Dostları, başta yalpalayan POUM ve taban militanları ayaklanmayı bütün bir hafta sürdürdüler. Ne var ki, bütün büyük örgütler karşı-devrimin safında yer alınca, ayaklanma sonunda çözüldü. Katalonya'da yaşanan (ve Durruti Dostları'nın metninde "Mayıs günleri" olarak anılan) bu ayaklanma İspanya devriminin kuğu şarkısı oldu.

Katalonya ayaklanmasının yenilgisini Stalinist baskı aygıtının İspanyol burjuva polisi ile birlikte baş rolü oynadığı bir ağır baskı dönemi izledi. Binlerce anarşist ve POUM militanı bu baskıdan payını aldı. POUM'un birçok önderi ve bir dizi Trotskist militan işkence gördü, katledildi. POUM'un iki liderinden biri olan Andrés Nin'in kurşun dolu cesedi Madrit sokaklarında terk edilmiş bulundu. İspanya devrimi sona ermişti.

Gerek burjuvazi, gerekse PCE, iç savaşın başından itibaren "önce savaş, sonra reform" demişlerdi. Oysa devrimin yenilgisinden sonra iç savaşın kaybedilmesi mukadderdi. Çünkü bütün savaşlardan daha fazla iç savaşta, savaşın kaderini belirleyen politikadır. Başlangıçta faşist ordulara karşı, onların bütün silah ve teçhizat üstünlüğüne rağmen, arslanlar gibi çarpışan işçi ve köylülerin artık savaşmak için bir nedenleri kalmamıştı. Toplumsal devrimin önce bütün örgütleri (komiteler, bağımsız işçi milisleri vb.), ardından da bütün kazanımları (kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi, topraklara köylülerce el konulması) silinip süpürüldükten sonra işçi ve köylü ne için çarpışacak, hayatını verecekti ki? Devrimin merkezi Barselona'nın düşüşü bu söylenenin en iyi kanıtıdır. 1939 Ocak ayı sonunda faşist ordular Barselona'ya yaklaşırken Halk Cephesi'nin başbakanı Juan Negrín askeri malzeme bakımından hiçbir sıkıntıları olmadığını haykırıyordu. Stalinist PSUC işçi ve köylülere çağrı çıkarıyordu: "Haydi barikatlara, kızıl cepheye, 19 Temmuz'daki gibi!" Ama Franco'nun birlikleri, Mussolini'nin askeriyle birlikte, kızıl Barselona'ya savaşmak zorunda kalmadan girecekti! Devrim yenildiği için iç savaş da yitirilmişti.

İspanya devrimi ve iç savaşı, bir bakıma 20. yüzyılın kaderini belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın tam boy provasını idi bu olaylar. Emperyalist "demokrasiler" faşizmi devrime tercih edince, faşizmin önü açılmış, İkinci Dünya Savaşı kaçınılmaz hale gelmişti. Daha genel olarak, İspanya devrimi 1936-37'de kazansaydı, devrimin Fransa'dan başlayarak Avrupa'ya yayılması ciddi bir olasılık olarak ortaya çıkardı. İşte o zaman ekonomik bakımdan geri ve yorgun Sovyet ülkesinde diktatörlüğünü kurmuş olan bürokrasi, ayağının altındaki toprağın kaydığını görürdü. İşte Stalinist bürokrasinin İspanya'da açıkça karşı-devrimci bir politika izlemesinin ardındaki sır!

Bugünün sosyalistleri ve Marksistleri, 20. yüzyıl tarihini en ince ayrıntı-

sıyla incelemek zorundalar. Burada, bir dizi çok sağlam araştırmaya dayanılarak çizilen tabloya derhal inanmak eğiliminde olmayanlar, gerçeği kendileri araştırmak göreviyle karşı karşıya. Çünkü 20. yüzyıl sosyalizminin neden yenilgiye uğradığını anlayamayan, 21. yüzyılda işçi sınıfının ve ezilenlerin kurtuluşunu sağlayacak devrimlere önderlik edemez.

Durruti Dostları üzerine bilgi notu

Buenaventura Durruti (1896-1936) İspanyol devriminin efsanevi isimlerinden biri olan bir anarşist önderdir. Anarkosendikalist CNT konfederasyonunda militan olarak çalışmıştır. 1936 Temmuzunda devrim patlak verdiğinde Barselona'da işçi direnişini ilk örgütleyenlerdendir. Zaragoza'da faşist güçlerin üzerine yürüyen ilk milis birliklerinin komutanıdır. Aragon'da cephede iken Madrit'e güç takviyesi için çağırılmıştır. 5 Kasım 1936'da Madrit'te yaptığı bir radyo konuşmasında, Durruti milislerin düzenli orduda birleştirilmesi ve burjuva askeri disiplinine tâbi kılınması anlamına gelen "askerileştirme" kararına açıkça karşı çıkmıştır. Bundan on beş gün sonra 20 Kasım'da hayatını yitirmiştir. Ölümü konusunda tam bir açıklık yoktur. Kimi kaynak cephede öldüğünü belirtmekte, kimi ise hayatını neden yitirdiğinin belirsiz olduğunu belirtmektedir.

*Durruti Dostları grubu (Los Amigos de Durruti) 1937 yılının Mart ayında, CNT'nin burjuva Halk Cephesi hükümetine katılmasına muhalif olan CNT militanları ile Franco birliklerine karşı kahramanca çarpışmış olan ünlü Durruti Kolu'nun, milislerin düzenli ordu haline getirilmesine karşı olan anarşist militanları tarafından kurulmuştur. Grup, 1937 Mayısından 1938 Şubatına kadar **El Amigo del Pueblo** (Halkın Dostu) gazetesini yayınlamıştır. Gazete Katalonya'nın Halk Cephesi hükümeti tarafından ilk sayısından sonra yasaklanmış ve illegal olarak yayınlanmaya başlamıştır.*

1937 Mayısı başında Barselona işçileri ayaklanarak barikatlar kurduğunda ve kentin bütün işçi mahallelerini ele geçirdiğinde, Durruti Dostları, POUM ile birlikte ayaklanmaya destek veren ana gruptur. Halkın Dostu

gazetesi bu yüzden yasaklanmış, grubun birçok önderi daha sonra baskı görmüş, hapse atılmıştır.

Devrimin yenilgisinden sonra Durruti Dostları'nın bir bölümü (öteki sol grupların mensupları gibi) Fransa'ya iltica etmiş ve Durruti Dostları Fransız-İspanyol Grubu'nu kurmuşlardır. Aşağıda yayınlanmakta olan metin bu grubun İspanya devrim ve iç savaşı konusunda çıkardığı bir bilançodur.

Bazı tarihçiler, Durruti Dostları'nın Barselona ayaklanmasının ateşi içinde, 5 Mayıs'ta yayınladığı bir bildiride şunları yazdığını bildirir: "Barselona'da bir Devrimci Komite kurulmuştur. Hükümetin himayesinde yapılan darbenin bütün sorumluları infaz edilecektir. POUM işçileri desteklediği için Devrimci Komite'nin üyesidir."

Anarşist yazında Durruti Dostları'nın bu tür bir Devrimci Komite ilan ettiği yalanlanmakta, bunun anarşizme aykırı düştüğü belirtilmektedir.

İspanya devriminin büyük tarihçisi Pierre Broué ise Durruti Dostları'ndan şu alıntıyı yapmıştır: "Kapitalist devleti toptan yok etmek ve işçi taban komitelerinden kaynaklanan bir iktidar kurmak gerekiyordu. Anarşizmin politika düşmanlığı iflas etmiştir." Bu pasajın CNT'nin burjuva işbirlikçisi anarşist önderlerinin ihaneti karşısında Durruti Dostları'nın gerekli dersleri çıkararak Marksizmin işçi devleti perspektifine yaklaştığını gösterdiği ortadadır.

Aşağıda yayınlanmakta olan metin de bu yönde bazı sonuçlar içermektedir. Özellikle "bir devrim, karşıtlarına karşı kullanılacak güce sahip olmayı gerektirir" ve "bir devrim işçi örgütlerinin mutlak hakimiyetine gereksinim duyar" cümlelerinin mantıksal sonucu, devrimin içinde bir işçi devletinin kurulmasının gerekliliğidir. Bu bakımdan günümüz anarşistlerinin, anarşizmin bir devrim içindeki en büyük pratik deneyimi olan İspanya devriminden Durruti Dostları'nın çıkarmış olduğu bu dersi dikkatle incelemesi gerekir.

Devrimci Marksizm Yayın Kurulu

Arşiv:

Durruti Dostları itham ediyor

Durruti Dostları Fransız-İspanyol Grubu

Askeri yenilgiyi ve mülteciliğin hor görülüşlüğünü yaşayan militanların ve işçi örgütlerindeki devrimcilerin bedelini kendilerinin ve en iyi yoldaşlarının kanlarıyla ödedikleri İspanyol savaş ve devriminin derslerine ciddi ve yoğun bir ilgi göstermeleri gerekiyor.

Stalinist tiranlığın ve karşı-devrimcilerin üzerimize yüklediği sessizliği kırarak grubumuzun “Halkın Dostu” adlı organında bizden beklenenle aynı açıklıkla konuşmamız gerekiyor. Durruti’nin sembolünü taşıyan grubumuz İspanyol Devrimi’nde önemli bir yere sahiptir. Karşı-devrimcilere (Komünist Partisi, Cumhuriyetçi hükümet vb.) ve CNT-FAI yöneticilerinin reformizmine karşı devrim bayrağını yükselttiğimiz Mayıs 1937’nin kanlı günlerinde durum buydu.

Temmuz ayından sonra kabul edilen ve savaş ile devrimi birbirlerinden ayıran politik çizginin kaçınılmaz biçimde felakete neden olacağını öngörmüştük. Bu tezimiz gerçekler tarafından doğrulandı. Devrim Mayıs 1937’de yitirildi ve devrimle birlikte savaş da kaybedildi. Ekonomik öneme sahip bölgeler giderek kaybedildi, bu süreç ülkenin doğusunun büyük yenilgisi olan Aragon’un düşmesiyle doruk noktasına ulaştı. Katalonya bozgunuyla ve Madrid ile geri kalan bölgelerin koşulsuz teslim olmasıyla savaş sona erdi.

Yenilginin nedenleri açıktır. Milislerin devrimci ruhunun, şevk ve dinamizmden yoksun bir ordunun bunların yerini alması sonucunda ortadan kaldırıldığı andan itibaren yenilgi zincirinin ilk halkası takılmıştı.

Temmuz 1936'nın devrimci çalışmasının çok yönlü saldırılara uğraması ve şekilsizleşmesi bizi kanlı bir sürgüne zorlayan trajik hasatın tohumlarıydı. İhanetin, yetersizliğin, arkadan hançerlemenin ve ahlâksızlığın ilk adımları anlaşılmadan bu sürgün de anlaşılamaz.

Kaçırılan iki fırsat

İspanyol Devrimi'nin göze çarpan iki dönemi vardır: Temmuz 1936 ve Mayıs 1937. Her iki dönemde de aynı hata yapıldı. CNT-FAI'nin liderleri sokakta, fabrikada, tarlada ve atölyede kitleler tarafından desteklenen örgütlerimizin iktidarını kurmaya girişmediler. Bu nedenle söz konusu liderler yaşanan felâketin -devrimin yitirilmesinin, savaştaki askeri yenilginin ve Fransa'ya kanlı geri çekilişin- esas sorumlusudur. Onlar dış müdahaleden çekindiler. Onlar "diktatörleri" kızdırmamak için ülke yönetimini ele geçirerek ülkeyi ekonomik ve politik olarak yönlendirmeye girişmediler.

Fakat devrime önderlik etmeyerek yalnızca onu kendi haline bırakmadılar; onu yenilgiye uğratmaya başladılar. Onların ürkekliği Stalinistlerin ülkeyi köylülerin ve işçilerin elinden almasının, yani karşı-devrimin sorumlusudur; kitlelerin devrimci birliğinin yok edilmesinin esas nedeni onların bu tutumudur.

CNT-FAI liderleri işçi sınıfı aleyhtarı partilere karşı diktatörlük uygulamadılar, hatta demokrasi maskesi takarak faşizme hizmet eden ve böylelikle İspanyol Devrimi'ni yenilgiye uğratan burjuva liberallerine, küçük burjuva-ziye ve uluslararası kapitalizme yardım ettiler.

Savaşın sonu felâket oldu. Herşey kaybedildi, hiçbirşey kazanılmadı. Pek çok şey korunabilir ve berbat yenilginin meydana gelmesi önlenebilirdi. Negrin ve onun çanak yalayıcıları tüm para ve altınları yabancı bankalara yatırdılar. İspanyol halkının katledilmesinden kendilerine çıkar sağladılar.

İşçilerin ordusu niçin savaştığını bilmiyordu. Cephedeki askerler savaşmaya istekli değildi çünkü onlar Ebro'da savaşır ve katledilirken cepheden uzakta Cumhuriyet bürokratlarının güzel kadınlarla eğlendiğini ve büyük bir sefahat içinde yaşadığını biliyorlardı.

Halk çalışıyor ve aklıktan ölüyordu. Ekmek kuyruklarında bekleyen kadınlar ve genel olarak halk Negrin ve dalkavuklarından nefret ediyordu. İşçilerin ve ailelerinin ekmeği yokken hükümet ve Komünist Partisi yöneti-

cilerinin evlerinde beyaz ekmek yeniyordu. Tüm dünya Barselona halkının morali hakkında az çok bir fikre sahiptir. Hava bombardımanına maruz kalanlar Barselona'nın işçileriydi. Onların sığınacak yeri yoktu. Yüksek memurlar ve bürokratlar her daim tehlikeden iyi biçimde korunuyorlardı ve aileleri uzak köylerde gizlenmişlerdi.

Sorumlular

Hükümet halkı (işçileri) temsil etmiyordu, onların çıkarlarının kesinlikle karşısında olan çıkarları savunuyordu. İspanyol işçi sınıfının taleplerini duyması gereken, onları savunması beklenen CNT-FAI liderleri onlara ihanet etti. Bunlar bizim açıkça ve herhangi bir cin fikirlilikten uzak biçimde beyan ettiğimiz ve bundan sonra da tekrarlamaya devam edeceğimiz ithamlarımızdır.

“Durruti Dostları” faşist ve provokatör olmakla suçlandı. Bizi CNT-FAI'den ihraç etmek amacıyla iki girişim yapıldı. Fakat işçiler reformist kesimden gelen bu ihraç talebini reddettiler.

İspanya'dan başımız dik ayrıldık, yabancı ülkelere girdiğimizde de beş kuruşumuz yoktu. Toplama kamplarında açlığa ve soğuğa katlandık. Fakat bizim kovulmamızı talep eden pek çok reformiste çok iyi bakılıyordu. Bize eziyet eden ve bizi hapseden Negrin ve komünist¹ katilleri hakkında fazla söz etmeye gerek yok. Bu kişiler yüklü miktarda paraya sahipler ama günün birinde ihanetlerinin bedelini ödeyecekler.

Olaylar bizi haklı çıkardı. Yeraltında yayınlanan gazetemizde öne sürdüğümüz sorunlar dün olduğu gibi bugün de ortaya konabilir. Biz zarar görmedik, bu bir trajedi de olsa ilkelerimize ve eleştirilerimize bağlı kalmalıyız. Bizi yenilgiye götüren CNT-FAI'nin reformizmidir.

Madrid'in Franco'ya koşulsuz teslimiyetinde liderlik çok etkili bir rol oynamıştır. Madrid'in teslim edilmesini protesto etmeleri sayesinde Stalinistler devrimci pozu atabilmişlerdir. Fakat işçileri aldatamadılar, çünkü işçiler onlardan Casado'nun kendilerine karşı başlattığı girişimin² çok daha öncesinden beri, her zaman nefret etmişlerdir.

Bu ders çok ağır ve İspanyol Devrimi'nin muazzam önemi ve gücü onun Avrupa'daki olaylar üzerindeki etkisine bakarak kavranabilir.

1 Bu metinde “komünist” nitelemesi İspanya Komünist Partisi'ni ifade etmekte, yani genel olarak komünistleri değil, bu Stalinist partiyi karşısına almaktadır.

2 Segismundo Casado, cumhuriyetçi ordunun albayı iken savaşın sonunda Halk Cephesi hükümetine karşı bir darbe düzenlemiş, daha sonra Franco ile pazarlıkları başarısızlığa uğrayınca Fransa'ya kaçmıştır. Casado olayı cumhuriyetçi kampın çözülüş evresinin ikincil bir epizodudur.

Devrimci Marksizm

İspanyol Devrimi eğer başarılı olsaydı, Faşizm yenilgiye uğratılmış olacaktı; bunun sonucunda da proletaryanın uluslararası saldırısı başlayacaktı. Şurası kesindir ki proletarya ile kapitalizm sürekli bir ölüm kalım savaşının içine girmişlerdir. Kapitalizm galip gelmiştir, fakat bunun nedenlerini biliyoruz.

İspanyol halkını yenilgiye uğratan Faşizm değil, Demokrasidir. Komünist Partisi ve Negrin olmaksızın Franco galip gelemezdi. Ancak uluslararası proletarya da, daha doğrusu onun kapitalist sınıfı koruyan önderleri de sorumludur. Fakat, biz jargonlu ve karmaşık bir dille konuşmak yerine açık sözlü ve kesin konuşsaydık kim bilir belki de tüm dünyanın işçilerine ulaşabilirdik.

Dersler

Felaketten değerli dersler çıkarmalıyız. Anarşistler olarak devrimci eylemi engelleyen bir dizi taktiksel nokta ve pozisyonu düzeltmeliyiz. Bir devrim, karşıtlarına karşı kullanılacak güce sahip olmayı gerektirir. Bununla birlikte şurası açıktır ki böyle bir proleter savaşçı güce sahip olduğu anda onun nasıl kullanılacağını ve nasıl korunacağını da bilmek zorunludur.

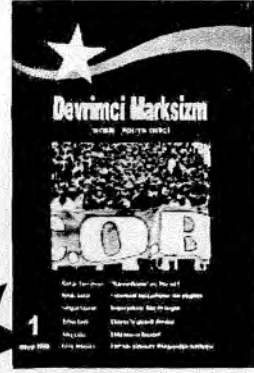
Biz kapitalist sınıfla ve orta sınıfla yapılacak sınıf işbirliğinin düşmanıyız. İşçi yönetimi işçi kontrolünü gerektirir. CNT-FAI'nin hakim olduğu Temmuz 1936 örneğinde olduğu gibi, bir devrim işçi örgütlerinin mutlak hakimiyetine gereksinim duyar. Şimdiki durumun çok farklı yönleri var ve bunların tamamını ayrıntılı olarak incelemek gerekiyor; ancak unutulmaması gereken şey işçi hareketinin yeni bir temel ve moral üzerinde ve felaketin sorumlusu liderleri def ederek yeniden inşa edilmesi gerektiğidir.

Devrimci bir temele sahip olmayan kimsenin yer bulamayacağı, reformistleri, Komünist Partisi'ni ve cumhuriyetçi demokratları ve İspanya'da yaşanan felakette sorumluluğu bulunan militanları tamamen dışında bırakan bir Devrimci İttifak'ın, bir İşçi Cephesi'nin kurulmasının gerekli olduğu fikrine eğilimliyiz.

30 aylık savaşın ardından ülkemizden göç etmeye başlarken, "Durruti Dostları" İspanyol Devrimi sırasında olduğu gibi bugün de proletaryanın çıkarlarını aynı enerji ve dürüstlikle savunmaya devam ediyor.

Haziran-Temmuz 1939

Modaya Uyma! Marksizme Abone Ol!



40 YTL



25 YTL



50 YTL

İşçi Mücadelesi ve *Devrimci Marksizm*'e ulaşmanız artık daha kolay! Bize telefon ya da e-posta yoluyla ulaşarak abonelik başvurusunda bulunabilirsiniz. *İşçi Mücadelesi* gazetesinin yıllık abonelik ücreti 25 YTL, *Devrimci Marksizm* dergisinin yıllık abonelik ücreti 40 YTL ve *İşçi Mücadelesi* ile *Devrimci Marksizm* bir arada yıllık abonelik ücreti 50 YTL.

e-posta: abonelik@iscimucadelesi.net

Tel: 0 212 256 62 42

Banka ve Hesap no: T. İş Bankası - 1240 2210 (Armağan Tulunay adına)